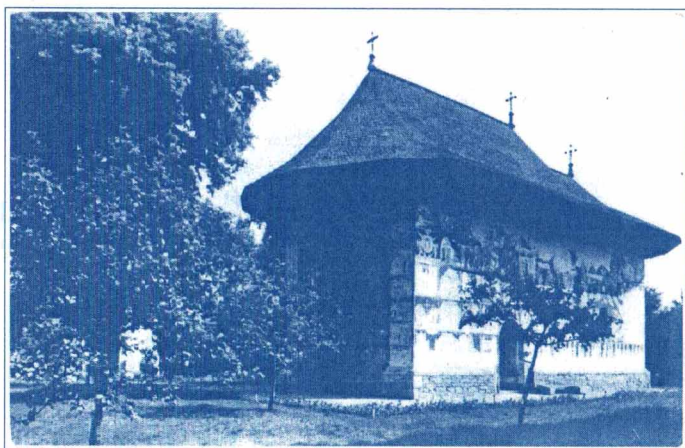

ACADEMIA ROMÂNĂ
Filiala Iași
CENTRUL DE STUDII „BUCOVINA”
RĂDĂUȚI

ANALELE BUCOVINEI

ANUL VIII, 1/2001

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

COLEGIUL DE REDACȚIE

Acad. RADU GRIGOROVICI
Acad. GHEORGHE PLATON
Acad. ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU
LIVIU IONESI
membru corespondent al Academiei Române
MARIAN OLARU
ȘTEFAN PURICI

Redactor-șef:

DIMITRIE VATAMANIUC
membru de onoare al Academiei Române

Secretar de redacție:

VASILE I. SCHIPOR

Responsabil de număr:

OVIDIU BĂȚĂ

În țară și străinătate, revistele se pot procura prin poștă, pe baza unui abonament la:
EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, P.O. Box 5-42,
București, RO-050 711, tel. 40 21-411 90 08, 40 21-410 32 00, Fax 40 21-410 39 83;
e-mail: edacad@ear.ro.

RODIPET S.A., Piața Presei Libere nr. 1, sect. 1, București, P.O. Box 33-57, Fax
40 21-222 64 07, Tel. 40 21-618 51 03.

ORION PRESS IMPEX 2000, S.R.L., Șos. Viilor, 101, bl. 1, sc. 4, ap. 98, parter,
P.O. Box 77-19, București, sect. 5, tel. 40 21-301 87 86, fax: (40 21) 335 02 96.

Apare de două ori pe an.

Coperta: Biserica Arbore din satul cu același nume, din județul Suceava
(sec. al XVI-lea).

Adresa redacției:
Calea Bucovinei nr. 9
725 400 – Rădăuți

©, 2003 EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie nr. 13
RO 050 711 București,
C.P. 5-42

ANALELE BUCOVINEI

TOMUL VIII, 1

2001

SUMAR

EDITORIAL

DIMITRIE VATAMANIUC, <i>Bucovina în istoriografia franceză din ultimii ani</i>	5
--	---

EVOCĂRI

ELENA CRISTUȘ, <i>Matthias Friedwagner. 140 de ani de la naștere</i>	9
--	---

VIAȚA POLITICĂ, CULTURALĂ, LITERARĂ ȘI ARTISTICĂ

ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU, <i>Peter Tomaschek: Paneuropa oder die vereinigten Volksstaaten der Welt?</i>	17
PETRU BEJINARIU, <i>Societatea Culturală „Școala Română” în apărarea românismului din Bucovina</i>	37
VASILE I. SCHIPOR, <i>Evoluția și destinul scrisului la Rădăuți. Un tablou cronologic</i>	51

ISTORIE, DEMOGRAFIE, TOPONIMIE, ONOMASTICĂ, STATISTICĂ

DANIEL HRENCIUC, <i>Frontiera româno-polonă în dezbaterile Conferinței de Pace de la Paris (1919–1920)</i>	69
MIRCEA PAHOMI, <i>Biserica Arbore – județul Suceava</i>	83
ION POPESCU-SIRETEANU, <i>Toponimia comunei Sucevița</i>	105

FOLCLOR, ETNOGRAFIE, ARHITECTURĂ

ALMA BLĂNARU, <i>Eminescu – Copacul Vieții</i>	151
--	-----

ȘTIINȚELE NATURII

PETRU BEJINARIU, <i>Contribuții științifice din Bucovina la dezvoltarea biologiei</i>	157
OVIDIU BĂTĂ, <i>Rezervația geologică „stratele cu <i>Aptychus</i>” – Pojorâta</i>	165
SORIN TRELEA, <i>Avifauna agrosistemelor din Depresiunea Rădăuți</i>	173

OPINII

MARIAN OLARU, <i>Considerații preliminare despre demografie și geopolitică pe teritoriul Bucovinei (1930–1992)</i>	177
--	-----

DOCUMENTE

VASILE PRECOP, <i>Din corespondența lui Leca Morariu cu Vasile Țigănescu</i>	185
--	-----

CĂRȚI, REVISTE

VITALIE VĂRATIC, <i>Preliminarii ale raptului Basarabiei și nordului Bucovinei. 1938–1940. Volum de documente din fostele arhive secrete române</i> , București, Editura Libra, 2000, 420 p. (Bogdan Alexandru Schipor).....	195
AVRAMIA DOLINSKI, GHEORGHE DOLINSKI, <i>Arbore, străveche vatră de etnografie și folclor</i> , București, Editura Eficient, 2001, 300 p. + 32 planșe (Victor T. Rusu).....	197
ANGHEL POPA, <i>Aromâni în Bucovina</i> , Câmpulung Moldovenesc, Editura Fundației Culturale „Alexandru Bogza”, 2000, 168 p. (Elena Cristuș).....	198
MIHAI PÂNZARU-BUCOVINA, EMIL IANUȘ, <i>Rădăuți – o perlă a Bucovinei</i> , Rădăuți, Editura Ro Basarabia – Bucovina Press, 2001, 128 p. (Marian Olaru).....	200
LAURENȚIU DRAGOMIR, <i>Monumente istorice și de arhitectură din Ținutul Cernăuților</i> , București, Editura Eminescu, 2000, 198 p. + 5 anexe (Marian Olaru).....	201
ION NANDRIȘ, <i>Satul nostru Mahala din Bucovina</i> . Ediție îngrijită și prefațată de Gh. Nandriș, Sibiu, Casa de Presă și Editură „Tribuna”, 2001, 432 p. (Vasile Precop).....	202
Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzachi”, Rădăuți, <i>Anuarul VI (XLIII) pe anii școlari 1999/2000 și 2000/2001</i> . Îngrijit de directorul colegiului, Marian Olaru, Rădăuți, Editura Septentrion, 2001, 148 p. (Petru Bejinariu).....	205
„Limba română” – revistă de știință și cultură. Ediție specială: <i>Bucovina – aura nordică a țării</i> , anul XI, nr. 1–3 (67–69), ianuarie – martie 2001, Chișinău, 2001, 272 p. (Ovidiu Bătă)....	207
„Studii și comunicări”. <i>Simion Florea Marian</i> , [Suceava], Editura Suceava, 2000, 78 p. (Elena Cristuș).....	209
„Apă vie”. Almanahul tuturor românilor, Timișoara, Editura Augusta, 2001, 560 p. (Vasile I. Schipor).....	211
„Bucovina literară”, serie nouă, Suceava, anul XI, nr. 1(119) – 6 (124), ianuarie – iunie 2001 (Vasile I. Schipor) ..	213
„Preocupări didactice”, Suceava, anul I, 1998, nr.1 – anul IV, 2001, nr. 1–2 (Vasile I. Schipor) ..	214
„Țara Fagilor”. Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni, IX. 2000, Cernăuți – Târgu-Mureș, S.C. Tipomur S.A., 258 p. (Vasile I. Schipor).....	216
„Făt-Frumos”. Anuarul Muzeului Etnografic al Bucovinei, Suceava, anul II, 2000, nr. 2, 362 p. (Elena Cristuș).....	217

CRONICĂ

Ion Nistor – <i>125 de ani de la naștere</i> (Rodica Iațencu).....	219
Între două congrese – <i>Din activitatea filialei București a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina</i> (George Galan).....	219
<i>Zilele culturii poloneze</i> (Daniel Hrenciuc).....	222
<i>Manifestări cultural-artistice, literare și științifice consacrate Bucovinei</i> (Vasile I. Schipor).....	224

ANALELE BUCOVINEI

TOMUL VIII, 1

2001

INHALTSVERZEICHNIS

LEITARTIKEL

DIMITRIE VATAMANIUC, *Bukowina in der französischen Historiographie der letzten Jahre*..... 5

NACHRUF

ELENA CRISTUȘ, *Matthias Friedwagner. 140 Jähriger Geburtsjubiläum*..... 9

DAS POLITISCHE, KULTURELLE, LITERARISCHE UND KÜNSTLERISCHE LEBEN

ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU, *Peter Tomaschek: Paneuropa oder die vereinigten
Volksstaaten der Welt?*..... 17

PETRU BEJINARIU, *Die kulturelle Gesellschaft „Școala Română” verteidigt das Bukowiner
Rumänentum*..... 37

VASILE I. SCHIPOR, *Entwicklung und Schicksal des Schrifttums in Radautz. Ein chronolo-
gisches Bild* 51

GESCHICHTE, DEMOGRAPHIE, TOPONIMIE, ONOMASTIK, STATISTIK

DANIEL HIRENCIUC, *Die rumänisch-polnische Grenze in den Verhandlungen der Pariser
Konferenz (1919–1920)*..... 69

MIRCEA PAHOMI, *Die Kirche aus Arbore, Kreis Suczawa*..... 83

ION POPESCU-SIRETEANU, *Toponymik der Gemeinde Suczewitza* 105

FOLKLORE, ETHNOGRAPHIE, ARCHITEKTUR

ALMA BLĂNARU, *Eminescu – Baum des Lebens* 151

NATURWISSENSCHAFTEN

PETRU BEJINARIU, <i>Bukowiner wissenschaftliche Beiträge zur Entwicklung der Biologie</i>	157
OVIDIU BĂTĂ, <i>Das geologische Naturschutzgebiet „Die Aptychus – Schichten“ aus Pojorâta</i> ...	165
SORIN TRELEA, <i>Die Avifauna der Agrarsysteme aus der Radautzer Senkung</i>	173

STANDPUNKTE

MARIAN OLARU, <i>Vorbemerkungen zur Demographie und Geopolitik der Bukowina (1930–1992)</i>	177
---	-----

DOKUMENTE

VASILE PRECOP, <i>Aus dem Briefwechsel zwischen Leca Morariu und Vasile Țigănescu</i>	185
---	-----

BÜCHER, ZEITSCHRIFTEN

CHRONIK

<i>Ion Nistor – 125 Jahre seit seinem Geburt</i> (Rodica Iațencu).....	219
<i>Zwischen zwei Kongresse – Aus der Tätigkeit der Bukarester Filiale der Gesellschaft für die Rumänische Kultur und Literatur in der Bukowina</i> (George Galan).....	219
<i>Die polnischen Kulturtag</i> (Daniel Hrenciuc).....	222
<i>Kulturell-künstlerische, literarische und wissenschaftliche der Bukowina gewidmete Veranstaltungen</i> (Vasile I. Schipor).....	224

BUCOVINA ÎN ISTORIOGRAFIA FRANCEZĂ DIN ULTIMII ANI

DIMITRIE VATAMANIUC

Istoriografia franceză din ultimii ani numără puțini specialiști care întreprind cercetări în spațiul geografic și cultural carpato-pontic și mai puțini care se ocupă anume de spațiul geografic și cultural bucovinean. Avem în vedere, comparativ, istoriografia germană. Situația își are explicația sa. Universitatea germană din Cernăuți pregătește în lunga perioadă a stăpânirii austriece câțiva specialiști în istoria Bucovinei, care se remarcă în plan european. Să alăturăm și faptul că, de mai mulți ani, funcționează în Germania, la Augsburg, și o instituție, Bukowina-Institut, care își consacră activitatea exclusiv Bucovinei. Judecate în acest context, acele semnale care ne vin și din istoriografia franceză se cuvine să fie neapărat remarcate prin mesajul lor științific.

Asistăm la demersul istoric din cele mai vechi timpuri și până în zilele noastre. Alain Ruzé este, fără îndoială, reprezentantul acestei orientări. Întreprinde cercetări la noi pe parcursul a mai bine de două decenii. Stă perioade lungi la Iași, unde stabilește și legături de familie, face cercetări în arhive, parcurge o bibliografie impresionantă privind țara noastră. Istoric de formație, cu o excelentă pregătire de specialitate, tipărește lucrări fundamentale. Cea dintâi dintre ele, *Ces Latins des Carpathes*, o consacră continuității române în nordul Dunării și o tipărește la Europäischer Verlag, Bern – Berlin – Frankfurt/Maîn – New York – Paris – Wien, în 1989. Este tradusă și în românește, *Latinii din Carpați*, în 1994. Cea de-a doua lucrare a sa, *Vestiges celtiques en Roumanie. Archéologie et linguistique*, se tipărește la aceeași editură, în 1994. Este premiată de Academia Română cu Premiul „Vasile Pârvan”, în 1994. Sunt de menționat și comunicările sale la congresele internaționale, îndeosebi cele de tracologie ținute la Sofia (1972), București (1980), Rotterdam (1984), Constanța – Mangalia – Tulcea (1996).

După cercetările cu caracter general privind spațiul geografic și cultural carpato-pontic, Alain Ruzé se orientează spre istoria Moldovei și a raporturilor României cu Ucraina. *La Moldova entre la Roumanie et la Russie*, tipărită la Paris și Montréal (1989), este o expunere istorică a Moldovei înainte de întemeierea ei, în 1359, până în zilele noastre. Istoricul francez ilustrează vicisitudinile prin care trece Moldova în cursul secolelor, stabilește permanent legătura cu provinciile „sœurs roumaines”, Muntenia și Transilvania, și insistă asupra faptului că pe tot

parcursul istoriei sale Moldova a format obiectul politicii anexioniste a vecinilor unguri, polonezi, turci, austrieci și ruși. Bucovina este prezentată ca o realitate istorică încă de la începutul acestui excurs istoric, altfel foarte documentat și obiectiv. „De 5000 à 2000 avant J.C. – scrie istoricul francez – des peuplades pré-indoeuropéennes habitèrent la Moldavie – Moldavie *strictu sensu*. Bessarabie et Bucovine et y développèrent des magnifiques civilisations néolithiques”. Țara de Sus a Moldovei ocupă un loc important în acest excurs istoric. Anexarea ei de către Imperiul Habsburgic, în 1775, este, în opinia istoricului francez, un act imperialist, pus în aplicare pe căi diplomatice, prin șantaj și corupție. „Par la convention du 7 mai 1775 – scrie Alain Ruzé – trois départements moldaves – Cernăuți (Cernowitz), Suceava et Câmpulung (Longchamp) – soit 10441 km² et 70 000 habitants (dont 56 000 Roumains) devenaient autrichiens: Suceava, l’ancienne capitale de Pierre Ier Mușat, d’Alexandre le Bon et d’Etienne le Grand, Radauts et Putna où étaient enterrés les princes moldaves, les célèbres monastères des XVe–XVIe siècles (Sucevitsa, Moldovitsa, Voronetz, Humor). Toute cette région reçut, de Vienne, la dénomination de Bucovine”. Alain Ruzé trimite la cartea lui I. Nistor, *Istoria Bucovinei*, în ediția mai nouă (Editura Humanitas, 1999), însă extinde informația și la o serie de lucrări în limba engleză, apărute între 1968 și 1997.

Excursul istoric asupra Moldovei este reluat de Alain Ruzé în cartea sa *Ukrainiens et Roumains (IXe–XXe siècle)*, cu subtitlul *Rivalités Carpatho-pontiques*, tipărită tot la Paris și Montreal, în 1999. Istoricul francez prezintă rivalitățile dintre Ucraina și România cu începere de la pătrunderea slavilor în spațiul geografic și cultural carpatopontic și până în zilele noastre. Acordă mare atenție și politicii marilor puteri care urmăreau să-și asigure controlul la Dunărea de Jos. Sintetizează demersul său istoric în termeni fără echivoc: „Les conflits entre Ukrainiens et Roumains durent depuis que ces Slaves sont arrivés dans l’espace carpathique des Daces romanisés – les autochtones de la région, ancêtres des Roumains. [...] Le IIIe millénaire, qui ne naîtra que le 1er janvier 2001 selon le calendrier chrétien établi par Denys le Petit – moine roumain de Scythie Mineure, c’est-à-dire de Doubroudja, ce foyer de romanité roumaine – pourra-t-il au moins voir s’estomper les rivalités pontiques entre Ukraines et Roumains?” (p. 254–255).

Istoricului francez îi place să-l evoce pe Dimitrie Cantemir, mare personalitate a culturii europene. „Démètre Cantemir – l’un des fondateurs de l’Académie de Saint-Petersbourg, membre de l’Académie de Berlin en 1714, auteur d’une *Description de la Moldavie* et d’une *Histoire de l’Empire ottoman*, célèbre erudit sachant le grec et le latin, le turc, l’arabe et le persan et au nom figurant au fronton de la bibliothèque Sainte-Geneviève de Paris...” (p. 103). Îi place să sintetizeze evenimentele din decembrie 1918, care duc la prăbușirea Imperiului Austro-Ungar și la înfiptuirea statului național român, cu versul lui Eminescu: *De la Nistru pân-la Tisa*.

O a doua direcție de cercetare, nu mai puțin importantă, prezintă spațiul geografic și cultural carpatopontic din interiorul său. Reprezentantul de seamă al

acestei orientări este Jean Cuisenier (născut în 1927), etnolog, director al centrului de etnografie francez, autor al unui mare număr de lucrări de specialitate, dintre care menționăm numai câteva: *L'Art populaire en France* (Fribourg, 1975), *Ethnologie de la France* (Paris, 1986), *Le Feu vivant: la parenté et ses rituels dans les Carpathes* (Paris, 1994). Conduce mai multe colecții de prestigiu internațional, cum este și *Récits et contes populaires*, din care s-au tipărit până acum 28 de volume.

Lucrarea sa care prezintă pentru noi o importanță aparte este *Mémoire des Carpathes*, cu subtitlul *La Roumanie millénaire: un regard intérieur*, tipărită la Paris, în anul 2000.

Jean Cuisenier alege, pentru cercetările sale din interiorul spațiului carpato-pontic, trei provincii: Maramureșul, Oltenia și Bucovina, și le consacră prezentări monografice foarte extinse, însoțite și de un bogat material ilustrativ. Deschide demersul său cu o prezentare a României în spațiul carpato-pontic și a Bucureștiului și face o hartă topografică a Muzeului Satului, așezământ al vechii civilizații românești. Nu putea lipsi din această prezentare introductivă istorisirea cu Dracula, omologat cu Vlad Țepeș, care interesa cititorul francez. Importante sunt, fără îndoială, reproducerile „prințului Dracula” după gravura în lemn de la Lübeck, din 1488 și 1493, și cea de la Leipzig, din 1493. Reproduce și gravura în lemn de la Strassbourg din 1500, cu o scenă cu oameni trași în țepă și supuși și la alte suplicii, sub supravegherea domnitorului.

Jean Cuisenier face parte din Școala sociologică a lui Dimitrie Gusti, la care se referă, când optează pentru prezentarea satului în realitatea sa concretă și sub toate aspectele. Nimic nu ilustrează mai bine această orientare decât metoda sa de cercetare. Stă mărturie faptul că pentru fiecare dintre cele trei provincii alege o singură comună, în care face cercetări „pe teren”, în mai multe rânduri, în „comunitatea sătească”. Opțiunea nu este nici ea întâmplătoare. Pentru Maramureș alege comuna Sârbi, iar pentru Oltenia comuna Dobrița, amândouă din spațiul carpatic, cu tradiții milenare. Se oprește și la Târgu-Jiu, la complexul Brâncuși. Pentru Bucovina alege comuna Sucevița. Se găsește aici, în opinia sa, monumentul arhitectonic reprezentativ, păstrat în forma originală de-a lungul secolelor. Alături de „fortăreața princiară” se găsește și o mănăstire, monument excepțional de artă.

Jean Cuisenier își orientează cercetările spre istoria comunei, studiază civilizația materială și creația spirituală și participă la viața cotidiană a sătenilor. Întocmește schița topografică a comunei, foarte exactă și sugestivă, metoda sa de lucru pe care o aplică și în Maramureș și în Oltenia, descrie „mănăstirea princiară”, cu cripta voievodală, și reproduce broderia din 1606, cu figura lui Ieremia Movilă în costum somptuos de curte, bogat în ornamente vegetale. Studiază cu mare atenție pictura murală și prezintă celebra scară a lui Climac („l'échelle de Climaque”), după care dă și o reproducere. Este cercetătorul străin care caută să identifice numele persoanelor din suita filozofilor, punând sub semnul întrebării rezultatul cercetărilor anterioare, în legătură cu care se mai poartă discuții.

Sociolog și etnograf, cercetătorul francez își asociază sătenii în investigațiile sale. Se împrietenește cu „aranjatorul” din comună, „maestrul de ceremonii” din tată în fiu, care îl călăuzește peste tot în gospodăriile din vatra satului și în așezările din afara sa. Se ocupă de costumele naționale și broderii și remarcă motivele geometrice și florale, de o mare originalitate și realizare artistică. Însoțește „maestrul de ceremonii” la nunți și înmormântări și este familiarizat cu practicile tradiționale la Crăciun și Anul Nou și la alte sărbători de peste an. Asistă la spectacolul *Irozii* de Crăciun, cu desfășurare scenică, și notează orațiile personajelor în românește și le dă și în traducere franceză. Îl vedem prin livezi și prin poieni la strângerea de plante medicinale și notează numele lor în românește (mentă, romaniță, secărică, pojarniță), precum și modul de folosire în medicina populară. Acordă o atenție deosebită, poate nu întâmplător, mătrăgunei. Face un desen al plantei, foarte sugestiv, ca în vechile litografii, și notează opiniile contradictorii cu privire la proprietățile ei magice. Numele plantei din spațiul carpatic, îi amintea, probabil, de Machiavelli cu *Mandragola* (*Mătrăguna*), cea mai cunoscută comedie din Renaștere.

Istoriografia franceză din ultimii ani prezintă Bucovina, în primul rând, ca parte integrantă a Țării de Sus a Moldovei, cu vicisitudinile prin care trece în cursul veacurilor, iar pe de altă parte ca realitate concretă în spațiul carpato-pontic, văzută din interiorul ei, cu civilizația străveche și viața spirituală de o mare varietate și originalitate. Istoriografia franceză depășește, sub aspectul din urmă, istoriografia germană.

MATTHIAS FRIEDWAGNER. 140 DE ANI DE LA NAȘTERE

ELENA CRISTUȘ

Când armele vorbesc, muzele tac – spuneau anticii. Și totuși, în 1940, al doilea an al celui de-al doilea război mondial, vedea lumina tiparului un volum dedicat cântecului popular românesc, *Rumänische Volkslieder aus der Bukowina*. I Band: *Liebeslieder. Mit 380 von Alex. Voievidca aufgezeichneten Melodien*. Herausgegeben von Dr. Matthias Friedwagner. Editorul, fost profesor la Universitatea din Cernăuți, închinase acestei colecții mai mult de 30 de ani din viață, considerând-o „opera vieții sale”.

La 140 de ani de la nașterea sa, îl omagiem pe Matthias Friedwagner, pentru că într-o perioadă în care destui se numeau prieteni ai românilor din Bucovina în vizitele de curtoazie, dar își schimbau – cameleonic – atitudinea imediat ce treceau granițele sau în lucrările lor, Matthias Friedwagner a rămas mereu „un prieten devotat al poporului nostru” (S. Pușcariu), de aproape și de departe. Admirației lui pentru folclorul românesc, simțului datoriei și celui de organizare, devotamentului pentru munca de adunare și cercetare a poeziei și cântecului popular românesc din Bucovina istorică le datorează folcloristica românească, încă, cea mai amplă culegere zonală/regională de lirică de dragoste populară (text și melodie).

Cercetător în domeniul filologiei romanice, profesor agregat și docent la Universitatea din Viena, profesor, decan și rector la Universitatea din Cernăuți, profesor și decan la Universitatea din Frankfurt am Main – unde se numără printre întemeietori –, Matthias Friedwagner s-a născut la 3 februarie 1861, în Gallspach, Austria, în familia unui dulgher. Studiile liceale, la secția reală, le-a făcut în orașul Linz; tot aici și-a luat diploma de bacalaureat, în 1880. Studiile universitare le urmează la Viena. Între 1888 și 1898 este profesor la Wr. Realschule din Viena. Pleacă la Paris, pentru o specializare în domeniul filologiei romanice, iar în 1898 este numit profesor agregat al Universității din Viena, la catedra de filologie romanică¹.

În 1900, M. Friedwagner este numit profesor la Universitatea Francisco-Iosefină din Cernăuți. Aici, pentru un deceniu, el îi urmează la catedra de filologie

¹ *Österreichisches Biographisches Lexikon. 1815–1950*. Herausgegeben von der Österreichischen Akademie der Wissenschaften unter der Leitung von Leo Santifaller, bearbeitet von Eva Obermayer-Marnach, I Band (*A – Glä*), 2., unveränderte Auflage, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1993, p. 366–367.

romanică a Facultății de Filozofie și Litere lui Theodor Gartner, precedându-l pe Eugen Herzog. În anul universitar 1903/1904 este ales decan, iar în 1910/1911 rector. La 18 mai 1911 este primit membru corespondent de Academia Română; anterior fusese numit Membru de Onoare al Societății Regale de Științe Naturale din Iași². În 1911, pleacă la Frankfurt am Main, asumându-și sarcina să pregătească transformarea Academiei de Înalte Studii Comerciale și Sociale în Universitate. Primul pas spre această reorganizare a inclus crearea de lectorate pentru limbile romănice. Între acestea, și primul lectorat pentru limba și literatura română de la Universitatea din Frankfurt³. A înzestrat biblioteca seminariilor cu lucrări de specialitate, iar de pe masa seminarului de limba și literatura română nu lipseau cărțile și periodicele românești ale timpului. Chiar departe de prietenii săi români și de limba română, Profesorul înțelegea să practice ceea ce el numea, într-o scrisoare către S. Pușcariu, „filoromânism activ”: „în cursurile mele citez anume forme românești ca să le deștept studenților interesul pentru limba română și să-i silesc să urmeze cursurile lectorului, iar pentru bibliotecă cumpăr mereu cărți românești”⁴.

Pentru postul de lector de limba română i-a solicitat lui S. Pușcariu, fostul coleg și prieten de la Universitatea din Cernăuți, să-i trimită un tânăr pregătit; acesta a fost I. E. Torouțiu (născut la Solca), istoricul literar de mai târziu, autorul celor 13 volume de *Studii și documente literare*, care a rămas la Frankfurt între 1911 și 1913.

În perioada 1916–1917 Friedwagner a fost decan la Universitatea din Frankfurt am Main, iar profesor până în 1935, când s-a pensionat. După pensionare, a continuat să lucreze la selectarea, sistematizarea și adnotarea materialului folcloric cules de colaboratorii români bucovineni (învățători, profesori, studenți) pentru colecția de cântece populare românești, sperând că va trăi să vadă publicată „Mein Lebenswerk” („opera vieții mele”). Moare la 5 aprilie 1940, la vârsta de 80 de ani, cu puțin înainte ca primul volum al colecției de poezii și cântece populare de dragoste (*Rumänische Volkslieder aus der Bukowina*) să iasă de sub tipar. În ședința Academiei Române din 19 aprilie 1940, C. Rădulescu-Motru îl omagia pe cel recent dispărut⁵.

Friedwagner – profesorul. Numit profesor la Universitatea germană din Cernăuți, romanistul se grăbește, el întâi, să învețe limba studenților cărora le va preda: și învață limba română. Curând este apreciat ca filoromân nu numai datorită formației sale profesionale, ci și unei puternice și constante afectivități față de

² I. E. Torouțiu, *Prof. Dr. Matthias Friedwagner. 3 februarie 1861 – 5 aprilie 1940*, în „Convorbiri literare”, anul LXXIII, nr. 4, aprilie 1940, p. 368–372; Mircea Grigoroviță, *Învățământul în nordul Bucovinei (1775–1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică R.A., 1993, p. 132.

³ S. Pușcariu, *Matthias Friedwagner*, în „Dacoromania. Buletinul Muzeului Limbii Române”, București, vol. X, 1941, partea I, p. 225.

⁴ *Ibidem*, p. 227.

⁵ C. Rădulescu-Motru, *Prof. Dr. Matthias Friedwagner (Cuvinte rostite în ședința Academiei Române din 19 aprilie 1940)*, în „Convorbiri literare”, anul LXXIII, aprilie 1940, p. 295–296.

români, căroră le admiră spiritualitatea și limba, pe care caută, cu orice prilej, să o înțeleagă până în nuanțele cele mai profunde. Un fost student, Victor Morariu, din 1929 profesor la Facultatea de Litere și Filosofie din Cernăuți și apreciat germanist⁶, și-l amintește: „...era o căldură comunicativă și un fel de frumoasă modestie cu care el, profesorul, primea cu drag de la noi, auzitorii, informații și chiar rectificări și obiecțiuni când era vorba de limba românească. [...] Căuta cu sete orice prilej unde putea să audă grai românesc și-l văd și acum la cutare șezătoare sau conferință, cu mâna dusă la ureche, ca să nu-i scape nici o silabă, nici o nuanță”⁷. Un alt fost student al său, Leonida Bodnărescu, își amintește de profesorul care, la puține zile după sosirea la Cernăuți, a ținut la Universitate un curs despre romanitatea poporului român. După curs, Bodnărescu i-a comunicat profesorului că un înaintaș al său din secolul XVII, Martin Opitz, întemeietorul școlii poetice din Silezia, după ce i-a cunoscut pe românii din Transilvania, a scris o poezie „care a făcut senzație” în cercurile din înalta societate, *Zlatna*, în care descrie plin de încântare hora. Prof. Friedwagner l-a ascultat cu atenție, s-a documentat asupra poeziilor lui Opitz și la următorul curs a mulțumit studentului său *ex cathedra* pentru informația pe care i-o dăduse⁸.

Între 1900 și 1904, Friedwagner a ținut cursurile de sintaxă comparativă a limbilor romanice, introducerea în studiul limbii italiene, gramatică spaniolă, introducerea în studiul comparativ al filologiei romanice, fonetică franceză, literatură franceză medievală. În 1904 l-a suplinut pe I. G. Sbiera, ținând un curs despre elementele latine ale limbii române în dezvoltarea ei istorică, iar studenții au putut aprecia atunci modalitatea sistematică și metodică predării abordată de profesorul german: „curs care ne dădea în sfârșit ceea ce veteranul titular al catedrei nu era în stare să ne dea: filologie sistematică, metodică”⁹.

Implicarea profesorului în „politica etnografică” s-a făcut dinspre terenul științific. Fenomenele lingvistice descoperite în spațiul bucovinean, coordonate cu viața istorică a poporului român, l-au făcut să-și exprime convingerea într-un viitor mai bun al românilor, pe care îi vedea sub semnul unirii. Friedwagner a participat la „întâlnirea socială” organizată de studenții români la Cernăuți, în 21 aprilie 1910. Cu prilejul vizitei studenților români din Iași, conduși de A. C. Cuza, o „manifestare îndrăzneată”, cum o caracterizează același Victor Morariu, profesorul a rostit îndemnul pentru tinerii români: „Și dacă vi se spune că trageți cu coada ochiului dincolo, spre România, răspundeți cu hotărâre: noi nu tragem cu coada ochiului, noi privim!” Reacția a fost pe măsura îndemnului: „Delirante aplauze au acoperit asemenea declarație a Rectorului german și

⁶ Știința în Bucovina. Ghid bibliografic, II. Suceava, 1983, p. 192.

⁷ Victor Morariu, *Matthias Friedwagner*, în „Făt-Frumos”, anul XV, mai – iunie 1940, nr. 3, p. 107.

⁸ Leonida Bodnărescu, *Amintiri despre profesorul Friedwagner*, în „Făt-Frumos”, anul XVII, 1942, nr. 4, p. 110.

⁹ Victor Morariu, *art. cit.*, p. 106.

austriac...”¹⁰. Asemenea atitudini i-au atras simpatia și încrederea românilor. Nu e de mirare că la data când își lua rămas bun de la colegii și studenții Universității din Cernăuți, sărbătorirea sa a primit „înfățișarea unei manifestări naționale românești, de adâncă simpatie și părere de rău în același timp, pentru plecarea sa dintre noi”, cum își amintește I. E. Torouțiu. Pentru a intra în atmosfera epocii și a avea imaginea clară a manifestării de simpatie față de profesorul austriac, cităm câteva fragmente din articolul pe care ziarul cernăuțean „Patria” îl publica în 1910: „Foile din Viena aduc știrea că Magnificența Sa Rectorul Universității, dr. M. Friedwagner, e chemat la Frankfurt, ca să ocupe catedra de filologie romanică, rămasă vacantă în urma strămutării prof. Morf la Berlin. [...] Cu bucuria noastră, pe care ținem să i-o exprimăm împreună cu felicitările noastre cele mai sincere, se înțeamănă însă părerea de rău că ne părăsește. Căci prof. Friedwagner ne-a dat de repetite ori ocazia în timpul cât a stat la Cernăuți să ne convingem că e un prieten al nostru, un filoromân adevărat. [...] Fiind un înfocat patriot și iubindu-și înainte de toate națiunea sa, el e destul de drept ca să ne recunoască și nouă aspirațiile naționale și să iubească mai ales pe acei români cari sunt fii buni ai națiunii lor. La diferite ocazii el a spus-o curat, cu curajul care caracterizează pe acest om ce nu cunoaște rezervă în exprimarea adevărului, că noi avem dreptul și avem chiar datoria să privim cu mândrie la progresele fraților noștri din Regat, de care ne leagă limbă, trecut și lege.

La rândul nostru o spunem și noi, că dacă germanii ce vin în țara noastră aduc cu sine inima largă și iubirea frățească ce ne-a arătat-o totdeauna prof. Friedwagner, noi suntem cei mai fericiți că, putând trăi în mijlocul lor, avem posibilitatea să ne înnobilăm sufletul luând exemplul de la ... adevărata lor cultură sufletească...”¹¹.

Printr-o coincidență, cuvântul rostit la 2 decembrie 1910, cu ocazia numirii sale ca rector al Universității Franz Iosef din Cernăuți, a fost și unul de despărțire. Adresându-se colegilor, proaspătul rector mărturisea cu sinceritate și cu un ușor sentimentalism: „Cu inima grea am luat hotărârea de a părăsi țara căreia i-am dedicat mai mult de 10 ani din munca mea, chiar și în afara catedrei, și unde câțiva oameni sinceri mi-au dăruit prietenia lor prețioasă. Numai gândul că mă despart fizic îmi ușurează plecarea și poate că nu este prea mult să spun, asemeni poetului roman, *Non omnis moriar!* – Nu voi pleca definitiv!”¹². Alesese ca temă a cuvântării culegerea și prelucrarea poeziilor populare, și o intitulase *Über die*

¹⁰ *Ibidem*, p. 107.

¹¹ „Patria”, anul V, nr. 88/10 noiembrie 1910, p. 2.

¹² *Über die Volksdichtung der Bukowiner Rumänen*. Inaugurationsrede, gehalten am 2. Dezember 1910 von Prof. Dr. Matthias Friedwagner, d. Z. Rektor der K. K. Universität, p. 1, în *Die feierliche Inauguration des Rektors der K. K. Franz Josephs – Universität in Czernowitz für das Studienjahr 1910/1911 am 2. Dezember 1910*, Czernowitz, 1911, s. 13–45, traducere de Mihaela Ungureanu. Mulțumim domnului Lutzian Geier de la Bukowina-Institut din Augsburg pentru bunăvoința cu care ne-a pus la dispoziție materialul solicitat.

Volksdichtung der Bukowiner Rumänen. Și-a motivat alegerea astfel: „am ales această temă, aparent aflată în afara specialității mele, din conștiința datoriei și din credința că universitatea nu se ocupă ... doar de acele zone de cercetare aflate în țară, de interes general. În măsura în care munca noastră va avea în vedere materialul autohton de natură spirituală sau fizică, în aceeași măsură ea va contribui la întărirea legăturilor pe care universitatea noastră le are cu Bucovina”¹³.

Friedwagner – cercetătorul. Poezie populară românească a publicat în 1905¹⁴, despre ea a vorbit cu admirație și în 1909, la a 50-a adunare a filologilor germani de la Graz și era deja – din 1906 – implicat în proiectul Ministerului Cultelor și al Învățământului din Viena, care luase inițiativa, din 1904, de a aduna și apoi de a publica într-o „mare arhivă de stat” toate cântecele populare, cu melodiile lor, din țările aflate sub autoritatea monarhiei. Se dorea ca această colecție, „o operă științifică de valoare perenă”, să fie un cadou pentru cea de-a 60-a aniversare a urcării pe tron a împăratului Francisc-Iosif. Cu sprijinul a numeroși colaboratori – numai pentru vol. I al culegerii au fost menționați 65¹⁵ (Dimitrie Dan, Leonida Bodnărescu, Ioan Vicoveanu, Temistocle Bocancea etc.) –, Friedwagner a reușit să adune 10 000 de piese lirice însoțite de 2 500 de melodii, dintre care cele mai multe datorate învățătorului, folcloristului și muzicologului Alexandru Voevidca.

Când a plecat în Germania, la Frankfurt, profesorul a luat manuscrisele cu el, dar partea muzicală a lăsat-o la Cernăuți, pentru ordonarea melodiilor. Așa a început „odiseea” (Paul Leu) unei colecții de folclor din care mare parte a rămas și astăzi inedită. „Când am părăsit Bucovina, în 1911, de Paști,... nu am vrut să abandonez munca aflată deja în stadiu avansat [...]. Am luat cu mine comoara de peste 10 000 de texte și ea a supraviețuit destinului războiului de la granița rusească și tulburării cauzate de acesta. Partea muzicală a fost lăsată la Cernăuți [...] și a avut de suferit din cauza pericolelor ocupației dușmane, în urma cărora au fost arse 249 de melodii. Ea a fost în cele din urmă salvată, când în anul 1916, la a doua invazie rusească, a fost adusă peste Carpați în Ungaria de către soldații austrieci de la Solca, unde fuseseră lăsate, la dorința mea, notele personale la tribunalul județean. E o minune că au ajuns în cele din urmă în mâinile mele”¹⁶.

Mutarea la Frankfurt, primul război mondial, ieșirea „acestei țări mici”, cum numește el Bucovina, din cadrul Imperiului, căderea monarhiei au împiedicat publicarea mării colecții căreia Friedwagner îi închinase mulți ani din viață. O dată cu schimbarea apartenenței statale a Bucovinei, a dispărut interesul austriac față de cântecul popular românesc, dar nu și interesul lui Friedwagner, speranța acestuia că-și va vedea publicate „roadele eforturilor”. În scrisorile către fostul coleg și

¹³ *Ibidem*, p. 3.

¹⁴ Cf. *Rumänische Volkslieder aus der Bukowina*. I Band. *Liebeslieder*. Herausgegeben von Dr. Matthias Friedwagner, Würzburg, 1940, *Vorwort*, p. VIII, nota 5.

¹⁵ *Ibidem*, p. 4.

¹⁶ *Ibidem*, p. 7.

statornic prieten Sextil Pușcariu, Friedwagner scria despre îndoielile lui de natură științifică în privința împărțirii materialului, îi comunica, trist și revoltat, nerecunoștința vreunui elev care-i tăgăduia competența, scriind despre el ca despre „un defunct filoromân”, dar, târziu, și despre bucuria ultimilor ani ai vieții – avea 79 – când regele Carol al II-lea i-a acordat o subvenție pentru a putea publica lucrarea. Într-una dintre ultimele scrisori către S. Pușcariu, el vorbea despre volumul I al colecției, pe care îl avea deja gata de tipar, ca despre „ultimul salut pe care-l trimitea Bucovinei”. Apariția volumului s-a petrecut la scurt timp după moartea profesorului. Câteva publicații: ziarul „Acțiunea”, „Revista Bucovinei”, „Voința școalei” au semnalat și comentat evenimentul editorial în articole semnate de George Breazul, Alexandru Vitencu, Filimon Rusu.

În cei 30 de ani de activitate pe care i-a avut după plecarea din Cernăuți, profesorul s-a ocupat și de literatura cultă a românilor. Friedwagner se numără printre primii critici străini ai operei lui Sadoveanu. Prozatorului român, autor a 17 volume până în 1912, avea să-i dedice un studiu monografic, prezentat la Congresul Filologilor din Frankfurt, din 1912, *Mihail Sadoveanu*, aducându-i „omagiul și prețuirea științei în fața congresiștilor adunați din toată Europa și de peste Ocean” (I. E. Torouțiu). În același an, a trimis studiul revistei „Convorbiri literare”, care l-a publicat în traducere¹⁷, în nr. 7 din iulie 1912. În acest studiu, el menționează și o traducere în germană a povestirii *Răzbumarea lui Nour*, din 1911, datorată preotului bucovinean Victor Zaharovich din Mahala, pe care o apreciază demnă „de o răspândire cât se poate de mare”.

În 1927, numărul inaugural al „Revistei filologice”, număr omagial dedicat lui S. Pușcariu, îi publică studiul în limba germană *Rumänische Volkslieder aus Bessarabien*¹⁸ („Cântece populare românești din Basarabia”), cu o culegere de 14 texte populare: 11 doine, 2 hore și o colindă, fiecare dintre ele apărând în limbile română (cu caractere rusești și apoi în alfabet latin) și germană. Interesante sunt împrejurările în care au fost culese aceste piese folclorice. În timpul primului război mondial, Comisia Fonografică a Academiei de Științe din Berlin a inițiat o acțiune de înregistrare a limbii sau dialectului prizonierilor de război din mai multe lagăre. Friedwagner a primit sarcina de a face înregistrări cu soldații ruși din lagărul din Mannheim, veniți din Basarabia. „Din plictiseală sau din curiozitate”, cum aprecia profesorul, prizonierii au fost dispuși să participe la aceste înregistrări, care au început în aprilie 1916. Inițial, grupul cu care a lucrat a fost alcătuit din cinci persoane de naționalitate română, cărora Friedwagner le dă numele și numărul de deținut: Cioban (nr. 2 187), Vladimir Dulap (nr. 5 700), Feodor Malate (nr. 2 188), Feodor Arapon (nr. 2 762), Ivan Huțu (nr. 2 976), acesta fiind singurul care i-a fost subiect până la urmă. De la el a înregistrat 13 creații populare; al 14-lea

¹⁷ Din nota redacției se înțelege că traducerea ar fi făcut-o chiar Friedwagner; dar S. Pușcariu afirmă că traducerea îi aparține lui I. E. Torouțiu.

¹⁸ „Revista filologică”, anul I, nr. 1–2, februarie – iunie 1927, p. 51–65. Pentru traducerea textului, mulțumim kolegei noastre Mihaela Ungureanu.

text, doina cu nr. XI, provine de la Vladimir Burduja (nr. 4 326). Transcrierile fonetice (la care a beneficiat de sprijinul prof. H. Urtel din Hamburg) și discurile, înregistrate pentru pick-up, au fost păstrate la Biblioteca de Stat din Berlin, urmând să fie publicate. Textele înregistrate de Friedwagner se află pe discurile 501 – 505. Nu știm dacă aceste discuri au fost copiate și aduse în țară între timp; dar la 11 ani de la culegerea lor, profesorul publică textele în „Revista filologică”, relevându-le autenticitatea și originalitatea. Are totodată prilejul să menționeze și destule deosebiri fonetice față de formele semnalate de Gustav Weigand în volumul *Dialectele din Bucovina și Basarabia*, apărut în 1904, la Leipzig.

Deși o preocupare constantă a activității sale științifice și, mai târziu, o modalitate de a fi mereu aproape de limba și spiritualitatea românilor, folclorul și literatura română n-au fost singurele domenii ale culturii românești asupra cărora s-a aplecat.

În 1929 a ținut o conferință despre patria străveche a românilor, la Congresul Filologilor din Salzburg. Mai târziu, a dezvoltat-o într-un studiu cu titlul *Über die Sprache und Heimat der Rumänen in ihrer Frühzeit* („Despre limba și patria românilor în timpurile străvechi”), publicat în 1934. Între concluziile acestui studiu, autorul afirmă îndreptățirea neamului românesc de a se „închega și în hotarele politice, din moment ce stăruie în cele etnice prin cel mai caracteristic semn, limba”.

Abordând, în această lucrare, după aprecierea lui S. Pușcariu, una dintre cele mai grele probleme ce se pun istoricului și lingvistului, Friedwagner a realizat o „lucrare ce poate servi drept model de conștiințiozitate și probitate științifică [...]”. Cunoscând ce s-a scris la noi în această chestiune, el are, de la înălțimea vârstei și a îndelungatei sale experiențe, toată îngăduința respectuoasă față de părerile înaintașilor, chiar când nu le poate aproba, și o simpatie constantă și înțelegătoare pentru poporul nostru și aspirațiunile lui”. Într-o scrisoare din 1935, referindu-se la studiul său, cercetătorul german scria: „Rezultatele obținute nu sunt prea bogate, dar am curățit câmpul de foarte multe buruieni, iar tăblițele de orientare pe care le-am așezat indică unele căi pe care nu încercase nimeni să umble...”.

Activitatea științifică a profesorului M. Friedwagner s-a întemeiat pe sentimentul datoriei și pe respectul adevărului. Curând, la acestea s-a adăugat atașamentul față de valorile morale și spirituale ale unui popor în rândul căruia a venit ca dascăl și a plecat ca prieten.

În 1911, înainte de a părăsi Bucovina, a participat ca delegat oficial, în calitate de rector al Universității Francisc-Iosif din Cernăuți, la serbările jubiliare ale Universității din Iași, organizate la Hotelul Traian. În discuțiile purtate între colegi, prevestea un viitor strălucit țării prietenilor lui români. Peste timp, când prevestirea i se împlinise – România devenise în 1918 un stat unitar – Friedwagner îi face o urare unui bun prieten român: „[...] să dea bunul Dumnezeu ca România, atât de răsfățată de soartă, să rămână o țară a libertăților și să devină o țară a muncii”.

Matthias Friedwagner. 140 Jähriger Geburtsjubiläum

(Zusammenfassung)

140 Jahre nach seinem Geburt bringen wir dem Matthias Friedwagner unsere Verehrung zum Ausdruck, denn er blieb immer „ein wahrer Freund unseres Volkes“ (Sextil Pușcariu). Seiner Bewunderung der rumänischen Folklore gegenüber, seinem Pflichtgefühl und Engagement in der Sammlungs- und Forschungsarbeit im Bereich der rumänischen Bukowiner Volksdichtung verdankt die rumänische Folkloristik immer noch die grösste Regionalsammlung von volkstümlicher Liebeslyrik (Text und Melodie), *Rumänische Volkslieder aus der Bukowina*. 1 Band: *Liebeslieder* (Würzburg, 1940).

**PETER TOMASCHEK:
PANEUROPA ODER DIE VEREINIGTEN VOLKSSTAATEN
DER WELT ?**

ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU

Peter Tomaschek, der wenig bekannte Gelehrte¹ aus der Bukowina, wurde in Sereth am 11. Juli 1882 geboren. Nachdem er die Grundschule in seiner Heimatstadt besucht und in Radautz beendet hat, setzte er seine Studien in Lemberg (Theologie und für kurze Zeit – Medizin), Innsbruck, Praga, Wien und letztenendlich Czernowitz fort, wo er seine Staatsprüfung an der Fakultät der Humanistischen Studien und Philosophie macht. Als Absolvent wird er zum Hilfslehrer am deutschen Lehrstuhl des Lyzeums „Ștefan der Grosse“ aus Suczawa. Im Eusebie Popovicis Studium *Din istoricul Liceului „Ștefan cel Mare” 1860–1935* (Suceava, Editura Societății „Școala Română”, 1935), im Kapitel *1906–1914: Mișcarea corpului didactic*, ist Peter Tomaschek als Kandidat für das Schuljahr 1912–1913 erwähnt. In demselben Studium auf Seite 130 erfahren wir über seine Tätigkeit als Deutsch -und Lateinlehrer in Suczawa zwischen 1912–1926. Die österreichischen Jahrbücher erwähnen ihn als Hilfslehrer am Gymnasium in Suczawa beginnend mit dem Jahr 1912 und am „Franz Josef” – Staatsgymnasium in Sereth zwischen 1913–1914. Am 9. November 1918 ist er als ordentlicher Professor erkannt. Zwischen 1920 und 1940 ist er am Serether Staatslyzeum (seit dem 9. März 1936 am „Lațcu – Vodă” – Gymnasium in Sereth) tätig, wo er Französisch, Deutsch, Griechisch, Lateinisch und Philosophie unterrichtet. Infolge mancher Veränderungen im Status des Serether Lyzeums wird er gezwungen, auch an den Lyzeen aus Sighet und Dorohoi zu unterrichten.

Peter Tomaschek war ein Deutscher, der in seiner Seele dem rumänischen Volk gehörte. Im November 1940 schrieb er in einem Brief an Leca Moraru: „Warum lässt man alle Germanisten aus Rumänien aussiedeln, wer soll Deutsch unterrichten?” Und er verlangte eine Antwort auf die Frage: „[...] soll ich aussiedeln oder nicht: bin in Rumänien geboren, ein erdgebundenen Freund des rumänischen Volkes, habe sehr viel Forschungsmaterial – lebe und sterbe für mein Rumänien”. Leider konnte er nur wenig Zeit dem Studium der rumänischen Kultur

¹ Vasile I. Schipor, *Peter Tomaschek (1882–1940)*, „Analele Bucovinei”, anul VII, nr. 2, 2000, p. 321–333.

widmen. Der Professor Peter Tomaschek starb am 10. Dezember 1940 in einer Zeit voller schöpferischer Arbeitskraft.

In wie fern er seine Arbeitskraft und sein Leben im Dienste der rumänischen Kultur setzte, das wollen wir in den weiteren Zeilen unterstreichen. Zunächst beziehen wir uns auf die literarischen Beschäftigungen Peter Tomascheks, die mehrere Bereiche umfassen. Der Professor interessierte sich für die rumänische Geschichte im allgemeinen und die Geschichte der Stadt Sereth insbesondere. Der geschichtlichen und kulturellen Vergangenheit seiner Heimatstadt widmete er zwei Schriften über die feudalistische Epoche. In *Cine a fost Margareta Mușata?* (ersch. 1936) versucht er die Antwort auf diese Frage zu geben. Infolge seiner Forschungen glaubt er, dass Margareta Mușata die Schwester des Fürsten Lațcu und die Mutter von Petru I. Mușatinul war. Ausser der Wiedergabe der Vergangenheit hatte diese Arbeit auch die Absicht, die Errichtung eines Denkmals in Sereth zu unterstützen, ein Denkmal, das die Szene darstellen sollte, als der Papst Gregor der XI. der Prinzessin dem Titel „Margareta de Cereth domina Walachiae minoris“ verlieh. So wie es der Autor sagte, dauerten die Forschungen zu dieser Thema über 10 Jahre.

Ein anderes Ergebnis seiner geschichtlichen Forschungen ist ein Artikel – *Geschichte des rumänischen Fürsten Sas* (Czernowitz, 1918) – der in der Zeitung „Deutsche Tagespost“ veröffentlicht wurde. Zusammen mit dem Professor Vladimir Milici hat er zwei Bilder rekonstruiert: die zwei mittelalterliche Serether Festungen von Ruina und Sasca. In anderen zwei Broschüren, *Die 562 jährige Bestandsfeier der Stadt Sereth* (1932), und *Fünfundzwanzigjähriges Bestandsjubiläum der deutschen Raifeisenkasse in Sereth* (1929) schreibt er einleitend über die Geschichte der Deutschen der Stadt Sereth, bzw. der Stadt selbst.

Der Professor Peter Tomaschek beschäftigte sich auch mit der Literatur. Er studierte die Volkspoesie und schrieb zwei folkloristische Studien: *Doina. Ein Beitrag zur Volkspoesie der Rumänen* und *Mordbeten*, beide in Wien 1909 erschienen. Ein weiteres Thema seiner literarischen Beschäftigungen ist das Leben und Werk von Mihai Eminescu. Daraus ergab sich zuerst die Arbeit *Mihail Eminescu, der Dichterkönig Rumäniens. Ein Bild seines Lebens und seiner Zeit* (Czernowitz, 1914). Es wäre vielleicht erwähnenswert, dass sie in der Zeit der österreichischen Verwaltung erschienen ist. Diese Arbeit sollte „das deutsche Publikum mit dem Leben und der Zeit Eminescus bekannt machen.“ Auch hier war der Verfasser bemüht, die literarischen Bestrebungen dieser Epoche entsprechend zu beleuchten. Bewertet wurden alle Werke, die in rumänischer Sprache erschienen sind. Zahlreiche Fragmente aus diesen Werken wurden frei übersetzt. Das Buch wurde zum 25. Todestag des Dichters als Gedenkbuch und gleichzeitig als geistige Teilnahme des Verfassers an dieser Gedenkfeier geschrieben. Im Vorwort schrieb Peter Tomaschek Folgendes: „Es mögen nun die Bukowiner Rumänen den 25. Todestag ihres grössten Dichters in würdiger Weise begehen!

Als gute und friedfertige Nachbarn des rumänischen Volkes nehmen wir an diesem festlichen Ereignis geistigen Anteil”².

Eine zweite Arbeit über Mihai Eminescu, *Cercetări noi referitoare la originea lui Mihai Eminescu* (Sereth, 1925), befasst sich mit der Herkunft der Name „Eminovici” und beruht sich auf die Forschung fünfzehnter literarischen armenischen Quellen. Die Ergebnisse des Verfassers zeigen, dass der Name des Dichters vom arabischen Name „Emin” komme und dass die Familie Eminovici orthodox – orientalisches und armenischer Herkunft wäre. Man könnte sagen, dass der Genie des Dichters den Verfasser fasziniert hat; die Art und Weise, wie er von Mihai Eminescu spricht, ist lobenswert, vielmehr weil es von der Seite eines Deutschen kommt: „Ein gewaltiger nationaler Hochgedanke durchdringt sein Tun und Handeln und oft träumt er sich in die Herrlichkeit eines grossen, einigen, mächtigen Rumäniens hinein. Das rumänische Volk ist es, dem er seine edelsten Kräfte weihet wie ein Monarch, der vom Throne steigt, um der Majestät des Volkes völlig zu dienen”³.

Ein Tätigkeitsbereich des Professors Peter Tomaschek, der seinen tief humanistischen Geist hervorbringt, wird durch die Forschungen über die Zukunftsethik repräsentiert. Dazu schrieb er *Die Relativitätstheorie und die Ethik* (1924) und *Die Zukunftsethik der geistig und körperlich hochwertigen Menschen* (Wien, 1921). Diese Arbeiten zeigen Tomascheks Beschäftigung mit der Erziehung seiner Mitmenschen im Sinne des moralischen Werdens und Handelns. Das Thema, worüber Tomaschek am meisten schrieb, ist der Weltfrieden. Er widerspiegelt seine humanistische Weltanschauung, seine grosse Liebe dem Menschen gegenüber, sowie sein Kampf für dessen Ruhe und Glück und gleichzeitig für seine moralische Haltung. Diese Sachen beschäftigten ihn schon seit 1906, als er die Schrift *Wie kann der Weltfrieden begründet werden?* verfasste.

Für Peter Tomaschek sind der Frieden und die Abrüstung die zwei Ziele, die erreicht werden müssen, um die Bedingungen für die Durchsetzung der menschlichen Werte in den materiellen und geistigen Bereich zu schaffen. Deswegen bekämpfte er den Krieg als er *Was ist Menschenmordindustrie?* schrieb. Laut der Mitteilung von Constantin Botezat⁴, sein gewesener Schüler, umschreibt P. Tomaschek der bekannte Spruch von Horatius „dulce et decorum est pro patria mori”, der zum kriegerischen Antrieb für die jungen Kämpfer geworden ist. Er stand gerade für das Gegenteil: es ist gut und schön für dein Vaterland zu leben, nicht zu sterben.

Zum Thema des Weltfriedens gehören auch andere Schriften: Die Weltkrise, Sir Basileios Zacharoff und die Frage des Weltfriedens. Einige bluttriefende

² In: Peter Tomaschek, *Mihail Eminescu, der Dichterkönig Rumäniens. Ein Bild seines Lebens und seiner Zeit*, Czernowitz, 1914, S. 4.

³ Ebenda, S. 52.

⁴ In: Constantin Botezat, *Profesorul Peter Tomaschek, Liceul de Stat – Siret. Pagini documentare 1919–1940. Memorialistica (2)*, (partea a doua), p. 311.

Wahrheiten... (1931), Vollzionismus oder der Geist der Protokolle der Weisen von Zion, Der Aufmarsch der Millionen zur Erzwingung des Weltfriedens (1931), Von der Volkswerdung zum Weltfrieden (wahrscheinlich ersch. 1918), Paneuropa oder Vereinigte Volksstaaten der Welt? Vorschläge zur Begründung des Weltfriedens (Verlag des Weltfriedens-Union in Wien, Leipzig, Basel und New – York, 1930). Die als letzte erwähnte Schrift werden wir in den folgenden Seiten ausführlicher darstellen.

Die Arbeit behandelt in mehreren Kapiteln die bekannte Paneuropa - Theorie. Es handelt sich eigentlich um eine Programmrede, die innerhalb des Vereins der Friedensfreunde gehalten wurde. Die in dieser Rede ausgedrückten Ideen fanden beim Publikum viel Erfolg. Peter Tomaschek hat sich auch früher bezüglich dieses Themas in einem anderen „Schriftchen“, wie es der Autor selbst nennt, geäußert, nämlich in der Schrift *Wie kann der Weltfrieden begründet werden?*. Das ist auch der Titel des ersten Kapitels seines Buches. Tomascheks Äusserungen über den damaligen Zustand der Politik und über die Unternehmungen, die scheinbar dem Weltfrieden dienen sollten, bilden sich in einer scharfen Klage an die Regierung, oder, besser gesagt, an alle Regierungsschichten. Unter „Regierungsschicht“ versteht der Autor allerlei Politiker, Diplomaten, Minister und Staatsmänner im allgemeinen, und auch ihre politische Tätigkeit. Man versucht, das Publikum davon zu überzeugen, dass es grosse Unterschiede gibt, zwischen dem, was solche Staatsmänner sagen und dem, was sie damit meinen und später tun: „Unsere Herren Aussenminister sprechen vom Weltfrieden und meinen den Weltkrieg und den Weltbrand, sie sprechen von Völkerliebe und schüren geheim den Völkerhass, sie debattieren über die Abrüstung und setzen ihre gegenseitige Aufrüstung fest“. (S. 5)

Es werden weiter die Diplomaten geklagt. Ihre Rolle sollte die Versöhnung der äusseren Konflikte und der Kriege zwischen den Völkern sein, sie sollten für die Durchsetzung des Friedens verantwortlich sein: „Die Diplomatie ist das Verlogenste, das Verkommenste, das Gemeinste, das Amoralischeste, was Verbrecherhirne je hervorgebracht haben. [...] Unsere Diplomatie versorgt uns mit Kriegen [...]. Die Diplomaten sind die Grossschlächter der Menschheit: sie zwingen unschuldige Menschen in die Schützgräben, Trotteleien und ihren sonstigen Idiotenstreiche durch unschuldige Menschen austragen. Welcher Zynismus, welcher Blutrausch kennzeichnet nicht einen solchen Diplomaten!“ (S. 5)

Man kann hier eine Bemerkung machen: der Autor hält die derzeitigen Regierungsreformen und – ziele für ungeeignet, weil diese dem Weltfrieden nicht dienen. Er versucht, den Menschen eine Warnung zu geben und gleichzeitig sie anzuspornen, Veränderungen in den Regierungssystemen zu verlangen. Die Menschen sollten an den Versprechen der Diplomaten nicht glauben: „Völker der Erde, ihr wartet vergeblich auf den Frieden von euren Regierungen! Jede Regierung, wo immer sie in der Welt besteht, hat die Aufgabe, den Krieg vorzubereiten und den ewigen Frieden zu verhindern“. (S. 5)

Der Krieg als Gegensatz des „ewigen Friedens“ wird als Mittel der Unterdrückung der Völker und als Mittel der Kapitalakkumulation dargestellt. Die Regierenden hätten deswegen kein Interesse, den Frieden zu ermöglichen: „Der Krieg war in der Weltgeschichte aller Völker und aller Länder immer ein geistiges Inventarstück, das die jeweiligen Dynastien als Weisheitslehre und – mittel vererbten, wie man Völker unterjocht und menschliche Kulturen um Jahrhunderte ins Finsternis zurückschleudert. [...] Kennt ihr einmal den Zweck des Krieges, dann werdet ihr auch begreifen, weshalb unsere Diplomaten keinen ewigen Frieden brauchen können, denn Regierungen brauchen Regierte [...], die ihnen die Kastanien aus dem Feuer holen sollen. [...] Wer sind unsere Regierungen? Jede Regierung in der ganzen Welt ist der Verwaltungsapparat des Kapitals, des Nationalismus, der Religion, des geistigen Analphabetentums und der staatlich geachteten sozialen Not. Jede Regierung benötigt diese Bundesgenossen, um regieren zu können“. (S. 6)

Es wird weiter die negative Rolle des Nationalismus hervorgehoben: es bewahre und ernähre den Hass zwischen den Völkern und dabei die Kriege, von denen nur die Diplomaten und die Staatsmänner etwas gewinnen könnten. Durch typische Slogane werden die Menschen zum Kampf gegen die anderen aufgehetzt: „[...] Der Nationalismus, der die Volksmassen in unverständene Phrasen einspinnt, um ihnen die Vernunft, die Logik zu rauben. Der Mensch soll dem Menschen ein Wolf sein, lehren die Nationalisten und Chauvinisten“. (S. 6)

Gemäss der in dieser Schrift ausgedrückten Überzeugungen wäre der Einfluss des Nationalismus und der kriegerischen Impulse auch in der Religion und im Unterrichtswesen spürbar, d.h. in den wichtigsten Mitteln der geistigen Bildung. Solche Antriebe zum Völkerhass und Völkerkampf wurden schon bei der Ausbildung der Kinder und der Jugend eingeführt. Das Schlechteste dabei ist, dass die Menschen dessen nicht bewusst sind und dass sie sich deswegen nicht verteidigen können: „Die Religion ist durch die Verbindung mit dem Staate entstellt, gefälscht und missbraucht worden. Ich liebe keine Staatsreligion. Unsere Schulen sind Kasernen. Geschichte ist Kriegsgeistpflege. Unter der verschiedensten Vorwänden wird unsere Jugend für den Krieg dressiert. Die Schule vermittelt kein freies Wissen, ihr Inhalt ist falscher Patriotismus, falsche geistige Einstellung“. (S. 6) Solche Eingriffe in die geistige Entwicklung der Menschen, die dessen Manipulation als Ziel hat, werden mit dem Ausdruck „geistiges Analphabetentum“ bezeichnet.

Zur Begründung dieser Äusserungen werden Beispiele aus der Geschichte Europas eingeführt. Man nimmt Bezug auf der Situation der Provinz Elsass – Lothringen im Jahre 1919, als diese Region „von der Landkarte gestrichen“ wurde. Solche Unternehmungen hätten als Zweck die Schaffung neuer „Kriegsneste“ im Zentraleuropa. Es wird weiter behauptet: „Welche Grundsätze befolgten die Friedensstifter vom Jahre 1919? Vertraten sie nicht die Interesse des Kapitals, des Nationalismus, der Religion, des geistigen Analphabetentums und der namenlosen

Not der heimatlos gewordenen Völker? [...] Im Jahre 1919 hat man 60 Millionen Menschen friedlos und heimatlos gemacht. Das ist die reinste Kriegsanlage für die Zukunft, das ist gerade das Gegenteil vom Weltfrieden". (S. 6)

Die hier angegebenen Argumente sollen den Menschen vor den Tätigkeiten der Machtausübenden warnen und überzeugen, dass sie den Frieden nur durch sie selbst und nicht von den Diplomaten erhalten können; die „Friedensarbeit“ der Regierungen ist scheinbar: „Die Mehrheit der Menschen glaubt an diese Scheinmission und darum kann es zu einem Weltfrieden nicht kommen, weil die Masse Mensch diese einfache Wahrheit noch nicht begriffen hat. Die Tatsache, dass die Masse Mensch, also der Analphabet, existiert, ist der traurige Triumph der Diplomaten". (S. 7)

Im nächsten Kapitel (*Wie kann Europa vor dem Fall, wie kann der Weltfrieden gerettet werden?*) werden einige Lösungen für das Problem des universellen Friedens vorgeschlagen.

Aufgrund einer wahren beispielhaften Kriegsgeschichte (Freundschaftsgesten zwischen den russischen und österreichischen Gefangenschaften im ersten Weltkrieg), wird es im Namen des Humanismus und der Menschenliebe das allgemeine Kriegsverbot verlangt: „Ich fordere von dieser unverzüglich das allgemeine Waffenverbot im Kriegsfall zu proklamieren, denn gemeinen Menschenmord, was doch jeder Krieg ist, billigt keine Religion und keine Konfession der Welt. [...] Ist dies einer Religion würdig? Wo bleibt die praktische Nächstenliebe? Sind wir noch Christen? Sind wir noch Menschen?" (S. 8)

Die Metapher, die zur Darstellung des derzeitigen Europas weiter verwendet wird, drückt ganz klar aus, welche die Lage der europäischen Länder gegenüber Amerika und England nach dem ersten Weltkrieg war: „Das stolze Vorkriegseuropa ist eine verschuldete Prinzessin geworden, deren Wechsel weder England, noch Amerika eskomptieren will. Europa ist degradiert worden. England ist der Korporal Europas geworden, Amerika der dienstführende Feldwebel". Und das Verhältnis zwischen den europäischen Staaten und der englischen und amerikanischen Grossmächte wird weiter auf Seite 8 bitter ironisch präsentiert: „Kann Frankreich, heute die stärkste Militärmacht Europas gegen England auftreten? Nein. Deutschland ist militärisch eine Null. Italien liegt vor England und Amerika platt am Bauch. Die unzähligen anderen Staaten Europas erleben winselnd den Gnadenblick Frankreichs oder Englands. [...] Wirtschaftlich ist Europa der letzte Lakei Amerikas". (S. 8) Es wird natürlich die Souveranität Europas in Frage gestellt; der alte Kontinent sei durchaus verschuldet und kann auf eine wirtschaftliche Aufschwung nicht so bald hoffen, dagegen es sei wie ein „Pulverfass, das die amerikanischen Kapitalisten absichtlich zurückgelassen hatten". Und weiter: „Krieg und Kapital sind die korrelativsten Begriffe in unserem sozialen Elenddasein, genau wie Ursache und Wirkung". (S. 8)

Ein wichtiger Aspekt der sogenannten Kriegspolitik der Mächte sei die „Kriegsrentabilität“, die aber nur ein Begriff in der Wirklichkeit bleibt, denn die

europäischen Staaten nach dem Krieg viel zu arm sind, damit man von ihnen Vorteile erhalten kann. Es wird wieder eine Metapher verwendet, um die Beziehungen zwischen Europa und den anderen zwei Mächten (Amerika und England) zu betonen und die Ausnutzungspolitik der letzten gegen die erste hervorzuheben: es handelt sich um den amerikanischen und den englischen Absolutismus; dazu komme es noch der russische innerhalb der europäischen politischen Verhältnisse – Russland sei hier der „Stabstrompeter“ Europas, und Europa spiele die Rolle des geknechteten Soldaten, der sich dem „Korporal“ und dem „Feldwebel“ unterordne. Man sagt weiter: „Amerika betrachtet Europa als ein zweites Kuba, als eine Kolonie dritten Grades. [...] Es spricht von Abrüstung und meint seine eigene Aufrüstung und Ueberrüstung. [...] Europa muss zu Fall gebracht werden, ist das Hauptziel der drei Weltmächte, England, Russland und Amerika, ohne dass sie es wussten, dass sie auch sie selbst vernichten [...]“. (S. 9)

Der Titel des nächsten Kapitels enthält die wichtigsten Elemente der paneuropäischen Theorie, die von Peter Tomaschek vertreten wird: „Welteinheit, Weltparlament, Weltsprache, Weltwährung, Weltregierung“. Im ersten Paragraph dieses Kapitels wird gesagt: „Wir teilen Europa und die ganze Welt nicht in Staaten, sondern in Volksregionen ein. Wir kennen keine Grenzen, keine Pässe, keine Visa. Die Hauptperson ist für uns der Mensch und seine geheiligten Menschenrechte. Jedes Volk der Welt entsendet zehn Standesdelegierte in das Weltparlament. Die Wahl der Standesdelegierten erfolgt durch Plebiszit“. (S.10) Es klingt utopisch; es ist die Vorstellung einer ideellen Welt und trotzdem scheint es, durchführbar zu sein. Die Vorhaben bezüglich dieser friedlichen Welt gehen weiter: der Wahl einer Weltsprache als allgemeine Amtssprache für alle Regionen, eine einzige, vom Weltparlament gegebene, allgemein gültige Verfassung. Es wird dabei die Einheit der Gesetzgebung und der Verwaltung vorgesehen, so wie die Regelung des öffentlichen Unterrichts. Dem Weltparlament unterordnen sich das Heerswesen aller Volksregionen, die öffentliche Sicherheit, das Verkehrswesen. Neben der Weltsprache soll die Muttersprache in der Volksregion die gleichen Rechte, aber niemals und nirgends Vorrechte haben.

Man verwendet auch der Begriff des „Vollbürger(s) der ganzen Welt“, d.h. ein Bürger, der die Weltsprache gründlich beherrscht und „die vollste Freizügigkeit genießt“. Die Rolle des Weltparlaments trifft auch den sozialen und wirtschaftlichen Bereich: „Das Weltparlament regelt auch den Bedarf an Arbeitskräften, vermittelt die Zu- und Abfuhr von Lebensmitteln aller Art. Kurz, es sorgt dafür, dass die menschliche Gesellschaft nicht durch Fülle oder Mangel Schaden leide“. (S.10)

Die Volksregion wird durch ihre zehn Standesdelegierten zum Mitglied des Weltparlaments. Sie hat die Verfassung des Weltparlaments, dieselbe Gesetzgebung und Verwaltung. Diese werden in der Weltsprache geschrieben und dann in alle Volkssprachen der Welt übersetzt. Die Übersetzungen sind nur in den betreffenden Regionen zu benutzen. Als Regierungsform wird für jede Volksregion

diejenige Representanzart vorgesehen, die an ihrer Spitze ein König oder einen Präsidenten hat. Diese haben die gleichen Rechte und Pflichten, wie der englische König heutzutage hat. Auch das Weltparlament hat eine verantwortliche Regierung mit einem Präsidenten an der Spitze.

Unter Volksregionen versteht man „die Angehörigen eines bestimmten Volkes, die in einer bestimmten Gegend zusammen geschlossen wohnen, eine bestimmte Sprache sprechen und schreiben und in derselben Gegend eine Mehrheit von mindestens 60 Prozent aufweisen“. (S. 11) Die Regionalsprache ist die zweite Amtssprache der Volksregion. Die erste Amtssprache ist natürlich die vom Weltparlament gewählte Sprache. Die Regionalsprache wird nur in den Volksschulen gesprochen.

Alle öffentlichen Aufschriften erfolgen in erster Linie in der Weltsprache. Die Volksminderheiten können ihre Muttersprache als Amtssprache nicht verwenden.

Der Fürst oder Präsident ist bloss nationaler Repräsentant seines Volkes; seine Verfügungen und Rechtssprechungen erfolgen im Namen des Weltparlaments und der Volksregion. Vom Weltparlament hängen auch die Verkehrsmittel, das Heerwesen, die öffentliche Sicherheit, die Währung, die Arbeitsvermittlung, das Kolonialwesen (im Falle der dünn bevölkerten Gebiete), das Schulwesen. Interessant ist es hier zu erwähnen, welche die Rolle solcher Verwaltungsformen wäre: „Die Volksregion muss zur ehrlichen Arbeit erziehen“. (S. 10) Deswegen werden die Politiker innerhalb dieser Verwaltungsstruktur nicht nötig sein: „Volksvertretungen, Politiker und alle Arten von Volksbeglückern brauchen wir nicht. [...] Politiker lieben in den meisten Fällen nicht die redliche Arbeit“. (S. 10)

Die Grenze, die eine Sprache einsetzt, soll die wirklichen Grenzen ersetzen; sie ist eine „ideelle Grenze mit grösser Freizügigkeit für die Weltsprachkundige“.

Das Weltparlament wird als „Ideal unserer Bestrebungen im Namen der Menschlichkeit, des wahren Weltfriedens und der menschlichen Kultur“ betrachtet: „Ehrlichkeit und Redlichkeit muss in allen Belangen des öffentlichen und privaten Lebens vorherrschen. Die zehn Gebote Gottes müssen erneuert [...] und allen Menschen zur Lebensgrundlage als eine Selbstverständlichkeit gemacht werden. Die Diplomaten, diese professionellen Lügner und ewigen Kriegsbereiter, müssen zum ehrlichen Denken und Reden erzogen werden.“ Das Vorhaben des Weltparlaments sei die Bildung einer „ehrlichen Arbeitsstätte der Ständevertreter zur Hebung des allgemeinen Volkswohles“. (S. 11)

Im folgenden Kapitel werden ausführliche Hinweise über die Vertreter der Stände im Parlament gegeben. Diese Vertreter sollen die besten Fachmänner sein, die von ihren Fachkollegen ins Weltparlament durch Wahl entsendet werden. Innerhalb der sozialen Schichtung unterscheidet sich zuerst „der Nährstand“ (der Landwirt, der Bauer), der aus allen Nährstandvertreter aller Regionen besteht und der Reformen, Verbesserungen, Anordnungen beschliesst, indem er mit den

anderen Ständen darüber diskutiert und mögliche Konflikte vermeidet. Die nächste Stand ist der Lehrstand (die Schule), „die Grundlage unserer Kultur“, dann kommen die Vertreter der Technik, des Rechtes, der Medizin, der Theologie, der Arbeitsgeber, der Arbeitnehmer, der Frauen und des Wehrstandes. Es werden weiter die Bedingungen erwähnt, unter denen ein Volk seine Vertreter im Weltparlament entsenden kann: „Eine Nation, die mindestens 2 Millionen Seelen zählt und eine bestimmte Region geschlossen und in einer 60 Prozent Mehrheit bewohnt, entsendet ihre Standesvertreter in das Weltparlament“. (S. 11) Das Weltparlament hat auch ein ständiges Hilfsamt, das aus den besten Fachmännern der Welt besteht. Sie bearbeiten und bereiten Gesetze und Vorschläge vor, die von den Standesdelegierten geprüft und approbiert werden und zum allgemeinen verpflichtenden Gesetz erhoben werden. Rechtsprivilegien, Sonderverfassungen, Sonderverwaltungen sind verboten: „Das Weltparlament ist die repräsentative Weltregierung im Namen der vereinigten Volksregionen der Welt“. (S. 13)

Die Exekutivgewalt des Weltparlaments ist das Heer. Es hat als Mitglieder Individuen, die bis zum 30. Lebensjahr unverheiratet bleiben müssen und dann in zivilen Berufen auftreten können.

Dem Weltparlament unterliegt ein Weltgerichtshof, der alle Konflikte zwischen den Regionen schlichtet und im Widersetzungsfalle ein gefälltes Urteil mit Militärgewalt durchführen kann. Wenn eine Volksregion den Krieg gegen eine andere erklärt, dann setzt das Weltparlament im Namen der anderen Volksregionen das Verkehrsverbot durch, und, wenn es nötig ist, verlangt der benachbarten Region das Land zu besetzen und den Konflikt zu schlichten. Das Weltparlament führt die obligatorische Alters-, Unfall- und Lebensversicherung ein und kümmert sich auch um die soziale Probleme.

Als Nächstes werden die Begriffe „Weltsprache“ und „Weltwährung“ näher erklärt. Diese sind die „Hauptsäulen des Weltparlaments“. Die Weltsprache wird innerhalb des Weltparlaments oder der akademisch gebildeten Kreisen gewählt. Die Wahlkriterien sind: die vollkommenste Ausdrucksfähigkeit, die einfachste Orthographie und Grammatik. Die Freiheit des Menschen wird von der Art und Weise bestimmt, wie er die Sprache beherrscht: „Wer die Weltsprache beherrscht, genießt die vollste Freizügigkeit, ist Weltbürger und hat überall Heimatsrecht. Wer die Sprache nicht beherrscht, darf die Volksregion nur als Kolonist verlassen“. (S. 15)

Man stellt sich die Frage, ob und wie es möglich wäre, die kulturelle Unterschiede zu versöhnen, weil die Volksregionen verschiedene Kulturniveaus aufweisen. Dazu wird die Weltsprache einheitlich positiv wirken. Die Erziehungsmethoden sollten als Grundlage die Menschenliebe haben: die Tatsache, dass „der Mensch des Menschen allergrössten Bedürfniss“ ist, wäre auch ein wesentliches Kriterium der Erziehung. Was die Weltwährung betrifft, es handelt sich um eine Einschätzung der Finanzlage jeder Region. Diejenigen, die einen Überfluss an Geld haben, werden verpflichtet, unter der Garantie des

Weltparlaments, der benachteiligten Regionen Kredite unter Kontrolle zu gewähren. Das Weltparlament kann auch einzelne Volksregionen verhalten, Fabriksanlagen aller Art in anderen Regionen erbauen, usw. Das Weltparlament muss das Gleichgewicht behalten und der Übermass oder die Armut vermeiden.

Es wird noch die Rolle der kleinen Nationen unterstrichen. Diese sollen nicht vergessen und zum Träger dieser Ideen werden, sonst „können im günstigen Falle als Kanonenfutter verwendet werden, und wenn sie einmal so etwas wie Verstand verraten sollen, dann bekommen sie einen „von Gott gewollten und gesegneten Krieg und dieser besorgt und besiegelt ihre weitere Sklaverei“. (S. 16)

Im folgenden Kapitel werden die Vorteile aufgezählt, die sich aus den vorher dargestellten Vorschläge zum Weltfrieden ergeben. Man erwähnt, unter anderen, dass die Freiheit jeder Nation als solche und im Privatgebrauch ihrer Muttersprache; die Ermöglichung des Weltverkehrs (Kultureinheit, Zeitersparung und Energieersparung), Vereinheitlichung der Wirtschaft durch die Weltwährung, Forderung der inferioren Kulturen und der Weltsittlichkeit, Ermöglichung des stetigen kulturellen Aufstiegs der Menschheit, „Tod der unfruchtbaren, vom Völkerhass lebenden Politiker“. Zu den Vorteilen der Weltfriedensvorschläge gehört auch das Aufhören des Exploitierens der kleinen Nationen durch die grossen.

Weitere Bemerkungen betreffen die Morallösigkeit Europas; es handelt sich um die Nachkriegsmoral, die sich durch falscher Patriotismus, falsche Abrüstungsprogramme, falsche Politik gekennzeichnet: „Gemeiner Landraub heisst Protektorat, Landausbeutung wird Kulturmission und die Annulierung jeder Freiheit wird Pazifikation genannt. Dies alles ist eine Glanzleistung der sittlichen Verkommenheit und der ekelhaftesten Lügenhaftigkeit. Die grösste Lüge, der gemeinste Grossfälscher ist und bleibt der sogenannte Parlamentarismus [...]. (S. 13)

Als Fortsetzung wird einen Brief eines amerikanischen Grossindustriellers an Peter Tomaschek angeführt. Er ist mit den Ideen Tomascheks einverstanden und glaubt, dass die Vorschläge über den Weltfrieden in der amerikanischen Gesellschaft verwirklicht werden könnten: „Ist der Dollar nicht auf dem Wege zur Weltwährung? Wo der Dollar herrscht und begehrt wird, dorthin werden unsere Fabriksgründungen folgen. Wer finanziert die grössten europäischen Industriekonzerne in Europa? Nur der Name ist geblieben, die Sache selbst gehört zu zwei Dritteln uns. [...] Europa wird durch diese von uns angedeutete Entwicklung nichts verlieren, es wird gewiss nur gewinnen“. (S. 20)

Die Idee der Paneuropa wurde auch im Richard Coudenhove – Kalergis gleichnamigen Buch ausgedrückt. Kalergi sprach in seiner Arbeit von einem Projekt, nämlich von der Schaffung kontinentaler Sektionen im Völkerbunde, und zwar die britische, europäische und amerikanische Sektion. Der Meinung Tomascheks nach wären solche Völkerbunde nur Garantiepakte. Das Bild Europas sei in diesen Zusammenhängen „eine unmögliche Kumulierung von Staaten ohne Gemeinsamkeit gegen ganze Erdteile. Das Hassprinzip wird bloss verschleiert, die

Rivalität bleibt bestehen". (S. 21) In demselben Sinnzusammenhang wäre Paneuropa „eine kleine Antante“, vor allem gegen Amerika und Asien gerichtet. Eine solche Paneuropa bilde also keine Versöhnungsgrundlage für die europäischen Völker: Ist die zwischenkontinentale Rivalität ausgeschaltet? Nein. Die Rivalität wird in ein System gebracht“. Auch wenn Europa ein einheitliches Wirtschaftsgebiet durch die Niederlegung der Zollschranken wäre, würden die europäischen Staaten ihre eingebildete Souveranität nicht preisgeben. Es werden hier Anspielungen auf die Idee des Unterschiedes zwischen Klein- und Grossmächte an; diese Idee „stammt aus oligarchischen Zeiten und wird von den Politikern vertreten, die auf den systematischen Volksbetrug spekulieren“. (S. 22)

Bezüglich des Ausschliessens Amerikas aus diesem sogenannten Völkerbund haben sich zu der Zeit viele amerikanische Politiker geäußert. Es wird das Beispiel des ehemaligen Premierminister David - Lloyd George gegeben, der meinte, der Völkerbund sei krank, „weil Amerika dem Bunde der Völker nicht beigetreten ist“ (S. 22), dass sich Amerika eigentlich keinen Krieg mehr wünscht. Zwischen dem, was man sagt, und dem, was man damit meint, bestehe aber einen riesigen Unterschied: „Diese Diplomatenätze in eine ehrliche Sprache übersetzt, lauten: „Momentan können die Völker keine Kriege führen, denn Europa schuldet an Amerika 14 Milliarden Dollar. Werden die Völker eine Goldwährung haben, dann könne von einem «rentablen» Kriege wieder die Rede sein. Bis dahin spielen die Diplomaten der Welt wieder die Komödie «Der Völkerbund» vor“. (S. 22)

Am Ende des Kapitels werden die Hauptideen der Paneuropa – Theorie (so, wie sie Tomaschek betrachtet) wiedergegeben und gerechtfertigt durch die Erwähnung der Zwecke, die sie sich vorstellt: „Die Kleinstaaterei hat ihre kulturfeindliche Mission erfüllt. Diese Epoche musste die Menschheit mitmachen, um einzusehen, dass die Industrie und Technik auf dem Boden der Staatenbarbarei nicht gedeihen kann“. (S. 22) Der Autor gibt auch die Quelle seiner Theorie dazu: „Aus der Idee einer Weltsprache (Esperanto), die nicht mir gehört, leitete ich die Systematik meiner Ausführungen über die Begründung des Weltfriedens ab, die ganz mein geistiges Eigentum ist. Der Weltfrieden wäre ein sittlicher Aufstieg der Menschheit, denn dann beeinflusst nicht irgendeine Winkelregierung Asiens oder Afrikas das Geschick der Völker, sondern eine einzige Zentralregierung gibt die unabänderlichen Richtlinien der Regierung und Verwaltung aller Volksregionen der Welt im Namen einer konzentrierter Kultur und Sittlichkeit an“. (S. 22)

Im nächsten Kapitel wird als erstes die Idee der „Vereinigten Staaten der Welt“ erwähnt. Es handelt sich um eine Mitteilung eines von Tomascheks Freunden, nämlich des Professors Fridjof Nansen aus Oslo. Dieser spricht gegen das Nationalismus, das „Orgien der Bestialität“ feiere und ein Kriegsbereiter sei. Er lehnt aber auch das Internationalismus als eine Gefahr für die Zukunft der Menschheit ab; er fördert die vertrauensvolle Zusammenarbeit zwischen den Nationen, die friedliche Schlichtung von Konflikten, der freie Warenaustausch über die ganze Welt, der freie Verkehr, der Austausch von Ideen und Impulsen, die Wahrung der nationalen Eigenart jedes einzelnen Volkes.

Als ein Kommentar zu den Äusserungen von Fridjof Nansen argumentiert der Autor, dass die ihm gehörenden Prinzipien über Paneuropa, sowie die Projekte über den Weltfrieden der Ideen Nansens ganz anpassen: „Wo in aller Welt fordern wir den Ausgleich der nationalen Unterschiede, wo die Unterdrückung des individuellen geistigen Lebens in Sprache, Sitten und Gebräuchen?“

Weitere Argumente werden zur Unterstützung der Idee der Weltsprache gebracht. Diese wäre eine sichere Art, die Kommunikation zwischen den „Weltbürgern“ herzustellen, ohne materielle und geistige Ressourcen zu verschwenden. Die Rolle der Volkssprache im Leben der Menschen sei daher sehr wichtig: die Volkssprache und die Weltsprache sollen gemeinsam aktiv wirken. Die erste diene der Bewahrung der nationalen Eigenart, die zweite des Weltverkehrs: „Weltsprache ist für uns Verständigungsmittel, Zeitersparnis, Erleichterung des Weltverkehrs, Vermeidung von Energieverschwendung. Weltsprache ist für uns kein Herzensbedürfnis wie die Muttersprache, sondern Mittel zum Zweck, Dienerin, keine Herrin. Die lateinische Sprache in der katholischen Kirche ist Verständigungs- und Verkehrssprache für die ganze Welt, hat sie irgend eine Nation deswegen ihrer nationalen Eigenart beraubt?“ (S. 24) Die Rolle der Muttersprache wird weiter betont, indem sie das Kommen der Millionen von Menschen zu ihren Rechten (in Russland, Asien, Afrika, Amerika, Australien) ermöglichen könnte; es handelt sich um „Völker, von deren Existenz selbst gebildete Menschen keine Anhung haben und deren Existenz ausbeuterische Nationen geflissentlich negieren“.

Der Autor akzeptiert nicht die Idee, dass der Internationalismus der Verzicht auf der Muttersprache bedeutet, wenn er dem Herrn Nansen antwortet: „Es gibt keinen Menschen auf Erden, der seine Muttersprache vergessen könnte, daher glaube ich an keinen Internationalismus, wie sie ihn, Herr Prof. Nansen, als eine Gefahr für die Zukunft der Menschheit hinstellen. Ein Mensch, der einmal seine Muttersprache erlernt hat, der kann einer zweiten in seinem Herzen kein Heimatsrecht bieten, bestenfalls nur Herberge“. (S. 25)

Der Internationalismus sei in diesem Zusammenhang der Feind des Nationalismus, der von den Staatsmännern vertreten sei: „Wir wollen eine Weltsprache, weil wir uns verständigen und verstehen wollen. Völker, die sich verstehen, werden sich lieben, und wo Liebe, da ist kein Krieg möglich. Unsere Diplomaten wissen das ganz genau, deshalb verhindern sie die Internationalisierung des Verkehrs, deshalb predigen sie den völkerfressenden Nationalismus“. (S. 25)

Die Eigenart eines Volkes wird aber nicht nur aus der Perspektive der Volkssprache betrachtet. Mit anderen Worten, die Muttersprache ist wichtig, aber sie ist nicht die einzige, die das Nationalspezifische bedingt. Es werden auch andere Faktoren, die dazu beitragen, genannt, so z.B. die äusseren Einwirkungen (Temperatur, Licht, Wald, Steppe, soziale Lage): „Auch die Art der Sprache ist ein Produkt der geographischen Lage. Die Geographie ist also die, die

Differenzierungen im Völkerleben hervorbringt. Und diese festgewordene Volkseigenart kann eine Weltsprache ummodellern, denn sie hängt von dieser gar nicht ab". (S. 25)

„Ist Paneuropa ein Ideal?“ – so lautet die rhetorische Frage, die der Autor stellt. Die Antwort darauf kann seiner Meinung nach nur teilweise positiv sein. Es werden Zahlen und exakten Daten verwendet, um zu beweisen, dass ein Paneuropa nur im Sinne einer weltlichen friedlichen Organisation und nicht im Sinne einer nach dem amerikanischen Modell gebildeten „Vereinigung der Volksstaaten der Welt“ oder einer paeuropäischer Kombination auf wirtschaftlicher Grundlage möglich ist: „Was heisst Paneuropa? Amerika bestand ursprünglich aus 48 Kleinstaaten, diese bilden heute die Vereinigten Staaten von Nordamerika. Denken Sie jetzt an die Verfassung von Nordamerika, an die gemeinsame Zollgrenze, an den gewählten Präsidenten usw., übertragen Sie diese Verhältnisse auf Europa, jedoch mit der Einschränkung der Gemeinsamkeit der Zollgrenzen, dann haben Sie das, was Briand und Coudenhove wolen, das wirtschaftliche Europa.“ Dazu kommt noch „eine Unzahl von kleinen Nationen und sage und schreibe hundert (100) Sprachen. Europa weist den grössten Antagonismus in der Politik, Wirtschaft, Bildung und Sitte, schwersten Kampf zwischen Agrar- und Industriestaaten auf [...] Nun eine zweite Frage, können bei gemeinsamen Zollgrenzen (hundert) 100 Sprachen Geltung haben?“ (S. 28)

Die Schlussfolgerung, die man aus diesen Assertationen schliessen kann, ist nun, dass durch Paneuropa eigentlich keine wirtschaftliche Vereinheitlichung aller Nationen gemeint ist, sondern der Aufbau des Weltfriedens, auf Weltparlament, Weltwährung und Weltsprache. Was wichtig hier zu erwähnen wäre, ist das Verzicht auf Militärgewalt: „Unsere Propaganda will nur geistig gewinnen“, schreibt der Autor. Die aggressive Kritik gegen die Politiker und Diplomaten wird weiter noch stärker ausgedrückt. Es wird über die falschen an den kolonisierten Völker gerichteten Behauptungen geklagt, Völker, die in der Wirklichkeit ungeachtet bleiben: „Das Gut, welches jeder für sich begehrt, wünscht er auch den übrigen Menschen und zwar umso mehr, je durchgebildeter sein Erkenntnis, desto grösser, inniger, umfassender wird seine Nächstenliebe. Bei den Politikern ist es umgekehrt. Sie lassen Ungleiche im Sumpfe der Ungleichheit ersticken. Das ist bewusste Sklavenzucht". (S. 30) Ein neuer Aspekt von Tomascheks Theorie ist hier zu bemerken: Paneuropa könnte vielleicht eine Etappe zum Weltfrieden sein, denn, sagt man weiter, „Russland, England, Amerika und die übrige Welt müsse in den Weltbund einbezogen werden, sonst bekommen wir statt Klein -, Weltteilkriege“.

Als eine Bemerkung werden in diesem Punkt Mitteilungen anderer Staatsmänner gegenüber dem Paneuropa dargestellt, unter anderen die des damaligen rumänischen Botschafter in London, N. Titulescu, der „für den Gedanken mit Leib und Seele“ sei, „nur dürfen sich die Paneuropäer gegen Amerika und England nicht feindlich einstellen“. (S. 31)

Ein weiteres Aspekt, das in diesem Buch vorkommt, ist die Existenz der Kriegsparteien in den einzelnen Staaten. Der Autor ist davon überzeugt, dass es in jedem Staat Menschen (d. h. Staatsmänner, Machtsausübende) gibt, die sich Kriege wünschen. Einen von der vielen Gründen solcher Wünsche wurde schon präsentiert: die „Rentabilität“. Der Krieg wird zum Geschäft dieser Staatsmänner; Tomaschek gibt das Beispiel von Massaryk, der Präsident vom Böhmen, der sich an dem Vizepräsident des ungarischen Sozialinstitutes, Franz Rajniss, mit einer Mitteilung richtete. Es ging um das Problem der ungarischen und der deutschen Grenzfürung, das er selbst zu lösen, gezwungen wäre: „Ihr habt mir, d.h. dem böhmischen Volke, zwei sichere Kriegsnester [...] übergeben. Ihr wollt, dass mein Volk eure Kriegsnester besorgen soll. Ich will meinem Volke die Zukunft sichern und verzichte auf eure Danaergeschenke“. (S. 32) Der Autor begründet weiter seine Behauptungen bezüglich der Feindlichkeit der Staatsmänner gegen den Frieden: „Wenn zwei Völker in Frieden und Freundschaft leben werden, was werden die Diplomaten tun?“ (S. 32) Der Krieg wird also als „ein Greuel, ein Verbrechen an die Menschheit“ angeklagt.

Man zögert nicht auch die Stellung des Papstes gegenüber dem Frieden der Völker zu kritisieren. Infloge eines Aufrufs in Rom mit der Bitte, das allgemeine Waffenverbot im Kriegsfall zu proklamieren, hätte der Autor keine Antwort bekommen. Die Klage richtet sich an das Papst in derselber Art, wie im Falle der Diplomaten: „Ich bin kein Theologe, aber so viel verstehe ich von der Lehre Christi, dass gemeine Menschenschlächtereie kein Gebot der christlichen Kirche sein könne. Derselbe hl. Vater schweigt zur Ausrottungsarbeit Mussolinis im deutschen Südtirol. Das Papstum trägt am Weltkriege mit eine Hauptschuld; hätte es das allgemeine Waffenverbot im Kriegsfall proklamiert, dann hätten die Staaten zusammenbrechen müssen, ein friedlichen Ausweg wäre gefunden worden und die Menschheit wäre bis zum Weissbluten nicht vernichtet worden. Welcher Christ hätte nicht die Waffen weggeworfen, hätte er sich auf die Religion beruhen können?“ (S. 33)

Der Titel des nächsten kleinen Kapitels enthält eine optimistische Haltung zu der Möglichkeit der Verwirklichung dieser Friedensideen: „*Sieghafter Durchbruch unserer Gedanken*“. Tomascheks Friedensgedanken hatten trotzdem ein Echo im politischen Bereich. Es werden Mitteilungen von der Seite des amerikanischen Abgeordneten Sol Bloom, des Vizepräsidenten des belgischen Senats, La Fontaine, usw. präsentiert.

Am Ende dieser Arbeit wird die Notwendigkeit der Durchsetzung der Friedensideen ins Volk, damit die einfachen Menschen den Mut haben, sie selbst zu verwirklichen: „Das Volk hat noch nicht das Bewusstsein seiner Macht erlangt und erwartet den Segen von oben, von wo nur unheilvolle Kriege kommen. [...] Warum will die Menschheit grosse Ideen nicht selbst durchführen, sondern sie wartet auf kleine Geister, die mit grossen Ideen sich aus einer peinlichen Verlegenheit heraushelfen wollen?“ (S. 35) Die optimistische Note bleibt: „Unsere

Gedanken werden in aller kürzesten Zeit zur Wahrheit werden, früher als so mancher von uns es ahnt". (S. 36)

Die ganze Schrift steht unter dem Zeichen der Worte, die der Autor am Anfang seiner Arbeit, im Vorwort geschrieben hat: „Ich wünsche der Menschheit eine Einsicht. Sie solle den Weltfriedensgedanken in ihren unbeugsamen Willen dauernd aufnehmen.“ Damit verfestigt er seinen Glauben und seine Hoffnung, dass der universale Frieden möglich und besonders nötig ist. Diese Schrift wurde in einer Zeit herausgegeben, als die Spuren des ersten Weltkriegs im sozialen und wirtschaftlichen Leben, so wie im Bewusstsein der Menschen ihre Prägung durchführten. Man kann zwischen zwei Aspekte unterscheiden: auf der einen Seite ist der Angst vor einem anderen zukünftigen möglichen Krieg, die Armut der an den neuen Grossmächte der Nachkriegszeit verschuldeten Völker, und auf der anderen Seite die Stellung der Regierenden, der viel kritisierten Diplomaten, die eigentlich keine Friedensarbeit machen wollen. Wie kann man eine solche deutliche Kritik in den Seiten dieser Arbeit interpretieren? Ist sie als gültig zu betrachten? Hat Peter Tomaschek Recht, wenn er sagt, dass die Menschen, die uns regieren, sich mit dem Hervorrufen der Kriege beschäftigen? Man muss den politischen Kontext, in dem diesen Seiten geschrieben wurden, richtig kennen, damit man sie richtig beurteilen und einschätzen kann. Es ist deutlich, dass der Autor von der Wahrheit seiner Behauptungen das Publikum überzeugen will. So erklärt man den Ton, mit dem er sich über die Probleme der Menschen äussert, genauso die Klagen an die Friedensfeinde.

Es muss noch erwähnt werden, dass dieser Schrift infolge der Veröffentlichung Richard Coudenhove – Kalergis Buch „Paneuropa“ (1915) selbst erschienen ist. Der Autor ist der Meinung, dass der Konzept von Paneuropa (absichtlich) falsch verstanden wäre, so dass er den Interessenten der Grossmächte entspricht. Die politische Welt wird als exklusiv materiell orientiert dargestellt; Amerika und England wären die grössten Feinde Europas. Es ist interessant zu bemerken, dass der Autor sich an Europa nicht begrenzt, wenn er über Frieden spricht, sondern denkt an einen universellen Friedensbund der Völker. Mit anderen Worten, ist die wirtschaftliche Vereinheitlichung Europas ohne die Einbeziehung von Amerika und England nicht erwünschenswert.

So wie er es richtig darstellt, wäre es dann nicht von Kriegen zwischen den europäischen Ländern um ökonomische Vorherrschaft die Rede, sondern von interkontinentalen Kriegen, die niemandem etwas Besseres bringen würden. Mit der Ausnahme vielleicht der Grossmächte. Was Peter Tomaschek eigentlich mit seiner Schrift sagt, ist dass die Menschheit unbedingt den Frieden braucht, um zu überleben. Was heisst aber „im Frieden leben“? Alle Völker sollen in Frieden leben, und sie können es tun, sie werden es sogar tun. Eine schöne Utopie, wenn wir daran denken, dass nach ungefähr 9 Jahre ein neues Weltkrieg aufgebrochen hat. Idealismus und Humanismus gleichzeitig, und vor allem die starke Überzeugung, dass es der richtige Weg zum Wohl der Menschheit ist.

Der Autor bleibt nicht nur bei Wörtern, sondern bietet Lösungen an. Er schlägt die Begründung de Weltparlaments, die Wahl einer Weltsprache und einer Weltwährung vor, damit die drei Hauptbedingungen für die Durchsetzung des Friedens und der Ordnung erfüllt werden: die Existenz eines Organs, die sich mit der Reglementierung aller Bereiche des öffentlichen und privaten Lebens beschäftigt, die Existenz eines Mittels zur wahren, vollkommensten Kommunikation zwischen den Menschen (als „Weltbürger“ bezeichnet), der Missverständnisse aller Art beseitigen muss und eines Mittels zur Bewältigung grosser wirtschaftlicher Unterschiede (exzessiver Reichtum oder Armut) und zum günstigen Warenwechsel innerhalb eines grossen ökonomischen Marktes.

Es ist deutlich, dass zur Verwirklichung aller diesen Vorhaben eine Veränderung durchgeführt werden muss. Von der Perspektive des Autors muss diese Veränderung im geistigen – psychologischen Sinne vollzogen werden. Die Menschen sollen dessen bewusst sein, dass sie selbst fähig sind, besser zu leben. Sie sollen psychologisch die Theorie des Friedens, so wie sie in diesem Buch dargestellt wird, als durchführbar einsehen. Wenn der Mensch psychologisch von der Notwendigkeit dieser Ideen überzeugt ist, dann handelt er dieser Überzeugung gemäss.

Noch ein wichtiger Aspekt möchte der Autor betonen: die Menschen sollen sich trauen, zu ihrem eigenen Wohlstand zu handeln; sie sollen nicht warten, bis jemand ihre Arbeit macht. Oft sind es diejenige, die ihr eigenes Interesse verfolgen und die Erwartungen der Menschen nur dafür ausnutzen. Deswegen ermutigt der Autor die Völker, mehr Vertrauen in ihrem Kraft zu haben.

Das, was diese Arbeit dem Publikum bietet, ist sehr aktuell. Das Buch wurde 1930 geschrieben, also in der Zwischenkriegszeit. 70 Jahre danach finden wir diese Zeilen, als ob sie heute geschrieben worden wären. Die Kritik an Staatsmännern und Diplomaten verdeutlicht den Unterschied zwischen Vertragstext und Vertragswirklichkeit, also zwischen dem, was man sagt und was man tut. Wir hören immer über Friedensverträge und – missionen und trotzdem gibt es noch Kriege.

Das Bild der damaligen politischen Welt, das dieses Buch für uns zeichnet, ist kein erfreuliches. Überall werden die Völker von „Grossschlächter[n]“, „Völkerfeinde[n]“, usw. regiert. Die ganze Welt ist von nationalistischen und chauvinistischen Impulsen beherrscht: „Der Nationalismus, der die Volksmassen in unverständenen Phrasen einspinnt, um ihnen die Vernunft, die Logik zu rauben. Der Mensch soll dem Menschen ein Wolf sein [...]“.

Tomaschek ist der Meinung, dass die Menschen keine feindliche Antriebe gegeneinander in sich haben, sondern dass sie absichtlich von den Kriegsliebenden in diesem Sinne erzogen werden, beginnend mit der Religion, mit der Schule, usw. Sie sind auf diese Weise beeinflusst, ohne es zu wissen, sie werden manipuliert und ausgenutzt, damit die Friedensfeinde ihre Zwecke erfüllt sehen. Dieser Zustand, in dem sich die Menschen befinden, wird als „geistiges Analphabetentum“ bezeichnet.

Das Buch ist eine öffentliche Aufforderung zur Stellungnahme und Veränderung dieser vorher beschriebenen Situation von der Seite aller Menschen. Sie fordert alle Religionen und Konfessionen auf, sich dem Krieg zu widersetzen, sie beschwört die christliche Nächstenliebe.

Der Autor ist gegen der Ausnutzung der kleinen Nationen von den grossen. Der amerikanische Kapitalismus wird als aggressive Bewegung betrachtet und in direkte Verbindung mit dem Krieg gesetzt. Die nach dem Krieg verschuldeten Ländern sind in ihrer Beziehung mit Amerika und England als Sklaven dargestellt: „Italien liegt vor England und Amerika platt am Bauch“; die „Europäer müssen durch drei Generationen schwer arbeiten, hungern, hetzen und hasten, um Amerika die Dollarzinsen abzuzahlen“.

Die anstiftende Tätigkeit der Kapitalisten hätte in diesem Zusammenhang die „rentablen“ Kriege zur Folge: „Europa ist das ewige Kriegsnest, das sich die Kapitalisten der Welt mit aller Sorgfalt und Fürsorge angelegt haben. Die ewige Kleinstaaterei mit den eingekeilten Fremdvolkssplintern sind Pestherde des Krieges“. Damit verbunden ist auch die Aufrüstungspolitik der nicht europäischen Staaten, die, obwohl sie die Abrüstung laut fordern, dem bekannten Spruch treu bleiben: „Wer den Frieden will, muss sich für den Krieg vorbereiten“.

Im deutlichen Kontrast zum Bild der Nachkriegsgesellschaft ist das der Welt des Friedens, das uns der Autor vorschlägt. Eine Welt der allgemeinen Verständigung der Völker, des glücklichen Zusammenlebens innerhalb einer neuen Gesellschaft, die die hohen Werten der Moral, der Sittlichkeit, der Menschenliebe und des materiellen Wohlstandes einschätzt und bewahrt. Keine politische und soziale Kämpfe, kein Streben um Machtenteignung. Ein Unterrichtswesen, das sich an einer hohen geistigen Erziehung der Kinder und der Jugend orientiert, an der Ausbildung im Sinne der friedlichen Beziehungen zwischen den Menschen, die sich auf ehrliche Arbeit stützt. Keine Privilegien sozialer Art, nur die Unterstützung und Förderung derjenigen, die die besten in ihrem Beruf sind: die richtige Person am richtigen Platz, keine Umwandlung der sozialen Hierarchie aufgrund exklusiv materieller Lage.

In einer anderen Schrift, *Fünfundzwanzigjähriges Bestandsjubiläum der deutschen Raiffeisenkasse in Sereth* (1929) schreibt Tomaschek Folgendes über die Rolle der Ausbildung: „Und nun meine liebe Mitbürger, das eine sollt ihr wissen, dass ein Volk niemals zur Selbstständigkeit gelangen kann, das nicht in Liebe und Eintracht alle Teile und Glieder verbindet. Bildung und Wissen müssen im Volke verbreitet, seine Lebensfähigkeit muss durch eine weitgehende Sozialpolitik gesichert werden. Ein ungebildeter Mensch ist ein Unglück für sein Volk, der Ungebildete wird stets Unfrieden suchen, Zank hervorrufen und Hader verbreiten. Ein gebildeter Mensch ist mehr Wert für sein Volk als tausend Ungebildete. Liebet daher die Schule, schicket eure Kinder gerne und mit den grössten Opfern in die Schule“. (S. 19)

Die Wahl einer einzigen Sprache sollte alle Missverständnisse kommunikativer Art beseitigen und dem Menschen den Status des Weltbürgers

verleihen. Als Weltbürger bräuche er kein Pass, keine Visa bei sich zu haben. Er könnte sein Residenzrecht in alle Regionen der Welt ausüben. Keine Grenzen, kein Zoll, nur einfache Volksregionen; die Beherrschung der Sprache gäbe ihm die Möglichkeit ein Vollbürger zu werden. Es wären keine Staaten, keine Nationen mehr, sondern nur „vereinigte Volksregionen“.

Ein wichtiger Punkt ist hier die Bewahrung der nationalen Unterschiede bezüglich der Kultur. Es wird auch hier eine Lösung gegeben: das Recht jedes Volkes, seine Muttersprache im privaten Bereich zu verwenden; es wäre nicht verboten, die Muttersprache zu sprechen, aber verpflichtend, die Weltsprache als Amtssprache zu gebrauchen.

Als Organisierungform wird das Weltparlament bevorzugt, mit 10 Delegierten aus jeder Region, die gemeinsam Gesetze geben und Konflikte lösen. Wäre das alles wirklich möglich? „Ehrlichkeit und Redlichkeit muss in allen Belangen des öffentlichen und privaten Lebens vorherrschen“, schreibt Peter Tomaschek. Darauf beruht das Modell einer neuen Gesellschaft, das im Buch vorgeschlagen wird. Die ideale Gesellschaft aus einem ideellen Staat wird auf die ganze Welt übertragen: dieselbe Organisation und Reglementierung der sozialen Berichte wie in einem utopischen Land, auf einem universellem Niveau: Weltparlament, Weltsprache, Weltgerichtshof, Weltheer, Weltwährung, Weltfürsorge.

Über andere paneuropäische Vorschläge äussert sich Peter Tomaschek auch. Das Buch „Paneuropa“ von Richard Coudenhove – Kalergi stelle die Idee einer „Kumulierung von Staaten ohne Gemeinsamkeit gegen ganze Erdteile“ vor. Eine solche Kumulierung würde die Rivalität zwischen den Völkern nicht bewältigen, sondern sie würde sie nur verstärken. Dasselbe geschehe im Falle einer Einteilung der Welt in Klein- und Grossmächte oder einer englisch-französisch-deutschen Friedensgemeinschaft (die Idee von Lord Derby), die eine „Aktiengesellschaft zur Ausbeutung der Helotenstaaten“ wäre.

Das Modell, das der Autor präsentiert, wäre also die einzige, die einfachste und zeitersparendste Methode, den Weltfrieden durchzusetzen. Er steht nicht für Paneuropa gegen Amerika und England, sondern für einen Völkerbund, für die „Vereinigten Volksstaaten der Welt“. Paneuropa könnte bestenfalls nur eine Etappe auf dem Weg zum Weltfrieden sein.

Wer dieses Buch liest, kann schon bemerken, dass der Verfasser ein Projekt für eine bessere Zukunft nicht nur der Europäer, sondern der ganzen Welt konzipiert hat. Er hat nicht nur an die Zeit, als er diese Seiten schrieb, gedacht, sondern an – warum nicht – einen permanenten Wohlfühlszustand der Menschheit. Dieses Buch will sich als ein Handbuch, ein Lehrbuch eines anderen Lebensstils, einer anderen Art, die Menschen zu betrachten, darstellen. Dieses Buch sollte dem Leser den Mut geben, über die bisherigen gesellschaftlichen Schablonen hinaus zu denken, die Lebensbedingungen zum Vorteil und nicht zum Nachteil zu machen. Er sollte auch die geistigen und psychologisch kanonisierten Grenzen überwältigen, die

Stellung des ewig Unterordneten verlassen und für sich selbst und für die Gesellschaft handeln. Der Typus des „Weltbürgers“, so wie er im Buch erscheint, beruht auf Altruismus, Nächstenliebe, Hilfsbereitschaft und optimistischem Glauben in der Verbesserung der Menschenbeziehungen.

Für die Begründung des Weltfriedens sind die Taten wichtiger als die Worte. Man kritisiert diejenigen, die darüber nur „schwätzen“ oder gerade das Gegenteil damit meinen, d.h. den Krieg bevorzugen. Mit dem Wort „Krieg“ werden nicht nur die militärischen Konflikte aller Art gemeint, sondern auch die psychologischen „Kriege“, die gegen das zum Frieden orientierten Denken gerichtet sind. Der sogenannte „Kriegsgeist“ kämpft gegen den Friedensgedanken: „Die Völkerfeindschaften werden wie medizinische Sera gezüchtet, um Kriege zu ermöglichen und vorzubereiten“. Die hohen Werte der „Ehre“, „Wahrheit“, „des Guten“ und „des Schönen“ werden verderbt oder verkehrt.

Tomascheks Friedensgedanken, obwohl idealistisch, sollten den heutigen Regierenden zumindest zum Nachdenken anregen. Wenn es in unserer modernen Zeit auch nur ein wenig Vertrauen in die Möglichkeiten des Menschen gäbe, sich selbst zu verbessern, wären diese Gedanken heute eine Realität.

Peter Tomaschek: Paneuropa sau Statele Unite ale Europei ?

(Rezumat)

Originar din Siret, absolvent al Facultății de Litere și Filosofie din Cernăuți, Peter Tomaschek s-a remarcat prin activitatea sa de profesor (la catedra de limba germană a Liceului Grec-Ortodox din Suceava, ulterior la Gimnaziul de Stat „Franz Josef“ din Siret), dar și prin diversele sale preocupări științifice. Fiind un „floromân autentic“, el s-a ocupat de cercetarea poeziei populare și a literaturii române, publicând câteva lucrări în acest domeniu: *Doina. Ein Beitrag zur Volkspoesie der Rumänen*, Viena, 1909; *Das Mordbeten. Folkloristische Studien*, Viena, 1909; *Mihail Eminescu, der Dichterkönig Rumäniens*, Cernăuți, 1914; *Cercetări noi referitoare la originea lui Mihai Eminescu*, Siret, 1925. Istoria românilor și, îndeosebi, istoria orașului Siret s-au bucurat la rândul lor de atenția profesorului Peter Tomaschek, acesta scriind mai multe studii și articole: *Fünfundzwanzigjähriges Bestandsjubiläum der deutschen Raiffeisenkasse in Sereth (Bukowina), Rumänien. Eingeleitet mit der Geschichte der Deutschen der Stadt Sereth*, Siret, 1929; *Cine a fost Margareta Mușata?*; *Margaretha de Cereth domina Walachiae minoris. Cercetări noi despre Margareta Mușata* (f.a.); *Geschichte des rumänischen Fürsten Sas* (în „Deutsche Tagespost“, Cernăuți, 1918).

Domeniul de cercetare care l-a destinat printre candidații la premiul Nobel pentru pace este etica viitorului, regăsită în lucrări precum: *Wie kann der Weltfrieden begründet werden?*, Viena, 1906; *Von der Volkswerdung zum Weltfrieden*, 1918; *Die Zukunftsethik der geistig und körperlich hochwertigen Menschen*, Viena, 1921; *Was ist Menschenmordindustrie?*, Riga, 1929; *Paneuropa oder Vereinigte Volksstaaten der Welt?*, Viena, Basel, Leipzig și New York, 1930 ș.a.

Preocupat de realizarea păcii mondiale, Peter Tomaschek susține libertatea deplină a popoarelor, pentru care sunt necesare, între altele, desființarea granițelor teritoriale, constituirea de „regiuni populare“ și stabilirea unei limbi și a unei monede universale. Este vorba despre un transfer la nivel mondial al tuturor instituțiilor statale: parlament, constituție, armată etc. Toate aceste idei vin să servească aceluiași țel: impunerea ideii de pace mondială atât în planul social și economic, cât și la nivelul mentalităților și al relațiilor interumane.

SOCIETATEA CULTURALĂ „ȘCOALA ROMÂNĂ” ÎN APĂRAREA ROMÂNISMULUI DIN BUCOVINA

PETRU BEJINARIU

I. Înființarea și organizarea Societății „Școala Română”

Realitățile economice, sociale și culturale din Bucovina istorică rețin atenția cercetătorilor.

Lipsa de școli înalte (universitățile din Cracovia, Lwow sau Viena erau departe pentru oamenii de rând), lipsa „aproape totală a unei pături culte românești” și a unor „bărbați luminați” pentru durerile poporului de la țară și puținele relații cu focarele culturale românești din România și Transilvania, formează tabloul „sărăciei intelectuale” pentru populația românească din Bucovina.

Înființarea în 1860 a Liceului Ortodox Român din Suceava și apoi, în 1875, a universității românești din Cernăuți au determinat creșterea numărului românilor cu pregătire superioară și în funcțiile statului, cunoscători și apropiați de nevoile și durerile țărânului român¹. Teodor V. Ștefanelli ne va spune: „[...] ducem mare lipsă de învățători, de profesori pentru școlile medii, de адвоаți, de notari și de alți funcționari publici. Acest gol nu se putea umple altfel, decât prin determinarea masei mari a poporului, ca să-și trimită copiii la școlile medii și la universitate [...]. Și aceasta a fost cauza și îndemnul înființării societății «Școala Română»”. Românii continuau să se afle într-o situație materială și culturală foarte grea. În sate cu majoritate românească au fost deschise școli în alte limbi, așa „cum s-a întâmplat în comuna Satu Mare (fostul județ Rădăuți), unde întâi a fost deschisă o școală germană, iar după 20 de ani una românească [...]. Iar la școlile secundare limba de predare era cea germană”. Au fost folosite până și încercări propagandistice absurde în scopul deznaționalizării în localitățile românești. Ziarele, bunăoară, relatau că învățătorii ucraineni din suburbia Mănăsteriște din Cernăuți au avertizat pe copiii români să nu învețe în românește, „fiindcă această limbă nu este plăcută lui Dumnezeu”². Așadar, eforturile tuturor celor care „au

¹ Radu Economu, *Unirea Bucovinei 1918*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, p. 65.

² Mircea Grigoroviță, *Din istoria colonizării Bucovinei*, București, Editura Didactică și Pedagogică R. A., 1996, p. 46.

năvălit” în Bucovina se concentrau asupra procesului de deznaționalizare a populației autohtone – populația românească.

Ideea înființării unei Societăți în sprijinul învățământului și culturii pentru populația românească au avut-o Iorgu G. Toma și Ștefan Ștefureac. Vizitând, în 1875, expoziția de la Viena, ei au văzut rezultatele societății nemțești „Deutscher Schulverein” și a celei a cehilor „Matica školská”, care desfășurau activitate culturală în toată Austria, acolo unde trăiau germani și, respectiv, cehi.

Profesorul Ștefan Ștefureac și juristul Iorgu G. Toma, ajunși la Suceava, s-au apucat de lucru. Au început cu elaborarea statutelor, pe care apoi le-au prezentat Guvernului de la Cernăuți. Aici, inițiatorii Societății au întâmpinat multe greutăți. Mai întâi, se cerea ca sediul central al Societății să fie la Cernăuți și nu la Suceava, apoi renunțarea la dreptul înființării de filiale, fără aprobarea Guvernului. După mai multe modificări aduse statutelor, se revine la Guvern. S-au găsit noi motive pentru respingerea statutelor, deși aveau o nouă formă.

Guvernului i-au fost aduse și statutele societăților culturale ale nemților și cehilor. Atunci autoritățile austriece au spus că reglementările în Boemia sunt altele și nu se potrivesc cu cele din Bucovina. Aici, în Bucovina, „guvernul păstrează o atitudine de vigilență expectativă față de mișcările românilor”.

Abia la 24 august 1883, cu nr. 8 049, Guvernul aprobă statutele Societății Culturale „Școala Română”. La 14 septembrie 1883 a fost convocată adunarea generală a Societății, la care au participat 50 de persoane. Adunarea a fost condusă de parohul din Mitocul Dragomirnei, părintele Ananie Iacobovici. Cauzele care au dus la înființarea Societății și scopul urmărit de această Societate au fost prezentate de către profesorul Ștefan Ștefureac. S-a ales comitetul central.

Societatea a intrat în activitate prin acordarea de ajutoare – cărți, haine, încălțăminte, bani pentru gazde etc. – copiilor de români pentru a urma școala românească. Pe această cale Societatea participă la „reromânizarea satelor înstrăinate”³ pe baza statutului și a regulamentului de funcționare.

Arealul extins al activității Societății, acum reglementat, începe cu înființarea de școli primare și secundare și sprijinul lor material, inclusiv din partea Guvernului, și ajunge la organizarea de tipografii, librării, cămine, internate etc. Fiecare din cele șase capitole ale statutului reglementează clar activitatea și o pune în slujba copiilor și a familiilor de români. În statut sunt cuprinse norme privind membrii și conducerea Societății, Adunarea generală și ramificația (filialele). Urmărind aceste reglementări comparativ cu cele ale organizațiilor neguvernamentale de azi, ne dăm seama de caracterul democratic al Societății Culturale „Școala Română”.

II. Activitatea Societății „pe teren școlar”

În momentul înființării Societății Culturale „Școala Română” (24 august 1883), învățământul în școlile primare din Bucovina era pe cale de a fi rutenizat, iar

³ Gh. Giurcă, *George Tofan, o viață închinată școlii*, Suceava, Editura „Țara Fagilor”, 1995, p. 63.
<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

cel secundar și superior era deja germanizat. Despre învățământul privat nici nu putea fi vorba. Teodor Ștefanelli și Ștefan Ștefureac știau ce trebuia făcut în această situație, sens în care scriau într-un raport: „Unica stavilă contra desnaționalizării noastre este școala românească, pentru care până acum nu s-a pus nici măcar o temelie sănătoasă, lipsind un pedagogiu [școala normală] românesc”⁴. Până a ajunge la această soluție, Societatea a sprijinit înființarea claselor paralele române, activitățile cultural-naționale și a pregătit înființarea școlilor românești la sate.

După 25 de ani de activitate a Societății documentele menționează multe rezultate de mare însemnătate pentru populația românească⁵. Au fost formulate și răspândite apeluri de îndemn pentru părinți, preoți și învățători de a spijini școlile primare de la sate și s-au publicat în „Revista politică”, revistă apărută la Suceava între anii 1886 și 1890. Tot aici au apărut și articole în care Ștefan Ștefureac, Teodor Ștefanelli, Simeon Florea Marian, Animpodist Dașchevici, Constantin Cosovici și Lazăr Vicol vorbeau despre școli primare românești. În 1892, Societatea a intervenit la autoritățile statului ca la școlile din Suceava și Siret să fie primiți și copii de la sate și apoi să se înființeze școli primare la sate și confesionale la orașe.

Cele mai active intervenții le-a făcut Societatea pentru înființarea unei școli primare românești în orașul Suceava și care s-a realizat abia în anul 1906 – „Școala primară română de 4 clase pentru băieți și cea de 3 clase pentru copile” – care a cuprins din primul an 225 de băieți și 192 de fete.

Această reușită se datorează și faptului că în octombrie 1906 este numit primul inspector român pentru puținele școli românești din Bucovina, în persoana lui Dionisie Simionovici⁶. Evenimentul a fost marcat de o frumoasă serbare, organizată la Cernăuți, la 13 octombrie 1906, de Reuniunea Școlară Română din Bucovina și de Societatea „Școala Română” și la care au participat 300 de învățători, profesori de la școlile secundare și universitari, reprezentanți ai societăților culturale: Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, Societatea Doamnelor Române, Societatea Mazililor și Răzeșilor Bucovineni, reprezentanți ai societăților academice „Junimea”, „Dacia”, „Bucovina” ș.a.

Lipsa învățătorilor români era așa de mare, încât în satele românești nu se puteau deschide școlile, iar la cele în funcțiune învățământul se desfășura pe serii, cu schimbul, fiecare schimb venind la școală de două sau trei ori pe săptămână. Societatea a sprijinit material copiii dotați să urmeze Școala Normală de la Cernăuți. A fost introdus și un premiu de 30 – 100 de coroane pentru învățătorii de la „școlile populare” care aveau copii cu rezultate bune la examenul „de primire în clasa primă liceală”. Au fost premiați mulți învățători, între care: Gh. Nicoară –

⁴ *Raportul Societății „Școala Română”*, Suceava, 1885, p. 4.

⁵ Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina 1775–1918*, Cernăuți, Editura „Alexandru cel Bun”, 1996, p. 206.

⁶ Petru Rușindilar, *George Tofan – tribun al românismului în Bucovina*, Suceava, Editura „Hurmuzachi”, 1998, p. 171.

Băișești, Gh. Popovici – Suceava, Eugen Siretean – Boian, Alexandru Țăran – Mitocul Dragomirnei, Eugen Botezat – Suceava, Gh. Brăteanu – Ilișești, Nicu Donisă – Stupca.

Într-un raport al Societății se scria: „Premiile «Școala Română» s-au înființat spre a li se răsplăti acestora [învățătorilor] munca lor cu instruirea tineretului. [...] Iară munca învățătorilor sătești este grea, căci ogorul instrucțiunii publice la poporul român din Bucovina este parte încă țelină, neatinsă de plugul culturii, parte pământ părăginit, lucrat rău de hargați străini...”⁷.

O nouă inițiativă vine în sprijinul copiilor români. În locul premiilor s-a organizat cursul pregătitor de 6 săptămâni pentru înscrierea la clasele paralele române de la liceul din Suceava. Văzând în clasele paralele române „un pericol pentru cultura germană”, cursul a fost amânat sau interzis a se desfășura în instituții publice.

În 1881, după o întrerupere, își reiau activitatea clasele paralele române de la liceul din Suceava, dar cu frecvență slabă și fără manuale în limba română. A reînceput lupta pentru sprijinul elevilor de la aceste clase – hrană, îmbrăcăminte, burse, premii.

Societatea deschide în 1906 Internatul de Băieți Români Ort[odocși] Or[ientali] „Vasile Cocârlă”. A continuat aducerea cărților necesare la „Biblioteca cărților didactice”, iar mai târziu s-a înființat „Biblioteca de petrecere și învățătură pentru tineretul român”. La această din urmă bibliotecă se adunau cărți de literatură română, acțiune la care un deosebit ajutor l-a dat Animpodist Dașchevici.

Lipsa manualelor românești „forma o piedică nespus de mare la instrucție” și oferea motive Guvernului să desființeze clasele paralele române. Atunci Societatea „Școala Română” și-a asumat și această răspundere. După ce profesorii români de la Suceava au redactat manuale, au urmat tot felul de piedici la aprobarea și tipărirea lor. Dar acțiunea aceasta nu a putut fi oprită. Primele manuale publicate au aparținut profesorului Samuil V. Isopescu (aritmetică, geometrie, istorie universală, geografie). Apoi au apărut manualele profesorului Ștefan Ștefureac, *Carte de cetire* pentru clasele I, II, III și IV gimnaziale. Au mai redactat manuale sau au făcut traduceri din limba germană Animpodist Dașchevici, Constantin Cosovici, Constantin Procopovici, Dimitrie V. Isopescu, Lazăr Vicol, Eusebie Popovici.

Societatea a sprijinit studenții români la Universitatea din Cernăuți pentru a deveni profesori, ca și pe elevii de la școlile profesionale, iar la Frătăuții Noi, parohul Iraclie Porumbescu, tatăl marelui nostru compozitor, a înființat un curs de împletit și albinărit unde s-au instruit învățători, preoți, cantori bisericești, elevi de liceu, săteni, elevi de la școala poporală. Astfel de școli sau cursuri au mai fost organizate la Storojineț, Cernăuți, Câmpulung și au avut sprijinul Societății Culturale „Școala Română”.

Iată că astăzi inițiativele și preocupările Societății Culturale „Școala Română” vor trebui reluate pentru nordul Bucovinei. Autoritățile românești,

⁷ „Revista politică”, anul III, nr. 7, 15 aprilie 1888, p. 4.

asociațiile, societățile și fundațiile culturale au datoriat să învețe din ceea ce a făcut Societatea „Școala Română”, să cunoască bine situația din comunitățile românești din regiunea Cernăuți și să inițieze demersuri pe măsură în menținerea românismului grav amenințat.

III. Activitatea pe teren economico-social

Realizarea scopului cultural al Societății „Școala Română” se putea împlini numai având mijloace materiale. Înțelegând nevoia menținerii românismului pe străvechi pământuri românești, la solicitarea intelectualilor români din cadrul Societății „Școala Română”, Dieta țării și Fondul Religionar Ortodox Român au făcut importante donații: 400 – 600 coroane și, respectiv, 1200 coroane anual. Cu prilejul unor aniversări au mai făcut donații și persoane particulare, între care Constantin Cosovici, Simeon Florea Marian, Mihai Pitei, Modest Grigorcea. O altă sursă a sprijinului material au reprezentat-o colectele. În 1884 Societatea a răspândit 400 de liste însoțite de un apel de îndemn pentru sprijinirea învățământului românesc din Bucovina. Cele mai importante colecte le-au realizat prof. univ. Dimitrie Onciul, medicul veterinar Eugen Petrescu, Mihai Pitei, Emanoil Grogoroviță.

S-au mai folosit și colectele în biserică, pe care Guvernul, de la o vreme, le-a interzis. La propunerea profesorului I. G. Sbiera au fost amplasate la biserici casete cu inscripția „Pentru Școala Română”. Au venit la rând și conferințele, concertele și spectacolele de teatru cu taxă în folosul Societății „Școala Română”. Între acestea se individualizează serbările de la „Sânzienele” de la Suceava, la care veneau români nu numai din Bucovina, ci și „din toate țările vecine”, serbări care însoțeau serviciul divin ortodox. Astfel de serbări au organizat mai târziu și alte societăți culturale, și anume Societatea Doamnelor Române din Bucovina și reuniunea de cântare „Ciprian Porumbescu”.

Din rândurile de față aflăm câte eforturi și în plan material au făcut intelectualii devotați din Bucovina în anii grei în care deznaționalizarea căpăta proporții generalizatoare⁸.

IV. Așezămintele Societății

Societatea Culturală „Școala Română” a avut în proprietate și folosință două așezăminte de bază: Internatul de Băieți Ort[odocși] Or[ientali] din Suceava și Institutul de Editură, Librărie și Tipografie. În condițiile grele în care erau siliți să locuiască copiii de români din clasele paralele la diferite gazde în Suceava, la stăruințele Societății, a răspuns parohul ortodox din Rușii Moldoviței, Vasile

⁸ Ștefan Purici, *Mișcarea națională românească în Bucovina între anii 1775–1861*, Suceava, Editura „Hurmuzachi”, 1998, p. 120.

Cocârlă, cu o donație de 40 000 de coroane. În același timp, Gheorghe cavalier de Popovici oferă, la un preț redus, un imobil în Suceava.

Sub îndrumarea lui Simeon Florea Marian se fac reparații și amenajări la clădirea viitorului internat pentru 29 de elevi și, la 1 noiembrie 1906, are loc deschiderea internatului. La manifestarea solemnă de deschidere a internatului, Simeon Florea Marian a spus: „...bucuria noastră a tuturoră însă ni-i mare, căci, în sfârșit, a ajuns societatea «Școala Română» a-și vedea una dintre cele mai fierbinți dorințe realizată. Internatul «Vasile Cocârlă», cel atât de mult dorit și așteptat de toți, nu este mai mult un vis, ci o faptă împlinită...”

Pentru funcționarea internatului, Severin Procopovici și Iorgu G. Toma au elaborat un regulament aprobat apoi de Comitetul Societății. Spațiile de cazare au fost treptat lărgite și s-a ajuns ca în internat să fie găzduiți 52 de elevi români. Grație intervenției IPS arhiepiscop și mitropolit dr. Vladimir V. de Repta, internatul s-a extins⁹.

Un alt important așezământ al Societății a fost Institutul de Editură, Librărie și Tipografie, cu triplă chemare: venituri pentru internat, propagarea literaturii și a scrisului românesc și dezvoltarea unor activități economice în zona culturii române. Institutul se înființează cu sprijinul profesorului Eusebie Popovici. Prin acest institut s-a născut prima librărie românească din Austria, având toate cărțile didactice pentru școlile primare și secundare, ca și tot felul de rechizite școlare. Nu după mult timp a fost deschisă sucursala acestei librării la Cernăuți. Activitatea librăriei a fost extrem de importantă pentru populația românească din Suceava și Cernăuți și, în general, din Bucovina.

V. Personalități care au activat la Societatea Culturală „Școala Română”

Ștefan Ștefureac – inițiatorul Societății Culturale „Școala Română”

S-a născut la 24 februarie 1845, în comuna Ceahor, din regiunea Cernăuți, în familia gospodarului Petre Ștefureac și a soției sale Vasilca, născută Pridie. A urmat școala primară în Ceahor, unde a fost îndrumat deosebit de frumos de parohul Samuil Morariu-Andrievici. După absolvirea școlii primare cu rezultate excepționale, la îndemnul parohului, este înscris de părinții săi la liceul din Cernăuți. Absolvă cu rezultate de mare merit și urmează apoi Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Viena, având o bursă din partea Fondului Religionar. La absolvirea facultății este numit profesor suplinitor la Liceul Ortodox Român din Suceava, la 24 august 1874, și apoi profesor definitiv, la 18 iulie 1877, la același liceu, unde va funcționa până la sfârșitul vieții. Ștefan Ștefureac moare la 15 noiembrie 1893, la numai 48 de ani.

⁹ Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei. Vol. I. (1774–1862). De la administrația militară la autonomia provincială*, București, Editura Academiei Române, 1994, p. 450-451.

Cu o aleasă bunătate sufletească, ferm și neînduplecat în deciziile proprii, Ștefan Ștefureac a fost un profesor înarmat cu temeinice cunoștințe în domeniul culturii și al limbii și literaturii române, un excelent pedagog. „Convins că numai calea spre lumină și adevăr îl poate duce pe un popor tânăr la putere și viață proprie a sa, Ștefan Ștefureac n-a cunoscut un ideal mai măreț și mai sfânt pentru poporul său, ca școala. Și asta a și documentat-o el în toată viața prin vorbă, faptă și scris”¹⁰.

Ștefan Ștefureac a publicat studii și articole în revistele: „Albina”, „Tribuna”, „Revista politică”, „Gazeta Transilvaniei”; a mai publicat studii lingvistice și contribuții literare, precum povestea *Sfânta Vinere*, tipărită la „Convorbiri literare”, și a scris manualele românești *Cărți de cetire* pentru clasele I, II, III și IV gimnaziale. Numele lui Ștefan Ștefureac se leagă de înființarea, în 1883, a Societății Culturale „Școala Română”, ca o cerință pentru menținerea românismului în Bucovina. „Școala Română” a realizat un adevărat proces de reromânizare a satelor înstrăinate, sprijinind învățământul românesc în Bucovina¹¹. La Suceava era importantă societatea «Școala Română», care a dus o activă propagandă „...românească și în primul rând prin înființarea de școli, biblioteci, internate și cămine pentru copiii de români”¹². Alături de Vasile Cocârlă, Teodor Ștefanelli, Gheorghe cavalier de Popovici, Constantin Cosovici, Simeon Florea Marian, Atanasie Tarnavski, Iorgu G. Toma ș.a., Ștefan Ștefureac a sprijinit toate demersurile Societății, multe din inițiativa sa, cu devotament și vocație de om de școală și om de cultură.

Personalitatea lui Ștefan Ștefureac a fost evocată în cartea *Scrierile lui Ștefan Ștefureac*, tipărită în 1890, cu sprijinul Societății „Școala Română”, sub semnătura lui Gherasim V. Buliga, însă cu destule omisiuni.

Ștefan Ștefureac a fost un intelectual care și-a închinat viața școlii românești și luptei pentru românism în Bucovina.

Un magistrat în sprijinul românismului din Bucovina – Teodor V. Ștefanelli

Numele lui Ștefanelli rămâne nedespărțit de cel al poetului Mihai Eminescu. „[...]iară între tovarășii săi de școală se afla și marele Mihai Eminescu. Pe de o parte contactul zilnic cu cei mai valoroși români ai cercului cultural, în care se mișca, pe de alta beneficiul de a întrebuița după plac bibliotecă românească a iubitului său profesor Aron Pumnul [...] au făcut din tânărul Teodor Ștefanelli un mare adorator și un bun cunoscător al limbii și literaturii române [...]”¹³.

S-a născut în anul 1850 în orașul Siret, a urmat școala primară în orașul natal, cursurile secundare la Cernăuți, iar între anii 1870 și 1873 este student al Facultății

¹⁰ Iorgu G. Toma, *op. cit.*, p.157.

¹¹ Gh. Giurcă, *op. cit.*, p. 55

¹² Mircea Grigoroviță, *op. cit.*, p.120.

¹³ Iorgu G. Toma, *op. cit.*, p.158.

de Drept de la Universitatea din Viena. Devenind judecător, intră în practică la Cernăuți, iar după trei ani, în 1876, este trimis la Câmpulung, unde rămâne până în 1882. Bine instruit și cu vocație, se remarcă între cei mai buni judecători, și aici i se încredințează întocmirea cadastrului pentru districtul Câmpulung.

Între 1882 și 1888 Ștefanelli lucrează ca judecător de ședințe la Tribunalul din Suceava, după care pleacă, în calitate de pretor, la Seletin. Aici s-a simțit străin și, la cerere, în 1889, vine pretor la Câmpulung, unde s-a căsătorit cu Emilia Belici din Fălticeni. Familia Ștefanelli a avut trei copii: Aurel, Viorica și Florica. Din 1903 revine la Suceava pentru puțin timp, deoarece primește funcția de consilier pe lângă Curtea de Apel din Lwow.

Educația din familie și școală, mediul cultural în care s-a format și gradul ridicat de receptivitate au făcut ca Teodor Ștefanelli să se exprime și să acționeze ca un om de cultură devotat neamului și semenilor săi.

La Viena, ca student, Ștefanelli a fost membru activ al Societății academice „România Jună”, fiind în relații cu Mihai Eminescu, Ioan Slavici, Victor Babeș ș.a. Întrucât constată o înstrăinare a tinerilor cu studii față de populația românească, de tradițiile, specificul și aspirațiile naționale, Teodor Ștefanelli, reîntors de la Viena, promovează activități culturale și școlare românești, militează pentru redeschidere națională. Astfel, devine și prin elaborarea statutului fondatorul Societății Academice „Arboroasa”, desfășoară activități în cadrul Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina din Cernăuți, iar la Câmpulung studiază, o dată cu lucrarea cadastrală, limba, obiceiurile și tradițiile populației din zonă. Împreună cu Ștefan Ștefureac înființează, în 1883, Societatea Culturală „Școala Română”, care, pe lângă multe activități deosebit de importante pentru români, a întemeiat „Biblioteca de petrecere și învățătură pentru tineretul român”, a contribuit la apariția ziarului politic-literar „Revista politică” (1886–1890).

La îndemnul baronului Alecu Vasilco, atunci mareșal al Țării, Teodor Ștefanelli candidează și este ales, în 1892, deputat în Dietă, dobândind un nou câmp de activitate în sprijinul românilor. Cunoscând bine „durerile și necazurile muntenilor”, a luptat pentru înființarea de școli românești și școli speciale pentru prelucrarea lemnului la Câmpulung, a sprijinit lucrările de amenajare a râului Moldova, a intervenit pentru executarea unor lucrări la căile ferate. Pentru legislatura următoare a refuzat să mai candideze. S-a ocupat de cercetarea istorică, iar descoperirile și documentele adunate le-a publicat, în parte, în revista „Arhiva” din Iași. A făcut traduceri din limba germană și franceză, iar ca lucrări originale menționăm: *nuvelele George Fulgerul, Un amor, schițele umoristice Sandu Țintilă, Moara Dracului, Răbdarea-i din rai, Hassan Călugărul, Un patron în Viena, studiile Date statistice și istorice din Bucovina, Originea lui Ion Teodor Calimah, O carte veche despre Alexandru Machedon, Constantin cel Mare și Grigori Potemkin* ș.a. A scris poezii și cântece studențești, pe care le-a publicat în „Convorbiri literare”, „Aurora română”, „Calendarul bucovinean” ș.a.

Pentru scrierile sale, pentru activitatea sa în domeniul culturii, Teodor Ștefanelli a fost ales, în 1898, membru corespondent al Academiei Române și a

primit distincții din partea societăților academice „România Jună” din Viena și „Junimea” din Cernăuți.

Profesor de vocație – Constantin Cosovici

Născut la 16 martie 1855 în comuna Molodia din ținutul Cernăuți, într-o familie de preot, Constantin Cosovici urmează școala primară la Cernăuți, liceul tot la Cernăuți și apoi Facultatea de Filosofie la Universitatea din Viena. După absolvirea facultății este numit în 1881 profesor suplinitor, în 1882 profesor definitiv, în 1906 director provizoriu și în 1908 director definitiv al Liceului Ortodox Român din Suceava.

Cu pregătire temeinică în domeniul matematicii și fizicii, pedagog de vocație, Constantin Cosovici desfășoară o prestigioasă activitate școlară și culturală la Suceava. Pregătirea și experiența i-au creat posibilitatea de a alcătui manuale școlare pentru clasele paralele române de la liceul din Suceava. Prima scriere științifică este *Das Prinzip der virtuellen Bewegung*, publicată în anuarul liceului din Suceava, în 1882. A publicat apoi, în traducere, *Învățământul geometric intuitiv pentru gimnaziile inferioare*, autor dr. Franz cavaler de Mocznik, *Manual de aritmetică pentru gimnaziile inferioare*, de același autor, și *Elemente de fizică pentru gimnaziile inferioare*, autor dr. Ignaz G. Wallentin.

A lucrat în conducerea Societății Culturale „Școala Română” de la înființarea ei: între 1883 și 1886 ca membru în consiliul de control; între 1886 și 1889 ca secretar de interne; între 1889 și 1901 ca vicepreședinte, iar între 1901 și 1904 ca președinte. S-a ocupat de tipărirea manualelor școlare, de sporirea veniturilor Societății și acordarea de ajutoare elevilor români și a condus lucrările de amenajare a clădirii pentru internatul de băieți și a celei destinate Institutului de Editură, Librărie și Tipografie.

Începând cu anul 1887 se înființează la Suceava „Clubul Român” și profesorul Constantin Cosovici a fost ales președinte la această nouă societate. Pentru merite deosebite în serviciul militar, Constantin Cosovici a fost distins de Împăratul Francisc Iosif I cu decorația „Crucea pentru merite militare”.

Iorgu G. Toma – judecător, cărturar și om politic

În comuna Vama din zona Câmpulung Moldovenesc, în familia „moșneanului și fostului primar Gavriil Toma și a soției sale Ana Lupașcu”, la 16 ianuarie 1871 s-a născut al doilea copil, căruia părinții i-au pus numele Iorgu¹⁴. După cursurile primare de la școala din vestita comună Vama, urmează cursurile secundare la Suceava, începând din 1882, pe care le absolvă cu merite deosebite. În anul 1891 se înscrie și frecventează cursurile Facultății de Drept de la Universitatea din Cernăuți, pe care le absolvă în 1896.

¹⁴ Constantin I. oghin, *op. cit.*, p. 258–259.

Ca student a activat la Societatea Academică „Junimea”, având temporar și funcția de președinte.

În anii studenției a colaborat cu versuri originale și proză la revista studențească „Încercări literare”, care a apărut în 12 numere, între 1 februarie 1892 și 1 ianuarie 1895. În luna septembrie 1894 a participat, împreună cu alți 25 – 30 de tineri români, la congresul studențesc de la Constanța, cu care prilej, pe lângă cunoașterea orașelor Iași, Galați și Brăila, a realizat o frumoasă comunicare cu studenții ieșeni. Deși studenții bucureșteni au înlăturat toate obstacolele, angajând chiar și o hărțuială cu poliția, studenții de la Cernăuți, printre care și Iorgu G. Toma, n-au putut vizita capitala României.

În anul 1897 intră în practică la Tribunalul din Suceava, iar în 1899 ajunge judecător la Rădăuți, unde rămâne până în 1906.

La Rădăuți, pe atunci o puternică citadelă germană, a înființat, în anul 1900, cu ajutorul unor prieteni, Societatea „Clubul Român”, ca centru de întâlnire și de propagandă românească, apoi în anul 1902, împreună cu arhimandritul Teofil Patraș de la Putna, înființează Societatea „Internatul de Băieți Români Ort[odocși] Or[ientali] din Rădăuți”.

Între anii 1901 și 1905 a fost consilier comunal al orașului Rădăuți, iar când Iancu Flondor și George Popovici au arborat steagul Partidului Poporul Național în Bucovina, Iorgu Toma a sprijinit astfel de manifestări, motiv pentru care a fost pedepsit pe cale administrativă.

În 1906 se mută la Suceava, la Tribunalul Suceava, unde a fost ales președintele Societății Culturale „Școala Română”, imediat după moartea lui Simeon Florea Marian, care până în 1907 a fost președinte.

În timpul primului război mondial, la 14 mai 1915, Iorgu Toma a trecut în vechiul regat prin Ițcani și a ajuns la București, punându-se la dispoziția Guvernului român. A publicat articole de interes național în ziarele „Neamul românesc” al lui N. Iorga, „Epoca” lui N. Filipescu, „Ardealul” lui S. Mândrescu, „Unirea” lui A.C. Cuza. Împreună cu I. E. Torouțiu, A. Morariu, D. Marmeliuc, N. Cotos a lucrat la publicația „Revista Bucovinei”. Războiul de întregire a neamului a avut ca urmare pentru români retragerea generală în Moldova, iar Iorgu Toma a fost pus de autoritățile austriece sub urmărire pentru „uneltiri de înaltă trădare” și „crimă contra puterii armate a statului”.

Participă la organizarea „Corpului de voluntari români din Rusia”. Cu acest prilej a călătorit prin Basarabia, prin Kiev și Moscova, peste Volga și Urali, prin Omsk și Tomsk, prin Krasnoirsark și Irkutsk, iar în ianuarie 1918 a ajuns la Vladivostok. S-a întors în țară în 1919.

Iorgu G. Toma a fost ales deputat în primul Parlament al României Mari, în circumscripția Câmpulung, din partea Partidului Democrat al Unirii. În această nouă calitate a ocupat și funcția de vicepreședinte al Adunării Deputaților.

În perioada tranzitorie dintre Unire și integrarea Bucovinei în sistemul politico-administrativ al României, au avut loc multe transformări. De o deosebită

însemnătate a fost înființarea, la data de 1 iulie 1919, a unei Curți de Apel la Cernăuți, având în competența sa judecarea apelurilor împotriva sentințelor pronunțate de instanțele judecătorești din Bucovina. Printre consilieri s-au aflat juriști de frunte, între care Iorgu G. Toma, Vasile Bodnărescu, Aureliu Căpățână. Din 1926 competența Curții de Apel din Cernăuți s-a extins și asupra județelor Dorohoi și Hotin.

Integrarea Bucovinei în administrația centrală a continuat și sub guvernarea liberală, 1922–1926, când Ion Nistor redevine ministru secretar de stat. În scopul integrării s-a constituit Comisia regională pentru lichidare și unificare, al cărei președinte a fost numit Iorgu G. Toma, și care a propus noi reglementări, specifice administrației centrale. Sistemul austriac, introdus în 1862, al autonomiei provinciei, devenită ducat, cu Dietă proprie, este înlocuit cu autonomia locală la nivel de județ, oraș, comună. Guvernatorul Bucovinei, numit de autoritățile centrale de la Viena și coordonând serviciile publice centralizate, funcție desființată o dată cu Unirea din 1918, va fi înlocuit cu cei cinci prefecți ai noilor județe: Cernăuți, Storojineț, Suceava, Rădăuți și Câmpulung.

O lungă perioadă de timp Iorgu G. Toma a practicat ziaristica, publicând studii și articole la ziarele și revistele: „Patria”, „Deșteptarea”, „Vestitorul satelor”, „Revista Bucovinei”, „Apărarea națională”, „Glasul Bucovinei” ș.a. Ca publicist a semnat și cu pseudonimele „Delavamă”, „Delamunte” etc.

Lucrări publicate: *Școala română*, Suceava, 1908; *La question des Roumains opprimés d'Autriche – Hongrie*, Tokio, 1918; *Monumentul Stâlpul lui Vodă din Vama*, Cernăuți, 1923; *Un glas de la munte*, 1923; *În slujba Dreptății*, 1924; *Din neajunsurile Bucovinei*, 1924; *Lupta pentru menținerea județului Câmpulungul Moldovenesc*, 1925; *Patru ani de deputăție*, 1926; *Fondul bisericesc ortodox-român al Bucovinei*, 1927.

Iorgu G. Toma moare la 13 ianuarie 1935 și este înmormântat la Vama.

Folcloristul Simeon Florea Marian

Omul de cultură Simeon Florea Marian s-a născut la 1 septembrie 1847 într-o familie de țărani, la Ilișești, unde a cunoscut și îndrăgit de mic mirifica lume a satului, acolo unde „s-a născut veșnicia” și unde, în voie, respiră marea Lege morală a românilor.

A urmat școala în satul natal, apoi școala poporală și gimnaziul la Suceava, Năsăud și Beiuș. Continuă studiile teologice la Cernăuți, atunci o adevărată capitală culturală a românilor, azi înstrăinată printr-un tratat umilitor între România și Ucraina, semnat în 1997.

În perioada studiilor gimnaziale urmărește cu mare interes conținutul și formele tradiționale de la țară și publică în revista „Familia” culegerea de folclor *O muntă la Ilișești*, fiind prima scriere publicată de viitorul mare folclorist. Publică în continuare volumele *Poezii populare din Bucovina*, *Balade române culese și corese* și altele.

Interesant este că în timpul studiilor la Năsăud și Beiuș a străbătut meleagurile Transilvaniei cu marea și semnificativa dorință de a-l întâlni pe legendarul Avram Iancu, dar nu l-a întâlnit niciodată. În schimb, a adunat atâtea cîntece și atîta credință populară, încât a întocmit cea mai frumoasă culegere de poezii despre „crășorul munților”, pe care o publică în anul 1900 sub numele *Poezii populare despre Avram Iancu*.

După încheierea studiilor este hirotonit ca preot, slujind în satele Poiana Stampei și Voloca și apoi în orașul Siret, unde devine profesor de religie și limba română, promovând și profesând într-o zonă demografică eterogenă limba română, obiceiurile și tradițiile noastre românești.

În anul 1881 Simeon Florea Marian este primit în rândul membrilor Academiei Române.

Cea mai bogată activitate o desfășoară la Suceava. Participă la toate manifestările societăților culturale și în primul rând la activitatea Societății Culturale „Școala Română”. Lucrările lui Simeon Florea Marian sunt consacrate sărbătorilor, obiceiurilor rituale, ornitologiei și entomologiei, lucrări în care abundă legendele, cântecele, descântecurile, colindele, strigăturile, proverbele, ghicitorile și care aparțin în egală măsură etnografiei și folclorului. Simeon Florea Marian este autorul unei opere unice în folcloristica europeană. A pus bazele etnografiei românești în lucrările: *Nașterea la români, Nunta la români, Înarmorantarea la români, Tradițiile populare din Bucovina, Tradiții românești ș.a.*

Așadar, Simeon Florea Marian rămâne o mică și importantă sferă de lumină în literatura română și europeană și noi suntem datori și onorați în demersul nostru de evocare, aniversare sau comemorare, spre neuitare și prosperarea civilizației noastre sufletești. Cultura reprezintă sufletul civilizației noastre.

Vasile Cocârlă și cea mai mare donație pentru cultura Bucovinei

S-a născut la 22 martie 1836 în comuna Costâna, județul Suceava, într-o familie țărănească de buni gospodari. Și-a făcut studiile primare la un dascăl ambulant, numit la Costâna „giupânul dascăl”, iar din anul 1844 trece la școala gimnazială din Suceava, pe care o absolvă în 1848. Urmează școala la Cernăuți, pe care o termină în 1851, revine la Costâna și lucrează ca logofăt la mandatariatul domeniial din Suceava.

Revine la Cernăuți ca elev de liceu cu o bursă de 80 de florini din partea Fondului Religionar și apoi se înscrie la Facultatea de Teologie, tot la Cernăuți. În 1886 termină studiile teologice, se căsătorește cu Veronica Pihuleac și la 4 ianuarie 1867 este sfințit diacon, apoi hirotonisit preot și rânduit să slujească la biserica din Costâna, unde rămâne până în anul 1868.

Asupra familiei preotului Vasile Cocârlă se abat mari nenorociri: Veronica, soția sa, moare în 1873, iar mai târziu, în 1882, moare și fiica lor, Ștefania.

Ca preot, Vasile Cocârlă, cu mare bunătate și aleasă pregătire teologică, a slujit interesele duhovnicești ale populației din Rușii Moldoviței. Văzând situația

românismului din Bucovina și mai cu seamă situația copiilor și tinerilor români, în anul 1893 s-a hotărât să doneze averea sa mobilă, în valoare de 40 134 de coroane, Societății Culturale „Școala Română” din Suceava. Cu această sumă a dorit să se înființeze un internat pentru copiii de români care frecventau Liceul Ortodox Român din Suceava. Era cea mai mare donație pentru cultura națională de la 1893. Această donație a fost primită în ședința solemnă a Societății Culturale „Școala Română”, iar ziarul „Gazeta Bucovinei” (anul III, nr. 74, din 1 octombrie 1893) a dedicat un număr întreg lui Vasile Cocârlă și donației sale, număr de care s-a îngrijit profesorul Vasile Bumbac. Mitropolitul Silvestru a emis cu acest prilej un decret în care scria: „[prin această] faptă mărinimoasă și vrednică de urmare, ați depus jertfa cea mai binecuvântată pe altarul de cultură al neamului nostru român și al bisericii noastre dreptmăritoare”. În procesul verbal al ședinței Comitetului Central al Societății, din 4 septembrie 1893, stă scris: „această sumă enormă pentru împrejurările noastre de azi este menită de a forma baza pentru un internat, în care să afle adăpost studenții români care frecventează gimnaziul din Suceava”.

În ultimii ani preotul Vasile Cocârlă a trăit la Rădăuți, la soacra sa. În anul 1893 pleacă la Solca, la spitalul-stațiune balneară pentru tuberculoși.

Moare la 16 ianuarie 1894 și este înmormântat în cimitirul din Rădăuți.

Die kulturelle Gesellschaft „Școala Română” verteidigt das Bukowiner Rumänentum

(Zusammenfassung)

Das Studium stellt am Anfang die geschichtlichen Gründe und Bedingungen, unter denen die kulturelle Gesellschaft „Școala Română” gegründet wurde und ihren Beitrag zur Stiftung rumänischer Schulen und zur Unterstützung der rumänischen Schüler dar.

Nach der Beschreibung der zur erwähnten Gesellschaft gehörigen Anstalten – das Wohnheim aus Suczawa, der Verlag, die Druckerei und die Buchhandlungen – werden die Persönlichkeiten präsentiert, die innerhalb der Gesellschaft tätig waren: Ștefan Ștefureac, Teodor V. Ștefanelli, Constantin Cosovici, Iorgu G. Toma, Simeon Florea Marian und Vasile Cocârlă.

EVOLUȚIA ȘI DESTINUL SCRISULUI LA RĂDĂUȚI. UN TABLOU CRONOLOGIC¹

VASILE I. SCHIPOR

„Zice-va neștine: «Prea târziu iaste! După sutele de ani, cum să vor putea și poveștile adevărate, de atâtea veacuri?» Răspunz: Lăsat-au puternicul Dumnezeu iscusită oglindă minții omenești, scrisoarea, dintru carea, dacă va nevoi omul, cele trecute cu multe vremi le va putea ști și oblici, și nu numai lucrurile lumii, staturile și începăturile țărilor și a împărățiilor, ci și singură lumea, ceriul și pământul, că sunt zidite după cuvântul lui Dumnezeu celui puternic”.

(Miron Costin, *Predoslovie la De neamul moldovenilor*)

Cu aproape șase decenii în urmă, E.Ar. Zaharia, „păstor al unei realități” aflate în amurg – Bucovina istorică –, încerca să descifreze trecutul ei literar. Fără să presimtă „noaptea de cârpă”² ce avea să vină curând, el nota în *Puncte de reper la Antologia rădăuțeană* din 1943: „Atâta risipă de frumos, de reviste, deși mereu trecătoare, de societăți, de cenacluri și de programe se cer cunoscute, pentru a vedea just orizonturile de început”³. Pentru acest „alb heruvim de crin”, pornit din

¹ De-a lungul timpului, și istoria culturală a Rădăuților a fost tratată diferit. Cu particularitățile de rigoare, în toate lucrările consacrate devenirii sale persistă stereotipuri naționale, viziuni partizane, pledoarii *pro domo*, unele cu accente exclusiviste, altele în tradiția mitologiilor locale. O „istorie sinceră” a culturii rădăuțene, cu respectul cuvenit pentru adevăr și lectura lipsită de prejudecăți încă nu există. Și, din păcate, nici semne că ar putea fi realizată într-un viitor oarecare nu există. Pe valul înșelător al (re)integrării europene prin abandonarea propriei identități, în revărsarea gustului pentru subcultură, sub povara cenzurii economice – în fond, un înlocuitor ideal al cenzurii politice într-o „democrație de vitrină” –, altă perspectivă decât evoluția noastră spre un statut de rezervație etnologică nu putem întrevedea. Conferințele noastre *Rădăuți – identitate pentru mileniul III* (6 iulie 1999), *Rădăuți, 1850–1945. O construcție în spiritul Europei Centrale* (20 mai 2000) și *Însemnări pentru un istoric al scrisului la Rădăuți* (3 iulie 2000) rămân doar încercări temerare în mediocritatea bine întreținută a locului și în climatul centralist al unui stat birocratic, în care doar entuziasmul de campanie, mărirea îndeplinirii unor exigențe ale Uniunii Europene, manipularea opiniei publice, învrăjbirea sistematică, irosirea competențelor și „sacrificiile istorice” inutile sunt alimentate și promovate consecvent.

² Ion Beldeanu, *Proba mea de viață*, Iași, Editura Omnia, 1995, p. 33.

³ E. Ar. Zaharia, *Antologie rădăuțeană*. Cu coperta de Eugen Drăgulescu, Cernăuți, Colecția Societății Scriitorilor Bucovineni. 1943, p. 6.

vatra satului românesc tradițional în „năvală de suflet curat” către „fântânile științei” neîngrădite, trecutul literar al provinciei sale voievodale „a fost mereu o expansiune de adolescență nestăvilită”, o „oază lirică”. În curgerea lor „supt vremi”, Rădăuții au avut o „strălucire aparte”, traversând momente „de răbufniri”, „de elan” și „de risipe generoase”, „de întrebări bărbătești, de lirice insurgente”, „de energie și muncă”, devenind astfel „un continuu pelerinaj sufletesc pentru noi porniri”⁴.

La aproape șase decenii de atunci, mai mult căutând timid decât construind durabil punți spre lumea de mâine, prin recuperarea unor tradiții, în „orașul de ciocolată”, în care „unii contemporani preferă jocul de-a cenușa”, „întrecându-se / în erezia lor inutilă”⁵, ne apropiem, într-un fel, sub presiunea cenzurii economice, în „marele gol al indiferenței”, de efortul lui E. Ar. Zaharia de a înșira „pe unii din acei distinși precursori care au dezmiertat [la Rădăuți] spicele de aur ale slovei”⁶, purtând încă virtuți ale logosului din vechime.

În „vechea și glorioasă” Episcopie a Rădăuților, înființată în 1402 de către Alexandru cel Bun, „slova de plumb și scrisoarea răbdurie – cum notează același E. Ar. Zaharia – au înflorit de cu bună vreme cu înțelepciune pagini de carte”⁷:

1614. Episcopul Efrem întocmește o *Psaltire*, „carte pentru suflet folositoare”, pe care o dăruiește Mănăstirii Moldovița.

1643. „Cu mâna multpăcătosului rob al lui Dumnezeu Ioan”, sub episcopul Anastasie, se scrie o *Liturghie* slavonească pentru marele logofăt Teodor Ianovici.

1646. Sub episcopul Teofan, același caligraf/scriptor Ioan scrie o *Evanghelie*, ferecată în aur, la cererea hatmanului Gavril, fratele domnitorului Vasile Lupu, și a soției sale Liliana.

1669. „Cu poronca și darea și osârdia și cu bunăvoința” episcopului Serafim, la Rădăuți se scrie un *Ceasoslov* pentru Mănăstirea Agapia.

1736. Episcopul Varlaam, „spirit luminat și iubitor de progres”, „bărbat pătruns de iubirea de cultură, pe care fierbinte doria s-o răspândească în întreaga sa eparhie între cler și poporul de rând”, îl aduce de la Mănăstirea Neamțului pe ierodiaconul Iosif pentru a înființa la Rădăuți o tipografie.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Ion Beldeanu, *Orașul de ciocolată, Piatra amneziei, Balul continuă, Cămașa albă, Nimic altceva, Ce zice vânzătorul de ziare*, dar și alte texte-document din volumul citat mai sus. Pentru imaginea acestui timp, vezi și George Damian, *Ospățul rechinelor* (1994), Ioan Manole, *Singurătatea înfrânților* (2000). Corclativ, vezi și reflecțiile lui N. Steinhardt din perioada detenției la Aiud: „Există o degradare. La început e Cuvântul. Logosul. Oamenilor li se hărăzește a cuvânta. Cuvântul se degradează în vorbă. Vorbele se prefac în șabloane automate. Aceasta e faza decăzută [...] a lozinicii. [...] Prin cuvinte oamenii își comunică ideile, sentimente, informații. Și acel extaz în lăță binclui, frumosului și adevărului care nu-ți îngăduie să taci. [...] Vorbăria nu mai e decât zgomot de fond. Iar lozinca – lavă înghețată – transmite minciuna în stare stabilă, congelată” (*Jurnalul fericirii*. Ediție îngrijită și note de Virgil Ciomoș. Postfață și repere biobibliografice de Virgil Bulat, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994, p. 52).

⁶ E. Ar. Zaharia, *lucr. cit.*, p. 5.

⁷ *Ibidem*.

1744. În tipografia Episcopiei de Rădăuți se tipărește *Catavasierul*, „tălmăcit pre limba rumânească”. „Ostenitoriul la tot lucrul” este Barbu Tipograful, adus de la București. *Catavasierul* este cea dintâi carte tipărită în limba română la Rădăuți.

1745. Tot aici, ies de sub tipar *Ceasoslovul*, *Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur* (cea dintâi liturghie tipărită în Moldova) și *Antologhiomul*. În *Ceasoslov* sunt menționați, la sfârșit, meșterii tipografi: Grigorie Stan Brașoveanul, ierodiaconul Iosif, Sandu sin [fiul lui] Irimia din Iași, Necula Zețariu, Ion Buliandră, Ion Drugarii, Lupul Marăș, Simeon Pilcarii și Ștefan Poslușnic.

1746. De sub teascurile tipografiei de la Rădăuți iese un *Ceaslov*, ultima tipăritură realizată aici.

Cărțile apărute în tipografia de la Rădăuți „reprezintă în sine valori de ordin confesional și cultural”, înscriindu-se în programul „luminist” al domniei lui Constantin Mavrocordat⁸. Ca toate cărțile acestei epoci, și tipăriturile rădăuțene se adresează „tuturor celor ce vorbesc în limba rumânească”. Circulând în Moldova și Transilvania, „cartea bisericească, menită să străbată orice graniță politică, ducând identitatea de grai și grafie, dădea neamului nostru de pretutindeni, în altă formă religioasă, unitatea firească și legitimă de care el avea nevoie”⁹. Dintre cărțile tipărite la Rădăuți, în Maramureș, de exemplu, sunt menționate în circulație trei exemplare din *Catavasier*, ediția 1774, în localitățile Cărbunar și Mireșu Mare; din tirajul *Ceasoslovului* tipărit în 1745 circulă următoarele exemplare: Bocicoel – 2, Dănești, Ieud, Negreia, Poenile Izei, Satulung, Săcel, Săpânța, Siurdești, Vișeu de Jos și Vișeu de Sus¹⁰. Cercetări contemporane (Olimpia Mitric – 1980, Ștefan Lemny – 1981, Mihai Iacobescu – 1993) evidențiază faptul că tipografia Episcopiei de Rădăuți s-a situat în timpul existenței sale, într-o perioadă de criză în tipărirea cărților, pe locul al doilea, după tiparnița de la Râmnic și înaintea celor din București, Iași și Buzău. Și meșterii tipografi, ca și cărțile lor, trec dintr-un teritoriu românesc într-altul, și acest fapt contribuie la dezvoltarea și consolidarea unității lingvistice, culturale, general spirituale. Tipograful Sandu sin Irimia din Iași, de pildă, pleacă în 1746 de la Rădăuți și reorganizează tipografia de la Blaj; în același timp, confratele său Grigorie Stan, care venise la Rădăuți de la Brașov, în 1744, pleacă în 1747 la București, unde rămâne până la 1751, apoi se stabilește la tipografia de la Iași, unde lucrează cu sârguință timp de alți 16 ani. O dată cu cărțile, cu meșterii lor, cu cărturarii care trec dintr-o provincie într-alta, circulă și ideile, concepțiile, spiritul înnoitor al veacului¹¹.

⁸ Ștefan Lemny, *Tipografia de la Rădăuți, centru de cultură românească în veacul XVIII*, în „Suceava. Anuarul Muzeului Județean”, VIII, 1981, p. 311–319.

⁹ N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, vol. II, București, Editura Ministeriului de Culte, 1930, p. 115.

¹⁰ Aurel Socolan, *Pagini de cultură medievală maramureșeană*, în vol. *Maramureș, vatră de istorie milenară*, Cluj-Napoca, Editura „Dragoș Vodă”, 1998, p. 323.

¹¹ Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774–1862), *De la administrația militară la autonomia provincială*, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 43. Vezi și Dimitrie Dan, *Rolul național-politic, literar și cultural al Episcopiei de Rădăuți*, în *Cronica Episcopiei de Rădăuți*, Viena, Editura Fondului Religionar Gr. Or. al Bucovinei, 1912, p. 130–139.

În acest „timp de aur” al scrisului românesc, vechii călugări (copiști, caligrafi, miniaturişti, tipografi) au o adevărată „religie a scrisului”, prin care se apropie, ritualic, de taina „ceasului mare” bătând în slova luminată de opaiț. Facerea cărții reprezintă pentru ei un act sacru, care se desfășoară după un ritual cu trepte de inițiere și sacrificiu, în care totul (hârtia, pana/penița, caseta cu plumb, teascul) se sfințește. Imprimând Sfânta Carte, călugării de la teascul cu slove bat metanii și sărută Sfânta Coală, zidindu-se în cuvinte ca între pereții unei chinovii și aducând, cu smerenie, „Lui Dumnezeu laudă”¹².

După o întrerupere de 128 de ani, scrisul la Rădăuți se afirmă într-un alt timp/anotimp – al eliberării de sub tutela Bisericii și de canoanele tradiției religioase –, prin racordare la spiritul european modern. În această nouă fază, scrisul rădăuțean susține, în formele sale proprii (periodice, cărți) și împreună cu noile elemente de infrastructură (tipografia, librăria de carte, școala, biblioteca, muzeul, societățile culturale), o construcție culturală în spiritul Europei Centrale:

1873. Apare primul anuar al Liceului din Rădăuți, „Jahresbericht des k. k. Staats-Obergymnasium...”, din seria celor 35 tipărite în perioada administrației imperiale austriece. La fel ca anuarele celorlalte licee din Bucovina, toate realizând o „cronică importantă a învățământului secundar” din provincie¹³, acestea, „alături de informații școlare folositoare [...] [capabile să trezească] chiar un fel de emulație, aduc și câte o contribuție literară [sau științifică], uneori chiar de mare preț”, putând fi utilizate și astăzi ca surse bibliografice¹⁴. Anuarul Liceului din Rădăuți este îngrijit de directorii Ernst Rudolf Neubauer (1872–1883), Heinrich Klauser (1883–1895), Gabriel von Mor (1895–1914) și Leonida Bodnărescu (1910–1914).

1875. Editura Julius Kirner din Rădăuți tipărește epopeea *Nogaja oder die Stepenschlacht* (*Nogaia sau bătălia din stepă*), operă de maturitate a lui E.R. Neubauer.

1891. Transferat la Rădăuți, cooperatorul Stephan Romanski traduce din limba polonă în germană 20 de cântece religioase. Acestea se cântă în Biserica Catolică, pentru prima dată, în 1892, de Crăciun, bucurându-se de o primire entuziastă. Până în 1914, Tipografia Peter Blondowski le tipărește în patru ediții, sub titlul *Weihnachtslieder* (*Cântece de Crăciun*).

1893. La 1 martie, apare, bilunar, „Radautzer Zeitung” („Gazeta de Rădăuți”), organ politic independent. Proprietar: Peter Blondowski. Editor și redactor: dr. Alfred Pawlitschek. Gazeta manifestă o atitudine critică față de autoritățile locale. În paginile acesteia, soția editorului, scriitoarea Anna

¹² Nicolae Manolescu, „Religia” scrisului, în *Teme*, I, București, Editura Cartea Românească, 1971, p. 61–62.

¹³ Erich Prokopowitsch, *Die Entwicklung des Pressewesens in der Bukowina*, Wien, Verlag der Typo-graphischen Anstalt, 1962, p. 61.

¹⁴ Leca Morariu, *Continuarea unei bune tradiții*, cronică, în „Junimca literară”, Cernăuți, anul XIII, nr. 5–6, mai – iunie 1924, p. 281.

Pawlitschek (1864–1927), publică primele ei povestiri. Cu nr. 14 din 15 septembrie 1893, „Radautzer Zeitung”, cel dintâi ziar din oraș, își încetează apariția.

1905. Andronic Motrescu, fondatorul și directorul Școlii Inferioare de Agricultură, publică sub egida propriei edituri cel dintâi manual de agricultură din Bucovina: *Carte de agricultură pentru școlile de agricultură inferioare și elementare precum și pentru uzul agricultorilor practici*, cu 223 de figuri tipărite în text. Manualul, conceput în spiritul unui iluminism târziu, se tipărește în Tipografia Curții c.r. [cezaro-crăiești] Carl Fromme din Viena.

1907. Apar patru numere din „Freie deutsche Worte” („Cuvinte libere germane”), organ creștin social redactat și editat de Karl Schläger.

1909. August Nibio publică din „Bukowiner Pharrchroniken” („Cronici parohiale din Bucovina”) *Caietul nr. 1* cuprinzând studiul *Initia oppidi Radautz et origo hic introducti cultus religiosi*.

1912. Apare, până în 1914, „Anuarul Liceului Municipal de Fete din Rădăuți”. La Viena se tipărește *Cronica Episcopiei de Rădăuți*, cu appendice de documente slavone originale și traduse și mai multe ilustrații de Dimitrie Dan.

1919. Reapare „Anuarul Liceului de Fete al Statului din Rădăuți”. Tipărit la Cernăuți, anuarul continuă să apară până în 1927.

1920. Tânărul Rubin Lang, funcționar într-un birou de avocatură, editează ziarul „Purim”, care apare cu un singur număr pe an până în 1930. În Cășlegile de iarnă și de Rusalii, acesta scoate foaia satirică „Lokschen uff Schwyss” („Tăiței de Rusalii”)¹⁵.

1921. Ioan Larionescu, directorul Hergheliei Rădăuți, publică în „Viața agricolă”, nr. 14 și 15, studiul *Herghelia Rădăuți*. În extras, acesta se retipărește în colecția Biblioteca Societății Agronomilor, sub numărul 12 din același an, la Tipografia Gutenberg, societate anonimă, din București.

1923. Apare „Anuarul I al Liceului de Stat «Eudoxiu Hormuzachi» din Rădăuți pe anul școlar 1921–1922 (anuarul XXXVI de la înființarea liceului)”. Tiparul: Institutul de Arte Grafice și Editura „Glasul Bucovinei” din Cernăuți. Sub îngrijirea lui Emanuil Isopescu, directorul liceului, anuarul își continuă apariția și în 1924. În volumul din 1923, Emanuil Isopescu publică studiul *Istoria liceului de la înființarea lui, cu o privire scurtă asupra dezvoltării învățământului în Bucovina în timpul stăpânirii austriace*.

1924. În ianuarie apare „Muguri”, revista oficială a elevilor de la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi”, una dintre revistele cu ecou în epocă, beneficiară a unui bine meritat prestigiu, „cea mai bună revistă bucovineană interbelică”. Inițiatorii celei dintâi reviste școlare din Rădăuți sunt Mihai Horodnic, Iftimie Galan, Tit Cârsteanu și Octavian Munteanu. Precedată de un caiet intitulat *Mugurul*, revista este realizată la început prin mijloace proprii, scrisă de mână cu o frumoasă caligrafie și apoi multiplicată. Tehnoredactor: Mihai Horodnic. Desenator: Eugen

¹⁵ Franz Wiszniowski, *In Radautz erschienene periodische Schriften*, în lucrarea *Radautz die deutscheste Stadt des Buchenlandes*, Waiblingen, W. Eisele Inh. H. Täuber jun., 1996, p. 281.

Prelipcean. Caligraf: Ion Negură. Ulterior, revista este imprimată la Tipografia Văduvei Blondowski din localitate sau chiar la Botoșani, la Tipografia Ion Cojocaru, unde apare numărul din februarie–martie 1927. Într-o primă serie, „Muguri” apare cu intermitențe în anii 1924–1927, 1931, 1940–1941. Veniți din satele dimprejur „ca un revoluționar sobor de focuri”, tinerii liceeni visează la gloria literară. În atmosfera de intimitate fecundă din Internatul de Băieți și în dezbateri aprinse de cenaclu, beneficiind de o bibliotecă bine organizată și de sprijinul unor profesori (Emanuil Isopescu, Ilie Vișan, Nicolae Bucaciuc), se afirmă acum o pleiadă de tineri inspirați: Mihai Horodnic – un mare talent, fulgerat în adolescență, ca și Nicolae Labiș, un „poet de funda” pentru literatura Bucovinei din perioada interbelică –, Iulian Vesper, Ion Negură, Eugen Prelipcean, Gheorghe Cârdei, Ion Roșca, Constantin Rotariu, Ghedeon Coca, George Putneanu, Victor Neculce, Ștefan Cuciureanu, Dragoș Vicol ș.a. Literatura acestei reviste „exprimă dragostea curată pentru folclor și tradiții, pentru istoria glorioasă a Moldovei, pentru frumusețea peisajului din Valea Sucevei, din pădurile bucovinene [...]. Ea a constituit și seva vitalității revistei [...]. *Mugurii* au însemnat o tribună de afirmare a tinerelor talente, o școală a exprimării românești limpezi și muzicale, o emblemă de mândrie și demnitate în modestul Rădăuți”¹⁶. În istoria literară a Bucovinei, mai toți autorii plecați de aici sunt „mesageri ai unei arte, ai unui avânt de primăvară în poezie”, năzuind să impună specificul bucovinean („atmosfera de nord”, „goticul moldovenesc”) ca model al unității spirituale românești¹⁷. Despre munca de redacție și semnificația tipăriturii, Dragoș Vicol, unul dintre adolescenții ademeniți de „muntele vrăjit al poeziei”, va nota peste mulți ani: „Mugurii” au fost poate cea mai mare bucurie a noastră, au fost puntea pe care o întindeam spre poezie, spre un destin anume, cu toată exuberanța vârstei noastre de liceeni. „Mugurii” au însemnat atât de mult în viața mea, încât mi-am intitulat prima mea plachetă de versuri, apărută la Rădăuți în anul 1940, tot... *Muguri*. ... Au trecut aproape 30 de ani de atunci, de când într-o cameră modestă se desfășura o muncă de redacție absolut originală. Nimeni nu știa cum se scoate o revistă, nimeni nu știa cum se paginează sau cum se distribuie materialele – după importanță –, dar revista apărea, lumea o citea, o căuta: la Rădăuți, la Suceava, la Câmpulung”.

1926. Apare, bilunar, „Monitorul Oficial al Județului Rădăuți”. Imprimarea: Tipografia „Unirea”.

Sub redacția lui Ioan Larionescu, apare neregulat „Gazeta agricultorilor”, cu 26 de numere, până în 1928, când își încetează apariția.

¹⁶ Tudor Opreș, *Reviste literare ale elevilor 1834–1974. Istoria presei școlare românești*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1977, p.78 și 123. Vezi și Iulian Vesper, *Memorii*. Ediție îngrijită și prefață de Pavel Țugui, București, Editura Saeculum I. O., 1999, p. 46–47, 176–177, 178.

¹⁷ Liviu Rusu, *Pentru un fenomen cultural al Bucovinei*, în „Iconar”, Cernăuți, anul II, nr. 10, 1937, p. 4 și *Elemente gotice în cultura Bucovinei*, *ibidem*, nr. 11, 1937, p. 3. Vezi și Dragoș Vicol, *Aminiri pentru cei mai tineri „Muguri”*, în „Muguri”, revista elevilor Liceului „Eudoxiu Ilurmuzachi”, Rădăuți, număr jubiliar, noiembrie 1972, p. 15.

1927. La 14 august își începe apariția, lunar, „Luceafărul Carpaților”, gazetă ilustrată pentru „împrietenirea sufletească, curată, traicică și puternică a românilor de pretutindeni”. Sub îngrijirea lui Valerian Dugan, publicația este tipărită la Tipografia Iosif Cassvan și continuă „Sentinela română”, gazetă bilunară ilustrată, pentru luminarea poporului (Vatra Dornei, 19 aprilie 1925 – 28 martie 1926).

Tot în acest an apare, sub formă de revistă, un caiet din „Archiv für Landeskunde der Bukowina” („Arhiva de Științe a Bucovinei”). În aceeași formă, un al doilea caiet apare în 1930. Acestea sunt continuate de „Bukowiner Heimatblätter” („Foaia patriei Bucovina”), publicație realizată tot ca o culegere de studii și tipărită în 1933 în Tipografia Văduvei lui Peter Blondowski. Editorul acestor publicații este August Nibio (1886–1968), profesor la liceele de băieți și fete din Rădăuți, primul biograf al lui E. R. Neubauer, creatorul presei științifice de expresie germană din Rădăuți, „mesager al comunității germane din Bucovina”¹⁸. Studiile și articolele tipărite în aceste caiete, prin informația bogată și variată, reprezintă texte de referință și pentru cercetătorii de astăzi. Unii autori sunt nume de prestigiu în bibliografia Bucovinei: Raimund Fr. Kaindl, Teodor Balan, Hans Gaschler, Eugen Herzog, Norbert Zimmer, Hubert Kargl, Ioan Zugrav, Fritz Netollitzky, Rudolf Gassauer, August Nibio, Sever Zota, Albert Baumgarten, Orest Marcu.

1928. La 14 octombrie apare săptămânalul „Cuvântul Rădăuților”, care se tipărește la Tipografia „Independența” din București. Editor: Atta Constanținescu. Director: dr. Erast Nastasi.

1930. Avocatul dr. Rubin Lang editează „Der Anfang”(„Începutul”), revistă literară pentru tineretul evreiesc, din care apare un singur număr¹⁹. La sfârșitul anului, apare „Radautzer Kalender für 1931”, editat de librarul Fritz Schledt și tipărit la Tipografia „Arta”²⁰.

1931. La 2 octombrie apare, cu două numere pe lună, „Îndrumarea”, gazetă independentă, ulterior politico-literară și literar-culturală, sub conducerea lui A. Cernovschi (Arcadie Cerneanu) și, pentru scurt timp, a lui I. Leontovici, tipărită, succesiv, la Tipografia „Arta” și Tipografia „Unirea” din Rădăuți. În primele șapte numere, ziarul are o pagină literară: *Îndrumarea literară*. Articolul-program din

¹⁸ D. Vatamaniuc, *August Nibio și presa germană rădăuțeană*, în „Analele Bucovinei”, anul I, 1, 1994, p. 133–136.

¹⁹ Franz Wiszniowski menționează publicațiile evreiești din Rădăuți în lucrarea citată mai sus. Noi nu am văzut nici un număr din acestea în bibliotecile din România. Nici Barbu Lăzăreanu nu le menționează în inventarul său de publicații din periodical vremii „Ultimele știri din lumea evreiască” și, mai recent, nici Harry Kuller (*Presa evreiască bucureșteană 1857–1994*, București, Editura Hasefer, 1996, p. 98–99; *Presa evreiască din provincie*, în „Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei Istorice a Evreilor din România”, București, 1998, p. 72 și *Din presa de altădată, ibidem*, 1999, p. 46–163). Informații referitoare la aceste publicații rădăuțene nu aflăm nici în *Anexele la lucrarea O istorie a evreilor din România în date*, vol. I–II. Studiu introductiv, selecția datelor și Anexa de Harry Kuller, București, Editura Hasefer, 2000, p. 233–264.

²⁰ Franz Wiszniowski, *op. cit.*, p. 280.

primul număr este „o profesiune de credință a noii generații de scriitori”²¹. „Sufletul nostru e tânăr. Cuvântul nou. Dar drumul pe care mergem e vechi. E drumul marilor noștri înaintași, apărătorii dreptății, iluminarea adevărului, râvnitorii binelui și ai muncii dezinteresate. Culegând învățăminte și axa din trecutul lor prea frumos și pilduitor, vom lupta contra tuturor factorilor care caută să distrugă moralitatea vieții noastre publice”. „Pridvor literar de seamă”²², „Îndrumarea” rădăuțeană grupează în jurul ei tineri scriitori bucovineni (Arcadie Cerneanu, Iulian Vesper, George Drumur, Ion Roșca, E. Ar. Zaharia, Mircea Streinul, Aurel Putneanu, Vasile Postecă), susține o critică radicală vizând partidele politice, biserica, învățământul, așa cum o dovedesc articolele *Murim de lașitate*, *Oscilații simptomatice*, *Lilieci și ciocârlii* ș.a. La 15 aprilie 1933, „Îndrumarea” își încetează apariția.

În perioada 23 decembrie 1931–16 septembrie 1932 apare „Îndrumarea nouă”, gazetă independentă, cu două numere pe lună. Redactor responsabil: P. Julinschi. Tiparul: Tipografia „Arta”.

1932. În ianuarie–februarie apare „Sonntagsblatt” („Foaia de duminică”), publicație săptămânală destinată catolicilor din oraș și de la sate. A fost precedată de un număr de probă având titlul „Weihnachtsgruss” („Salut de Crăciun”). Editor: parohul romano-catolic Karl Schüttler din Rădăuți.

La 24 iulie apare nr. 1 al periodicului săptămânal independent „Bukowiner Wochenpost” („Poșta bucovineană săptămânală”). Editor: văduva Blondowski. Redactor responsabil pentru numerele 1 – 27: Robert Neunteufel; pentru numerele 28–32: Karl Brzezina. Adevărații editori și redactori sunt parohul Karl Schüttler și profesorul August Nibio. Tiparul: Tipografia Văduva Blondowski. Ziar în adevăratul înțeles al cuvântului, „Bukowiner Wochenpost” poartă ca subtitlu „Unabhängiges deutsche Wochenblatt” („Foaie săptămânală germană independentă”). Articolul-program din primul număr – *Zum Gelerte*. Editorialul fiecărui număr (nesemnă) tratează probleme politice curente. Dintre rubricile permanente: *Politisches* (conținând informații din România și din lume), *Radautzer Nachrichten* (inserând informații locale), *Foiletonul*, semnat de August Nibio, Julius Teuchert, Max Januszewski, Wilhelm Wühr, Siegfried Hugo (care publică și versuri). Dintre foiletoanele lui August Nibio, cele mai importante din ziar, unele sunt adevărate studii, cu o informație bogată: „*Radautzer Zeitungen*” (care face referiri și la presa românească din Rădăuți), *Verschwendene Ortschaften in der Radautzen Ebene* (*Așezări dispărute din împrejurimile Rădăușilor*) (o suită de micromonografii ale unor localități din împrejurimi), *Von unseren Volkstanzen* și *Auf der Kukuruzklaker* (consacrate dansurilor populare și obiceiurilor de la clăcile de desfăcat porumb). „Bukowiner Wochenpost” își încetează apariția cu nr. 32 din 5 martie 1933, când fuzionează cu „Katholische Volkswacht” („Straja Populară Catolică”) din Cernăuți.

²¹ D. Vatamaniuc, *Mișcarea literară bucovineană interbelică și presa rădăuțeană*, în „Analele Bucovinei”, anul III, 2, 1996, p. 305–321.

²² E. Ar. Zaharia, *Lilieci și ciocârlii*, în „Îndrumarea”, Rădăuți, anul II, nr. 7, 7 octombrie 1932, p. 1.

1933. La 1 mai, Aurel Putneanu și E. Ar. Zaharia editează „Orion”, revistă bilunară de critică, literatură și politică. Redacția și administrația se află în Strada Turcească, nr. 5. Tiparul: Tipografia „Arta” (nr. 1–7, probabil, 1 mai–august 1933). Numărul 8 apare la București, în 18 decembrie 1933. După o întrerupere de doi ani, „Orion” reappare cu două numere (1 mai – 15 iunie), subintitulându-se „Revista ultimei generații”, cu redacția în Strada Bejan, nr. 3 și imprimarea la Tipografia Văduva Blondowski. Revista „Orion” are o structură aparte: *Editorial*, al doilea *Editorial* (care aduce în discuție probleme de mare importanță), *Pajiști și constelații* (secțiune destinată poeziei și prozei), *Atitudini și verdicte* (conținând comentarii și note). Semnează în „Orion”: Aurel Putneanu, E. Ar. Zaharia, Neculai Roșca, Emilian Gorescu, Iulian Vesper, Traian Chelariu, Mircea Streinul, Arcadie Cerneanu, Ghedeon Coca, Ion Roșca, Aspazia Munte, Nicolae Tcaciuc-Albu, George Moroșan, Victor Măgură, George Nimigeanu, Procopie Miliște, George Drumur, Constantin Rotariu, Vasile Postecă.

În iunie 1933, apare un singur număr din „Pana literară”, publicație lunară de critică, literatură și polemică, având o ținută grafică deosebită. Redacția revistei se află în Calea Regele Carol al II-lea, nr. 37. Director: I. Crețianu. Redactori: Gh. Tudose, T. Lianu, M. Streinul. Secretar de redacție: F. Ozar. Tiparul: Tipografia Văduva Blondowski. „Pana literară” își propune să devină „o adevărată tribună a scrisului”, oferind tinerilor „largo și efective posibilități de afirmare”. La secțiunile pe care le preia din organizarea „Orionului” se adaugă *Vitrina literară* (destinată cărților) și *Aspecte sinoptice* (consacrată ziarelor și revistelor).

1934. În luna ianuarie își începe apariția, lunar, apoi și bilunar, „Cuvântul preoțesc”, periodic profesional. Redacția și administrația: Asociația Clerului Ortodox – Rădăuți, strada Bogdan Vodă, nr. 6. Redactori sunt, succesiv, preoții dr. Ioan Zugrav, Victor Cocinschi, Oreste Gherasim, Vasile Mironovici. Secretar de redacție: Oreste Gherasim. Periodicul se tipărește la Tipografia „Arta” (ianuarie 1934 – noiembrie 1939) și Văduva Blondowski (decembrie 1939). Începând din martie 1938, aproape toate numerele sunt cenzurate. La Biblioteca Academiei Române din București, unde se află cea mai bună colecție a periodicului, nu am văzut numerele din 1940–1942.

Apariția „Cuvântului preoțesc” se impune ca nevoie acută a epocii: „Nouă ne lipsește presa de peste 20 de ani [...]. Noi suntem lipsiți și de un organ pur profesional [...]. În aceste două decenii noi, preoții, odinioară cei mai marcanți membri ai societății omenești din această provincie, am devenit azi niște figuri timide, sclavi ai tuturor curentelor ce bântu[i]e țara și slugi prea plecate și umilite ai acelor ce ne fâgădu[i]esc câte-o para chioară[...]. Atâtea chestiuni arzătoare din domeniul bisericesc și pastoral [...] rămân nerezolvate sau se rezolvă greșit[...]. Și atunci să încercăm mântuirea prin noi înșine”.²³

„Cuvântul preoțesc” are un program generos, cuprinzând obiective principale formulate an de an și susținute de materialele pe care le publică: închegarea unei

²³ „Cuvântul preoțesc”, Rădăuți, anul I, nr. 1, ianuarie 1934, p. 1–3.

puternice solidarități profesionale („Duhul vremii ne impune să activăm în strânsă și frățească colegialitate”); unirea forțelor în jurul aceluiași ideal: binele Bisericii; consolidarea unirii / unității „cu frații noștri preoți din întreaga Românie ortodoxă”; refacerea prestigiului profesional și menținerea sa „pe linia demnității noastre tradiționale”; călăuzirea preoțimii spre „o interpretare [...] superioară a misiunii sale nobile pentru binele obștesc”; înfăptuirea unui rodnic apostolat creștin, „sacrificând fără șovăire orice interese lăturalnice, aducătoare de vremelnică satisfacție a orgoliului personal, dar totdeauna coborâtoare de prestigiu și demnitate”; „sporirea entuziasmului pastoral în sufletele noastre, înălțarea [...] spre desăvârșirea morală”; „să slujim neamul, să slujim Biserica, iată politica pe care trebuie și suntem datori să o facem”; refacerea societății prin „primenirea morală a resorturilor sale sufletești”, promovarea unui spirit critic adecvat („Vom critica cu demnitate și obiectivitate ca să îndreptăm nu să blamăm, ferindu-ne de lupte sterile și pătimașe”), spre a deveni „unitari în fapte, în cugete și simțiri”. În ani încărcăți de încercări grele și de convulsii, periodicul cu cea mai lungă existență din istoria presei rădăuțene ține paginile sale deschise „tuturor gândurilor și preocupărilor curate pentru biruința adevărului creștin, tuturor inițiativelor bune, tuturor dreptelor cereri și revendicări”, având statornic credința că „strigătul de durere rostit în adunări nu ajunge. Presa constituie [...] unul din mijloacele cele mai eficace, care se pot folosi în vederea formării mentalității colective și unitare. Presa înlesnește libera și intensă circulație a ideilor și sentimentelor comune [...]. Presa informează și luminează opinia publică”²⁴. „Cronicar fidel” al vieții bisericești și al manifestărilor clerului rădăuțean, „Cuvântul preoțesc” tipărește cuvântări, dări de seamă, evocări, cronici, comunicate, memorii, studii, conferințe pastorale. Semnează, printre alții, materialele din paginile sale: Ioan Zugrav, Ioan Puiul, George Antonescu, Valer[ian] Șesan, Milan Șesan, Oreste Gherasim, Nicolae Cotos, Isidor Pașcanu, Gheorghe Negură, D. Onciulescu, Traian Saghin, Procopie Jitaru, Gheorghe Vedeanu, E. Maschievici, Ștefan Slevoacă, O. Bucevschi, Gh. Bosovici, M. Lucan.

Tot în 1934, profesorul Ilie Vișan tipărește la Editura Marvan albumul *Județul Rădăuți în imagini*.

1936. În februarie, „Silviculторul”, publicație lunară a Societății Forestierilor și Pădurarilor din Bucovina, își mută redacția și administrația de la Vatra Dornei la Rădăuți. Sub patronajul Asociației Personalului Silvic Inferior (APIS) „Bucovina”, periodicul apare la Tipografia „Arta”.

Începând din august, până în iunie 1939, apare lunar „Ocolul silvic din Administrația Fondului Bis. Ort. Rom. Bucovina”. Redactor responsabil este inginerul N. Pașcovici. Imprimarea: Tipografia „Arta”.

1943. În Colecția Societății Scriitorilor Bucovineni, la Cernăuți apare volumul *Antologie rădăuțeană*, îngrijit de E. Ar. Zaharia, cu o copertă de Eugen

²⁴ M. Lucan, *Presa care ne trebuie, ibidem*, p. 4.
<http://cimec.ro/> / <http://institutulbucovina.ro>

Drăguțescu²⁵. Sunt antologați aici Vasile Bôdnariu, Arcadie Cerneanu, Ghedeon Coca, Ionel Crețianu, Mircea Grunicevici, Ion Roșca, Constantin Rotariu, E. Ar. Zaharia, George Nimigeanu, Mihai Horodnic, I. O. Suceveanu, V. Posteuca, Anca Țurcan, Dragoș Vicol, T. Viorescu, Procopie Miliște, N. Tcaciuc-Albu, Ioan Cârdei, George Voevidca, George Putneanu, Iulian Vesper, Vasile Gherasim, Liviu Marian. Textele celor 23 de poeți bucovineni sunt însoțite de desenele semnate de Eugen Drăguțescu, ce reprezintă chipul autorilor. Studiul introductiv (*Puncte de reper*, p. 5–29) și corpul de note (cuprinzând profiluri biobibliografice) fac din această antologie o valoroasă lucrare de referință în istoria noastră literară și, în același timp, o raritate bibliofilă.

Antologia rădăușeană reprezintă „cântecul de lebedă” al unei generații și al unei epoci strălucitoare, încărcate de căutări și realizări remarcabile, de idealuri înalte și trăire intensă a „sentimentului românesc al ființei”, de cugetare îndrăzneată și profundă simțire umană, într-un peisaj multicultural, realizat timp de un secol prin contribuția mai multor generații și a tuturor energiilor creatoare ale urbei, în jurul căreia a gravitat o mare parte din Bucovina de odinioară.

1945. Se încheie cel de al doilea război mondial. Începe și în Rădăuți, prin importare și punere cu mult zel în practică, epoca dictaturii totalitariste și egalitariste. Se stinge treptat Bucovina care a fost cândva, sunt distruse cu brutalitate structurile de rezistență ale societății civile, sunt arse și izgonite din bogatele biblioteci rădăușene, organizate de-a lungul timpului în spiritul culturii germane și al celei românești, cărți și periodice de mare valoare. Se frâng destine și idealuri sub „sabia necălăuzită de carte a puterii temporare”. Mulți rădăușeni se risipesc în țară și în lume. Prin plecarea masivă a germanilor, în 1940, ulterior a polonezilor, a evreilor și risipirea românilor, orașul pierde nu doar peste zece mii de locuitori, ci și o componentă principală care odinioară i-a însuflețit viața socială, economică și culturală, sporindu-i progresul până la standarde europene.

1959. Într-o perioadă de secetă culturală, la Tipografia 21 Decembrie se tipărește „Calendarul sportiv al raionului Rădăuți pe anul 1959”, fără nimic din spiritul bogatei tradiții a calendaristicii din Bucovina de altădată, un semn în toate al „vremii noi” care se construiește acum.

²⁵ Eugen Drăguțescu, născut în 1914, a fost elev și la Rădăuți. Stabilizat după război în Occident, „deși aderă la formule de artă modernă de tipul avangardei, rămâne totuși atașat prin fire nevăzute spiritualității românești în cadrul căreia s-a format” (Vasile Florea, *Arta românească modernă și contemporană*, București, Editura Meridiane, 1982, p. 107–108). Despre viața și creația acestui artist plastic, din păcate, știm acum doar atât. Cu ani în urmă, pe holul unui corp al Colegiului „Eudoxiu Hurmuzachi” putea fi văzut un tablou reprezentându-l (probabil un autoportret). Nici un dicționar din Bucovina nu-l pomenește măcar. Expoziția omagială retrospectivă *Eugen Drăguțescu*, organizată în București, la Muzeul Național de Artă (fostul Palat Regal de pe Calea Victoriei), în noiembrie 1998, n-a reprezentat un eveniment cultural și pentru bucovineni. Cei care trăiesc în București l-au ignorat sau, poate, nici nu l-au sesizat.

1966. La Waiblingen (Germania) se tipărește lucrarea lui Franz Wiszniowski *Radautz die deutscheste Stadt des Buchenlandes (Rădăuți, cel mai german[izat] oraș din Țara Fagilor)*, la Tipografia W. Eisele, proprietar H. Täuber jun.

1967. La Liceul de Cultură Generală Nr. 2 (odinioară Liceul de Fete) apare primul număr al revistei școlare „Lumina”. Revista are un profil științific și literar, apare trimestrial și este realizată la început prin mijloace proprii. Din 1972, se tipărește la Tipografia din Suceava. Revista școlară „Lumina” este îndrumată, timp de 15 ani, de către profesorii Nicolae Hlinschi, Mihai Pop, Traian Rei, Petru Bejinariu. Din colectivele sale de redacție fac parte: Adrian Bucos, Liviu Papuc, Radu Ciubotaru, Corina Holinger, Daniela Kamil, Dumitru Tufă, Dumitru Bejan, Matei Vișniec, Valeriu Drăgușanu. În redacția și în paginile acestei reviste își face ucenicia Matei Vișniec, semnând versuri și realizând grafica. Tot aici, scriu versuri și materiale de istorie literară Lucia Olaru Nenati, Radu Ciubotaru, Liviu Papuc, Doina Hlinschi, Vasile Schipor. În anii unui înșelător început de primăvară, sub semnul aspirațiilor adolescente alimentate cu înțelepciune și ocrotite de câțiva profesori, revista „Lumina” este cea dintâi publicație rădăuțeană care încearcă, în perioada postbelică, la început cu timiditate, să recupereze o veche și bogată tradiție, oferindu-și cu generozitate paginile liceenilor pasionați și încurajându-i în eforturile de descoperire a adevăratelor valori ale culturii naționale și universale. Despre atmosfera din liceu și din Rădăuții acestui timp, peste trei decenii, la Paris, Matei Vișniec încă își mai aduce aminte: „Greu de spus cum ajunsese în biblioteca unuia dintre profesorii mei, pe vremea când eram încă elev în orașul meu natal, Rădăuți, un număr din revista «Unu». Cert este că într-o zi, profesorul meu de română, domnul Hlinschi, mi-a dat să citesc un poem de Tristan Tzara, *Tristețe casnică*... Cum eram elevul său preferat, domnul Hlinschi decisese că venise timpul inițierii mele în marile mistere ale lumii. Și atunci mi-a vorbit despre Tzara, cu un anume tremur în voce, într-un fel de ilegalitate a comunicării, ca și cum ar fi vrut să-mi transmită o ștafetă, semnalându-mi totodată că în felul acesta eram primit în clubul celor aleși.[...] Așa l-am descoperit pe Tristan Tzara, mai degrabă ca pe un profet și ca pe un poet. Erau anii când o relativă deschidere culturală făcea posibilă redescoperirea avangardei, a trecutului și a apartenenței românilor la Europa.[...] Greu de imaginat un loc mai pierdut la frontiera a două imperii decât târgul bucovinean al Rădăuților, unde în anii 70 limba germană se auzea încă pe stradă iar stilul austriac al clădirilor din centru aruncau o punte între cumplitul anonim al locului și Occidentul îndepărtat. Numai că locul colcăia de energii și revolte culturale, pentru că în aventura mea dadaistă n-am fost singur: orașul își avea și alți poeți răzvrățiți iar câțiva pictori, care erau cei mai buni [prietenii] ai mei, se convertiseră la suprarealism. Împreună, sfidând anonimatul, ideologia oficială și prezența, la numai câțiva kilometri, a marelui frate de la Răsărit, ne-am aruncat atunci în ceea ce credeam a fi un mod de viață dadaist.[...] Dincolo de toată această nebunie pe care am consumat-o acum un sfert de secol în numele dadaismului și al lui Tristan Tzara, mă impresionează și acum faptul că tipul de revoltă pe care am

resimțit-o la 17 ani în România comunistă era de aceeași esență cu revolta resimțită la Zürich în 1916 de Tzara și prietenii săi”²⁶.

1968. La Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” reapare, într-o serie nouă, revista elevilor, „Muguri”. În 1972 apare un număr jubiliar, ocazionat de centenarul înființării liceului. Textul poeziei lui Iulian Vesper, fost elev aici în anii 20, *E-o febră tinerețea...*, destinat numărului festiv din acel an, nu este publicat. Va vedea lumina tiparului abia în 1997: „E-o febră tinerețea, un clocot în abis, / O frunte-n gândurată, ce după vis suspină, / Pornește pe o cale ce nu s-a mai deschis; / E fără greș în toate; în sine e deplină. // Cunoaște-nțelepciunea de a urzi ușor, / De a schimba obida în calmă bucurie, / De-a crede că-i senin un cer vârstat de nor, / De a păși în moarte ca-ntr-o copilărie. // Surâde tinerețea și umbă în durere, / Când o socoți pierdută ea-și urcă veșnicia; / E o nădejde care nu a ajuns putere, / Dar poate cu un gest să biruie tăria. // Stăpână-i pe știința de-a ști ce n-a mai fost, / De-a stinge-n armonii voci ce departe sună, / Își făurește-n grabă din vifor adăpost / Ea, multirisipitoarea, ce cheltuind, adună”²⁷. Acest text-document reprezintă spiritul și idealul unei generații inconfundabile în istoria culturală a Bucovinei, „avântul de tinerețe, de sacrificiu și de poezie” al acesteia, care nu a putut fi niciodată ucis, ci doar zăgăzuit o vreme. „Starea sufletească de poezie” a fost de-a lungul vremii o permanență a românismului profund din spațiul rădăuțean, urcându-și veșnicia sub povara unei istorii deseori potrivnice. Energia sufletească, visul îndrăzneț, risipirea generoasă, bucuria calmă, demnitatea în suferință, capacitatea de a renaște mereu din propria-i cenușă și nevoia de verticalizare în ritm cu timpul înnoitor îi sunt mărcile „matricei stilistice”. În 1980, revista apare sub îndrumarea profesoarelor

²⁶ Matei Vișniec, *Tristan Tzara și Academia dadaistă de la Rădăuți*, în „Caiete critice”, revistă lunară de critică literară și informație științifică, București, nr. 4–5 (101–102), 1996, p. 120–121.

²⁷ *Restituiri: Iulian Vesper, E-o febră tinerețea...*, în „Muguri”, Rădăuți, seria a III-a, anul IV, nr. 4, 1997, p. 20. Pentru cititorul de astăzi, scăpat într-un fel de „noaptea nefericirii totalitare”, este greu de înțeles de ce un astfel de text nu s-a putut tipări în 1972 la Rădăuți. Scriitura / scrisoarea, ca „iscusită oglindă [a] minții omenești”, invocată de Miron Costin, a devenit în „aceste cumplite vremi” o formă de „rezistență prin cultură”, posibilă doar în metropolă, prin glasul câtorva scriitori și artiști. Celor câteva texte-document menționate mai sus le adăugăm încă două, în relație directă cu tema studiului. În 1980, volumul de versuri al lui Matei Vișniec *La noapte va ninge*, tipărit la Editura Albatros din București, este lansat și la Rădăuți. Reproducem de aici *Despre 0.1.2.3. și O viziune*: „Soldat 0.1.2.3. / ești învinuit / că n-ai păzit bine / livada împăratului // Știai doar că trecătorii / scrijelesc fel de fel / de cuvinte și lucruri / pe scoarța arborilor / știai că toate acestea / răzbat multiple / pe coaja fructelor / și mai știai că aceste fructe / se servesc / la masa împăratului”; „Pe aici vă rog, pe aici / iată, în această încăpere / s-a sinucis Ernest Hemingway / iată și pușca sa de vânatoare / pictată deasupra șemineului / dincoace / este camera în care s-a sinucis / Serghei Esenin / acolo, în colț, se mai văd țevile de calorifer / dar să mergem mai departe / iată și încăperea în care / s-a sinucis neliniștitul Jack / neliniștitul Jack London / o, dar aici, aici e camera / în care și-a făcut harakiri / Iasunari Kawabata / și mai încolo, chiar acolo / e camera în care s-a împușcat Urmuz / și mai încolo e camera în care s-a împușcat / Cesare Pavese / și mai încolo e camera în care s-a împușcat / Maiakovski / și mai încolo e camera în care s-a împușcat / Stig Dagerman / și mai încolo / e un alt lung coridor / cu alte nesfârșite încăperi / în care l-au otrăvit pe Socrate / în care l-au împușcat pe Lorca / în care l-au împușcat pe Ilarie Voronca”

Petruța Bejan și Elisaveta Teleagă. În colectivul de redacție al acestei serii se află elevii Ioan Cerneschi, Viorel Dârja, Brândușa Dârja, Alina Buculei, Camelia Drăgușanu, Carmen Nicoleta Holubaș, Luminița Vizitiu. Realizată la început prin mijloace proprii, revista se tipărește ulterior la Întreprinderea Poligrafică / Tipografia Suceava.

1970. La Editura Stadion din București apare *Mic îndreptar turistic. Rădăuți*, cu 47 de pagini, 15 planșe cuprinzând fotografiile și o hartă turistică. Autorul, Pompiliu Voiculeț-Lemeny, face, pentru prima oară aici în perioada postbelică, referiri sumare și la tradiția culturală a Rădăuților: „Călugării episcopiei Rădăuțiului au desfășurat și o intensă activitate culturală și meșteșugărească. Secole de-a rândul, Rădăuțiul a fost un focar de cultură. În școlile episcopiei lucrării uricării, cei ce scriau «uricele», adică actele de danie, precum și hrisoavele sau documentele domnești. De asemenea ei traduceau și copiașii cărți. Tot aici se ținea cronologia domnitorilor și se alcătuiau pomelnicele mitropoliei și mai apoi cele ale episcopiei, care constituie începutul letopiseșilor Moldovei. La Rădăuți au trăit cărturari de seamă, cum a fost arhierul Isaia din Slatina, scriitor de letopisește. Tot aici și-a făcut ucenicia și apoi a lucrat minunate miniaturi și a scris cărți cu o caligrafie neîntrecută acel fiu de boier ce avea să devină apoi Mitropolitul Anastasie Crimca, ctitorul mănăstirii Dragomirna. La Rădăuți a fost o adevărată școală de miniaturisti și caligrafi. [...] În atelierele episcopiei din Rădăuți, încă din timpul lui Alexandru cel Bun, se lucra argintărie și se fereau în aur și argint evangheliile, cruci și icoane, se turnau clopote, se lucrau sfeșnice, se broda aere și odăjdii, se sculptau în lemn tâmpile de biserici, care apoi se acopereau cu stuc aurit; se zugrăveau icoane” (p. 17–18).

1975. Petru Rezuș tipărește la Editura Litera din București lucrarea *Contribuții la istoria orașului Rădăuți*.

1982. Aceeași editură tipărește lucrarea lui Dragoș Luchian *Rădăuți, vatră românească de tradiții și înfăptuiri socialiste*.

1988. Sub egida Muzeului Tehnicii Populare Bucovinene, apare *Ghid etnografic și turistic*. Textul acestei singulare încercări de prezentare a celui mai vechi muzeu etnografic din zona Moldovei aparține lui Dragoș Cusiuc. Lucrarea se tipărește la Bacău.

1989. La 28 decembrie, apare „Bucovina liberă”, periodic local al Frontului Salvării Naționale. În primul comitet de redacție: Luca Nicolae, Emil Ianuș, Simon-Petru Oprea. Ulterior, în 1990, acesta devine periodic independent de informație, cultură și opinie. Director onorific: Dragoș Luchian. Redactor-șef: Vasile Costan. Secretar de redacție: Vichentie Nicolaiciuc. Cu schimbări de titlu, periodicul apare neregulat, săptămânal și lunar, până în 1991. Imprimarea: Tipografia Suceava.

1990. La 30 iunie, apare nr. 1 al periodicului „Septentrion”. Foaia Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, care își propune să devină nu „o revistă a unei singure generații și a unui anume grup de persoane”, ci o publicație

„la dispoziția tuturor celor care au dorința sfântă de-a edifica, pe ceea ce-i viabil în trecut, o societate a adevărului, dreptății, frumosului și binelui”. Înțelegându-și menirea „de a conlucra la reînvierea noastră spirituală”, de a „întări inimile românești” și „înnobila simțămintele”, de a „întruni inteligențele din țară și de peste marginile ei”, „Septentrion” își propune realizarea obiectivelor Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, reactivată în acest an în partea liberă a Moldovei și a Bucovinei detrunchiate, prin studiul culturii și al literaturii naționale „în osebitele ei ramuri”, al științei, al vieții românești contemporane. Revista are modificări pe parcurs în colectivul de redacție. Director: Dimitrie Vatamaniuc. „Septentrion” apare neregulat. Se tipărește la Bacău (nr. 1–7) și Suceava (începând cu numărul dublu 8–9).

1992. În octombrie, sub îndrumarea profesorului Luca Bejenaru, apare un număr al revistei „Muguri”, marcând împlinirea a 120 de ani de la înființarea Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi”. Într-o serie nouă, cu modificări de profil și structură, cu un număr tot mai mare de pagini (60 în anul 2000, într-un număr consacrat *Anului Eminescu*), sub îndrumarea profesorilor Luca Bejenaru și Vasile I. Schipor, apar până în anul 2000 alte cinci numere din această revistă cu tradiție în Bucovina. Imprimarea: S.C.P. „Mușatinii” S.A. – Filiala Câmpulung Moldovenesc (nr. 1–3) și Tipografia R.O.F. S.A. Suceava (începând cu nr. 4, 1997).

În noiembrie apare *Iancu Flondor – Eroul Bucovinei*, ca buletin al Fundației Culturale „Iancu Flondor”. Scrierea este îngrijită de Mihai Pânzaru.

1993. Apare, cu două numere, „Renașterea Bucovinei”, revistă de cultură. Director și editor: Mihai Pânzaru. Cu modificări privind locul de apariție, publicația se tipărește la Chișinău.

1994. Apar „Analele Bucovinei”, periodic științific semestrial al Centrului de Studii „Bucovina” al Academiei Române, instituție de cercetare științifică fundamentală, înființată în cadru solemn la 6 septembrie 1992 și având ca obiect de activitate elaborarea studiilor de interes național privind istoria și cultura Bucovinei. Colegiul de redacție: academicienii Radu Grigorovici, Ștefan Ștefănescu, Vladimir Trebici, Gheorghe Platon, membru corespondent Liviu Ionesi, Radu Economu, Marian Olaru. Redactor-șef: Dimitrie Vatamaniuc. Secretar de redacție: Vasile Schipor. Redacția: Calea Bucovinei, nr. 9. Tiparul: Editura Academiei București. Cu modificări în colegiul de redacție, un număr special în 1997, realizat în limbile română, germană și ucraineană și îmbunătățiri de structură, „Analele Bucovinei” au un profil academic distinct: *Editorial; Evocări; Viața politică, culturală, literară și artistică; Istorie, demografie, toponimie, onomastică, statistică; Folclor, etnografie, arhitectură; Științele naturii; Opinii; Documente; Cărți, reviste; Cronică; Aniversări; In memoriam*, urmărind, astfel, realizarea în viitor a *Enciclopediei Bucovinei*. Din periodicul academic rădăuțean se află până în prezent tipărite 12 tomuri masive, alte trei fiind sub tipar în diverse stadii de execuție și finanțare. În paralel, Centrul de Studii „Bucovina” din Rădăuți tipărește lucrări cu caracter monografic în colecția proprie *Enciclopedia Bucovinei în studii*

și monografii, care se află în circuitul cercetării științifice cu opt volume, alte patru fiind finalizate și așteptând identificarea resurselor financiare în vederea tipăririi.

Editura „Țara Fagilor” din Suceava tipărește volumul *Biologi de seamă din Bucovina*, realizat de un colectiv coordonat de Petru Bejinariu. Același autor semnează, în colaborare, în 1998 și în 2000, alte două volume din această lucrare, amândouă imprimate la Editura Bucovina din Iași.

1995. În aprilie apare primul număr din „Iconar”, serie nouă. Director: Mihai Pânzaru. Redactor-șef: Liviu Papuc. Secretar general de redacție: Vichentie Nicolaiciuc. Redacția se află în Str. Grănicerului, nr. 1 A. Cu modificări în colegiul de redacție, noul „Iconar” apare până în 1997 în șapte numere, sub egida Institutului Internațional de Studii și Cercetări Științifice privind Bucovina și Basarabia. Acesta tipărește sau retipărește lucrări științifice consacrate problematicii acestor provincii românești înstrăinate, proză aparținând unor autori locali sau originari din Bucovina ori Basarabia.

Apare, cu un singur număr, „Interferențe”, revistă alcătuită de un grup de profesori și elevi de la Școala Nr. 3. În martie apare „Agora”, periodic al elevilor Grupului Școlar „Andronic Motrescu”, realizat cu mijloace proprii sub îndrumarea profesorului Dumitru Tufă. Tot acum, apare în aceleași condiții „Ceres”, revistă trimestrială a elevilor Școlii Nr. 4.

În decembrie apare un număr de semnal din „Punct rădăuțean”, săptămânal economic, ulterior social-economic și, în cele din urmă, de informații. Din ianuarie 1996, din acest ziar local apar 39 de numere, realizate de către un grup de tineri de la Radio Top 91 (editorul publicației, care se tipărește la Suceava).

1996. La Editura „Țara Fagilor” din Suceava se tipărește „Anuarul Liceului Teoretic «Eudoxiu Hurmuzachi» 1993/1994 și 1994/1995”. Periodicul este îngrijit de profesorul Petru Bejinariu și se imprimă la Tipografia „Mușatinii” din Suceava. Editura Ro Basarabia – Bucovina Press tipărește volumul *Vocația educației*, semnat de către Petru Bejinariu. Sub egida Societății pentru Cultură, Editura „Septentrion” tipărește cartea profesorului Vasile Țigănescu *Gaudeamus. Evocări*. Ediția este îngrijită de Vasile Precop. Tiparul: S. C. „Dosoitei” S. A. Iași.

1997. La Editura Bucovina din Iași apare *Compendiu istoriografic al Liceului Teoretic «Eudoxiu Hurmuzachi» 1872–1997*. Lucrarea, realizată de un colectiv coordonat de prof. Petru Bejinariu, apare la 125 de ani de la înființarea liceului rădăuțean, este sponsorizată integral de Fundația Soros pentru o Societate Deschisă și se tipărește la Suceava.

Sub îngrijirea economistului Gheorghe Schipor se editează *Grupul Școlar Agricol „Andronic Motrescu” – file de monografie*, lucrare ce marchează împlinirea a 100 de ani de învățământ agricol în limba română în Bucovina.

1999. În luna martie, sub egida Editurii „Septentrion” apare „Anuarul Colegiului Național «Eudoxiu Hurmuzachi» 1997–1998”. Periodicul este îngrijit de profesorul Marian Olaru. Tiparul: Casa Corpului Didactic Suceava.

Sub îndrumarea profesorului Daniel Hrenciuc apare, semestrial, „Historica”, revistă de profil editată în colaborare de Școlile Generale 5 și 3, având drept moto, <http://cimec.ro/> / <http://institutulbucovina.ro>

la început de drum, cuvintele lui Emil Cioran: „Fiecare neam trebuie să-și învețe istoria, ca și cum el însuși s-ar afla în centrul Universului”. Cu 12 pagini, „Historica” mai apare în același an cu un număr, dar numai sub egida Școlii Nr. 5. În noiembrie, tot la Școala Nr. 5 apar „Generații”, periodic al elevilor, în ediție aniversară (600 de ani de la descălecatul Moldovei). Redactor-șef: prof. Daniel Hrenciuc. O altă ediție aniversară, consacrată lui Eminescu, apare în mai 2000.

2000. La 28 septembrie apare primul număr al săptămânalului zonal de informații și publicitate „7 zile bucovinene”. Publicația este gândită în cadrul unui proiect care să acopere în viitor Bucovina. La început de drum, cu *Ediția de Rădăuți*, își propune în politica editorială să valorifice știrea locală, situând în centrul atenției sale viața comunităților rurale, neglijată în bună măsură de presa regională. Periodicul, cu 8 pagini la început, de la nr. 4 cu 12 pagini și câteva ediții festive cu 16 pagini, de Anul Nou și Sărbătorile de Paște, apare sub egida Asociației Profesionale a Ziaristilor și a Forumului Bucovina, fiind editat de Media Sens Rădăuți. Director executiv: Mirela Rusu. Redactor-șef: Luigi Bărăgoiu. Secretar de redacție: Cătălina Calancea. Director comercial: Georgeta Zbihli. Imprimarea: Tipografia Lidana Suceava.

În istoria de peste un secol a presei rădăuțene, săptămânalul „7 zile bucovinene” se distinge prin câteva particularități: este periodicul de informații cu cea mai lungă apariție din urbea noastră; are în politica editorială obiective majore, pe care le urmărește consecvent cu fiecare apariție; este un periodic independent și echidistant în raport cu politicul și administrația locală; promovează un echilibru între informația căutată de consumatorul comun și cea dorită în mediile locale elevate; manifestă deschidere față de problemele tuturor comunităților, în diversitatea lor, din perspectiva unei civilizații a comunicării întemeiate pe respectul pentru valori: adevăr, libertate de exprimare, pluralism, toleranță, spirit critic, bun-simț, măsură, binele public etc.; redescoperă în beneficiul cititorilor săi dimensiuni uitate ale culturalității locale („modelul Bucovina”), printr-un alt tip de discurs, bazat pe lectura lipsită de prejudecăți, sensibil la valorile multiculturalității trecutului (înțelese ca repere ale umanității), la problemele prezentului încărcat de atâtea dileme și la perspectivele noastre încă neclare.

Prin colaborări și materialele pe care le publică (documentare, interviuri, recenzii, cronici, note și însemnări de lectură, profiluri biobibliografice), unele într-un cadru programatic (vezi *Calendarul cultural 2001*), „7 zile bucovinene” se situează în tradiția de prestigiu a presei rădăuțene.

Evolution and Destiny of Literary Productions in Rădăuți. A Chronological View

(Summary)

Along the centuries the cultural history of Rădăuți has been treated from different points of view. All kinds of writings dedicated to the history of this city contain partisan visions, *pro domo*
<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

pleas, national stereotypes, some of them exclusive, others following the tradition of local mythologies. A “true history” of the culture of Rădăuți, which should also include a rightful respect for truth and a so-called reading without prejudices, does not exist yet. And, unfortunately, signs of its possible realization in the near future do not exist either. The only perspective is our evolution to the status of ethnological reservation in a world carried by the deceiving wave of the European (re)integration and characterised by the loss of personal identity, by a growing taste for subculture and by the struggle inside the economic censorship. The few accomplishments after 1989 are courageous efforts in the well-preserved local mediocrity and in the centralist climate of a country which only promotes useless “historical sacrifices”.

Our study presents in its first part the achievements of the writing process during the period between 1614–1746, its “golden age”. It is the time when the old monks (copyists, calligraphers, miniaturists, typographers) create a true “religion of writing”. The very writing of a book is considered as a sacred act, which follows an ancient ritual with initiation stages, and it requires sacrifice. It is important to mention here the typographical activity of the diocese from Rădăuți during a period of book crisis in the Romanian territory and inside the “enlightened” – program initiated by the ruler Constantin Mavrocordat.

In a second period (1873–1943) the writing process in Rădăuți gets free from the influence of the Church and from the limits of the religious tradition, connecting itself to the modern European spirit. Having an entirely new basis, the local writing process develops a cultural “construction” using its own forms of manifestation (newspapers, books) and new elements of infrastructure (lay typography, bookstores, schools, public libraries, museums, cultural societies). The study reveals chronologically the contributions of the whole community from Rădăuți (Romanians, Germans, Jews) to this development, referring to political aims, directions, tendencies and major significations of the specific programs which appeared in the province at that time.

The last part of the study presents important moments of the writing activity in Rădăuți in the period after the Second World War: the achievements of the totalitarian age, the attempts to rediscover the tradition and to follow the innovative directions promoted by the entire cultural life in Romania. At the same time our study offers a diachronic presentation of the characteristics of the local writing activity (conscience of identity, respect for alterity, celebration of communication, spiritual energy, brave dreams, noble sufferance, power for self-revigation by following the innovative rhythm of the time), seen as a “mirror of the human mind” caught in a “stylistical matrix“, often influenced by historical “fractures”. The permanent local “poetic spirit” represents the connection between traditional and modern values.

FRONTIERA ROMÂNNO-POLONĂ ÎN DEZBATEREA CONFERINȚEI DE PACE DE LA PARIS (1919–1920)

DANIEL HRENCIUC

Un loc aparte în ansamblul relațiilor politice interbelice dintre România și Polonia îl ocupă problema frontierei comune dintre Galiția și Bucovina. Polonia a reapărut pe harta Europei după mai bine de un secol, timp în care teritoriile sale, printre care și Galiția, se aflaseră sub ocupația Rusiei țariste, Germaniei și Austro-Ungariei. După ce și-a proclamat independența, la 11 noiembrie 1918, statul polonez se va angaja în complicate dispute teritoriale pentru reconfigurarea granițelor sale etnice¹, pe traseul regatului polono-lituanian², care a funcționat cu succes între anii 1386 și 1772³. Din aceste căutări, vor rezulta conflicte militare și diplomatice (înregistrate ca atare de către Conferința de Pace), pe care „Areopagul Păcii”, cum a fost supranumită Conferința, trebuia să le rezolve în conformitate cu generoasele principii ale naționalităților și autodeterminării.

Vor apărea, relativ repede, tensiuni etnice între Polonia și Cehoslovacia pentru teritoriul Teschen, cu Ucraina pentru Galiția, cu Germania pentru orașul Danzig și Coridor⁴, respectiv cu Lituania pentru regiunea Wilno. Dintre statele învecinate, doar cu Letonia și cu România nu avea nici o controversă teritorială. Această situație, coroborată cu divergențele româno-sovietice în chestiunea Basarabiei, vor sta la baza apropierii politico-militare a celor două state. Apropierea româno-polonă era atent urmărită de Franța, interesată în încheierea unor alianțe militare și politice care să bareze expansiunea Rusiei bolșevice spre centrul Europei. Prioritar, în acest context, pentru cercurile politice varșoviene, era stabilirea unei granițe comune între Polonia și România⁵.

¹ Henryk Jablonski, *La revolution D'Octobre et la Ire Republique Polonaise*, în „Acta Historia Poloniae”, Tome XVI, 1967, Warszawa, p. 5.

² Jerzy Maternicki, *The jagellonian idea: the history of the myth and its political aspects (up to 1918)*, în „Polish Western Affairs”, Volume XXXIII, 2/1992, Poznan, p. 163.

³ Norman Davies, *God's Playground. A History of Poland 1795 to the present*, volume II, Oxford, Clarendon Press, p. 112.

⁴ Marian Mroczo, *La pensée politique de l'union de defense des confins occidentaux – union occidentale polonaise (1921–1939)*, în „Polish Western Affairs”, nr. 1/1985, p. 87.

⁵ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare, se va cita: Arh. M.A.E.), Fond 71/1914, E2, vol. 302, fila 3.

Evenimentele premergătoare Unirii Bucovinei cu România au stat la baza colaborării militare româno-polone. Ideea unei granițe comune româno-polone reprezenta deci o necesitate, ținând cont de faptul că un coridor bolșevic între Polonia și România, prin Galiția, ar fi făcut legătura între Republica lui Bela Kun și Rusia bolșevică⁶. Chestiunea unei frontiere comune între România și Polonia, în esență, a fost pusă încă din decembrie 1918, când Comitetul Național Polon de la Londra contacta Legația Română pentru ca la viitoarea Conferință de Pace „frontiera sud-estică a statului polon să fie limitrofă României”⁷. Contele Sobranski își argumenta cererea economic și mai ales strategic, precizând: „cele două țări, cu relații economice intime, își vor asigura reciproc un debușeu la Marea Neagră și la Marea Baltică”⁸. Evident, se făcea referire la sprijinul Franței, specificându-se apoi că „ideea unei Polonii Mari vecină unei României Mari este bine venită la Paris”⁹. Galiția Orientală reprezenta locul de întâlnire a intereselor strategice, economice și politice româno-polone, dar și a disputelor ruso-polone și polono-ucrainene¹⁰. Din partea română, ideea unei granițe comune cu Polonia era agreată până la cel mai înalt nivel. Astfel, regina Maria declara: „Cele două state ale noastre sunt chemate să fie vecine. Trebuie ca România și Polonia să aibă o frontieră comună. Trebuie în mod absolut”¹¹.

Pe parcursul desfășurării lucrărilor Conferinței, delegațiile română și polonă vor colabora pentru apărarea intereselor în fața Marilor Puteri. Franța era cel mai vehement partizan al frontierei comune româno-polone, mareșalul Ferdinand Foch explicând, de mai multe ori, rolul strategic al României și Poloniei în zonă. Cu toate acestea, vor exista numeroase dispute pe această chestiune în cadrul ședințelor Comisiei de delimitare a frontierelor și a Consiliului Suprem. Stabilirea unei frontiere comune cu România a fost un obiectiv prioritar pentru diplomația varșoviană imediat după proclamarea independenței statutului polonez. Franța era direct interesată de existența unei Polonii puternice, văzută ca o contrapondere între Rusia bolșevică și Germania. Din acest punct de vedere, Parisul va susține cu tărie existența unei frontiere comune între România și Polonia. În acest sens, șeful diplomației franceze declara, la 9 decembrie 1918, că „România este principalul punct de sprijin în Europa Orientală”¹². Prin urmare, Franța se declara pregătită să întărească frontierele comune ale României cu Polonia și Cehoslovacia, state care reprezentau sistemul său de securitate oriental.

⁶ *Ibidem.*

⁷ Arh. M.A.E., Fond 71/1914, vol. 90, filele 4–15.

⁸ Florin Anghel, *Despre o problemă aproape necunoscută: frontiera româno-polonă în perioada interbelică (1918–1939)*, în „Revista istorică”, serie nouă, tomul VIII, nr. 3–4, martie-aprilie 1997, p. 257.

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ Arh. M. A. E. Fond 71/Polonia. Relații cu România 1920–1944, vol. 52, fila 45.

¹¹ *Ibidem.*

¹² *Ibidem.*

Delegația României, condusă de Ionel Brătianu, a urmărit și ea cu insistență să obțină o graniță comună cu Polonia. Roman Dmowski, șeful delegației Poloniei la Conferința de Pace de la Paris, conștient de faptul că Polonia era prinsă între Rusia bolșevică și Germania, va declara în timpul negocierilor referitoare la frontiere: „România este singurul stat din Europa Centrală și de Est care poate să ajute Polonia împotriva bolșevismului”¹³.

După destrămarea Imperiului Austro-Ungar, polonezii au preluat controlul regiunilor de vest ale Galiției, iar ucrainenii al regiunilor de est. La 1 noiembrie 1918 a fost proclamată Republica Vestică Ucraineană, care a preluat controlul și asupra Lwowului, majoritar polonez, izbucnind, din acest motiv, conflicte spontane cu polonezii. Consiliul Național Ucrainean preia oficial, în continuare, puterea la Lemberg, Stanislau și Tarnopol. Acest Consiliu proclamă, la 13 noiembrie 1918, Republica Populară Vest-Ucraineană, care cuprindea, în afară de estul Galiției, Ucraina carpatică și o parte din Bucovina. Ucrainenii erau minoritari însă în orașele Lwow și Tarnopol, zone în care predominau polonezii¹⁴. Din acest motiv izbucnesc rapid conflicte între ucraineni și polonezi, pe de o parte, români și ucraineni, pe de altă parte. În acest context, generalii Sosnowski și Szeptycki refac armata poloneză, ale cărei efective se vor cifra la 200 000 militari. Între 20 și 22 octombrie 1918 au loc puternice lupte între armatele polonă și ucraineană. Pe 22 noiembrie 1918 este recucerit de către poloni orașul Lemberg, iar până la începutul lunii ianuarie 1919, întreaga regiune intră sub controlul polonilor¹⁵.

La sfârșitul lunii noiembrie 1918, Comitetul Național Polonez din Paris va protesta împotriva deciziei germanilor de a ajuta la formarea unui stat ucrainean în detrimentul celui polonez. Ucrainenii au informat Parisul că au format un stat care includea și estul Galiției, revendicată de polonezi, Ucraina Subcarpatică, asupra căreia aveau pretenții maghiarii și o parte din Bucovina românească¹⁶. Polonia, la rândul ei, spera că linia Zaleszycky – Lujany – Iablonoța îi va fi cedată de către România¹⁷, fiind locuită de o populație predominant polonă. Camera de Lectură din Cernăuți începuse deja să facă propagandă în acest sens. Pretențiile statului polon la această zonă din Bucovina au încetat o dată cu înfrângerea suferită din partea armatelor bolșevice¹⁸ și n-au fost reluate în timp. Minoritatea polonă din Bucovina

¹³ Sherman David Spector, *România la Conferința de Pace de la Paris*, Iași, Editura Institutului European, 1995, p. 173.

¹⁴ Arh. M. A. E., Fond 71/1914, E2, vol. 190, fila 68.

¹⁵ Hans Roos, *Geschichte der Polnische Nation 1918–1985*, Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz, Kolhammer Verlag, 1991, p. 52.

¹⁶ Piotr S. Wandycz, *France and her eastern allies 1919–1925. French-Czechoslovak-Polish relations from the Paris peace Conference to Locarno*, Minneapolis, The University of Minnesota Press, 1962, p. 105.

¹⁷ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare, se va cita: A.N.I.C.), București, Fond Direcția Generală a Poliției (în continuare, se va cita: D.G.P.), dosar 6, fila 204.

¹⁸ *Ibidem*, dosar 1/1920, fila 108.

și manifesta îngrijorarea legitimă față de succesele armatelor bolșevice asupra trupelor poloneze¹⁹. În această fază, Polonia avea o mare nevoie de ajutorul României contra Rusiei bolșevice, în special pentru apărarea Galiției. Ucrainenii sperau, la rândul lor, că Galiția se va uni cu nordul Bucovinei pentru a forma un stat independent ucrainian²⁰.

Poziția Franței și a Italiei față de chestiunea Galiției Orientale susținea punctul polonez de vedere, mai ales că Parisul încuraja apropierea dintre Polonia și România, susținând și o frontieră comună între cele două state²¹. Pentru toată lumea era clar că securitatea se putea realiza doar printr-o înțelegere anglo-franceză, dublată de una sau mai multe grupuri de alianțe ale statelor din est. Georges Clemenceau, premierul francez, declarase deja, la 23 decembrie 1919, că „pentru a preveni năvălirea bolșevicilor peste lumea civilizată îi vom înconjura cu un gard de sârmă ghimpată”²². În această viziune franceză rolul principal în stăvilirea pericolului bolșevic revenea Poloniei, României și, probabil, statelor baltice. Principalul furnizor de soldați în această misiune era de fapt chiar acest bloc al statelor enumerate, care trebuiau să formeze „cordonul sanitar”²³, după Georges Clemenceau, contra Rusiei sovietice. Problema era aceea că Anglia, având interese economice deosebite în Rusia, a determinat reorientarea sa externă către prevenirea unei eventuale înțelegeri ruso-germane.

În același timp, în prima ședință consacrată problemelor Galiției de Est din cadrul Conferinței de Pace de la Paris, Dmowski²⁴ preciza într-un memoriu că pretențiile polonezilor asupra acestui teritoriu se bazează pe apartenența acestei provincii, timp de 500 de ani, la statul polonez. Sub raport etnic, această regiune număra 5 300 000 de locuitori, dintre care 2 500 000 erau ruteni, 1 500 000 poloni și circa 600 000 evrei. Polonia avea pretenția că acest teritoriu îi aparține, deoarece a făcut parte din regatul polono-lituanian până la împărțirea sa²⁵. Polonii aduc ca argumente suplimentare gradul de civilizație mai ridicat decât al rutenilor, experiența lor administrativă superioară și, nu în ultimul rând, faptul că vor înfăptui o reformă agrară care va fi îndreptată pentru satisfacerea populației formate din țărani. Evident că Polonia invocă acordarea acestui teritoriu datorită poziției sale strategice, rezervelor sale de petrol, dar și interesului de a obține o frontieră comună cu România. Franța a fost de la început favorabilă acordării întregii Galiții

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Piotr S. Wandycz, *op. cit.*, p. 107.

²² Frederic C. Nanu, *Politica externă a României (1918–1933)*, Iași, Editura Institutul European pentru Cooperare Cultural-Științifică, 1993, p. 80.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Marian Marck Drozdowski, *Biographie de Roman Dmowski*, în „Acta Poloniae Historica”, Tomc LXV, n° 65, p. 221–239.

²⁵ Arh. M.A.E., Fond 71/Polonia. Relații cu România 1920–1944, vol. 52, fila 32.

de est Poloniei, în intenția ca împreună cu România să formeze un cordon antibolșevic situat între Rusia bolșevică și Occident²⁶.

Chestiunea frontierei comune româno-polone trebuie privită neapărat în contextul evenimentelor care au făcut posibilă revenirea Bucovinei la România, dar și a refacerii statului polon independent, două evenimente apropiate în timp.

Evenimentele din octombrie 1918, care au premers destrămării monarhiei austro-ungare, vor duce la propunerea de federalizare a imperiului de către împăratul Carol I. Cum problema Bucovinei nu se regăsea în manifestul împăratului, deputații bucovineni de origine română din Parlamentul de la Viena propun rezolvarea problemei Bucovinei o dată cu cea a românilor din Transilvania și Ungaria. La data de 14/27 octombrie 1918, se constituie, la Cernăuți, Adunarea Constituantă a Românilor din Bucovina, care unea fruntașii partidelor politice românești din provincie, precum și însemnați intelectuali. Această Adunare a declarat că „hotărăște Unirea Bucovinei cu celelalte țări românești într-un stat național independent și va proceda în acest scop în deplină solidaritate cu românii din Transilvania și Ungaria și că dorește să se înțeleagă cu popoarele conlocuitoare²⁷”. S-a ales din rândul membrilor acestei Adunări un Consiliu Național compus din 50 de membri, împuternicit să ia decizii politice importante în numele românilor din Bucovina. Consiliul Național a ales un Comitet Executiv condus de către Iancu Flondor, care trebuia să-și asume guvernarea Bucovinei, deși era încă în funcție guvernatorul austriac al provinciei, contele Etdorf. Provincia va fi însă cuprinsă de tulburări datorită manifestărilor produse de bandele de ucraineni, ca și de foștii prizonieri austrieci care se întorceau din Rusia. Ucrainenii aveau pretenții asupra părții de nord a Bucovinei, până la Prut, lăsând României partea de sud, până la Siret, iar ținutul de mijloc, situat între Siret și Prut, trebuia considerat Condominium, până la stabilirea graniței definitive²⁸.

În aceste condiții, Consiliul Național al Românilor din Bucovina cere guvernului de la Iași și regelui Ferdinand intervenția armatei române, pentru a „apăra drepturile românilor din Bucovina împotriva oricărui uzurpator și a asigura ordinea și liniștea în țară²⁹”. În ziua de 23 octombrie 1918, Ministerul de Război ordonă: „Generalul Zadik, Comandantul Diviziei a 8-a, având sub ordinele sale Regimentele 19, 22 și 37 Infanterie, precum și toți grănicerii și jandarmii care se găsesc în prezent cu serviciul de pază pe frontiera bucovineană, va ocupa, fără întârziere, Ițcani și Suceava, iar de aici va întinde progresiv ocuparea Bucovinei până la Cernăuți inclusiv³⁰”. Trecerea frontierei a avut loc la 24 octombrie 1918, fiind ocupate treptat Suceava, Ițcani și Siret, urmând apoi Cernăuțiul. Între timp,

²⁶ Piotr S. Wandycz, *op. cit.*, p. 104.

²⁷ Arh. M. A. E., Fond 71/Polonia. Relații cu România 1920–1944, vol. 52, fila 3.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, fila 4.

³⁰ *Ibidem*.

bandele de haidamaci ucraineni se aflau între Siret și Prut, iar o parte ocupau orașul Cernăuți, ținând sub control Guvernul țării. La 25 octombrie 1918, președintele Consiliului Național Român se prezintă la Comandamentul trupelor române, prin care cere ocuparea cât mai grabnică a teritoriului Bucovinei și, în primul rând, a Cernăuților de către armata română, pentru „a asigura libertatea, averea și viața locuitorilor”³¹. Orașul Cernăuți este eliberat de către trupele române la 29 octombrie 1918. Marele Cartier General al armatei române ordonă Diviziei a 8-a, la cererea populației: „Trupele române intrând în Bucovina după cererea organelor naționale române, pentru a ocroti și avutul populației, Comandamentul Diviziei a 8-a va lua măsuri pentru ca acțiunea trupelor să continue până ce scopul va fi atins în tot ținutul Bucovinei”³². Până la sfârșitul lunii octombrie sunt instalate posturi fixe de grăniceri pe amplasamentul vechii frontiere a Bucovinei. În continuare au loc ciocniri cu bandele ucrainene, soldate cu victime de ambele părți. Concomitent, confruntări violente au loc și în Galiția, între trupele poloneze și cele ucrainene. În localitățile Colomeea și Sniatyn au fost concentrate două regimente ucrainene care, împreună cu alte grupuri înarmate, se pregăteau să intre în Bucovina. La 15/27 noiembrie 1918, Congresul General al Tuturor Naționalităților din Bucovina, reunit în Sala Sinodală din Cernăuți, hotărăște „Unirea necondiționată și pe vecie a Bucovinei în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României”³³. Revenirea Bucovinei la patria-mamă a generat un sentiment de bucurie și entuziasm printre polonii bucovineni, în satele locuite de aceștia scandându-se „Trăiască România Mare”³⁴. Delegația polonezilor, formată din Stanislaw Kwiatkowski și Edmund Popieszil, a luat parte la Congresul întregii populații din Bucovina³⁵, desfășurat la Cernăuți, la 28 noiembrie 1918. Ulterior, polonezii bucovineni își vor afirma atașamentul necondiționat pentru Unire printr-o telegramă adresată regelui Ferdinand³⁶. Minoritatea poloneză din Bucovina a fost de altfel singura care a susținut necondiționat revenirea Bucovinei la România. Atitudinea pozitivă față de autoritățile statului român va imprima relațiilor bilaterale un caracter deosebit de amical. Regele Ferdinand, luând act de hotărârea adoptată de Congresul întregii populații din Bucovina și pe baza raportului întocmit de Președinția Consiliului de Miniștri, hotărăște: „Bucovina, în cuprinsul granițelor sale istorice, este și va rămâne de-a pururea unită cu Regatul României”³⁷.

Este momentul să precizăm că problema teritoriilor estice ale Poloniei se deosebește radical de chestiunea celorlalte teritorii aflate în dezbatere la Conferința

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, fila 5.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Nicolae Dascălu, *Unirea din 1918 și minoritățile naționale din România*, extras din „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xcnopol»”, XX, Iași, 1983, p. 64.

³⁶ „Glasul Bucovinei” (Cernăuți), an II, 27 februarie 1919, p. 3.

³⁷ Arh. M. A. E., Fond 71/1914, fila 5.

de la Paris. Rusia și bolșevismul rus au stat la baza deciziilor pe care aliații le-au luat cu privire la Polonia. Se pune problema cum putea fi restabilit un cordon viabil între Rusia și Polonia în condițiile absenței Rusiei de la Conferința de Pace. Chestiunea teritoriilor estice ale Poloniei implica, de fapt, două aspecte: un prim aspect îl reprezenta Galiția Orientală, iar un al doilea aspect îi constituia frontiera nordică a Poloniei cu Lituania³⁸.

Cei patru mari, adică W. Wilson (S.U.A.), G. Clemenceau (Franța), Lloyd George (Marea Britanie) și V. E. Orlando (Italia), au legat chestiunea Galiției Orientale de problema Rusiei și a identificării unei bariere contra bolșevismului. Problema Galiției Orientale, în viziunea americană, presupunea două căi de rezolvare. Prima era încredințarea întregii provincii Poloniei, opțiune similară cu punctul de vedere francez. A doua era alipirea Galiției Orientale la un stat ucrainean independent. Aceasta din urmă nu convenea Poloniei, care dorea întregul teritoriu. Italia subscria și ea, mai nou, la pretențiile polonezilor. Poziția Angliei, în special a lui Lloyd George, șeful delegației engleze la Conferință, a fost împotriva atribuirii întregii Galiții Orientale Poloniei. Anglia suspecta Polonia de tendințe imperialiste, privind cu rezervă orice acțiune militară poloneză în provincie³⁹. Disputa polono-cehoslovacă asupra Teschenului s-a extins asupra Galiției, deoarece cehoslovacii susțineau pretențiile Rusiei asupra acestui teritoriu și, în egală măsură, ale Ucrainei. Pe de altă parte, acțiunea cehoslovacilor era contrabalansată de legăturile pe care Polonia le avea cu anumiți lideri slovaci, care susțineau separarea Slovaciei de Cehia⁴⁰. În cadrul ședinței Consiliului Suprem consacrat armistițiului polono-ucrainean, din 3 februarie 1919, mareșalul Ferdinand Foch a insistat pe sprijinirea Poloniei, deoarece prin ocuparea Lwowului de către trupele ucrainene se putea ajunge la căderea guvernului polonez. Prilejul folosit de Foch pentru a cere trimiterea armatei lui Józef Haller din Franța în Polonia părea oportun, de vreme ce polonii erau amenințați de către germani, bolșevici și ucraineni⁴¹. Anarhia care părea să cuprindă zona Galiției Orientale putea crea un culoar favorabil trupelor bolșevice spre Europa. Se impunea luarea unei decizii, iar în acest context realizarea unui acord militar româno-polon părea singura soluție posibilă. Intervenția lui Foch în favoarea Poloniei nu fusese prima și nici ultima, dar s-a lovit, din nou, de refuzul categoric al lui Lloyd George. Ulterior, se va propune soluția unui armistițiu între polonezi și ucraineni, iar Lwowul, fiind majoritar polonez, să fie cedat Poloniei, zona petroliferă urmând să intre sub controlul Ucrainei. Robert H. Lord, membru american al Comisiei Noulens, ce fusese însărcinată cu examinarea pe teren a situației, pleda deja, în ședința din 19 martie 1919, pentru cedarea Lwowului, Poloniei⁴². Arthur Balfour, membru englez

³⁸ Piotr S. Wandycz, *op. cit.*, p. 104.

³⁹ *Ibidem.*

⁴⁰ *Ibidem.*

⁴¹ *Ibidem.*

⁴² *Ibidem.*

al Comisiei, a propus examinarea cu atenție a limitelor etnografice ale frontierelor poloneze. În acest moment, Dmowski înaintează un nou memorandum privind frontierele estice ale Poloniei. Soluția unui armistițiu nu convenea Poloniei, dornică de a-și reface frontierele de la 1772. Aliații formează o Comisie pentru rezolvarea unui armistițiu, condusă de către Louis Botha, un apropiat al lui Lloyd George⁴³. Comisia Botha a prilejuit dezbateri furtunoase între membrii săi francezi, Le Rond și Legrand, care susțineau acțiunile militare ale Poloniei în Est, și între cei britanici, care condamnau aceste acțiuni. Dacă britanicii insistau pe obținerea unui armistițiu și, prin urmare, pe încetarea imediată a ostilităților militare, francezii invocau rolul armatelor poloneze în apărarea de pericolul bolșevic. La 12 mai 1919, Comisia Botha hotărăște trasarea unei linii de demarcație care plasa Lwowul în partea controlată de poloni, iar câmpurile petrolifere deveneau zone ucrainene⁴⁴. Evident că linia de demarcație nu putea conveni Poloniei, iar evoluția ulterioară a evenimentelor le-a oferit motivația ocupării întregii zone. În mai 1919, trupele bolșevice atacă Volhynia și Podolia, înfrângând trupele atamanului Simeon Petliura⁴⁵. Apare, pe fondul acestor evenimente, necesitatea apărării frontului sudic în fața pericolului bolșevic, posibil doar prin intrarea trupelor române în conflict. Deși România la acea dată se afla în plin conflict militar cu maghiarii pe frontul de vest și era amenințată de armata bolșevică în est, deoarece trupele aliate, comandate de generalul d'Anselme și respinse de la Odessa, se retrăseseră în Basarabia, totuși guvernul român aprobă cererea Poloniei de a i se acorda ajutorul cerut. Pe acest fundal și având în vedere amenințările directe la adresa securității României, se dă curs cererilor insistente ale mareșalului Pilsudski, adresate autorităților române la 24 mai 1919. Șeful Diviziei a VIII-a române, generalul Iacob Zadik, primește ordin din partea șefului guvernului român, generalul Constantin Coandă, să intre în Pocuția⁴⁶. Trupele române au intrat în Pocuția, în fapt colțul sud-estic al Galiției, atingând o linie la sud de Stanislawow și Halicz⁴⁷. Armata română avea misiunea de a realiza contactul cu armata polonă, împiedicând astfel joncțiunea dintre trupele bolșevice și cele ale Ungariei sovietice⁴⁸. La 27 mai 1919, la Kalusz și Ottynia, în apropierea de Stanislawow, un corp de armată român condus de locotenentul Radu Galin a atins avanposturile Diviziei polone conduse de generalul Alexandrowicz⁴⁹. Unitățile militare române au ocupat linia Nadvorno – Ottynia – Newiska, stăpânind importante puncte strategice, precum calea ferată Delatyn – Colomea – Stefanowska, care făcea legătura dintre Polonia Centrală și

⁴³ *Ibidem.*

⁴⁴ *Ibidem.*

⁴⁵ *Ibidem.*

⁴⁶ Arhivele Militare Române (în continuare, se va cita: A.M.R.), Fond Marele Stat Major, Serviciul istoric, dosar 477, fila 25.

⁴⁷ *Ibidem.*

⁴⁸ *Ibidem.*

⁴⁹ *Ibidem.*

Rutenia⁵⁰. Polonezii au ocupat Stanislavow, Holyn, Gliniany, Przemislany, Brody și Radzimirów⁵¹. În același timp, autoritățile române au acceptat trimiterea de funcționari civili poloni pe lângă generalul Zadik, înainte chiar ca aliații să se pronunțe asupra viitorului acestui teritoriu⁵². După două luni de administrație militară română, de comun acord cu Statul Major al armatei poloneze, conform protocolului semnat de Înalțul Comandament român între generalul Iacob Zadik și generalul conte Lamezan Salins, s-a trecut, la 17 august 1919, ora 0, la evacuarea Pocuției de către trupele române⁵³.

Colaborarea militară dintre cele două state a demonstrat obiectivele strategice comune ale României și Poloniei, aspect care va sta la baza apropierii politice româno-polone de mai târziu. În acest interval, Comisia Botha primise din partea ucrainenilor numeroase solicitări pentru a stopa acțiunile militare poloneze. Este trimisă o telegramă lui Pilsudski, la 27 mai 1919, de a renunța la operațiunile militare din Galiția. Însuși Clemenceau este împotriva acestor acțiuni, amenințând cu sistarea ajutoarele alimentare și financiare⁵⁴. Totuși, Eugene Pralon, ministrul francez de la Varșovia, asigură autoritățile politice poloneze de suportul francez pentru ocuparea Galiției Orientale. Franța părea că intenționa să accepte alipirea Galiției Orientale la Polonia, cedând, în compensație, o porțiune mai mare din Teschen cehoslovacilor. Generalii francezi Paul Henrys și Carton de Wiart au pledat pentru aprobarea înaintării trupelor poloneze spre zona râului Zbrucz. Între timp, trupele bolșevice pătrund în Slovacia, iar în Volhynia se vor confrunța cu armata poloneză⁵⁵. Interesul strategic pentru Galiția Orientală era dovedit, astfel, practic.

Discuțiile din cadrul comitetului pentru studierea chestiunilor teritoriale poloneze, din mai–iunie 1919, au relevat sprijinul pe care membrii francezi (Cambon, Martonne, Niessel) îl acordau graniței comune polono-române, recurgând la argumente economice și strategice. Sugestia avansată de Wilson, de alipire a Galiției unui stat ucrainean, nu părea realizabilă, întrucât neexistând un stat independent ucrainean, nu se putea vorbi nici de alipirea Galiției Orientale⁵⁶. În continuare, se vor confrunța punctul de vedere britanic – organizarea unui plebiscit, și cel francez – alipirea Galiției Orientale la Polonia, cu garantarea drepturilor populației ucrainene. Evoluția ostilităților militare impunea armonizarea acestor divergențe, dar, momentan, aliații agreau, chiar dacă nu oficial, înaintarea armatelor poloneze spre est.

Franței i se reproșa de către Polonia faptul că i-a favorizat pe cehoslovaci, iar Angliei, poziția în chestiunea Danzigului și a Galiției Orientale⁵⁷. Provincia aceasta

⁵⁰ Arh. M.A.E., Fond 71/1914, dosar 150, fila 7–8.

⁵¹ *Ibidem*, fila 21.

⁵² Fl. Anghel, *op. cit.*, p. 767.

⁵³ A.M.R., Fond Divizia 8 infanterie, dosar 3, fila 107.

⁵⁴ Piotr S. Wandycz, *op. cit.*, p. 103.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Arh. M.A.E., Fond 71/1914, dosar 150, fila 38.

din urmă era de o mare însemnătate pentru Polonia, întrucât ea însemna asigurarea unei frontiere comune cu România și posibilitatea de a avea acces la Marea Neagră. Polonia acuză Anglia că face interesul Rusiei în Galiția Orientală din motive, se pare, strategice, iar după unele opinii la mijloc ar fi rezervele de petrol galițian⁵⁸. În presa varșoviană circula această din urmă variantă, sub forma unui interviu fictiv care punea pe tapet această chestiune delicată. Se spunea că „guvernul polon a naționalizat pădurile, a expropiat proprietatea mare, a paralizat liberul schimb al cerealelor, decretând monopolul lor. Cine ne garantează că un vot al Dietei nu va socializa petrolul și poate chiar și proprietatea privată. Provizoratul îi va împiedica pe poloni de la asemenea măsuri radicale. Decretarea lor ne va da dreptul să retragem Poloniei administrațiunea provizorie a Galiției. Cui să atribuim Galiția? De poloni ne temem, căci n-au fost cătuși de puțin atinși de boala bolșevismului. De cehi însă nu, căci depind prea mult de noi. Rușii vor fi în curând vindecați de criza prin care au trecut. Cât privește pe ruteni, aceștia încă din iarna trecută ne-au propus să ne vândă drepturile lor asupra petrolului în schimbul drepturilor politice”⁵⁹. Ziarele varșoviene „Gazeta Polska” și „Courier Warszawski” aprobau poziția luată de Paderewski de a nu semna tratatul asupra Galiției Orientale, care ar fi micșorat suveranitatea Poloniei asupra acestei provincii, în forma propusă de aliați⁶⁰. Pe de altă parte, întreaga presă poloneză deplânge „incertitudinea” creată asupra acestei provincii. Galiția Orientală constituia un obstacol care bara drumul Rusiei bolșevice spre centrul Europei, în cazul în care ar fi fost dată Poloniei. În același timp, provincia mai prezenta interes pentru Cehoslovacia și Germania, bineînțeles, fără să excludem din ecuație, Ucraina. Józef Piłsudski, șeful și în fapt creatorul statului polon⁶¹, a cerut, într-un discurs pronunțat în Dietă, ca Galiția Orientală să fie dată Poloniei cu titlu definitiv, excluzând soluția unor administrații provizorii. Promitea că va acorda rutenilor o largă autonomie și în același timp face referire la cei aproximativ 1 600 000 de poloni care trăiau în această provincie⁶². Paderewski declară că „un tratat care ar prevedea pentru Galiția doar o suveranitate provizorie încredințată Poloniei nu va fi semnat nici de domnul Dmowski, nici de mine”⁶³. Anglia a propus, în Consiliul celor 5, ca provincia să fie dată în administrare Poloniei cu titlu provizoriu pentru o perioadă de 15 ani, după care să se recurgă la consultarea populației prin plebiscit⁶⁴. Soluția a provocat indignare printre cercurile politice varșoviene, Paderewski plecând imediat la Paris pentru a protesta pe lângă marile puteri. Premierul polonez a declarat lui Alexandru

⁵⁸ *Ibidem*, fila 46.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*, fila 51.

⁶¹ Georges Moresthe, *Le Marechal Pilsudski et la Pologne Renaissance*, în „Revue bleue politique et litteraire” (în continuare, se va cita: „Revue Bleue”), Tome XV, Paris, 1921, p. 60.

⁶² Arh. M.A.E., Fond 71/1914, dosar 150, fila 140.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*.

Florescu, titularul Legației Române din Varșovia, că „ține cu orice preț la o graniță comună cu România”⁶⁵, fiind conștient de situația de nesiguranță care ar rezulta dacă s-ar ajunge la un contact cu cehii. În timpul Conferinței de Pace s-a ajuns la o înțelegere între delegațiile României și Poloniei, respectiv între Ionel Brătianu, Alexandru Vaida-Voevod și Ignacy Paderewski, prin care partea polonă accepta dorința românilor de a se menține drept frontieră granița istorică a Bucovinei cu Galiția⁶⁶. Cercurile politice bucovinene agreeau, în principiu, angajarea unor negocieri cu partea polonă pentru stabilirea corectă a liniei de demarcație dintre frontiera Bucovinei cu Galiția, care să respecte aliniamentul Nistru – Colacin – Ceremuș. Această fixare a frontierei trebuia să țină seama de aspectele de ordin economic, strategic, militar și, desigur, de particularitățile locale. Punctul de vedere al liderilor politici din Bucovina va fi exprimat într-un memoriu remis delegației române, aflată la Conferința de la Paris, la 4 iulie 1919. Se atenționa că linia-ferată Cernăuți – Zalescic trebuie să treacă integral prin teritoriul românesc, în timp ce linia Nepolocăuți – Vijnița, care asigura legătura cu Cernăuțiul, trebuie să aparțină statului român, deoarece „valea Ceremușului își are debușeul economic natural la Cernăuți”. Se impunea studierea cu atenție a cererilor satelor românești din zona situată dincolo de Nistru, „sate răzășesti, care prin alipirea la Galiția ar cădea pericolului slavizării”⁶⁷. Rectificări de frontieră erau acceptate doar în zona Storojinețului, „a cărui cedare n-ar constitui o pierdere mare economică, nici etnografică. Nici din punctul de vedere al siguranței frontierelor n-ar constitui cedarea districtului amintit o amenințare a teritoriilor românești”⁶⁸.

Conform Convenției încheiate, în anul 1916, între România și Antanta, la articolul 3 se preciza: „Rusia, Franța, Anglia și Italia recunosc dreptul României de a anexa teritoriile monarhiei austro-ungare prevăzute și statornicite în articolul 4”. Delimitarea teritorială în cazul Bucovinei era stabilită după cum urmează: „linia de hotar va începe de la Prut, de la un punct al frontierei actuale dintre Rusia și România, aproape de Noua-Suliță și va urca râul la granița Galiției până la întâlnirea Prutului cu Ceremușul. De aici va urma frontiera dintre Galiția și Ungaria, până la punctul Stog, cota 1655. Mai departe va urma linia de despărțire dintre apele Tisei și Vișeuului ca să ajungă la Tisa, la satul Trebușa, mai sus de locul unde se întâlnește cu Buzăul”⁶⁹.

Evacuarea Pocuției s-a efectuat, așa cum am mai amintit, pe baza unei convenții semnate la 20–21 iulie 1919, la Lwow, între generalul Iacob Zadik și generalul conte de Lamezan Salins. La articolul 2 al documentului se punea pentru prima dată problema unei frontiere comune: „[...]după evacuarea Pocuției, linia care

⁶⁵ *Ibidem*, fila 7.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*, vol. 58, fila 86.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*, fila 2.

separă armata română de armata polonă va fi formată de frontiera istorică a Bucovinei, începând de la satul Babin, pe Nistru, până la Iablionița, pe Ceremușul Alb. Satul Serafince [Serafințe], face parte din terenul ce urmează a fi ocupat de armata polonă”⁷⁰. Conform Convenției, granița pleca de la talvegul Nistrului, la o distanță de 2 km în aval de confluența cu râul Siret, continua lăsând calea-ferată de la Zastavna la sud de Nistru, pe teritoriul român, atingea linia lacului Verenceanca (delimitarea luciului de apă cădea în seama viitoarei Comisii Mixte), și continua în amonte de șoseaua Coțmani – Drăcineț, pe bazinul râurilor Ceremuș și Siret, atingând vechea frontieră dintre Ungaria și Bucovina⁷¹.

Revenirea Bucovinei la patria mamă – România – a fost consfințită pe plan internațional prin Tratatul de la Saint-Germain, încheiat la 10 septembrie 1919, între S.U.A., Imperiul Britanic, Franța, Italia, Japonia, România, Belgia, China, Cuba, Grecia, Nicaragua, Panama, Polonia, Portugalia, Regatul Sârbo-Croato-Sloven, Cehoslovacia, pe de o parte, și Austria, pe de altă parte. Cu referire directă la România se prevedea: „Art. 59. Austria renunță, în ce-o privește, în favoarea României la orice drepturi și titluri asupra părții din fostul ducat al Bucovinei, aflată dincoace de frontierele României, așa cum vor fi fixate ulterior de către principalele Puteri Aliate și Asociate.

Art. 60. România aderă la inserare, într-un tratat cu principalele Puteri Aliate și Asociate, a dispozițiilor pe care aceste Puteri le vor considera necesare pentru a proteja în România interesele locuitorilor care diferă de majoritatea populației prin rasă, limbă sau religie.

România aderă, de asemenea, la inserarea, într-un tratat cu principalele Puteri Aliate și Asociate, a dispozițiilor pe care aceste Puteri le vor considera necesare pentru a proteja libertatea tranzitului și un regim echitabil pentru comerțul celorlalte națiuni.

Art. 61. Proporția și natura sarcinilor financiare ale fostului Imperiu al Austriei, pe care România va trebui să le suporte pentru teritoriul ce a intrat sub suveranitatea sa, vor fi stabilite conform art. 203, partea IX (Clauze financiare) din prezentul tratat...”⁷².

Conform aceluiași tratat, Polonia primea spre administrare proprie, provizoriu deocamdată, Galiția Orientală, potrivit conținutului articolului 91⁷³.

Stabilirea definitivă a frontierei româno-polone va avea loc prin prevederile tratatului de la Sévres, din 10 august 1920, semnat între România, pe de o parte, Regatul Sârbo-Croato-Sloven, Polonia și Cehoslovacia, alături de Puterile Aliate și

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ *Ibidem*, vol. 54, filele 84–85.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ Witold Sworakowski, *An error regarding eastern Galicia in Curzon's note to the soviet government of July 11, 1920*, în „Journal of Central European Affairs”, Volume Four, April 1944, Number One, Colorado, University of Boulder, p. 3.

Asociate, pe de altă parte⁷⁴. Din partea României tratatul de la Sevres a fost semnat de către Nicolae Titulescu și Dimitrie Ghica, și, așa cum se specifica în preambul, avea menirea „să asigure suveranitatea României, Poloniei, Statului Sârbo-Croato-Sloven și Statului Cehoslovac asupra teritoriilor care le sunt în mod respectiv cunoscute”. Prin articolul 3 al Tratatului, frontiera dintre România și Galiția Orientală avea următoarea linie: „Din punctul comun vechilor limite ale Basarabiei și Bucovinei pe cursul superior al Nistrului și până într-un punct aflat la aproximativ 2 km în aval de Zalesczyk. Cursul principal al Nistrului către amonte;

De aici, către sud-vest și până la punctul de întâlnire a limitei administrative dintre Galiția și Bucovina, cu limita dintre districtele Horodenka și Sniatyn, la aproximativ 11 km la sud-est de Horodenka.

O linie de determinat pe teren trecând prin cotele 317, 312 și 239.

De aici, către sud-vest și până în punctul său de întâlnire cu vechea frontieră dintre Ungaria și Bucovina.

Vechea linie administrativă dintre Galiția și Bucovina.

De aici către nord-vest și până la punctul (cota)1655, care este punctul Carpaților comun bazinurilor celor trei râuri.

Vechea frontieră dintre Ungaria și Galiția.

Punctul (cota) 1655 este punctul comun celor trei frontarii ale României, Galiției și Cehoslovaciei⁷⁵.

În esență, frontiera româno-polonă era cea stabilită prin Convenția de la Lemberg, din iulie 1919. Convenția de alianță defensivă dintre România și Polonia, încheiată la 3 martie 1921, stabilea în protocolul secret că „ambele guverne se angajează a negocia în spiritul cel mai favorabil un schimb de frontieră, cu scopul de a înlesni comunicațiile între Bucovina și Maramureș, precum și acelea dintre Horodenka și Zalescic, fără ca teritoriile schimbate să fie necesarmente de dimensiuni egale⁷⁶. Precizarea finală, „ca teritoriile schimbate să nu fie necesarmente de dimensiuni egale”, se referă la faptul că Polonia se obliga să cedeze României, în colțul muntos dintre Cehoslovacia și Bucovina, un teritoriu mult mai mare decât cel pe care România îl ceda Poloniei pentru a favoriza legătura dintre Horodenka și Zalescic, porțiune impusă a fi cedată de către tratatul de la Sévres⁷⁷. Au fost făcute în acest interval de timp mai multe propuneri, dintre care una maximală și alta minimală, asupra teritoriului care trebuia cedat, pentru a înlesni în interesul ambelor state legătura dintre Maramureș și Bucovina. Polonia propunea o rectificare de frontieră care-i lăsa „deplina posesie asupra căii-ferate Horodenka – Zalesczyk” în schimbul unor avantaje de natură economică ori

⁷⁴ Ion Nistor, *Frontiera româno-polonă*, în „Graiul românesc”, anul I, 1927, nr. 2, p. 37-43.

⁷⁵ Arh. M.A.E., Fond Convenții 13/P1, vol. 1, filele 5-6.

⁷⁶ *Ibidem*, fila 9.

⁷⁷ *Ibidem*.

strategică⁷⁸. Din documentele studiate de noi nu reiese în mod explicit *de ce* această rectificare de frontieră nu a mai avut loc în perioada interbelică. Cert este însă faptul că, pe fondul disputelor pe care Polonia le-a avut cu Lituania și Cehoslovacia, problema unui schimb reciproc de teritorii a fost, probabil, abandonată.

Prin urmare, Conferința de Pace de la Paris (1919–1920), la inițiativa Franței, a reușit instituirea unei frontiere comune între România și Polonia, respectiv între Galiția și Bucovina. Demersurile Marilor Puteri erau de ordin strategic, economic și politic. La stabilirea acestei frontiere un rol însemnat l-a avut și minoritatea polonă din Bucovina, prin amprenta pe care și-a pus-o asupra consolidării unor relații foarte bune între București și Varșovia.

În sfârșit, după dezbateri complexe și delicate, întinse pe parcursul mai multor ani, la 15 martie 1923, prin decizia Conferinței Ambasadorilor, Galiția Orientală era cedată Poloniei, un rol major în luarea acestei decizii revenind României⁷⁹.

Die rumänisch-polnische Grenze in den Verhandlungen der Pariser Konferenz (1919–1920)

(Zusammenfassung)

Die Bestimmung einer gemeinsamen Grenze zwischen der Galizien und der Bukowina war einer der strategischen Zwecke der Pariser Konferenz. Dieser Zweck wurde von den Grossmächten, ins besondere vom Frankreich verfolgt, um eine gemeinsame antibolschewistische Barriere zu schaffen. Die rumänisch-polnische Zusammenarbeit innerhalb der Pariser Konferenz (1919–1920) wird eine feste Verbidung zwischen Rumänien und Polen als Folge haben. Eine wichtige Rolle in dieser Hinsicht spielte die polnische Minderheit aus der Bukowina. Die Entscheidung der Grossmächte, eine gemeinsame rumänisch-polnische Grenze zu schaffen, wird durch den in Sevres am 10. August 1920 abgeschlossenen Vertrag verwirklicht werden.

⁷⁸ *Ibidem*, fila 10.

⁷⁹ *Ibidem*.

BISERICA ARBORE – JUDEȚUL SUCEAVA

MIRCEA PAHOMI

Actuala comună Arbore, numită în veacurile trecute Solca, păstrează o splendidă biserică ortodoxă, ctitorie a marelui boier Luca Arbure, portar de Suceava, cu zidurile înveșmântate în frescă, lăcaș pe care unii cercetători ai vechii arhitecturi și de artă românească o consideră o capodoperă a arhitecturii din epoca lui Ștefan cel Mare și Sfânt.

Satul Solca, existent încă din secolul al XIV-lea, apare în documente la 15 ianuarie 1418, când Alexandru cel Bun judecă la Baia pricina și jalba referitoare la stăpânirea acestei ocine, care rămâne în partea lui Vlad (de la Siret) și a lui Cârstea. Pentru a nu mai fi începută o altă ceartă, pără sau răutăți pentru acest sat, domnul stabilește să se depună la visterie o „zavescă veșnică”, de 80 ruble de argint topit¹.

La 7 martie 1502, la Vaslui, pan Luca Arbure, portar de Suceava, cumpără satul Solca, partea de sus și cea de jos, plătind 680 ughi tătărești (galbeni) nepoților lui Cârstea Goraet (Horaet) și cei ai lui Șandru Gherman. Documentul precizează că „hotarul acestui sat întreg, anume Solca, să fie cu toate hotarele sale vechi, pe unde au folosit din veac”².

La limitele de răsărit ale satului Solca, de pe pârâul Solca, paralel cu malul drept al râului Suceava, se află un străvechi val de pământ, cu șanț de apărare, care începe din satele Frătăuți și Horodnic și se continuă în dreptul satelor Milișăuți, Hrințești și Părhăuți, pe care o hotarnică a mănăstirii Solca, din 1782, îl numește „șanțul cel mare”³.

În jurul teritoriului vechiului sat Solca, Luca Arbure și-a constituit principalul său domeniu boieresc, el fiind format din actualele localități: orașul Solca, comunele și satele Clit, Arbore, Iaslovăț, Soloneț, Cașvana, Botoșana, Poieni – Solca, precum și satele dispărute Hrințești și Cepenița, aflate în prezent ca teren agricol în hotarul comunei Arbore. Vechiul sat Solca este actuala comună Arbore,

¹ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova* (în continuare D.R.H.A.), vol. 1, București, Editura Academiei, 1975, p. 62.

² *Ibidem*, III, 1980, p. 479–480.

³ Erast Costea, *Ctitoria voevodului Ștefan Tomșa al II-lea de la Solca*, Cernăuți, Editura Mitropolia Bucovinei, 1939, p. 286.

denumire sub care apare în documente în 1754. Denumirea Solca a fost preluată și continuată de actualul oraș, după ce domnitorul Ștefan Tomșa a ridicat, prin 1614–1615, mănăstirea Solca. Tradiția locală transmite că denumirea Solca provine de la un izvor cu soci și copaci de soc. Austriacul Fr. Ad. Wickenhauser scrie că denumirea provine de la cuvântul german *Salz*, deci sare, aflată în zonă.

Tradiția locală consemnează faptul că, anterior ctitoriei lui Luca Arbure, a existat o veche biserică de lemn, amplasată în apropierea confluenței pârâului Clit cu pârâul Solca, loc aflat la circa 500 de metri, în partea de răsărit a noului lăcaș ridicat de către portarul de Suceava. În vechime, stăpânul satului era obligat să ctitorească biserica pentru săteni, iar în cazul existenței uneia vechi, trebuia să o întrețină sau să facă alta nouă. Alexandru cel Bun (1400–1432) a înzestrat Episcopia de Rădăuți cu 50 de biserici, cu popi, fapt întărit de către Ștefan cel Mare la 15 martie 1490, stabilind ca acestea „să asculte... cu darea și cu plocoanele și cu toate pricinile și cu tot venitul bisericesc” de episcopie. În acest document apare și a „41-a biserică cu popă la gura Solcii”, care este posibil să fie cea amintită de tradiție, sau poate alta, din satul Hrințești, cunoscută prin numele a doi preoți ce au slujit în ea⁴.

Luca Arbure pare a fi predestinat pentru a ctitori biserica cu hramul Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul. Așa cum reiese din documente, el a fost în sfatul domnesc al Moldovei la 14 septembrie 1486 și 24 septembrie 1498. Între 1499 și 1523 a deținut în permanență dregătoria de portar de Suceava, apărând uneori și ca pârcălab de Suceava. A slujit sub Ștefan cel Mare și Sfânt, când în 1497 a apărat cetatea Suceava în timpul asediului oștii polone conduse de către regele Ioan Albert. Cronicarul Grigore Ureche scrie despre acest asediu, care a durat trei săptămâni, că „ce răsiptia leșii cu pușcile ziua, [moldovenii] noaptea astupa și le întâriia, de le era munca lor în zadar”. A fost dregătorul de nădejde al lui Bogdan al III-lea, iar în timpul minoratului lui Ștefăniță-Vodă (1517–1522), Luca Arbure a condus destinele Moldovei, când „toată țara ocărnuia”, după relatarea aceluiași cronicar⁵.

În această perioadă, Luca Arbure și sfatul domnesc au dus o politică de expectativă armată, de neutralitate activă, urmărind să ferească Moldova de a deveni teatru de război, chemând statele creștine la unitate și luptă antiotomană. În aceleași coordonate politice activează intens și strălucitul diplomat moldovean, pârcălabul Luca Cârje, care la finele anului 1522 prezintă „un monument de elocință” pe lângă Seimul polon întrunit la Cracovia⁶.

⁴ D.R.H.A., III, p. 137–139.

⁵ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediția a II-a de P. P. Panaitescu, București, E.S.P.L.A., 1958, p. 145–146.

⁶ Mihai Costăchescu, *Documentele moldovenești de la Ștefăniță vodă*, Iași, Tipografia Viața Românească, 1933, p. 533–577; *Literatura română veche*, I. Ediția G. Mihăilă și D. Zamfirescu (*Solia lui Ștefăniță voievod către regele Poloniei, expusă în Seimul polon de Luca Cârje*), București, Editura Tineretului, 1958, nr. 63, p. 236–242.

La începutul anului 1523 Ștefăniță-Vodă a devenit major, astfel că a preluat conducerea Moldovei. În același timp, în sânul sfatului domnesc au apărut disensiuni între partida vechilor boieri și cea a tinerilor, perioadă în care țara era pusă în fața luării unei hotărâri definitive privind angajarea ei spre creștini sau păgâni. În martie 1523, postelnicul Cozma Șarpe fuge în Polonia, iar în luna aprilie a aceluiași an, la curțile domnești din Hârlău, a fost decapitat Luca Arbure, învinuit de „hielenie” față de domn, „dar lucru adevărat nu se știe”, după cuvintele cronicarului Grigore Ureche. În vara anului 1523, Ștefăniță-Vodă ucide pe Toader și Nichita, fiii portarului, iar în septembrie, venindu-i țara în ajutor, domnul Ștefăniță reușește să anihileze răscoala boierilor, tăind la Roman pe unii dintre ei, iar alții au luat drumul pribegiei⁷.

Luca Arbure a fost fiul lui Cârstea Arbure, pârçălab de Neamț, dispărut în încheștarea luptelor cu turcii de la Valea Albă, din anul 1476, precum și a Nastasiei, fiica Mărinii, nepoata lui Cârstea, după mențiunile făcute într-un document din 4 noiembrie 1493, prin care i se întărește ocina bunicului ei, satele Stănileşti cu seliștea Albotești din același hotar cu Hireștii⁸.

Luca Arbure și-a constituit un mare domeniu feudal, cuprinzând 39 de proprietăți (sate întregi, părți de sate, vii, iezere, muntele Giumalău ș.a.), situate în ținuturile Suceava, Dorohoi, Hârlău, Hotin. Analizând locurile de emiteră a documentelor date de sfatul domnesc în perioada 1501–1523, constatăm o deplasare importantă a activității curții domnești între Suceava, Hârlău, Vaslui, Huși și Iași, astfel că pentru a fi mai aproape de centrele politice ale țării, Luca Arbure și-a făcut două curți boierești având și biserici, cea principală fiind la Solca – ținutul Suceava, și alta la Șipote – ținutul Hârlău.

La un an de la cumpărarea satului Solca, Luca Arbure își ridică pe malul stâng al pârçului Solca o curte boierească, cu biserică și case din piatră, pivnițe spațioase, iar peste apă, pe malul drept al pârçului, numit până în prezent Dealul și Fântâna Portarului, își avea acareturile gospodărești, loc din care, în decursul timpului, a fost scoasă multă piatră de construcții. Curțile de piatră au fost distruse și părăginite, prin jaf și incendiere, astfel că în secolul al XIX-lea mai existau mormane de ruine. O parte din piatră a fost utilizată, în jurul anului 1860, la ridicarea clopotniței, în stil neobaroc, când în portalul din partea dinspre curtea bisericii a fost montată o piatră sculptată cu bourul din stema Moldovei, care se utiliza însă numai la construcțiile domnești. Piatra cu bourul a fost astupată cu mortar, întrucât pe vremea construirii clopotniței, Bucovina se afla sub ocupația Austriei. La restaurarea din 1954–1957 a fost dată jos tencuiala de pe pietrăria aflată până la jumătatea clopotniței, când a fost pusă în valoare piatra cu bourul, ceea ce a produs nedumeriri între specialiști. La decapitarea portarului Luca Arbure, satul Solca a fost confiscat de către domnie, perioadă în care a fost montat acest bour, ca semn de proprietate domnească.

⁷ Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 145–146.

⁸ D.R.H.A., III, p. 266–267.

În lipsa oricăror izvoare scrise privind arhitectura și decorația acestor curți boierești din secolul al XVI-lea, stau mărturie doar câteva fragmente de cahle și plăci ceramice de interior, cu motive heraldice, zoomorfe și elemente decorative gotice găsite la fața locului, care au fost strânse de către fostul paroh Andrei Mucea. Pe baza acestor fragmente, Petre Oprea a întocmit și prezentat un mic studiu în anul 1955. Faptul că fragmentele ceramice sunt foarte asemănătoare cu cele folosite de meșterii ceramiști ai lui Ștefan cel Mare conduce la concluzia că acestea datează din perioada construirii caselor de către Luca Arbure, și nu ale unor refaceri sau înfrumusețări ulterioare⁹.

Tradiția din Arbore a transmis peste veacuri că portarul de Suceava și-a construit biserica cu ajutorul prizonierilor de război, turci și poloni, care au fost puși să care în coșuri piatra brută din albia pârâului Solca, pe care o depozitau lângă conturul bisericii, grămezile ridicându-se o dată cu zidurile, astfel că nu s-au mai folosit schele exterioare. Bătrânul localnic I. Bahnari mi-a relatat că zugrăvirea bisericii s-a făcut de către pictori italieni, fapt care are și o bază documentară. De la vechii pictori se mai păstrează și în prezent două blocuri masive din piatră, unul având nouă scobituri de mărimea unei cești, iar celălalt șase, care, după tradiție, au servit la prepararea culorilor necesare frescelor bisericii. Din tradiția familiei mele, am auzit de multe ori povestindu-se că între biserica lui Luca Arbure și curtea sa din partea de sud ar exista un tunel, care ar face legătura pe sub pârâul Solca și s-ar continua pe Dealul Portarului, de pe malul drept al pârâului. Înaintea primului război mondial, bunicul meu, Ionică Pahomi, împreună cu preotul Ioan Tonigari ar fi intrat în acest tunel, îndepărtând o lespede de piatră ce se afla în colțul de nord-vest al pronaosului, partea dinspre clopotniță. Ei nu au putut înainta decât foarte puțin, căci din lipsa aerisirii li s-au stins lumânările. Un alt tunel ar exista, cu intrarea din altar, având o direcție spre sud-est și cu ieșirea printr-o fântână. Cu ocazia restaurării din deceniul V al secolului al XX-lea, a fost săpat un șanț în sudul bisericii, în paralel cu aceasta, cu intenția de a se verifica tradiția existenței tunelului. La circa 10–15 metri a fost depistat un dren umplut cu piatră de râu pentru îndepărtarea apelor freactice, care a contribuit ca zidurile bisericii să nu fie afectate de infiltrații și igrasie, dar nu s-a aflat nici o urmă de tunel. A mai fost dezvelit și un vechi mormânt în care se mai păstrau oasele unei persoane foarte înalte. Pe malul drept al pârâului Solca, în zona Dealul Portarului, pe ulița Ciobotărenilor și pârâul Turculesei, există un tunel cu ziduri din piatră a cărui intrare a fost astupată după primul război mondial de către Andrei Ciobotaru. În 1962, înainte de colectivizare, acesta a scos din livada sa multă piatră de construcție, demolând și modelând o pivniță ce se continua cu acest tunel. La începutul secolului al XIX-lea era vornic în Arbore un înaintaș al familiei Ciobotaru, iar sora acestuia, Catrinuța, era ibovnica haiducului Darie, zis Pomohaci, din satul Marginea. Când era urmărit de către jandarmii austriei, Darie

⁹ Petre Oprea, *Urme ceramice de la casele hatmanului Luca Arbure*, în „Studii și cercetări de istoria artelor”, seria Arte plastice (în continuare S.C.I.A.), tom XII, nr. 2/1965, p. 329–332.

își ascundea ceata sa cu cai cu tot în acest tunel, iar vornicul Ciobotaru îi îndrepta pe jandarmi să-l caute prin alte părți. În timpul primului război mondial, comuna Arbore a fost ocupată de trei ori de către armata rusă, care și-a amplasat lângă acest tunel o baterie de obuziere, folosindu-l ca depozit cu obuze.

Tradiția mai consemnează faptul că biserica a fost prădată și arsă de hoarde tătare, mormântul ctitorului devastat prin spargerea pietrei. Din cauza vremurilor tulburi pentru Moldova din secolele XVII–XVIII, lăcașul a rămas pustii și fără de acoperiș timp de peste 100 de ani. În acel timp, în crăpăturile zidurilor din podul bisericii au crescut vegetație și copaci, unii ajungând de grosimea unui picior de om. Din lemnul luat de la acești copaci, cronicarul Toader Hrib din Arbore a strâns în muzeul său o cruce lucrată cu cuțitașul, care a fost montată într-o sticlă de 1 kg. Posibil ca pustiirea bisericii și implicit a satului să fi fost făcută în perioada 1615–1622, când au avut loc luptele pentru domnie între Movilești și alți pretendenți, timp despre care domnitorul Ștefan Tomșa, întors în a doua sa domnie, scria, în 1623, că satul Solca (Arbore) se afla în părăsire, țara era stricată, călcată și năpăstuită, astfel că el populează din nou satul și termină construirea mănăstirii Solca¹⁰.

În timpul invaziei oștilor polone în Moldova, din anii 1686 și 1691, acestea și-au marcat prezența și la biserica din Arbore, prin grafite scrijelite pe frescă, fiind menționat și anul 1691, pe zidul cu trecerea din pronaos și naos, mai jos de inscripția pictorului Dragoș Coman. Alte stricăciuni aduse bisericii sunt din anul 1917, când frontul dintre austro-ungari și ruși era stabilizat pe aliniamentul Solca – Arbore – Burla – Bădeuți – Milișăuți – Siret, comuna Arbore fiind ocupată de armata rusă. Artileria austriacă era amplasată pe dealul Ariniș, spre Solca, de unde tirurile ei au distrus multe clădiri din Arbore, iar unele obuze au explodat în curtea bisericii lui Luca Arbure, producând crăparea zidurilor sale.

Biserica păstrează inscripții slavone la pisanie, deasupra chivotului din pronaos, și câteva fragmente la morminte, care în prezent nu mai sunt lizibile. Pisania ctitoricească, săpată pe o placă mare din piatră, încastată în zidul sudic, deasupra ușii de intrare în biserică, are textul:

„Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh, în zilele binecinstitorului și de Hristos iubitorului domn Io Ștefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al țării Moldovei, pan Luca Arbure, pârcălabul Sucevei, fiul bătrânului Arbure, pârcălabul Neamțului, a binevoit cu a sa voință și curată și luminată inimă și cu ajutorul lui Dumnezeu și cu ajutorul domnului său a început a zidi această casă întru numele Tăierii cinstitului și slăvitului prooroc înainte mergător Ioan Botezătorul. Și s-a început în anul 7011 [1503] luna aprilie 2, și s-a sfârșit în același an, luna august 29”¹¹.

¹⁰ *Documente privind istoria României. A. Moldova* (în continuare D.I.R.A.), XVII/5, București, Editura Academiei, 1957, p. 204–207.

¹¹ *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, București, Editura Academiei, 1958, p. 184–185, 270–271.

Cele mai vechi publicații ale pisaniei dau anul 7010=1502, care a fost modificat prin *Repertoriul monumentelor ...*, după o nouă citire, în 7011=1503. Descrierea monumentului a fost făcută de către G. Balș, după care se prezintă în continuare.

Biserica are un plan dreptunghiular, păstrându-și liniile arhitecturale, fără turlă, cu lungimea de 22 m și lățimea de 9,10 m, cu absidă semicirculară în partea de est, iar spre vest, zidurile laterale se continuă, cu circa 2,5 m, dincolo de peretele pronaosului, fiind legate printr-un arc, delimitând un spațiu ce servea în vechime drept clopotniță. Interiorul este împărțit în pronaos și naos, cu dimensiuni egale, delimitate printr-un zid, comunicarea între ele făcându-se printr-o deschidere dreptunghiulară, lărgită spre naos, încadrată cu muluri. Altarul este despărțit prin iconostas, care este de dată mai recentă. În grosimea pereților longitudinali ai naosului sunt practicate două scobituri în arc de cerc, ce suplinesc absidele laterale. Diaconiconul și proscomidia sunt înlocuite prin două nișe tăiate în grosimea zidului. Deasupra pronaosului, patru arcuri etajate, longitudinale și transversale, sprijină o boltă în calotă. Naosul este și el acoperit de o calotă sprijinită pe arcurile mari și pe arcurile piezișe moldovenești. Ușa de acces în biserică, aflată în peretele sudic, are un chenar în arc foarte ușor frânt, cu muluri sprijinite direct pe soclu. Toate cele cinci ferestre sunt de dimensiuni mici, cu chenare dreptunghiulare, cu mănunchiuri de bare și capiteluri din piatră, creând un semiîntuneric în biserică. Soclul fațadelor este din piatră fasonată, fiind pus în valoare la ultima renovare, când i s-a dat jos tencuiala, refăcându-se și trotuarul de protecție al fundațiilor. Cornișa este din piatră cioplită în dinți¹².

În interiorul bisericii se află unele inscripții slavone, dintre care cele de pe morminte au fost șterse de picioarele credincioșilor ce au intrat în biserică. Primul care a publicat inscripțiile bisericii, cu unele greșeli, a fost austriacul Fr. Ad. Wickenhauser – care și-a marcat vizitarea bisericii scrijelind un grafit pe fresca din dreapta ușii de intrare: „Wickenhauser 1840” – publicându-le în traducere germană la Cernăuți, în anul 1877.

În anul 1889, profesorul Nicolae Beldiceanu din Iași, însoțit de către Iosif Fleischer, profesor de istorie din Suceava, vizitează bisericile și mănăstirile din Bucovina, copiind un mare număr de inscripții, documente și însemnări de carte veche, pe care le-a transcris într-un caiet de circa 200 de pagini, păstrate în Biblioteca Academiei Române, ms. rom. nr. 4181. În 1890 a început întocmirea *Condicii* parohiei Arbore, în care se menționează că inscripțiile slavone din biserică au fost citite și traduse de către arheologul Beldiceanu din Iași. Din *Condica parohială*, inscripțiile au fost preluate de către bizantinologul bucovinean Vasile Grecu, care le publică în limba germană. În 1903 au fost publicate, tot în limba germană, de către profesorul de slavistică de la Universitatea din Cernăuți, Eugen

¹² G. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice” (B.C.M.I.), anul XVIII, nr. 43–46 / 1925, București, Editura Cartea Românească, 1926, p. 111–118.
<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

Kozak, care notează în *Condica parohială*: „Spre amintire, Arbore, 25 iulie 1900”, după care au fost preluate de către majoritatea cercetătorilor, transmițându-se în același timp greșeli de citire și de traducere¹³.

După sursele amintite mai sus, se prezintă inscripțiile bisericii din Arbore, urmărindu-se, pe cât este posibil, redarea textelor complete.

La dreapta ușii de intrare, în peretele sudic al pronaosului, se află chivotul cu mormântul lui Luca Arbure, mai ridicat de la pardoseală, acoperit cu o lespede de gresie, crăpată, fără ornamentații sau inscripție, care a fost profanat și jefuit de către tătari. Înainte de 1959, când au fost cimentate stricăciunile mormântului, se mai puteau vedea, prin golul făcut în soclu, câteva oase și craniul portarului, toate strânse la unul din capete. Chivotul este sculptat în stil gotic, fiind sprijinit pe două coloane, decorat cu frumoase muluri gotice, formând în partea de sus un arc în acoladă, sub care se află o rozetă. În cele două timpane ale arcurilor sunt sculptate două scuturi cu simbolul heraldic al lui Luca Arbure, stemă ce cuprinde un cerc cu patru raze printre care trece o săgeată, o stea cu șase colțuri și o cruce, iar în partea stângă, o semilună. Chivotul prezintă asemănări cu acelea ce acoperă la Wawel, la Cracovia, mormintele regiilor Poloniei, cum este cel al lui Cazimir al IV-lea Jagello, contemporan cu Ștefan cel Mare, care a murit în 1492. Între cele două scuturi chivotul are dăltuită în piatră inscripția slavonă:

„Acest chivot l-a făcut pan Luca Arbure, pârăcalabul Sucevei, fiul lui Arbure cel Bătrân, pârăcalabul Neamțului, în anul 7011 [1503], aprilie 29”.

Fr. Ad. Wickenhauser dă luna august 29, dată ce corespunde și cu terminarea lăcașului. În interiorul chivotului se află un tablou votiv (funerar), ce-l înfățișează pe Luca Arbure, cu o figură tristă, pe soția sa Iuliana, precum și doi copii.

În pronaosul bisericii se află în total șapte morminte, dar inscripțiile pe care le-au avut nu se mai pot cunoaște, astfel că fragmente din acestea sunt date după texte publicate în secolul al XIX-lea.

Sub pardoseala de sub chivotul portarului se află mormântul Iulianei, soția lui Luca Arbure. Piatra are dimensiunile de 144 × 54 × 48 cm, din gresie gri, cu fragmentele de inscripție rediate aproape identic de către Wickenhauser, *Condica parohială*, și N. Beldiceanu.

„[Această piatră de mormânt a înfrumusețat-o pan Luca Arbure, pârăcalab de Suceava]...soției sale Iuliana, care s-a strămutat la lăcașurile de veci în anul 7...luna...ziua...”. Data decesului a rămas nedăltuită. E. Kozak redă textul următor: „...roaba lui Dumnezeu Iuliana, care s-a strămutat la lăcașurile de veci, în

¹³ Fr. Ad. Wickenhauser, *Moldowa oder Beiträge zu einem Urkundenbuche für die Moldau und Bukowina*, Czernowitz, Selbstverl, 1877, p. 10–13; Nicolae Beldiceanu, *Inscripții și note adunate din mănăstirile și bisericile Moldovii și Bucovinii* (1889), ms. rom. nr. 4181, B.A.R., p. 74–77; Eugen Kozak, *Die Inschriften aus der Bukowina. Epigraphische Beiträge zur Quellenkunde der Landes- und Kirchengeschichte. Teil I: Steininschriften*, Czernowitz, Pardini, 1903, p. 8–11; Vasile Grecu, *Eine Belagerung Konstantinopels in der rumänischen Kirchenmalerei*, în „Byzantion”, 1 / 1924, Bruxelles, p. 287–288.

anul 7...luna...ziua...". N. Beldiceanu dă numele de Iulia. Se pare că Iuliana a murit înaintea portarului, astfel că nu i-a cunoscut tragicul său sfârșit. Până în prezent nu se cunoaște nici un alt document care să amintească de Iuliana, soția lui Luca Arbure.

În mijlocul pronaosului se află un mormânt cu o piatră mare, frumos dăltuită, astăzi complet ștersă, cu o inscripție marginală, despre care Wickenhauser scrie că urmele erau abia vizibile și pe jumătate șterse în anul 1840, când a vizitat el biserica. Anul și luna au rămas nedăltuite și la această piatră, probabil că ele au fost făcute în același timp.

„Această piatră de mormânt a făcut-o pan Luca Arbure, judecător al curții și portar de Suceava...care a trecut la lăcașul de veci în anul...în luna...” Textul este redat după Wickenhauser și este aproape identic cu cel din *Condica parohială*, cu deosebirea că Luca Arbure apare corect ca vornic și portar de Suceava, și nu ca judecător. Marele vornic avea și atribuțiile de judecător în cadrul sfatului domnesc, astfel că cele două funcții sunt echivalente. Mențiunea respectivă completează relatarea cronicarului Macarie, care-l numește pe Luca Arbure „întâiul sftenic”, și completat de către Grigore Ureche, care scrie că „toată țara otcârmuia”, referindu-se la perioada minoratului lui Ștefăniță-Vodă. Mormântul poate fi atribuit Nastasiei, mama lui Luca Arbure, decedată probabil în perioada 1517–1522, când Luca Arbure a condus destinele Moldovei.

Pe mormântul unui copil, cu dimensiunile de 73 × 41 × 38 cm, apare următoarea inscripție slavonă, redată după Kozak și completată după N. Beldiceanu:

„Acest mormânt l-a împodobit pan Luca Arbure, pârcălab de Suceava, fiului său Ioan ... care s-a pristăvit la veșnicele lăcașuri la anul ...”.

În pronaos se mai află alte patru morminte (după tradiție în sicrie metalice), cu următoarele dimensiuni ale lespezilor: mormânt de copil, 83 × 42 × 34 cm; morminte de adulți: 100 × 52 cm; 180 × 55 cm și 120 × 41 cm. Între mormintele adulților, probabil că se află cele ale fiilor Toader și Nechita, omorâți de către Ștefăniță-Vodă în vara anului 1523, precum și al Anei, fiica lui Luca Arbure, căsătorită cu Pintilie Plaxa, comis, pârcălab de Iași, care a stăpânit satul Solca, murind în jurul anului 1580¹⁴.

În despărțitura din peretele dintre pronaos și naos, în stânga sus, se află pictată o inscripție slavonă, astăzi aproape ștersă, care, după *Condica parohială* și manuscrisul lui N. Beldiceanu, are următorul text:

„Csimo, cinie, cum turcii îi ziceau: Dragoș < Dragosin>, fiul popii Coman din Iași au zugrăvit. Ana a fiicei lui Arbure cel Bătrân, a plătit Ana 20 zloți; anul 7049 [1541]”¹⁵. După acest text, cea care plătește pictarea bisericii și repararea

¹⁴ *Ibidem*, punctul 13.

¹⁵ Dimitrie Dan, *Cătoria hatmanului Luca Arbure*, București, B.C.M.I. nr. 1–3 / 1926, fasc. 47, Craiova, 1926, p. 37–46; Vasile Drăguț, *Dragoș Coman, maestrul frescelor de la Arbore*, București, Editura Meridiane, 1969, p. 31; Petru Comarnescu, *Îndreptar artistic al monumentelor din nordul Moldovei*, Suceava, Casa Creației Populare, 1961, p. 274.

stricăciunilor pricinuite de către turci în timpul invaziei din septembrie 1538 a fost Ana, soția lui Toader Crasnaș, ușar, fiica Anei, sora lui Luca Arbure, deci fiica lui Arbure cel Bătrân, pârcălab de Neamț. Ana, sora portarului, a fost soția lui Dragoș Boul, pârcălab de Cetatea Nouă (Roman), apoi vornic, mort probabil prin 1515. Ana Crasnaș își pomenea fiul, pe Crasnaș vistier, între 1538 și 1541, care în 1538 a fost „hiclean“ lui Petru Rareș, fiind decapitat de către acesta în 11 martie 1541, la Suceava. Anul 1538 a fost dramatic pentru Moldova: Suceava se închină turcilor, boierii strănși la Curtea domnească de la Bădeuți, aproape de Solca – Arbore, s-au supus turcilor, iar Petru Rareș a fugit în Transilvania¹⁶. Tezaurul Moldovei, ce se afla ascuns în butoaie în cetatea Sucevei, a fost prădat. Au fost făcute jafuri și stricăciuni de către turci, ca cele de martelare a picturilor din registrele de jos ale naosului și pronaosului, ale tablourilor votive, la unele scene de pe fațadă, care au fost refăcute de către Dragoș Coman. Ioan I. Solcanu propune datarea picturii bisericii din Arbore prin anii 1503–1504, iar în 1541 au fost restaurate stricăciunile frescei, a fost pictat, pe un nou suport, grupul ctitorilor din compoziția votivă, precum și unele portrete de personaje sacre din fresca bisericii, care au fost martelate de turci înainte de anul 1541. Analizând inscripția pictată, I. Solcanu propune un nou text întregit, în special în prima parte, astfel: „Turcii cei răi au distrus; Dragosin zugrav, fiul lui pan Coman din Iași a pictat; Ana, fiica lui Arbure cel Bătrân, ne-a plătit 20 zloți. Anul 7049 [1541]”. Pe baza acestui nou text, întregit și retradus, I. Solcanu menționează că în 1541 Arbure cel Bătrân trebuie considerat Luca Arbure portar, și nu tatăl acestuia. Ana este fiica lui Luca Arbure, care a stăpânit satul Solca, și ea, neavând copii, îl lasă nepoatei sale de soră, Parasca (Mica), fiica Odochiei, soția lui Grigore Udrea cel Orb¹⁷. Vasile Drăguț atribuie întreaga pictură de la Arbore lui Dragoș Coman. Într-o recenzie a cărții lui V. Drăguț, intitulată *Dragoș Coman, maestrul frescelor de la Arbore*, istoricul Dinu C. Giurescu își pune întrebarea ce reprezentau în epoca respectivă cei 20 de zloți plătiți de către Ana pentru pictarea bisericii, exemplificând cu prețul plătit la câteva tranzacții de sate, cuprinse în colecția de documente D.I.R.A., XVI/1, astfel: 1540, iunie 13, două părți din Hilișeu pe Suceava, 600 zloți; 1540, mai 1, a șasea parte din Glodeni, 100 zloți; 1545, decembrie 14, un sfert din Brăiești, 585 zloți; 1546, aprilie 6, prisaca din hotarul Popeștilor, 40 zloți; Alexandru cel Bun miluia în 1415 pe zugravii Nichita și Dobre cu satele Crainicești și Leucușești, drept plată pentru zugrăvirea a „două biserici, una în târgul de Jos și alta care va fi voia noastră, afară de bisericile din Rădăuți, sau o casă, sau un pridvor”. La 30 ianuarie 1425, Alexandru cel Bun miluiește pe Ștefan zugrav „pentru credincioasă slujbă” cu patru sate pe Miletin. Plata a numai 20 de zloți tătărăști lui Dragoș Coman este o

¹⁶ Nicolae Iorga, *Studii istorice asupra Chilie și Cetății Albe*, București, 1899, p. 348–350; D.I.R.A., anul XVI, nr. 1, p. 612–613, 286, 405.

¹⁷ Ion Solcanu, *Datarea ansamblului de pictură la biserica din Arbore. I. Pictura interioară*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»” Iași, tom XII /1975, p. 35–55; *ibidem*, tom XVIII /1981, p. 167–181; I. Solcanu, *Petru Rareș* (volum coordonat de Leon Șimanschi), București, Editura Academiei, 1978, p. 303, 310, nota 34.

sumă foarte modestă, iar în decurs de un secol, plata pentru zugrăvirea unei biserici nu putea să se reducă, de la echivalentul prețului câtorva sate, la numai 20 de zloți, astfel că această sumă se putea referi numai la repararea unor stricăciuni produse de către turci la biserica din Arbore, combătând astfel pe I. Solcanu¹⁸.

În afară de chivotul ctitorului, care este realizat în stil gotic, P. Comarnescu menționează că și unele portrete de mucenici din pronaosul bisericii din Arbore amintesc de miniaturişti gotici, regăsindu-se relații cu școala italo-cretană în unele scene din picturi și de la alte biserici, precum cele de la Bălinești, Popăuți, Sf. Nicolae din Dorohoi și Sf. Gheorghe din Hârlău, toate fiind ctitorite la finele secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea. Studiul lui V. Drăguț asupra frescelor de la Arbore face deseori legătura acestora cu arta gotică și pictura italiană, găsind multe similitudini cu arta occidentală. Unii dintre sfinții redați în fresca de pe peretele sudic al fațadei, cu aureolele în relief – caracteristică a artei gotice – ne duc cu gândul la tradiția conform căreia pictura din Arbore a fost făcută de către meșteri italieni¹⁹.

Știri documentare ne atestă prezența la Curtea din Suceava, în timpul lui Ștefan cel Mare, a unor artiști și meșteri italieni care, în drum spre Moscova, din cauza războiului ruso-lituanian (1499–1503), au fost nevoiți să poposească în Moldova, unde sunt menționați între 1500 și 1503, timp în care granița dintre Polonia – Lituania și Rusia a fost închisă. Pentru realizarea și împodobirea construcțiilor din Moscova, pe care le hotărâse marele cneaz Ivan al III-lea (1462–1505), au fost trimiși în Italia solii Dimitrie Ralev și Mitrofan Teodorovici Karaciakov, ca să cumpere giuvaere, obiecte de preț, brocarturi și stoffe scumpe, dar mai ales să tocmească meșteri pricepuți pentru construcții și pictori. Solii ruși au ajuns la Veneția în noiembrie 1499, și au plecat după 20 aprilie 1500, ducând o dată cu ei și numeroasele bagaje, mulți meșteri și artiști însoțiți de familiile lor, care urmau să se strămute în Rusia. Unele documente contemporane ne atestă prezența lor în Moldova, astfel:

Circa 1500 – Scrisoarea țarului Ivan al III-lea despre unii pictori venețieni aflați în drum spre Moscova, care au fost reținuți de principele Moldovei²⁰.

1502, iulie 15 – Scrisoarea lui Ivan al III-lea către Megli-Ghirei, hanul tătarilor: „Am trimis solii noștri în țările Italiei pentru nevoile noastre, pe Dimitrie Ralev și Mitrofan Karaciakov și cu tovarășii. De acolo ei au venit la Ștefan, voievodul Moldovei, și cu ei vin din țările Italiei tot felul de meșteri pe numele nostru, dar între mine și Lituania s-a făcut răzmeriță și acei soli ai noștri și meșteri nu pot ajunge la noi trecând pe pământul Litaniei”²¹.

¹⁸ D.I.R.A., XIV–XV, p. 35–36, 51 și XVI/1, p. 399–400, 401–402, 409, 411–412, 449–451;

V. Drăguț, *op. cit.*, p. 31–35.

¹⁹ P. Comarnescu, *op. cit.*, p. 275–278.

²⁰ *Istoria României*, II, București, Editura Academiei, 1962, p. 732.

²¹ V. Costăchel, *Relațiile dintre Moldova și Rusia în timpul lui Ștefan cel Mare*, în vol. *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, București, Editura Academiei, 1950, p. 177.
<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovirna.ro>

Alte știri despre acești meșteri se află în scrisorile lui Matheus Murianus, medicul lui Ștefan cel Mare, trimis Senioriei din Veneția.

1502, decembrie 7 – „De asemenea războiul greu urmează înainte între Măria sa regele Poloniei și cneazul Moscovei, domnul Rusiei și ambasadorii săi neputând pleca, se găsesc încă aici, în această țară și sunt bine tratați de acest domn”.

1503, ianuarie 5 – Matheus Murianus precizează în scrisoarea sa către Seniorie că „solii din Rusia” se află în continuare în Moldova²².

În campania de săpături făcute la Suceava în 1954, în zona drumului național – biserica Sf. Dumitru, unde a existat o veche biserică catolică cu cimitir, spațiu ce a constituit piața centrală a orașului, a fost descoperită o piatră funerară, cu text în limba latină: *Anno domini 1512, obiit honestus dominus Baptista Ital[us] de Vesentino, Magister in diversis artibus, requiescat in pace.*

Tot în aceeași zonă a mai fost descoperită o altă piatră funerară, catolică, cu text în limba latină, cu caractere majuscule, numele persoanei decedate fiind „UMBRA PETRUS ARCUFEX 1513”, mort în lupta cu „PERFIDO[S] TARTAROS”²³. Se poate emite ipoteza ca cele două persoane să fi făcut parte dintre meșterii italieni ce se îndreptau spre Moscova, dar care au rămas în Moldova, unde erau bine tratați, ei lucrând pentru domnie sau marii dregători. Pe timpul cât grupul de artiști și meșteri italieni a stat în Moldova, este posibil ca unii dintre ei să fi fost utilizați, cu acordul domniei, la construcțiile domnești, dar și la bisericile boierești ridicate de logofătul Ioan Tăutul la Bălinești și de către portarul Luca Arbure la Solca (Arbore) ș.a. Acesta ar putea fi ajutorul dat de domnul Ștefan-Vodă, despre care a fost scris și în pisania bisericii. Meșteri italieni sunt semnați în Moldova și în mai 1560, când Toma, solul lui Alexandru Lăpușneanu, vinde boi la Veneția, cerând, în același timp, ca „pentru a împodobi în Moldova sfinte lăcașuri ale lui Dumnezeu să meargă acolo careva dintre pictorii și alți meșteri ai voștri, potriviți pentru astfel de opere”. Răspunsul primit a fost „că nu vor lipsi meșterii ceruți”²⁴.

Ansamblul arhitectural al bisericii lui Luca Arbure este reprezentativ pentru arhitectura Moldovei în epoca lui Ștefan cel Mare. Biserica păstrează puține picturi conservate în interior, unele deosebit de valoroase; în schimb, exteriorul aduce o seamă de imagini de o mare frumusețe. Lăcașul încântă prin sprinteneala zidurilor sale înalte și armonia volumelor, în special prin efectul unei

²² *Călători străini despre Țările Române*, vol. 1, București, Editura Științifică, 1968, p. 144–153.

²³ Ștefan Olteanu, *Șantierul Suceava 1957. Drumul național Ițcani*, în „Materiale și cercetări arheologice”, București, anul VI, 1959, p. 687–695, 913–923.

²⁴ E. Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. VIII, București, 1894, Editura Academiei Române, 1894, p. 87; N. Iorga, *Istoria comerțului românesc. 1540–1570*, II, Vălenii de Munte, 1915, p.191–192.

imense cărți cu poze, în care nenumăratele ilustrații se adaugă într-un tot unitar, prin strălucirea acordurilor cromatice, înscriindu-se în rândul celor mai de seamă realizări ale artei moldovenești din secolul al XVI-lea. Prin vitregia vremurilor trecute, fresca interioară este foarte afumată și deteriorată, la care se adaugă și registrele de sus, de sub cornișă, unde, din lipsa acoperișului, acestea au trebuit să fie tencuite, rămânând totuși scene de o deosebită valoare artistică (V. Drăguț).

Tematica iconografică a frescelor a fost studiată de către Vasile Drăguț, care a publicat textul și fotografiile scenelor în albumul intitulat *Dragoș Coman, maestrul frescelor de la Arbore*, apărut în anul 1969, la care vom adăuga și *Îndreptar al monumentelor din nordul Moldovei*, publicat de Petru Comarnescu în anul 1961.

Peretele vestic al naosului, la sud față de intrare, conține tabloul votiv al lui Luca Arbure și al familiei sale, care și-a pierdut strălucirea coloritului, bătând în cenușiu, fiind destul de deteriorat. În tablou apare Luca Arbure, soția Iuliana, precum și cinci copii, patru băieți și o fată de circa 15 ani. Luca Arbure ține în mână macheta bisericii, cu zidul și acoperișul mult înălțate, pe care o prezintă lui Iisus Hristos, ce este așezat pe tron, fiind asistat de către Sf. Ioan Botezătorul, patronul bisericii, precum și de Maica Domnului. Portarul este înfățișat într-un bogat costum de epocă, cu o tocă din stofă fină pe cap, precum și o mantie amplă și frumos brodată. Costumația este asemănătoare cu cea din tabloul votiv aflat în chivotul din pronaos, iar detaliile vestimentare sunt pictate cu o fidelitate remarcabilă. Figura portarului este plină, viguroasă, barbă scurtă, mustăți mici și roșcate, și cu tristețe în priviri, apărând ca un bărbat în plină putere, sigur de el și rosturile sale de înalt dregător. Aceeși modă a veșmintelor se recunoaște și la soția sa Iuliana, cu o largă pălărie de tip polonez. Copiii apar îmbrăcați ca niște paji domnești (V. Drăguț). Se menționează că tabloul votiv a fost scos de la locul lui, cu tencuială cu tot, fiind repus la loc sau repictat pe o nouă tencuială.

Ca o ipoteză credibilă, cei cinci copii din acest tablou votiv ar putea fi identificați după cum urmează:

- Toader și Nechita, decapitați de Ștefăniță-Vodă în vara anului 1523;
- Ioan, înmormântat de copil, în biserica din Arbore;
- Rubeo Arbure, portar, menționat ca fugar cu niște bombarde, în socotelile Brașovului, în septembrie 1523;
- Gliga, fiul lui Arbure, fugar în 1545, în Lituania;
- Sofiica, fata de circa 15 ani, căsătorită cu Gavril vistier, pe care îi găsim împreună cu slujitorii lor, ca fugari la Bistrița, în 1523–1524, după care trec în Polonia.

În afară de băieți, Luca Arbure a avut șapte fete, menționate documentar la împărțirea satelor rămase de la tatăl lor, în care însă nu apar nici unul dintre băieți. În documentele de împărțire a moștenirii, fetele apar în următoarea

ordine: Sofiica, Stanca, Todosia, Ana, Marica (călugărița), Odochia și Nastasia²⁵.

Dintre scenele ce apar în fresca bisericii reținem doar câteva, dintre cele care au și un caracter istoric.

În pronaos apare reprezentarea sinoadelor ecumenice de la: Constantinopol (325), patronat de Constantin cel Mare; Constantinopol (381); Efes (431); Calcedon (451); Constantinopol (553 și 680); cel din Niceea (787) îndreptat contra iconoclaștilor, scenă în care apare și împăratul Constantin cel Mare. Scena Cavalcada Sfintei Cruci reprezintă legenda potrivit căreia Constantin cel Mare, împăratul Bizanțului, în ajunul bătăliei sale cu Maxențiu, ar fi văzut pe cer o cruce luminoasă, însoțită de cuvintele *In hoc signo vinces* (Prin acest semn vei învinge), semn care l-a purtat biruitor în luptă. Această scenă a fost reprezentată prima dată în Moldova la mănăstirea de maici din Pătrăuți – Suceava (1487).

Pe fațada sudică, partea de vest dintre cornișă, soclu și portalul bisericii este consacrată Imnului Acatist al Maicii Domnului, care în pictura murală ilustrează strofă cu strofă *Rugăciunea de laudă*, un cânt liturgic compus de patriarhul Sergiu al Constantinopolului, în anul 626, cu ocazia salvării miraculoase a capitalei Bizanțului de armatele persane conduse de împăratul Kosroes. Compoziția frescei se referă la evenimentele din 626, conținând aluzii politice legate de ocuparea, în 1453, a Constantinopolului de către turci, când nu a mai avut loc o salvare miraculoasă. Scenele reprezintă cetatea imperială asediată de armatele persane, asupra cărora se abate o ploaie de foc, eveniment explicat printr-o inscripție slavonă pictată în culoare albă: „În anul 6035 [527, corect 6134=626] a venit Kosroes contra Constantinopolului, cu armatele perșilor, sciților și libienilor, închinători la idoli, în zilele împăratului Heraiclos, când cu rugăciunile Sfintei Născătoarei de Dumnezeu Maria, Dumnezeu s-a mâniat pe dânșii, slobozind asupra lor o ploaie de tunet și foc, și i-a înecat pe toți în mare”. Vasile Drăguț dă ultima frază într-o nouă traducere: „Rugăciunile au ridicat împotriva lor mânia Panaghiei și Dumnezeu a trimis asupra lor trăsnetul și ploaia și focul, și i-a înecat în mare”.

În fundalul chivotului cu mormântul lui Luca Arbure, aflat în pronaos, se află al doilea tablou votiv, considerat ca funerar, înfățișându-l pe ctitor care închină

²⁵ P. Comarnescu, *op. cit.*, p. 274–280, 325–327; V. Drăguț, *op. cit.*, p. 17–30; Eudoxiu Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria românilor*, II/3, București, Editura Academiei Române, p. 450–451 (Mențiuni din registrul de venituri și cheltuieli al Brașovului din 1523, probabil septembrie: *Item uni familiari cum domini wayvodae Iacobo Greff ad Rosenaw prefecto iubentii eas, bombardas domini wayvodae Transalpi ex Rubeo Arbore portari abfuit 2 diebus ... aspri 8. Și Item pro vectura trium bombardorum domini wayvodae Transsalpinensis ex Rubeo Arbore Brassoniam ... florini 2, aspri 8*); B. P. Hasdeu, *Arhiva istorică a României*, I/1, București, 1865, p. 35 („Gliga fiul lui Arbure și Ion Crasnaș, fugiți din Moldova cu două călugărițe”); N. Iorga, *Documente românești din arhivele Bistriței*, I, București, Tipografia Socec, 1899, p. XIII–XVI; Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești de la Bogdan-Voievod*, București, Fundația Regele Carol I, 1940, p. 150, pct. 139, 140, 143.

biserica lui Hristos, fiind precedat de către Sf. Ioan Botezătorul, urmat de soția sa Iuliana și de doi copii, considerați a fi Toader și Nechita, care au avut aceeași soartă ca și tatăl lor. Figurile personajelor și vestimentația acestora sunt asemănătoare cu tabloul votiv aflat în naos. Pictura bisericii din Arbore s-a făcut imediat după construcția ei, în 1503, probabil de către artiști italieni, iar Dragoș Coman a executat în 1541 doar unele reparații și remedieri, în urma distrugerilor făcute de turci sau tătari, în septembrie 1538. Descrierea frescelor de la Arbore și iconografia lor au fost făcute de către criticii de artă P. Comarnescu, V. Drăguț și G. Balș, în lucrările menționate anterior²⁶.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, parohul Iliuț din Arbore a făcut mai multe intervenții pe lângă Mitropolia Bucovinei din Cernăuți pentru repictarea frescelor din interiorul bisericii lui Luca Arbure, dar a întâmpinat o serioasă împotrivire, precum și o luare de poziție a pictorului bucovinean Epaminonda Bucevschi, fiind astfel salvată valoroasa pictură a acestui monument istoric și de artă românească. Iconostasul bisericii nu mai este cel original, care o fi fost mistuit de foc o dată cu incendierea bisericii de către tătari. Actualul iconostas cuprinde lucrări de strungărie date cu bronz, fiind și mâncat de carii.

Inventarul obiectelor istorice ale bisericii cuprinde 7 icoane pictate în ulei, pe scândură de lemn, cu rame simple, datate circa sec. XVII, reprezentându-i pe Iisus Hristos, Maica Domnului, Arhanghelul Gavril, Sf. Haralambie, Sf. Dumitru, și triptice. Mai sunt menționate 37 de icoane pictate în ulei, pe scândură, cu specificarea că sunt din anul 1795 și aparțin iconostasului, dintre care 25 de bucăți au fost descoperite la biserica Sf. Petru și Pavel de la Solca. În anul 1859 au fost înlocuite 13 icoane din iconostas cu altele noi, a căror pictare a fost plătită de către un locuitor din Arbore, după mențiunile făcute pe spatele acestora. Icoana Sf. Treimi a fost plătită de vornicul Vasile a lui Matei Pahomi, strămoșul semnatarului prezentei lucrări. O veche icoană pictată pe lemn reprezintă Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul, icoana hramului bisericii, care însă și-a pierdut valoarea, prin repictarea făcută în secolul XIX.

O altă reînnoire parțială a iconostasului pe același lemn s-a făcut în 1887, de către Gheorghe și Maria Pahomi, care au plătit 1200 florini, pictori fiind Victoria Bodnărescu și fratele ei, Ioan. Tot în 1887, Gheorghe și Maria Pahomi au donat bisericii un policandru din metal, o coardă metalică pentru iconostas și alta în pronaos, un tetrapod și un serafim suspendat, pictat de Dimitrie Diaconovici din Volovăț – Suceava. Vechile coarde metalice se păstrează în muzeul fostului cronicar Toader Hrib din Arbore.

Din secolul al XVII-lea se mai află un chivot (15 × 19 × 15 cm), din lemn, cu sertar și trei turnulețe sculptate, precum și un potir strunjit, ce se afla la biserica de lemn Sf. Dumitru din Botoșana. Pe el se afla o însemnare cu cerneală, din care s-a

²⁶ P. Comarnescu, *op. cit.*, p. 274–280, 325–327; V. Drăguț, *op. cit.*, p. 17–30, fig. 51 și 52 (paradisul catolic); G. Balș, *op. cit.*, p. 111–118.

mai putut descifra numele egumenului Daniil de la mănăstirea Solca, atestat documentar în 1719, devenit apoi episcop de Roman. Dimitrie Dan, în 1926, și O. Tafrați, în 1928, au publicat fotografia unui înalt și frumos sfeșnic din lemn, bogat sculptat pe toate laturile sale, care era scos din uz, dar a dispărut între timp, cu toate că acesta reprezenta o valoare istorică de artă populară²⁷.

În 1926, D. Dan publică un pomelnic al bisericii, driptih scris pe o tablă de lemn zugrăvită, care era vechi, despre care nu se mai știe nimic la cele două biserici din Arbore. Conținutul acestui pomelnic, redat de către D. Dan, conține multe inexactități. La ctitori, Luca Arbure este trecut ca aprod și nu ca portar de Suceava sau pârcălab, între copii corespunde Ioan, care a murit de tânăr, iar la rude sora Ana, care a primit satul Solca. Celelalte persoane sunt prezentate numai cu numele de botez, ce nu pot fi identificate, în afară de unii episcopi de Rădăuți sau ai Bucovinei, precum și unii preoți. Textul pomelnicului:

„Ctitori: aprodul Arbure Luca cu soția sa Iuliana și fiii lor Ioan, Filip, Gheorghe, sora sa Ana, Nichifor, Magdalina, Vasile, Simion, Anisie, Agafia, Mișon, Grigorie, Dimitrie, Toader, Nastasia, Ioan, Dimitrie, Anghelina, Ștefan, Maria, Petru, Grigorie, Ana, Anisia, Miron, Ecaterina, ieromonah Amfilohie, ieromonah Severian, ieromonah Luca, Pavel, Gavril, Maria, Nastasia, Maria, Paraschiva, Gheorghe, Vasile, arhiepiscop Ștefan, Anastasie [Crimca †1629], episcop Atanasie [Rădăuți, 1639–1645], Ifrim [Efrem? 1609–1614, 1616–1623], Pavel, Dositei [Herescu, episcop de Rădăuți, 1750–1781, episcop al Bucovinei, 1782–1789], Evghenie [Hacman †1863], Teofil [Bandela, mitropolit al Bucovinei], Teoctist [Blajevicei, mitropolit al Bucovinei], Silvestru [Morariu-Andrievicei, mitropolit al Bucovinei], Arcadie [Ciupercovici, mitropolit al Bucovinei]. Presviterii bisericii: Ioan [Teodorovici, circa 1798], Ioan [Balmuș, circa 1807–1857], Toader [Usatiuc, 1857–1862], Ștefan [Isopescu, 1872–1875 sau Ștefan Pavel, 1912–1923]”. Identificările făcute prezintă un grad mare de incertitudine²⁸.

Arhimandritul Vartolomei Măzăreanu, de la mănăstirea Putna, a fost între anii 1768 și 1773 egumen al mănăstirii Solca, perioadă în care s-a preocupat și de pregătirea unor diaconi și preoți proveniți din satul Arbore, ce aparțineau acestei mănăstiri; numele acestora îl găsim în *Catastihul de hirotonii al Episcopiei Rădăușilor*, ținut pentru perioada 1757–1782 de către episcopul Dositei Herescu, pentru ținuturile aflate în eparhia sa. La ținutul Suceava, apar următoarele persoane hirotonite ca diaconi și popi din satul Arbore: 1762, iunie 29, Mihai ot Arbore – diacon; 1767, decembrie 21, Gavril ot Arbore – diacon i [și] popă; 1770, iulie 6, Vasile ot Arbore – diacon; 1770, august 12, diaconul Vasile ot Arbore – popă; 1771, iulie 2, Vasile, diacon ot Arbore – popă; 1774, martie 9, Teodor ot Arbore – diacon; 1775, iunie 2, Teodor ot Arbore – popă²⁹

²⁷ D. Dan, *op. cit.*, p. 46; O. Tafrați, în „Arta și arheologia”, Iași, 1927, p. 22.

²⁸ D. Dan, *op. cit.*, p. 57 – 58.

²⁹ Tit Simedrea, mitropolitul Bucovinei, *Catastihul de hirotonii al Epis. de Rădăuți 1757–1782*, Cernăuți, Tip. Mitropolit Silvestru, 1943, p. 1–28.

Preocuparea lui Luca Arbure de a-și asigura biserica cu cărțile necesare cultului o cunoaștem doar printr-un singur manuscris slavon, conținând *Faptele Apostolilor (Praxiu)*, care în 1925 se afla în biblioteca lui I. Marțian din Năsăud, exemplarul păstrând vechea sa legătură. Însemnarea slavonă: „Cu vrerea Tatălui și cu învățătura Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh. S-a făcut acest *Praxiu* apostolesc în zilele binecredinciosului și de Hristos iubitorului domn Io Bogdan voievod, domnul țării Moldovei, prin porunca și cheltuiala robului lui Dumnezeu Luca Arbure, pârcălabul Sucevei, care l-a dat celei din nou zidite biserici de la curtea sa de la Solca, unde este hramul Tăierii cinstitudinii cap al înainte mergătorului și botezătorului Ioan, în anul 7015 [1507], luna mai 29”³⁰.

În biblioteca Parohiei Nașterea Maicii Domnului din Țibeni, jud. Suceava, se păstrează un exemplar incomplet din *Triodul* tipărit la Iași în 1747, inv. nr. 145, lipsă legătura, cu 296 de foi, având pe foile 2–11 însemnarea cu litere chirilice, cerneală neagră: „Această carte *Triod* l-am dat la satul Solca, la biserică, unde să prăznuiește hramul Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul: și am scris leat 1768, martie 25. Venedict (Teodorovici), igumen Solcăi”³¹.

În biblioteca Parohiei Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul din Arbore se păstrează trei tipăriri de la Iași, exemplare complete, legate în scoarțe de lemn și piele, fiind achiziționate, după inventar, în 1760, iar *Evanghelia* în 1762, dar după însemnările ce le conțin *Penticostarul și Apostolul*, procurarea lor a avut loc în ani anteriori.

Penticostar, tipărit la Iași, în 1753, exemplar complet, legătura în lemn și piele, inventar depozit nr. 2513, cu ilustrații. Însemnări, foaia 1^v–18: „Să să știe că acest *Penticostar* este a sfintii biserici din Arbure, unde este hramul Tăere capului ... și-au cumpărat-o sătenii pentru (ca) să fie pomenite sufletele lor în veci... let 7262 [1754]. Foaia 223^v: „Acest *Penticostar* esti adus și dat aicea, la sfânta mănăstire Solca, de noi, smeritul mult păcătos ieromonah Iorest, egumen acestii sfintii mănăstiri, ca să fie pomenire în veci; let 7262 [1754], ap[rilie] 1. Ieromonah Iorest”. Foaia 224: „Let 7262 [1754]. Să să ști că am scris eu, Mihalachii, ficioru popii lui Gheorghii... de binivoitori aceasta și sănătați. Să să știe că acest *Penticostar* l-au luat goștinarii di la Solca pentru banii goștinii, că ne-au pus solcanii o năpasti și am plătit oili și am luat carti di la goștinari, și dacă n-or da, ia părăli... înainte înapoi”³².

Apostol, tipărit la Iași în anul 1756, exemplar complet, legătura în carton și piele, având imprimată o cruce și anul 1756, cu ilustrații în text, inventar depozit nr. 2514, păstrat la Parohia bisericii. Însemnare pe foile 1–20: „Să să știe că acest *Apostol* esti a sfintii biserici de la Arbure și l-au cumpărat oamini pentru [ca] să fie

³⁰ „Ion Neculce”. Buletinul Muzeului Municipal Iași, fascicola 5/1925, nr. 15, p. 345; I. Caproșu, *Biserica Arbore*, Iași, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, mai–iunie 1974, p. 404–419.

³¹ Olimpia Mitric, *Cartea românească veche în județul Suceava. Catalog*, vol. I–IV, Suceava, 1992–1995, p. 51.

³² *Ibidem*, p. 67.

pomenite sufletele lor în cer... la velet 7265 [1757], erei Ion ot Arbure”. Pecete în fum negru „Ion Ilie”³³.

A treia carte din Parohia bisericii Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul din Arbore este o *Evanghelie* tipărită în 1762, legată în scoarțe de lemn și piele, exemplar complet și în bună stare.

Între anii 1768 și 1774 a avut loc războiul dintre Rusia și Turcia, desfășurat în Moldova, căruia i-a urmat cucerirea Bucovinei de către Austria, care în 1785 a desființat mănăstirile și schiturile, între care a fost și mănăstirea Solca. Împăratul Austriei, Iosif al II-lea, a transformat mănăstirea Solca în depozit de pâine, „După ce mai întâi atât iconostasul ei, cât și toate celelalte lucruri sfinte fură scoase dintr-însa, transportate și depuse la biserica din Arbore”³⁴. Între 1787 și 1791 a avut loc al doilea război austro-ruso-turc, când din nou Moldova a fost teatru de război, cu toate consecințele sale nefaste asupra țării. După terminarea războiului, a fost desființat depozitul austriac din mănăstirea Solca, care devine biserică parohială. În 1793, iconostasul ce fusese depus la Arbore a fost dus și montat la mănăstirea Dragomirna, care fusese lăsată în funcțiune. Iconostasul vechi de la Dragomirna, făcut în anul 1775, a fost demontat și dus la biserica din Solca, care fusese resfințită. Tot aici au fost duse și câteva manuscrise slavone, ele fiind văzute în anul 1871 de către Grigore Crețu, ce era atunci profesor la Huși și participase la serbarea de la Putna, din august 1871, organizată de Mihai Eminescu și Ioan Slavici, împreună cu studenți din Bucovina³⁵. Despre soarta acestor manuscrise nu se mai știe nimic în Arbore sau Solca.

Biserica construită de Luca Arbure nu a avut clopotniță, având amenajată o svoniță situată în nișa vestică a lăcașului. Actuala clopotniță a fost construită în anul 1860, din piatra fostelor curți boierești. Clopotele sunt din sec. XIX, cu inscripții în limba română, cu litere chirilice. Prin factura lor, clopotele par a fi fost turnate (sleite) toate de către membrii clopotari ai familiei Făgăraș din satul Pătrăuți – Suceava: Mihai, fiul său Gheorghe și nepotul Vasile.

Clopotul mic, cu dimensiunile de 98 × 50 cm, din aramă, cu o greutate de 80 kg, are inscripția: „Cu cheltuiala dumisal[e] Samuil Grozav și soția sa Sofronia, și cu fiu[l] să[u] Gavrilaş, l-au dat sfintei biserici din Arburi, hramul Tăierea capu[lui] Sf[ân]t[u]lui Ioan Botezător[ul], 1814”. Probabil că meșterul clopotar a fost Mihai Făgăraș.

Clopotul mijlociu, de 62 × 50 cm, din aramă, cu greutatea de 112 kg, are inscripția: „Gheorghe Fogoraș maister din Pătrăuți, anul 1842, s-au făcut la biserica din Arburi”.

³³ *Ibidem*, p. 82.

³⁴ Isidor de Onciul, *Fondul religionariu greco-ortodox al Bucovinei*, Cernăuți, 1891, p. 43.

³⁵ Simion Florea Marian, *Introducere la Condica mănăstirii Solca, de Vartolomei Mazorean*, Cernăuți, Tipografia Suceava, 1902, p. VI–VII.

Clopotul mare, de 95 × 68 cm, din aramă, având 461 kg, are inscripția: „Această camporă s-a făcut pe spezele agricultorului din Arbore, Zaharia Nicolae Buliga, de fiul său George, pentru biserica ortodoxă or(ientală) din Arborea, în preț de 1000 florini, în greutate de 461 kile, în anul 1891”. Donatorul este înaintașul familiei, care este cunoscută în Arbore după porecla Mertic. Datele sunt preluate după registrul-inventar al bisericii.

La biserica din Arbore s-au făcut în secolul XX mai multe reparații între 1909 și 1914; în 1935 a fost refăcută masa altarului, în 1937 au fost efectuate reparații la fațade, în 1943 a fost refăcut acoperișul, iar biserica drănițită din nou, maistru lemnar fiind Ion Irimescu, împreună cu fiul său Iulian, cunoscuți în Arbore după porecla Mujdei. O reparație mai mare s-a făcut între 1954 și 1957, altele mai mărunte între 1959 și 1970. După anul 1990, în cadrul unor fonduri minime, s-a lucrat vara la reparații de mică amploare pentru consolidarea tencuielii pe fațada exterioară, care se desprinde împreună cu fresca. Crăpăturile de pe fațadele de sud și nord nu sunt rezolvate nici până în prezent, ele fiind foarte periculoase pentru monument. La restaurarea din 1954–1957 s-a refăcut soclul din piatră, precum și bordura de piatră din jurul bisericii, când a fost scos și pragul de la ușa de intrare, care s-a dovedit a fi din marmură prelucrată, având săpate, pe fața îngropată în pământ, câteva litere în alfabetul persan. Piatra fusese spartă în două bucăți, iar în 1971 se mai păstra doar una, între timp, dispărută și ea. Fotografia făcută atunci a fost văzută de către un specialist în turcologie, care a descifrat primul cuvânt, acesta fiind Alah. Rândul următor cuprinde numai jumătate din litere, cealaltă parte fiind pe bucata dispărută. Specialistul respectiv a opinat că textul urma în alfabet chirilic, el putând fi numele unei persoane decedate, iar la originea ei, piatra ar fi fost un stâlp de mormânt mahomedan, existând multe cazuri asemănătoare, cu folosirea a două alfabete. Această piatră folosită ca prag ar putea fi pusă în legătură cu un străvechi obicei legat de ridicarea unei biserici. Meșterul sau pristavul lucrărilor, denumit astăzi arhitect, era obligat să aducă cu sine și o piatră dintr-un templu sau monument păgân, care să fie pusă în noua construcție. Se considera că, așa cum în vechile vremuri, oamenii frecventau și se închinau în temple, tot așa vor veni creștinii ca să se închine și să slujească biserica nou ctitorită. Această tradiție a fost explicată în secolul al XIX-lea de către un călugăr de la Muntele Athos, care a vizitat mănăstirea Dragomirna, unde există o piatră de la un monument grecesc, ce a fost considerată că ar fi piatra de mormânt a arhitectului grec Dima, care a ridicat biserica acestei mănăstiri. Descifrarea textului a dovedit că piatra respectivă nu avea nici o legătură cu arhitectul Dima³⁶.

Prin anul 1970, cronicarul Toader Hrib din Arbore (1899–1992) mi-a povestit că între anii 1953 și 1956 se afla ca deținut politic la închisoarea din Suceava, unde a fost în aceeași încăpere cu Mircea Ispir, fostul secretar al patriarhului Nicodim. Acesta i-a povestit că fostul patriarh deținea trei lăzi pline cu documente

³⁶ N. Beldiceanu, *Ms. rom. 4181*, B.A.R., p. 213–218, 226.
<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

importante privind istoria Moldovei, pe care le-a cercetat și el în calitatea sa de secretar. Pentru a nu cădea în mâinile rușilor, în 1944, le-a ascuns într-o tainiță a mănăstirii Neamț. Între documentele respective se afla și unul de la mănăstirea Solca, care cuprindea și o schiță a bisericii lui Luca Arbure, pe care era figurat și traseul tunelului, precum și ieșirile sale. Faptul pare verosimil, întrucât în 1785, când mănăstirea Solca a fost desființată, parte din călugări, împreună cu egumenul Artimon, au trecut Cordonul în Moldova, fiind posibil să fi luat cu ei și documente mai importante. În vara anului 1971 l-am căutat pe Mircea Ispir în București, dar acesta murise după eliberarea sa din închisoare. Am fost și la mănăstirea Neamț, am discutat cu starețul, care mi-a răspuns că mănăstirea fusese restaurată de curând și nu s-a aflat nici o tainiță. Atât el cât și călugări mai bătrâni nu cunoșteau nimic în acest sens.

Peste secole, urmași de-ai lui Luca Arbure care trăiau în Moldova s-au interesat de biserica de la Arbore, întâmplare semnalată de profesorul universitar Isidor Onciul din Cernăuți. În anul 1861, la preotul Teodor Usatiuc, care slujea la această biserică, s-au prezentat „doi domni din Moldova, care ziceau cum că s-ar fi trăgând de-n neamul lui Luca Arbure, și i-au împărtășit o cuvântare de la dregătoriile competente împărătești [austriece], ca să cerce în biserica de-n Arbure oarecari locuri ascunse în zidul bisericii. Aflaseră adecă acei domni, între hârțiile familiare, o însemnare cum că de pe timpul când Ștefan cel Tânăr, fiul lui Bogdan-Vodă Chiorul, tăiasse capul lui Luca Arbure și fiilor lui, s-ar afla ascunse într-un colț din peretele bisericii niște documente însemnate ale familiei și lucruri prețioase”. În însemnarea aceea, pe care i-o arătaseră și preotului Toader Usatiuc, biserica era numită „biserica lui Luca Arbure de-n Solca... Cercetarea sus atinsă s-a făcut în biserică cu de-amăruntul, dară de aflat nu s-a aflat nimic. Se vede, deci, că dacă au fost într-adevăr ceva ascuns în locul acela, vor fi cetit însemnarea familiară alți familianți cu mult mai înainte”³⁷.

Cele de mai sus ar putea eventual fi puse în legătură cu un document din 3 aprilie 1584, când voievodul Petru Șchiopul judecă pâra lui Solomon logofăt și a soacrei lui, Marica călugărița, fiica lui Arbure, portar de Suceava, contra lui Grigorie Udrea, fost vătaf de ținutul Sucevei, „pentru niște bani și argint ce li s-au furat niște tâlhari dintr-o groapă”. Pârâșii declară că acei tâlhari au fost prinși de către Grigorie Udrea, iar acea avere aflată la ei i-a dat-o în mâinile Anei, sora Maricăi călugărița. Grigorie Udrea declară că pe tâlhari și averea găsită „a dat totul în mâinile Maricăi călugărița”, dar nu s-a aflat toată averea câtă s-a furat. După obiceiul țării, Udrea aduce la ziua fixată de domni „mulți oameni buni și bătrâni, și au mărturisit că a dat și averea ce a găsit-o la tâlhari, și pe tâlhari în mâinile Maricăi călugărița, și s-a îndreptat”³⁸.

³⁷ Isidor de Onciul, *op. cit.*, p. 273–276.

³⁸ D.I.R.A., XVI /3, p. 55–56, 241–242, 280–281; Nicolae Iorga, *Studii și documente*, XXI, București, Tipografia „Neamul Românesc”, 1911, p. 281–284.

Biserica din Arbore a urmat soarta satului Solca, ajuns de mai multe ori în atenția unor domnitori ai Moldovei. Atestat documentar în 1418, dar existent încă din secolele anterioare, „cu vechile sale hotare”, a fost cumpărat în 1502 de către Luca Arbure, pârcălab și portar de Suceava (greșit numit hatman), care în 1503 ridică biserica devenită monument istoric, bisericesc și de artă. La decapitarea portarului, în 1523, satul a fost confiscat de către domnie, fiind restituit urmașilor, probabil în 1555, de către domnitorul Alexandru Lăpușneanu. În 1575, 1585 și 1587, fetele și nepoții portarului își împart satele rămase de la acesta. Satul Solca a revenit fiicei Ana, căsătorită cu Pintilie Plaxa, comis, care, neavând copii, îl dăruiește nepoatei de soră (Odochia), Parasca, zisă și Mica, căsătorită cu Grigore Udrea, vătaf de Suceava. Pe timpul domnitorului Iancu Sasu, logofătul Ion Solomon, căsătorit cu Maria, fiica Maricăi călugărița, a făcut mai multe acte „cu vicleşug”, prin care și-a trecut pe numele său satul Solca. În 1580 Ion Solomon, împreună cu 24 de jurători, trebuia să se prezinte în fața mitropolitului Teofan ca să-și susțină cauza. Acesta nu s-a prezentat la termen, dar nici ulterior, astfel că mitropolitul îi dă lui Grigore Udrea un ispisoc, „făcut cu mare sobor, și lege, și judecată nefățarnică”, iar în 1588 domnitorul Petru Șchiopul stabilește prin judecată că cel care s-ar scula ca să întoarcă sau să străce această tocmală, unii ca aceia să aibă a da 50 de boi”.

Construind Movileștii mănăstirea Sucevița (1582 ?) și dorind să o înzestreze cu sate, în anul 1598, mitropolitul Gheorghe Movilă cumpără de la Parasca Udrea și fiica ei Nastasia, căsătorită cu Toader Turcea (Murguleț), vătaf de Suceava, care „de nime silite, nici asuprite, și de a lor bună voie”, vând satul „Solca, la păraul Solca, cu mori în Solca și cu biserică de piatră, și cu case de piatră, și cu pomete, și cu slatine, și cu izvoare de pești”, primind prin schimb de la mitropolit satul Stănilești, ținutul Hotin.

Domnitorul Ștefan Tomșa, construind mănăstirea Solca (în actualul oraș), ia de la mănăstirea Sucevița satul Solca, pe care-l dă mănăstirii sale de la Solca. În 1620, Tofana și Zamfira, fetele Maricăi călugărița, împreună cu Nastasia, fiica Parascăi, nepoata Odochiei, se plâng domnitorului Gașpar Grațiani că „în zilele lui Ieremie voievod au avut mare asupreală și strâmbătate de către Gheorghe mitropolit”, luându-le fără voia lor satul Solca, dându-le satul Stănilești și 300 galbeni ungurești. Ștefan Tomșa a luat de la Sucevița satul Solca și de la ele satul Stănilești, primind în loc satul Iubănești, ținutul Dorohoi, care și acesta le-a fost luat înapoi. Abia în 1625, Ieremie Murguleț, fiul lui Toader Murguleț, a primit ca schimb satul Mihalciul din ținutul Cernăuți. Satul Solca a rămas la Mănăstirea Solca până la secularizarea proprietăților, în 1785, când a fost trecut la Fondul Religionar din Cernăuți, care l-a dat în arendă. Și la începutul secolului al XX-lea, Fondul Bisericesc al Mitropoliei Bucovinei mai vindea în Arbore loturi de case și grădini.

Primele atestări ale satului cu denumirea Arbure – dar și Arbore sau Arbora, sub administrația austriacă – sunt cunoscute prin însemnări de carte din 1754, 1757

și 1762, menționate în prezentul studiu, nume luat după nefericitul stăpân cu sfârșit tragic. Datele cuprinse în aceste ultime paragrafe sunt publicate în colecția *Documente privind istoria României*, secolele XVI și XVII, editată de către Academia Română în deceniul V al secolului al XX-lea.

Die Kirche aus Arbore, Kreis Suczawa

(Zusammenfassung)

Die heutige Gemeinde Arbore, 1754 dokumentarisch attestiert, ist das gewesene Dorf Solca, das durch Dokumente aus dem 15. Januar 1418 bestätigt wird. Die Gemeinde hat eine wunderschöne orthodoxe Kirche, mit Freskomalerei – ein Kunstwerk der Architektur aus der Epoche des Stefan des Grossen.

Die Kirche ist von Luca Arbure, der berühmte Bojar aus der Zeit von Stefan des Grossen, gestiftet; die Gegend um das Dorf Solca war damals der Domänialbesitz von Luca Arbure. Der Lokaltradition gemäss war hier früher eine alte Holzkirche.

Die heutige Kirche wurde 1503 gebaut, ist rechteckig, hat Innenmalerei mit slawischen Inschriften, sowie Patrimonialgüter (Ikonen und Kirchbücher). In der Kirche befinden sich auch das Grab von Luca Arbure und die seiner Familie.

Die Architektur der von Luca Arbure gestifteten Kirche ist für den moldauischen Baustil dieser Epoche typisch.

TOPONIMIA COMUNEI SUCEVIȚA

ION POPESCU-SIRETEANU

În septembrie 1979 am făcut o anchetă toponimică în comuna Sucevița (satele Sucevița și Voivodeasa), fiind însoțit de domnul Dragoș Moldovanu, doctor în filologie, șeful sectorului de toponimie de la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „A. Philippide” din Iași. Materialul adunat urmează să fie folosit la realizarea *Tezaurului toponimic al României. Moldova. Bazinul Sucevei*.

Comuna se învecinează cu satele: Horodnic la nord-est, Gălănești la nord, Putna la nord-vest, Vatra Moldoviței la sud-vest, Frumosu și Mănăstirea Humorului la sud, Solca la sud-est, Marginea la est.

Ne-au dat informații: 1) Chiraș Ioan, 59 de ani, pădurar din 1954, brigadier silvic la data anchetei; localnic; 2) Cazac Ilie a Leon, 60 de ani, pădurar, 7 clase și școală silvică; localnic; 3) Chiraș George, 60 de ani, brigadier silvic; localnic; 4) Hrehorciuc Avram, 73 de ani, muncitor la pădure; originar din Sucevița, trăia în Voievodeasa din 1945; 5) Senegeac Constantin, 48 de ani, școala medie tehnică financiară, fost silvicultor; funcționar la primărie; localnic; 6) Cazac Ioan al lui Ilie, 66 de ani, 6 clase, pensionar, muncitor forestier; localnic; 7) Bodnari Toaderi, 57 de ani, 7 clase; originar din Bilca, trăitor în Sucevița de 25 de ani. Nu mai amintim numele unor informatori ocazionali. Ultimul dintre informatori, din ian.–mai 2001, este Stelian Cazacu, viceprimar; Domnia-sa mi-a trimis, la cerere, o hartă toponimică a comunei și mi-a dat unele informații scrise. Îl consider un bun colaborator și îi mulțumesc și pe această cale. Domnia-sa este autorul *Hărții toponimice a comunei Sucevița*, definitivată de prof. Ovidiu Bătă de la Centrul de Studii „Bucovina”, publicată ca anexă la lucrarea noastră.

Pentru istoria satului și a mănăstirii, se poate consulta cu folos, în primul rând, cartea lui Dimitrie Dan, *Mănăstirea Sucevița, cu anexe de documente ale Suceviței și Schitului celui Mare*, București, 1923, la care se adaugă Teodor Balan, *Documente bucovinene*, vol. I–VI, Cernăuți, 1933–1942. Noi informații privitoare la Sucevița sunt în volumele VII–IX din lucrarea lui Teodor Balan, inedite.

Petru-Voievod dăruiește, la 1583, mănăstirii nou zidită satul Sucevița, având „loc de moară la Sucevița și cu poieni pentru fânațe și cu munți și cu slatine cari sânt pe acei munți și cu izvoare cu pești”. Satul este dăruit mănăstirii „cu tot venitul”. Urmează hotarul satului: „... și hotarul acelei sf. mănăstiri de Sucevița și al acelu sat

Sucevița să fie pe unde sânt hotarele slugii noastre credincioase pan Iurașcu vornic de gloată și pan Corlătescul mare vatag de Suceava împreună și cu părintele și rugătorul nostru Kir Anastasie fost mitropolit și cu alți oameni buni începând din câmp de la gura Horodnicelului de la lazul lui Mihail la mocirla curată și alătura cu ele la *Teșcioara* și alătura la *Prăpădenia* la capătul ... însemnat, și pe povârnișul opcinei la semnul mare la dealul Horodnicului, dară opcina și la vale, pe vârful *Pietroasa* și de acolo spre sud la dealul *Voitinul* la *Prislopul Veșeului* și la dealul *Săcărei* la capătul *Voevodeasei* și de acolo la *Dealul Crucii* la vârful *Berchiașului* și la *Stâna Sechereaș* la vârful *Ruscăi* și acolo se întâlnesc hotarele Moldaviței, ale Putnei și ale Suceviței și de acolo drept cu opcina la *Stânișoara* și iarăși opcina la *Stâna Ursului* și iarăși la cărarea călugărească de la Moldavița și de acolo la răsărit la prislopul preoților și opcina la *Poiana Mărului* și opcina la *Târgșor* și iarăși alătura cu opcina la *Valea Homorului* și alătura la izvor la *Dealul Homorului* și la cel dintâi prislop care s-a coborât de la *Dealul Homorului* care este pentru a petrece vara și iarăși opcina la *Piatra Femeilor* și de acolo la *Dealul Vulturilor* la capătul *Somi* și opcina la *Dealul Solcin* și iarăși opcina până unde se întâlnește cu drumul slatinii și de acolo tufișul la capătul pârâului și tot drumul *Olhoveșului* unde iese drumul din pădure la colțul lui Jurj la poiana *Hirevul* și la vadul *Verboveț* de la *Olovăț*, de acolo în susul drumului printre țarina *Olhoveșului* și printre cea a Suceviței și la vale la fântână unde este crucea și stâlpul lui Ștefan vodă și de acolo la colțul *Brădățelului* la lazul lui Dănicu și de acolo la heleșteul lui Mihail, acesta este întreg hotarul...” Actul a fost scris de „Stroici marele logofăt” la 1583, *luna av(gust), 6 zile* (Balan, *Documente bucovinene*, I, p. 88–90; sublinierile editorului).

Cum se poate constata, multe dintre numele topice din document se folosesc și astăzi.

T. Balan, în *Sate dispărute din Bucovina*, Cernăuți, 1937, p. 17, scrie despre satul *Movileni*, care apare o singură dată în documente, la 26 februarie 1586, când Petru Șchiopul a dăruit mănăstirii Sucevița satul Sucevița și satul cel nou, *novoselița*, din hotarul Suceviței, numit *Movileanii* (Balan, *Documente bucovinene*, II, p. 35, 38). „Știm așadară că Movileanii, probabil zis așa în cinstea Moveștilor, făcură parte din satul Sucevița. *Movileanii* nu se mai cunoaște astăzi în Sucevița”.

Așadar, numele topice consemnate în acest document sunt următoarele: Cărarea Călugărească, Colțul Brădățelului, Colțul lui Jurj, Crucea și Stâlpul lui Ștefan-Vodă, Dealul Crucii, Dealul Homorului, la Izvor la Dealul Humorului, Dealul Horodnicului, Dealul Săcărei, Dealul Solcin, Dealul Voitinul, Dealul Vulturilor, Drumul Olhoveșului, Gura Horodnicelului, Heleșteul lui Mihail, Horodiște (mănăstirii Sucevița i se dau, la 1583, „cinci fălci de vie în Horodiște”, dar locul este în afara hotarului acestui sat), la Capătul Somi, Lazul lui Dănicu, Lazul lui Mihail, Mocirla Curată, Opcina la Dealul Solcin, Opcina la Piatra Femeilor (astăzi Pietrile Muierii; în textul slavon *Do Jenski Kameni*), Opcina la Poiana Mărului, Opcina la Stânișoara, Opcina la Stâna Ursului, Opcina la Târgșor, Opcina la Valea Homorului,

Poiana Hirevului, Poiana Mărului, Prăpădenia, Prislopul Preoților, Prislopul Vețului (la Putna un pârâu se numește *Vițaul*), Stănișoara, Stâna Sechereaș, Stâna Ursului, Teșcioara, Târgșor, Țarina Olhovețului, Vadul Verboveț (de la Olovăț), Valea Homorului, Vârful Berchiașului, Vârful Pietroasa, Vârful Ruscăi, Voevodeasa („la capătul Voevodesei”).

În documentul de la 1586 apare numele de sat *Movileanii*, de la un Movilă, înaintaș al Movileștilor. Toponimia actuală nu mai păstrează acest nume, Movilenii fiind, probabil, înglobat în satul Sucevița.

Cercetătorul va compara această listă cu cea prezentată de N. Grămadă în *Toponimia minoră a Bucovinei*, București, Editura Anima, 1996, II, p. 469–470. Tot aici sunt consemnate nume topice de la 1783, secolul al XIX-lea (după *Cadastrul Tribunalului Rădăuți*), din 1921 (după *Harta Ocolului Silvic Sucevița*), din 1939 (după informații de la Prefectura jud. Rădăuți), la p. 470–471.

Aici precizăm că prima atestare a numelui Sucevița (*Socevița*) este de la 1443. Într-un document de la Ilie-Voievod, 22 mai 1443, se consemnează că panului Didrih, staroste al Podoliei, „i-am dăruit și i-am dat curtea noastră de la Volhoveț, și cu piua de sumani și cu moara, și Gherman vânătorul, și Socevița, și cu toate cătunele și veniturile care ascultă de acea curte din vechime...” (DRH, A., *Moldova*, I, doc. nr. 231, p. 326).

La 1979, hotarul Suceviței era de la gura pârâului Voevodeasa, Dealul Ungurului, Dealul Fătăciunii, Poiana Pungarații, Dealul Furciturilor, Dealul la Iedere, Poiana Corbuloaiei, Poiana Crucii, Trei Movile, Hopileanca, Poiana Ursului, Poiana Ovăsului, Trei Movile, Prislopul Mare, Prislopul Mic, Poiana Mărului, Poiana Târsiciori, Obcina Târsiciori, La Ciuhă, Poiana Știubeilor, Țufleica, Tarnița Arșitei, Vârful Obcinii, Capătul Listeți, Vârful La Socărie, Capu Dealului, La Movilă, gura pârâului Voevodeasa. Iar hotarul satului Voevodeasa era de la Gura Voivodesi, Dealul Fătului, Dealul Salcâmului, Imașul Voivodesi, Pădurea Voivodesi, Vârful Liga, Hacıungu Mic, Hacıungu Mare, Dealul Meselor Mari, Poiana Corbuloaia, Dealul Iederii, Dealul Furciturilor, Dealul Pungarăți, Dealul Fătăciunii, Dealul Ungurului, până la Gura Voivodesi.

În Sucevița locuiesc numai români. S-a vorbit și limba germană, care astăzi nu se mai vorbește. Au fost și câteva familii de țigani, care locuiau separat; au fost mutați la Voevodeasa, în locul germanilor repatriați. Religia este cea ortodoxă, dar sunt și sectanți, bapțiști și *agventiști*. Numărul acestora a mai crescut în ultimii ani. Oamenii se ocupă cu munca la pădure, la fabrica de cherestea, sau cu creșterea animalelor. Agricultură este slabă, fiind locuri de munte. Alte ocupații sunt dulgheria, tâmplăria, fierăria, țesătoria, sculptura în lemn. Puțini localnici lucrează în alte părți, mineri la Leșul Ursului, sezonieri în agricultură, în Banat sau în Dobrogea. În comună vin la lucru oameni din Marginea, Vicov, Voitineli, dar și din Maramureș, mai mult din Borșa. În timpul stăpânirii austriece erau aduși la munci forestiere și italieni. Pe pârâul Dragoșin erau două construcții cu numele *Coliba Talianului / Talienilor*. Italienii aveau

și câte o fierărie, iar între ele era o linie ferată numită *ștrecă*. Locuitorii din Sucevița au fost împrăștiți în 1921 cu pământ la Fântânele, lângă Rădăuți, și la Poiana Curții, lângă Marginea. Familiile mai vechi sunt Chirășenii (singular Chirăș) și Ițcușenii (singular Ițcúș). Alte familii sunt: Știrbu, Pânzaru, Zaremba, Holiniuc, Hrehorciuc, Mihalaciuc, Rotiliuc, Bujanoschi, Golembioschi...

Satul Voevodeasa este acum constituit din oameni veniți din Sucevița, Marginea, Horodnic, muncitori la fabrică și la pădure. Majoritatea sunt români ortodocși; unii sunt sectanți. Nemții rămași sunt catolici și au o capelă. Satul se numea Huta, pentru că avea o fabrică de sticlă, făcută „în timpul Austrii”.

Orașul cel mai apropiat este Rădăuți (Rădăuț, Radăuț). Înainte nu se pronunța numele orașului; se spunea „mărg la târg”.

Prezența numelor de familie poloneze sau ucrainene se explică prin relațiile Movileștilor, ctitorii mănăstirii, cu Polonia și prin aducerea la lucru a unor oameni din sud-estul Poloniei, dintre ei mulți fiind români cu nume slavizate, precum *Mihalciuc*. Existența unor oameni aduși din Polonia este dovedită și prin toponimie, de pildă *Dealul Boicului*.

Cu privire la graiul local, consemnăm câteva particularități.

În vocalism:

- *a* accentuat trece la *ă* în unele forme de plural : *Arșăța Măicilor, căs*;
- *ă* protonic este înlocuit cu *a*: *casuță, manastiri*;
- *ă* de după accent poate trece la *â*: *Mesteacăân, Zneámân*;
- *ă* final este înlocuit cu *â*: *cásâ, casuță*;
- *e* accentuat este realizat ca *e* deschis în: *meșă, behni, șeșă, verdi*;
- *e* accentuat este înlocuit cu *ă* în: *Covăț, Șăsuri*;
- *e* din *secătură* a fost înlocuit cu *ă* și apoi acesta cu *a*: *sacatură*;
- *i* a fost înlocuit cu *â* în *Dragoșân*;
- *o* din *Dragoș* a fost înlocuit cu *u*: *Drăguș*.

În consonantism:

– spre deosebire de graiurile moldovenești, în Sucevița, fricativa *c* este o caracteristică fonetică importantă: *Ĉungi, Fatacúne, Hacúngu, Târșácóri*; mult mai rar se folosește fricativa *s*, mai ales la cei veniți din satele învecinate;

– nazala *m* urmată de vocală palatală se palatalizează, ca în *Niclaúș, Carañidarii*;

– bilabiala *p* urmată de vocală palatală se palatalizează, ca în *Chiátra, Chetroása, La Pchiátrá*;

– în numele *Damașhín*, *ș* l-a înlocuit pe *s*, dar se pronunță și *Damașhin*;

– fricativa *ž* apare frecvent, ca în *Bahna Fažetului, La Stežúicá*;

– fricativa *v* urmată de vocală palatală se palatalizează în *ž*: *Možilá* sau în *y*: *Moyilá*.

Numele satului se pronunță *Sucevița* sau *Susevița*, dar în localități învecinate se pronunță și *Șuviță* (apa și satul): *mărg la Șuviță la manastiri*.

În Sucevița, oamenii spun că sunt ape: *Sucevița, Voivodeasa, Bercheza, Dragoșanu și Rusca*. Toate celelalte cursuri de apă sunt *parei*. Interesantă este informația că un *parău* este format din mai multe izvoare. Când apa din *parei* se răspândește și acoperă locurile, de obicei fără apă, se spune că *sâ-mprășkii apa / pareili*.

Diftongul *ua* din *Agapchiuái, Corbuluái* etc. a fost redat, literar, prin *oa*.

În gramatică:

Am înregistrat și am notat ca atare formele de genitiv: Cararea Pútni, Codru Voivodeșâ, Cotu Bisérici, Dealu Cășmi/Cârșmi, Dealu Crúci, Dealu Humarii, Dealu Pârlitúri, Dealu Troáhni, Gârla Móri etc., în locul formelor literare: Cărarea Putnei, Codrul Voevodesei, Cotul Bisericii, Dealul Cășmei/Cârșmei, Dealul Crucii, Dealul Humăriei, Dealul Pârliturii, Dealul Troahnei, Gârla Morii etc.

Eugen Herzog și Vasile Gherasim au observat că „toate satele șesului acestuia [care înconjoară Rădăuțiul] au un dialect [adică un grai] aproape identic cu dialectul mărginean, pe când dialectul comunei Sucevița care, dinspre munți și păduri, se hotărește cu comuna Marginea, arată un număr de deosebiri foarte marcante de la dialectul mărginean” (în „Codrul Cosminului”, I, 1924, p. 357).

*

În lista care urmează prezentăm, în ordine alfabetică, numele topice din comuna Sucevița. Le redăm într-o transcriere cât mai aproape de pronunția locală. În câteva rânduri, am reprodus întocmai explicațiile informatorilor, între ghilimele. Se dau și unele informații utile, de care informatorii sunt siguri sau numai le presupun. Constatăm că în multe cazuri locurile au mai multe denumiri, prin urmare avem sinonime. Toate numele topice se constituie în straturi, astfel de situații fiind semnalate în lucrare. Acestea au apărut în funcție de numele noilor proprietari. Procesul va continua. Stratul cel mai vechi este consemnat la 1583, în afară de numele Suceviței, care este menționat mult anterior.

Am înregistrat și o bogată listă de apelative topice, pe care le prezentăm separat.

Cine se va ocupa de toponimia comunei Sucevița într-o cercetare monografică, va trebui să se folosească și de legendele istorice culese de S. Fl. Marian, în unele apărând nume de locuri din această zonă.

Am folosit o transcriere fonetică minimă, notând accentul de cele mai multe ori, deși acesta coincide în aproape toate cazurile cu cel cunoscut.

În încheierea acestei prezentări, îi aducem mulțumiri domnului dr. Dragoș Moldovanu pentru inițierea noastră în anchetele toponimice, cu care ne-am deprins ușor, întrucât între 1963 și 1979 am efectuat multe anchete dialectale și păstorești.

Materialul toponimic a fost adunat cu ajutorul unui *Chestionar toponimic și entopic general cu un glosar de entopice onomasiologic*, întocmit de Dragoș Moldovanu, Iași, 1978.

1. *Apa Berchézului* sau *Berchéza*. În sat nu este numele *Berchez*. Se crede că au fost oameni străini care au locuit *pe Bercheza*. Își are izvoarele în *Dealul Corbulai*, la hotarul cu Putna. La 1490 se menționează *Runcul lui Berchez*, în hotarul Braniștii Mănăstirii Putna, iar la 1502 *Runcul lui Bercheaz* (N. Grămadă, *Toponimia minoră a Bucovinei*, II, p. 406, 407).

2. *Apa Dragoșâmului*. Ar fi trecut pe aici Dragoș-Vodă. Era, la *Izvoru lu Dragoș*, o piatră scrisă cu litere chirilice. Acum nu mai este. În hotarul satului Sucevița, la vest de satul Marginea și la nord de satele Solca și Mănăstirea Humorului.

3. *Apa Húfâ*. Acum se numește *Apa Voivodêsâ*. De la numele satului *Huta*, azi *Voivodeasa*. A fost în sat fabrică de sticlă din cenușă de brad.

4. *Apa Mărului* este alt nume pentru cursul superior al pârâului *Sucevița*, de la *Gura Rúști* în sus. Vine din *Poiana Mărului*. Este nume recent (din 1950).

5. *Apa Rúști* sau *Rúsca*. Numele stă în legătură cu faptul că pe această apă se face legătura cu satul Ciumârna, unde se vorbește huțula. Șoseaua actuală Sucevița – Ciumârna – Vatra Moldoviței este recentă.

6. *Apa Sucevișâ* este formată din *Apa Ruști*, *Apa Mărului* și *Apa Dragoșâmului*. Izvorăște din *Poiana Mărului*. Unindu-se cu alte pâraie, dă micul râu Sucevița, afluent pe dreapta al râului Suceava.

7. *Apa Șoarecului*. „*Apa Șoarecului* se află pe teritoriul administrativ al comunei Marginea. Izvorăște din apropierea *Pietrilor Muierilor* și se varsă în *Sucevița* în partea de est a comunei. *Valea Șoarecului* este limitrofă și face hotarul între cele două comune pe o lungime de 8 km” (Stelian Cazacu, scrisoare din 20 mai 2001).

8. *Apa Voivodêsâ*. Vezi *Apa Huțâ*.

9. *Arșâța*. La vest de Sesia Școlii, între pâraiele *Voivodeasa* și *Sucevița*.

10. *Arșâța di pi Dealu Rusca* sau *Arșâța Măicilor*. Este proprietatea mănăstirii de maici din localitate.

11. *Arșâța Măicilor*. Vezi *Arșâța di pi Dealu Rusca*. La vest de *Izvoru Cucului* și la nord de *Codrișor*.

12. *Bahna Agapchioái* sau *Balta la Agapchioáia*. Numele îi vine de la numele femeii lui Agapie Rotiliuc.

13. *Bahna Cahálului* sau *Cahálu*. Nume vechi. „Așa l-am apucat din vechime”.

14. *Bahna cu harapúst*. Harapustu „îi o plantă pe care o mănâncă oile, gânștili”.

15. *Bahna Damașchinului* sau *Damașchinului*. Nu este astăzi bahnă, ci un șes la poalele dealului cu același nume.
16. *Bahna di la Covăț*.
17. *Bahna di la Grădină*. A fost o pepinieră.
18. *Bahna di la Parcela o Sută*.
19. *Bahna Fagétului* (~ *Fazétului*). Este arboret de fag.
20. *Bahna Furcóiului*.
21. *Bahna Chetrișului*.
22. *Bahna la Ghez*. De la porecla lui Cazac Dumitru. Iar porecla i-a fost acordată pentru că a spus *ghezăș* pentru *tren*.
23. *Bahna la Iliei Fășcu*. „Era Iliei aproape cu casa”.
24. *Bahna la Stegiuică* (~ *la Stežuiică*) sau *Bahna Târșáciurului*. „Acuma nu mai este Bahnă, îi culmatată”, „îi mălită”. *Stežuiică* este un derivat diminutival de la *stéži/stegi* „ștevie”.
25. *Bahna Târșáciurului*. Vezi *Bahna la Stegiuică*. Cuvântul *târșációr* este un diminutiv al lui *târș*, obișnuit în graiul din localitate.
26. *Bahna Vêrdi* sau *Balta Vêrdi*. Este „în vârful parăului la 9”; „are și iarbă și mătreață, de unde îi vine numele”.
27. *Balta la Agapchioáia*. Vezi *Bahna Agapchioái*.
28. *Balta Vêrdi*. Vezi *Bahna Vêrdi*.
29. *Bêhnili Imașului*. Sunt pe imașul mănăstirii. Pluralul lui bahnă este *bêhni*.
30. *Bêhnili la Nemț*. Se află pe *Dealul Némțâlor*.
31. *Berchéza*. Vezi *Apa Berchézului*. Pe ambele părți ale pâraului se află *Padúrea Berchéza* sau *Padúrea la Berchéz(a)*.
32. *Bâtca Córbului*. Vezi *Dealul Corbuloái*.
33. *Bâtca Mari* sau *Liga*. „Are o formă rotundă ca o căciulă”. La vest de *Padurea Pietroasa*, în hotar cu satul Gălănești.
34. *Bóicu Mari*. Între *Boicu Mic* și *Izvorul Cucului*.
35. *Bóicu Mic*. La est de *Boicu Mari* și la vest de *La Moară*, pe stânga pâraului Sucevița.
36. *Bursucaría*. Alături cu *Balta Vêrdi*. Este loc cu bursuci.
37. *Cahálu*. Vezi *Bahna Cahalului*.
38. *Cápátu Haléiului*. Cuvântul *capăt* se pronunță *cápăt*.
39. *Capátu Humarii*.
40. *Capátu Listéță* sau *Capátu Listăță*. Aici se organiza o licitație în care se vindeau arbori „cu firul” din pădurea comunală.

41. *Capu Dealului*. Se numește astfel locul de unde începe *Drumu Catanelor*. Tot așa se numește locul numit și *Capâtu Humarii*. În estul satului, la sud de *Pârâul Sucevița*, la confluența acestuia cu *Pârâul Voivodésă*.

42. *Carărea Bisérici*. De la fabrica de cherestea la biserica din Voevodeasa.

43. *Cararea Dragoșanului* sau *Cararea di la Dragoșân*.

44. *Cararea Grăfului*. Acum așa se numesc toate cărările de vânătoare care ocolesc dealurile pe la mijlocul lor și au fost făcute de Fondul Bisericesc. La început așa s-a numit numai o cărare.

45. *Cararea Izvorului*. Din capătul hudiței *Izvor* până la *Dealul Șoarecului*.

46. *Cararea Putni*. „Din cracii parșilor di la Corbulai până la tarniță la Corbulai”.

47. *Chiatra Mari*. Este o stâncă mare, în nord-vestul comunei Sucevița, între *Poiana Hacıungului* și *Poiana Stânișoarei*. Este ocolită la nord și sud de afluenți ai *Pârâului la Opt*.

48. *Cararea Ungurului*. „Din capâtu *Hudiță Ungurului* în capătul *Hudiță Țăganilor*”.

49. *Ciungitúra* (*Cungitúra* și *Sunžitúra*). Astăzi nu sunt copaci ciungi, ci este un fânaț în acest loc. Numele păstrează informația că în trecut a fost o ciungitură.

50. *Ciungiu Lúpului* (*Cîngu* și *Súnžu*). Tradiția spune că aici ar fi fost rupte de lup două vite. Nu mai sunt copaci ciungiți; locul este acoperit de pădure.

51. *Câmpurili*. Loc mai așezat, fost despădurit. Cândva erau diferite culturi. Are două pâraie.

52. *Coasta Covățului* sau *Coasta Covéțelor* sau *Coasta Covățelor*.

53. *Coasta Furcóiului*.

54. *Coasta La Făgét*, între *Dealul Plaiuș* și *Dealul Rău*.

55. *Coasta Mésálor* sau *Creasta Mésálor*.

56. *Coasta Pârlitúri* și *Dealul Pârlitúri*.

57. *Coasta Țăganilor*. Au fost țigani. Acum nu mai sunt.

58. *Codrișór*. Loc strâmt la o margine, care apoi se deschide. În vestul satului Sucevița și la nord de *La Sacatúră*, la vest de confluența *Pârâului Sucevița* cu *Pârâul Mărului*.

59. *Codru Voivodésă*. Pădure în nordul satului Voevodeasa, în hotar cu Horodnicul.

60. *Coliba Taliénilor* și *La Coliba Taliénilor*. Au lucrat italieni la păduri, în timpul ocupației austriece a nordului Moldovei.

61. *Corhána lui Andronáchi*.

62. *Cotu Berchéza*. Cot de sat, pe *Pârâul Bercheza*.

63. *Cotu Bisérici*. Cot de sat în Voevodeasa, pe lângă biserică. Vezi *Cotu d' pi Váli*.
64. *Cotu din Jos* (~ *din Țos*). Este din jos de mănăstire.
65. *Cotu din Sus*. Este din sus de mănăstire.
66. *Cotu di pi Deal*. Parte de sat în Voevodeasa.
67. *Cotu di pi Céntru*. (~ *di pi Séntru*). Partea centrală a satului Voevodeasa.
68. *Cotu di pisti Apâ*. În Voevodeasa. Are numai 4 case.
69. *Cotu di pi Vali* sau *Cotul Bisérici* (și ~ *Bisérisi*).
70. *Cotu din sus di pod*. Parte a satului Voevodeasa.
71. *Cotu Țágánilor* sau *La Țágáni*. Este același cu *Cotu Bisericii* sau cu *Cotu di pi Vali*.
72. *Creasta Mésálor*. Vezi și *Coasta Mésálor*.
73. *Dealul Arșâțâ* sau *Pi Arșâțâ*. Este *Dealul de la Poiană*, așezat în fața soarelui, adică spre miazăzi.
74. *Dealul Bóicului*. Cuvântul *boic* este poreclă pentru poloni.
75. *Dealul Bóului*. Au fost ocoale pentru vite (informatorul știe asta din auzite).
76. *Dealul Ciúngiu Lúpului*. La vest de *Dealul Niclăuș* și la nord de *Boicu Mare*.
77. *Dealul Cásmi* sau *Dealul Cárșmi*. Acolo a fost prima cârciumă din Sucevița. Între *Pârâul Bercheza* și *Pârâul Sucevița*, la vest de mănăstire.
78. *Dealul Crúci*. Este o cruce de drumuri; se întâlnesc: *Drumu Catanelor*, *Plaiu Obcinii Mari*, *Plaiu Crucii* și *Plaiu Săcrișului*.
79. *Dealul Corbuloái* sau (doar) *Corbulái*. Vezi *Bátca Córbului*. În nord-vestul comunei Sucevița, la izvoarele *Pârâului Bercheza*.
80. *Dealul Damaschimului* sau *Dealul Damaschinului*. Numele vine de la un călugăr numit Damaschin; a fost un schit în vârful dealului; nu mai este demult. La sud de *Pârâul Rusca*.
81. *Dealul Fataciúnii* sau *Dealul Fatasúni*. Au fost ocoale în care fătau oile; este un loc mai dosit, la confluența pâraielor *Rusca* și *Mărul*.
82. *Dealul Fátului*.
83. *Dealul Furciturilor* sau (numai) *Furcíturi*. Culmea are formă de furcă și este o furcă de pâraie.
84. *Dealul Hacíúngu (Hasíngu) Mic*. Se numește așa de la un copac uscat, fără crăci. Pădurea a fost *secuită*. Numele vine mai sigur de la o poiană.
85. *Dealul Holm*. La sud de *La Listáři*.

86. *Dealul Hopileanca*. După numele unei femei.

87. *Dealul Humarii*. Se numește și *Humaria*.

88. *Dealul Imașeli* (~*Imășele*). Era imaș cu porțiuni întrerupte.

89. *Dealul Imășului*. Se mai numește *Dealul Salcânilor*.

90. *Dealul Mésâlor*. Vezi *Coasta* sau *Creasta Mésâlor*.

91. *Dealul Chetroása*. Este un deal pitros, stâncos.

92. *Dealul Bursucarii*. Același cu *Dealul Fataciunii*; sunt „borț de bursuci”.

93. *Dealul la Casuță*. A fost o casă mică de vânatoare, a paznicului de vânatoare. La izvoarele *Pârâului Rusca Veche*.

94. *Dealul la Cruciață*. Este acum o cruce de piatră. Înainte „dealul avea o cruciță mică de piatră”.

95. *Dealul la Grigóri*. Se numește așa pentru că Grigore Ițcuș a exploatat un parchet de pădure. Se mai numește *La Șleag la Grigóri*.

96. *Dealul la Hranitoári*. Este o hrănitore pentru sălbătăciuni.

97. *Dealul la Iéderi*. Acum în comuna Arbore.

98. *Dealul la Opt* (este vorba de parcela 8).

99. *Dealul la Stâncă* sau *La Stâncuță*. Este o stâncă mare spre culme.

100. *Dealul Liga*.

101. *Dealul Mésâlor*. Sunt poieni întinse ca masa, podișuri. Se mai numește *Coasta* sau *Creasta Mésâlor*.

102. *Dealul Mesteacâmului* sau *Mesteacâmu*. Sunt și acum mesteceni.

103. *Dealul Móri*. Au fost trei mori ale mănăstirii.

104. *Dealul Neágu* sau *Dealul Neágului*. *Neagu* a fost un călugăr; mai este o cruce în locul schitului. La sud de mănăstire.

105. *Dealul Némțâlor*.

106. *Dealul Niclaúș*. Între *Pârâul Bercheza* și *Pârâul Sucevița*, la ieșirea dinspre vest din sat.

107. *Dealul Páltimului*. Sunt paltini.

108. *Dealul Pârlitúri*. A fost un foc de demult, după primul război mondial, în 1925. Se mai cheamă și *Pârlitúra* și *Coasta Pârlitúri*.

109. *Dealul Pláiu Mári*. La sud-est de DN 17 A. Este drumul cu multe curbe, peste Opcina Mare, de la Sucevița la Ciumârna și Vatra Moldoviței. Trece pe lângă punctul numit *La Pálmă*.

110. *Dealul Pláiu Mic*. La nord de locul numit *La Coveș*, în stânga *Pârâului Mărului*.

111. *Dealul Plaiúț*. La nord de *Coasta La Făget*.

112. *Dealul Porcarii*. Au culcușuri mistreții; se scaldă.
113. *Dealul Prislópu Mári*.
114. *Dealul Prislópu Mic*.
115. *Dealul Pungaráti*. De la numele unui brigadier *Pangarat* sau *Pangaraș*.
116. *Dealul Rău*. Terenul este prăpăstios, neproductiv. La sud de *Coasta La Făget* și la nord de *La Várnișă* și *Tolocuța Ștefanoaiei*, în nordul satului Sucevița.
117. *Dealul Râpi* sau *Râpa*. Au fost surpături; acum nu mai e râpă.
118. *Dealul Salcânilor*. Sunt salcâmi plantați în 1940.
119. *Dealul Șarparii*. Sunt șerpi mulți; vipere și șerpi negri.
120. *Dealul Troáhni*. Numele mai vechi este *Toloaca Trúlii*.
121. *Dealul Țágánilor* sau *La Várnișă*. Au stat acolo țigani. Acum nu mai sunt.
122. *Dealul Úngurului*.
123. *Dealul Zneámânului* sau *Zneámân*. La sud de satul Sucevița și la est de mănăstire.
124. *Dâmburile la Simión*. La vest de *Pârâul Ungurului* și la nord de *La Slătioară*.
125. *Dragoșănu*. Vezi *Apa Dragoșănilor*.
126. *Dragoșănu* sau *Pădurea Dragoșănilor*. Pe amândouă părțile *Pârâului Dragoșănu*.
127. *Drumul Berchéza*. „Pi parău”.
128. *Drumul Catánilor* sau *Drumul Ungurilor*. A trecut pe acolo armata austro-ungară în primul război mondial.
129. *Drumul Dragoșănilor*. „Pi parău”.
130. *Drumul Mari*. Numele vechi al șoselei.
131. *Drumul di pi Deal*. Drum în Voevodaea.
132. *Drumul de pi Váli*. În Voevodaea.
133. *Drumul Împărătesc*. Ducea spre Cernăuți.
134. *Drumul Pútni*. De la pârâul Putnei până în tarnața *Haciungului Mare*.
135. *Drumul Rúșálor*. De la gura pârâului *Ruș* până în *Poiana Mărului*, pe *Opcina Casușă*.
136. *Drumul Rúști*. „Pi Parău Ruști”.
137. *Drumul Suceviță*. „Pi Parău Poiana Mărului”.
138. *Drumul Voivodésá*. „Pi Parău Voivodésá”.
139. *Drumul Úngurului*. Vezi *Drumul Catanilor*.
140. *Drumul Ștréhi*. Venea pe aici trenul tras la deal de cai, iar la vale doar cu frâne; nu mai este; de la Gura Putnei la fabrica Sucevița, pe lângă șosea.

141. *Fântâna lui Nicodim*. A fost făcută de un om Nicodim.

142. *Furciturile*. I se mai spune *Dealul Furciturilor*; culmea are formă de furcă și este o furcă de pâraie.

143. *Furcóiu*. Deal în fața mănăstirii; de la numele unui călugăr care a trăit acolo; poate și de la aspectul unei furci de tors, cu caierul mare.

144. *Gârlă*. Șanț săpat din albie până la moară, pe unde se scurgea apa.

145. *Gârla Móri*¹ (fostă). De sub *Poiana Lungă*, până la gura *Pârâului Dragoșân*. Era moara lui Irimia Chiraș. Veneau huțanii de la Ciumârna și mărginenii și măcinau aici.

146. *Gârla Móri*² (fostă). De la *Livada lui Filip* până la *Poiana Prelucii*. Era moara lui Dumitru Verișan.

147. *Gârla Móri*³ (fostă). De la *Pârâul Prelucii* la *Pârâul Ulmi*. Era moara lui Cătler Péter.

148. *Gârla Móri*⁴ (fostă). Din fața mănăstirii până la *Pârâul Rotaru*. Era moara lui Raif.

149. *Gârla Móri*⁵ (fostă). De la *Pârâul Boului* până la *Pârâul Humăriei*. Era moara mănăstirii și moara lui Tanasă Vatamaniuc.

150. *Gârla Móri*⁶ (fostă). De la *Pârâul Humăriei* până la *Pârâul La Bahna lu Ilii*. Era moara lui Ilie Fâșcu.

151. *Glódu la Léspez*. Aici au fost împușcați doi braconieri cu un singur glonte.

152. *Glódu di la Paduréț*.

153. *Glódu la Puturósu*.

154. *Glódu la Ruș*, în *Șleágu Rúșálor*.

155. *Glódu la Sfrédil*.

156. *Glódu la Ulmi*.

157. *Gradina Rúsului* sau *Bahna Furcoiului* sau *La Casa Secrierului*. La vest de *Dealul Furcoi*.

158. *Groápa Ciungu (Cúngu) Lúpului*.

159. *Groápa la Bodaléni*. De la numele *Bodale*.

160. *Groápa la Caldári*.

161. *Groápa la Franț*.

162. *Groápa la Sádor*. De la numele lui *Sádor Cazac* (decedat).

163. *Groápa la Țágáni*.

164. *Gúra Berchézului*.

165. *Gúra Dragoșânului*.

166. *Gúra Húfá*. Numele mai nou este *Gura Voivodesei*.

167. *Gúra Rúști*.

168. *Gúra Voivodésá*. Vezi *Gura Huřá*.

169. *Hága*. O porțiune de teren abruptă.

170. *Haciúngu Mári*. Deal între *Haciungu Mic* și *Poiana Haciungului*, în hotar cu satul Gălănești.

171. *Haciúngu Mic*. În hotar cu satul Gălănești.

172. *Húdița Boicului*.

173. *Húdița Cimitírului*.

174. *Húdița Ciútilor (Cútilor)*.

175. *Húdița Izvóruului*. Merge spre Izvor.

176. *Húdița La Banilévici*.

177. *Húdița La Biséřicá*. Aceeași cu *Hudița Țágánilor*.

178. *Húdița La Bodaléni*.

179. *Húdița La Branișténi*.

180. *Húdița La Bujdéi*.

181. *Húdița La Dispensári*.

182. *Húdița La Ghez*.

183. *Húdița La Iroftéi*. Aceeași cu *Hudița la Naruitúră*.

184. *Húdița La Chirașéni*.

185. *Húdița La Chirilá*.

186. *Húdița La Níronéni (Mironéni)*.

187. *Húdița La Sâniuón (Simion)*.

188. *Húdița La Sádoréni*.

189. *Húdița La Zahariúc*.

190. *Húdița Mári*.

191. *Húdița Țágánilor*.

192. *Húdița Úngurului*.

193. *Hulparía lu Bem*. Bem a fost inginer-șef de ocol, renumit vânător, după primul război mondial.

194. *Husău* sau *Padúrea Husăului*. Pe ambele părți ale *Pârâului Husău* și pe *Pârâul Ciungiturii*.

195. *Husău Mári*. Pârâu la *Plaiu Mic*.

196. *Husău Mic* sau *Parău Husăului*. „Îi un numi strain di noi”.

197. *Húta*. Este numele mai vechi al satului Voevodeasa, pentru că acolo a fost o „fabrică di stéclă”. Și *Húta* sau *Padúrea Húřá* este numele pădurii din hotarul satului Voevodeasa.

198. *Iázu Manastiri*. Se află în pomătul mănăstirii.

199. *Iézăru*. Este o baltă adâncă; nu-i prea întinsă.

200. *Imaşęli*. La nord de *Pârâul Sucevița*, la nord de sat și la est de *Dealul Furcoi*, în fața mănăstirii.

201. *Imáșu Berchézâ* (*Berchezei*) sau *Imáșu Berchézului*.

202. *Imáșu di la Calu* sau *Imáșu Calului*. Parte din imașul Suceviței. Se mai numește *Groapa la Bodaleni*.

203. *Imáșu di la Furcoi*. Parte din imașul Suceviței, pe deal.

204. *Imáșu di la Rotári*. Parte din imașul Suceviței, între *Vărărie* și *Pârâul Rotarului*. Pentru *Vărărie*, vezi *Varnița*.

205. *Imáșu di la Țágáni*. Parte din imașul Suceviței, între *Pârâul La Cotęță* și *Vărărie*.

206. *Imáșu di la Ūnguru*. Parte din imașul Suceviței, între *Pârâul Ungurului* și *Pârâul La Săniuon*.

207. *Imáșu La Deálu Cârșmi*. Parte din imașul Suceviței, pe *Dealul Cârșmei*.

208. *Imáșu La Níclauș*. Parte din imașul Suceviței, lângă *Pădurea Níclauș*.

209. *Imáșu Manastiri*. În spatele mănăstirii, de-o parte și de alta a dealului *Neagu*.

210. *Imáșu Zneámânului* sau *Imáșu Zneamân*. Pe dealul cu același nume.

211. *Izlázu Húťá* sau *Imáșu Voivodęsá*.

212. *Izlázu lu Voinóvici*.

213. *Izlázu Sucevíťá*.

214. *Izlázu Voivodęsá*. Vezi *Izlazu Huťá*.

215. *Izvóru Cúcului*. De la porecla unui argat de la mănăstire. La nord de *Codrișor* și la vest de *Boicu Mare*.

216. *Izvóru din Codrișór*. Era o pădurice în jur. Acum pădurea este mare.

217. *Izvóru din Gúra Húťá*.

218. *Izvóru din Pláiu Mări*.

219. *Izvóru Furcóiului*.

220. *Izvóru la Bejánáriu*. Acum se numește *Izvoru la Bujdei*.

221. *Izvóru la Fântáníťá*. Același cu *Izvoru din Plaiu Mari*.

222. *Izvóru la Pruáșcă*. Este o *proașcă* („izvor care aruncă apa în sus”). Proașca a fost făcută de Ilie Cazac, în 1954. Înainte era o proașcă de lemn.

223. *Izvóru lu Dráguș*. Acolo ar fi băut apă Dragoș-Vodă.

224. *Izvóru lu Ionícá a lu Costanúťá*. Între izvorul *Parăului Adânc* și izvorul *Parăului Nani*.

225. *Izvóru lu Strul* (nume vechi). Azi: *Izvóru lu Șaștaliúc*. Era un evreu care avea pământul lui; se numea Adelștein Strul. După moartea lui, a rămas acolo Constantin Șaștaliuc / Șaștaliuc.

226. *Izvóru Púsnicului*. La nord de satul Sucevița, la vest de *Parău Rotar*.

227. *În Codrișór*. Vezi *Izvoru din Codrișor*.

228. *În Códru*. Nu este pădure; loc șes, aproape de luncă.

229. *În Comunál*. La sud de satul Voevodeasa.

230. *În Dâmb la Țágáni*. Același cu *Dealul Țăganilor*.

231. *În Huci* la Sahastrioara.

232. *În Izvór*.

233. *În Naruitúrâ*.

234. *În Parțálâ la Danilá* sau *În Parțála lu Danilá*, *În Vârfu Părțáli lu Danilá* (*parțálâ* și *parțácă* = parte, rezultat al împărțelii).

235. *În Țárnâ: În Țárnâ la Damaschín*, *În Țárnâ la Râpâ*, *În Țárnâ la Bóicu*, *În Țárnâ pi Sacatúrâ*.

236. *Întri Prisloápi*. Se spune: *Am ajuns la cracii prisloapelor*.

237. *La Ártman*. În extremitatea de sud-vest a satului Voevodeasa, la sud de *Parău Voivodeasa*.

238. *La Báhnâ*. Între *La Toloci* și *La Izvoraș*, la nord de *Parău Șoarecului*.

239. *La Bobéicâ*. Vezi *Liga*.

240. *Lába Lúpului*. Între *Poiana la Cinci* și *Parău la Opt* (unit cu *Parău la Zece*), la nord de drumul forestier de pe *Parău Voivodésâ*.

241. *La Brádu Mariúťá*. Între *La Humarii* și *Vârvu Socarii*.

242. *La Cápâtu Iázului*. Era un iaz la capătul *Parăului Prelucii*. Denumirea se mai folosește de către oamenii bătrâni.

243. *La Carańidarii* (*La Cărâmidărie*).

244. *La Cása Secriérului* și: *Bahna Furcóiului*, *Gradína Rúsului*.

245. *La Câmpuri*. Între izvoarele *Parăului Bercheza*.

246. *La Coliba Taliámului*. Și: *Coliba Taliénilor*. „Erau două colibi cu acest nume, pe *Parău Dragoșân*”.

247. *La Ciúhá*. Loc pe lângă *Porcarie*. Alt loc cu acest nume era în vârful pârâului *La Gáiťá*; se puneau în arbori înalți semne.

248. *La Ciúngi*. La vest de *Picióru Albinei*.

249. *La Ciurgău*. În partea stângă a *Parăului Măru*, în hotar cu satul Mănăstirea Humorului.

250. *La Crucíťá*. La vest de *Sastriuárâ* (*Săhăstrioarâ*) și la nord de *Parău Sucevița*.

251. *La Fataciúni* (și *Fatasúni*). La izvoarele *Parăului Rotar*.

252. *La Chiátrá în Dragoșănu*. Este o cascadă de unde nu se mai putea înainta din cauza unui perete de piatră.
253. *La Chiátrá în Rúsca*. Are în stânga, spre izvor, un perete de piatră. La vest de *Parău Rúsca Véche* și la nord de *Parău Rúsca*.
254. *La Chetrarii în Parău Bóului*. S-au făcut lucrări cu piatră de aici: cruci, tocile etc.
255. *La Fântâniță la Doi*.
256. *La Duraituári la Rúsca (Durăitoare)*. Vezi și *La Scárá*.
257. *La Gárla Móri*. Între *Parău Boului* și *Parău Morilor*, în capătul de sus.
258. *La Glod*. Loc cu multă sare.
259. *La Halęi*. La izvoarele *Parăului Negru*, la nord de *Parău Șoarecului*.
260. *La Humarii*. La sud de satul Sucevița și de *Parău Sucevița* și la nord de locul numit *La Bradul Mariușei*.
261. *La Izvór*. La sud de *La Movilă*, în hotar cu satul Marginea.
262. *La Izvorăș*. La sud de *La Pârlitúrá* și la nord de *Opcina Șoarecului*.
263. *La Líga*. În nordul comunei, la nord de *Parău Voivodășá*, la sud de *Padurea Pietroasa*.
264. *La Latoáce la Rúsca*.
265. *Lúnca Mănastirii*.
266. *La Martinéscu*. În nord-estul satului Voevodeasa, la sud de *Padurea Petrișor*.
267. *La Mestecaniș*.
268. *La Moárá*. Între *Boicu Mic* și *Stâncile lu Antip*.
269. *La Movilă: La Možilá* și *Mozilá*; se folosesc amândouă fonetismele. Între *Cápu Dealului* și *La Tolóci*, la sud de *Parău Sucevița*.
270. *La Naruitúrá deasupra Fântâniță lu Nicodím*. A fost o năruitură veche. Locul se cheamă și *În Naruitúrá*.
271. *La Pálmá*. Punct topografic în DN 17 A, spre Ciumârna.
272. *La Pastrăvarii (Păstrăvărie)*. În gura *Parăului Padureș*, nu mai este păstrăvărie, dar numele se păstrează și acum.
273. *La Pârlitúrá*. La sud de *Parău Sucevița* și la nord de *La Bahná*.
274. *La Pescarii*. Același cu *La Pastrăvarii*.
275. *La Pchiátrá*, în Dragoșân.
276. *La Piciorúș*. Între *La Pârlitúrá*, *La Izvoraș* și *Prilúca*.
277. *La Prislópu Níc*.
278. *La Râpá*. Același cu *Râpa Dragoșămului*. La sud de extremitatea estică a satului Sucevița, la vest de *Parău Mesteácămului*.

279. *La Sastriuárá (Sahastrioarâ)*. La vest de *Parău Ungurului* și la nord de *Parău Sucevița*, lângă DN 17 A.
280. *La Sâhēlbe*. Între satele Voevodeasa și Sucevița.
282. *La Scârâ la Rúsca*. Apa coboară în trepte.
283. *La Șăsuri*. Același cu *La Câmpuri*. Loc șes.
284. *La Șerparii*. Între nordul *Parăului Măru* și la sud de *Parău Rusca*.
285. *La Șleag la Grigóri*. Același cu *Dealul la Grigori*.
286. *La Șleag la Dumitru*. Un parchet pe care l-a exploatat Dumitru Ițcuș.
287. *La Tolóci*. Între *La Movilă* și *La Báhnă*, lângă *Parău Șoarecului*.
288. *La Trei Movile*. În nord-vestul comunei, la sud de locul numit *La Mésá* (*Mesele Mici* și *Mesele Mari*), la izvoarele *Parăului Voevodeasa*.
289. *La Urzácúș*. Loc cu urzici. Între satele Voevodeasa și Sucevița, la nord de *Dealul Plaiuș* și la sud de *În Comunal*.
290. *La Varniță* sau *Dealul Țágánilor*. La sud de *Coasta la Făget*, *Dealul Rău* și la vest de *Tolocuța Ștefanoái*, la nord de satul Sucevița.
291. *La Zavoárá* (zavoáră „loc închis, să nu treacă vitele”).
292. *Liga*. Vezi *Bátca Mari*.
293. *Liváda lu Casúc / Cacúc (Caciúc, Tcaciúc)*. Proprietatea lui Mircea Tcaciuc, lângă *Podul la Casúc*.
294. *Liváda lu Filip*. A avut-o Filip Chirăș; sub *Boicu Mic*.
295. *Liváda Manastíri* sau *Livada la Manastiri*. Lângă șosea, la vale de mănăstire, în jos de *Izlázu Manastiri*. A fost livadă cu pomi fructiferi.
296. *Liváda Továrășului*. Proprietarul a fost primul om din sat care s-a adresat cu cuvântul *továrăș*; pe *Parău Bercheza*.
297. *Liváda Ulénilor*. Sub Imașeli, între *Dealul Cârșmari* și *Toloca Trúli*; de la porecla *Úliu* a familiei Sinigeác.
298. *Liváda lu Voinóvis (Voinóvici)*. Mai jos de *Izlazu lu Voinóvici*.
299. *Lúnca Izvóruului*.
300. *Lúnca Fábrici (Fabricii)*.
301. *Mésáli Mari*. Un deal, mai mare decât *Mésáli Mici*. În nord-vestul comunei, între *Parău la Zece* și *Trei Movile*, în hotar cu Putna.
302. *Mesteácâmu*. *Dealul Mesteácânului*.
303. *Naruitúra*. La nord de *Gradina Rusului*, la vest de *Izvorul Pusicului*.
304. *Miclaúșu*. Vezi *Ńiclaúșu*.
305. *Neágu și Padúrea Neágului*. Pe ambele părți ale pârâului cu același nume.

306. *Ńiclaúșu și Padúrea Ńiclaúșului.*

307. *Ópcina Berchézului.* De la Dealu Cășmi până la Poiana Crucii.

308. *Ópcina Bóului.* De la Vârful Socăriei până la Dealu Boului. Vezi Dealu Boului.

309. *Ópcina Chetroásá.* Deal pietros, stâncos. Vezi Dealu Chetroása.

310. *Ópcina Ciúngiului (Cúngului).* Parte a *Opcinii Berchezului.*

311. *Ópcina Dragoșâmului.* De la Târșációri până la Știubêi.

312. *Ópcina Furcóiului.* De la Furcoi până la Pungarati.

313. *Ópcina la Cinzéci.* Parte a *Opcinii Berchezului.*

314. *Ópcina la Corbulái.* La Poiana Corbuloái.

315. *Ópcina la Némț.* De la Pungarati până la Dealu Arșâță.

316. *Ópcina la Pláiu Mic.*

317. *Ópcina la Poiána Casúță.* De la Șarparii până în vârful Parăului la Nouăzăci.

318. *Ópcina la Trii Movíli (Trii Moyíli).* De la Poiana Crúcii la Poiana Ursului.

319. *Ópcina Mári.*

320. *Ópcina Neágului.* De la Poiana Știubêi la Movilá.

321. *Ópcina Ńiclaúșului.* Parte a *Opcinii Berchezului.*

322. *Ópcina Páltinului.* De la Pungarati până la Dealu Iéderii.

323. *Ópcina Pungarățá.*

324. *Ópcina Pútni.*

325. *Ópcina Șoarecului.* Paralelá cu Parău Șoarecului. Formează hotarul dintre Sucevița și Marginea.

326. *Ópcina Târșációr.* În estul satului Sucevița, la hotarul cu satul Marginea.

327. *Páltinu.* Pădure pe ambele părți ale pâraului cu același nume.

328. *Parău Adânc.* Este Parău din Comunalá sau Parău Înfundat.

329. *Parău Albulénilor.* Același cu Parău la Plaiuț. De la familia Albu, la gura pâraului.

330. *Parău Arșâță* sau *Parău la Arșâța.* De la numele Poiana Arșâță.

331. *Parău Bêñmilor.* Pe lângă Bêñmili imașului.

332. *Parău Bisérici.* Vezi Parău la Tăgáni.

333. *Parău Bóu* sau *Parău Bóului.* De la *bourie.* Este și pădure cu același nume. Afluent pe dreapta al Parăului Sucevița, între Vârful Socarii, La Humarii și Dealu Zneámân.

334. *Parău Buiștilor*. De la porecla familiei Zarembo.

335. *Parău Cantónului* sau *Parău la Cantón*. Se varsă lângă canton.

336. *Parău Corbuloái*, *Parău Corbulái* sau *Parău Corbulaiuluiu*. De la numele unui om.

337. *Parău Ciungilor (Cîngilor)*. Vine de la *Poiana Ciungilor* și poartă porecla *Buiștilor* (pl.), care au numele *Zarémbo*.

338. *Parău Ciungitúri (Cîngitúri)*. Au fost arbori ciungiți (pârliți) după un incendiu. Se zice: *Ma duc la parău la Ciungiturâ*. Afluent pe dreapta al *Parăului Rúsca*, la nord-vest de DN 17 A.

339. *Parău Ciútilor (Cútilor)*. Erau niște femei poreclite *ciute*, pentru că stau mai mult în pădure; nu prea ieșeau prin sat.

340. *Parău Cúti (Cútii)*. Același cu *Parău di la Stâncúță*. După porecla lui Anton Cazac.

341. *Parău Damaschín(u)*. A fost un călugăr care avea o bisericuță, un schit. Se mai numește *Parău Damaschinului*. După numele *Dealului Damaschin*.

342. *Parău di la Bócu*. De la numele dealului, iar acesta de la o poreclă.

343. *Parău la Cimitír*.

344. *Parău la Chirașéni*. Același cu *Parău di la Boicu*. De la familia *Chiraș*, care are casă la gura pârâului.

345. *Parău di la Cásá*. A fost o casă silvică la gura pârâului; a ars după primul război mondial.

346. *Parău di la Gáiță*. Același cu *Parău di la Narúiturâ*. După porecla unei femei cu numele de familie *Salodíțchi*.

347. *Parău di la Deal di Cásá*. Mai sus de fosta casă silvică. Vezi nr. 345.

348. *Parău di la Narúiturâ*. Se varsă în Sucevița. A fost o surpare de teren.

349. *Parău di la Rohátcă*. A fost o barieră care despărțea pădurea Fondului Bisericesc de pădurea comunală.

350. *Parău di la Stâncúță*. Este o stâncă la obârșie.

351. *Parău di la Știubéi* sau *Parăul Știubéilor*. Au fost acolo izvoare cu știubéu.

352. *Parău din Comunál* sau *din Comunálá*. A fost pădure comunală.

353. *Parău din Drúmu Pútni* sau *Parău din Opt*. Este trecere (plai) spre Putna.

354. *Parău din Lut Róșu*. Este lut roșu lângă pârâu.

355. *Parău din Șésá* sau *Parău din Câmpuri*. Apartține de parcela șase.

356. *Parău din Tolóci (Toloc și Tolos)*. Curge pe la marginea tolocii.

357. *Parău din Ulmi*. Erau ulmi; sunt și acum.

358. *Parău Frăsâmului*. Se varsă în Neagu. Sunt frasini.

359. *Parău Husăului* sau *Parău la Husău*. Același cu *Husău Mic*. *Husăul Mare* este afluent pe stânga al *Parăului Mărului*, la sud de *Plaiu Mare* și la nord de *Poiana Frăsân*. *Husău Mare* și *Husău Mic*, la nord-vest de *Plaiu Mic*, înconjoară această poiană.

359b. *Parău Hujă* sau *Huta*.

360. *Parău Înfundăt*. Același cu *Parău Adânc*.

361. *Parău la Abatóri*. A fost un abator în timpul nemților.

362. *Parău la Agapchiéni* sau *Parău Móri*. A fost acolo familia Agapi.

363. *Parău la Arini Négri*. Izvorăște dintr-un loc mlăștinos, cu arini negri.

364. *Parău la Banilévici*. După numele proprietarului Banilevici Anton; e mort.

365. *Parău la Báhná*.

366. *Parău la Bálta Vérdi*. Același cu *Parău Ungurului*. Este o baltă mare și adâncă, având mătreață.

367. *Parău la Bisericá*. Același cu *Parău la Țágani*. Se varsă în dreptul bisericii.

368. *Parău la Báz* sau *Parău la Brusáni*. A fost un om cu porecla *Báz*; se numea Lazăr Hrehorciuc.

369. *Parău la Bodaléni*. De la familia *Bodali*.

370. *Parău la Bodnaréscu*. Numele vechi al *Parăului Bęmilor*. Este acolo familia *Bodnarescu*.

371. *Parău la Brusáni*. „Are un fel de rugină negrâie”.

372. *Parău la Bursucári*.

373. *Parău la Cabáná*. Este o cabană forestieră la gura pârâului.

374. *Parău la Caldări*. Același cu *Parău la Șăpot*.

375. *Parău la Casúťá*. Același cu *Parău la Poiána Casúťá*. A fost o casă de vânatoare a grafului.

376. *Parău la Cínsprezece*. Afluent al *Pârăului la Optsprezece*, afluent pe stânga al *Parăului Voivodésá*, la sud de *Laba Lupului*.

377. *Parău la Chiatrá*. După peretele din piatră de la gura pârâului.

378. *Parău la Chiriác*. A fost acolo un om Chiriac (Chirilă Pânzári).

379. *Parău la Ciungu Lupului*. Este pârâul din poiana *Ciungu Lupului*.

380. *Parău la Cămpuri*. Vezi nr. 355.

381. *Parău la Cotéťá*. Aici au fost niște căsuțe.

382. *Parău la Covăș*. Este un loc asemănător cu o covată (pl. *covăși*), aproape de gura pârâului.
383. *Parău la Danilă*. După numele proprietarului Dănilă Siretean. E mort.
384. *Parău la Dóuă-ș–Doi*. Este pârâul din parcela 22. Se varsă în *Huta*.
385. *Parău la Dóuă-ș–Patru*. Este pârâul din parcela 24. Se varsă în *Huta*.
386. *Parău la Dóuă-ș–Unu*. Este pârâul din parcela 21. Se varsă în *Huta*.
387. *Parău la Guzubán*. Este un om Dumitru Guzuban sau Cuzuban.
388. *Parău la Halĕi*. Același cu *Parău la Trocúșa lu Mihăl*. Au fost acolo niște *halĕie* (sg. *halău*), pe care se da drumul la vale la lemne.
389. *Parău la Hăgă*. Este alături de *Hăga* – o porțiune de teren abruptă.
390. *Parău la Hólmu*. Același cu *Parău Mesteacâmului*.
391. *Parău Hopilĕncii*. Este pârâul din parcela 54 sau pârâul din *Poiana Hopilĕncii*.
392. *Parău la Hranitoári*. Același cu *Parău la Ruș*. A fost o hrănitore pentru sălbăticiuni.
393. *Parău la Hulparii*. După primul război mondial aici a fost un bordei de pândă al vânătorilor.
394. *Parău la Humarii*. Se ia humă pentru butoaiele de slatină. Același cu *Parău la Șeizăci*. Este pământul slab și copacii se usucă.
395. *Parău la Izvor la Doi*. Este un izvor în parcela silvică 2.
396. *Parău la Léurda*. După numele plantei numită *leurdă*; crește puțină pe aproape.
397. *Parău la Livadă*. La capătul pârâului sunt livezile ocolului silvic.
398. *Parău la Márta*. A locuit în apropiere o femeie Marta Bodnarescu.
399. *Parău la Midrihán*. De la numele lui Dumitru Midrihan, decedat.
400. *Parău la Naruitúri*. Este în Dragoșan, într-un loc unde s-au produs năruituri.
401. *Parău la Négru*. De la numele *Dealului Negru* (unde a fost și un schit).
402. *Parău la Nĕmț*. Același cu *Parău la Plaiúț*; înainte erau nemți la Voevodeasa, în hotar cu Sucevița.
403. *Parău la Nĕuă*. Afluent pe dreapta al *Parăului Bercheza*; între *La Opt* și *Parău Paduréț*.
404. *Parău la Nĕuăspréci*. Este pârâul din parcela 19. Se varsă în *Huta*.
405. *Parău la Nĕuăzăci*. După numărul nou al parcelei.
406. *Parău la Óbzűsĕinci*. După numărul vechi al parcelei; acum are numărul 86.

407. *Parău la Óbzăşşépti*. Acelaşi cu *Obârşia*. Numele vechi al parcelei.

408. *Parău la Ópsprizęci*. Se varsă în Huta. Este pârâul din parcela 18.

409. *Parău la Opt*. Se varsă în Huta. Este pârâul din parcela 8. Afluent pe dreapta al *Parăului Bercheza*, la est de *Câmpuri*. Se uneşte cu pârâul *La Zece* într-un afluent, pe stânga, al *Parăului Voivodeasa*, la sud de *Haciungul Mare*.

410. *Parău la Paduréę*. Vine din *Poiana Padureę*. Afluent pe dreapta al *Parăului Bercheza*, între *La Nouă* şi *Dealul Cişmeşii*.

411. *Parău la Pátru*. Se varsă în Huta. A fost parcela 4.

412. *Parău la Párlitúrâ*. Acelaşi cu *Parău la Cînză-ş-Trei*.

413. *Parău la Pláiu Mic*. Este lângă *Plaiu Mic*.

414. *Parău la Plaiúę*. Este alături cu *Plaiuę*.

415. *Parău la Plopchîş (Plopiş)*. Acelaşi cu *Parău la Plaiuę*. Este o parcelă cu plop.

416. *Parău la Poiána Úrsului*. Acelaşi cu *Parău la Şęizăci*. Vine din *Poiana Ursului*.

417. *Parău la Prelúca Buięcilor*. Acelaşi cu *Parău Prelúcii*. Se varsă în Suceviţa.

418. *Parău la Prelúci*. Acelaşi cu *Parău Ştiubęilor*. Se varsă în *Parău Neagului*. Este o prelucă numită *Preluca Neagului*.

419. *Parău la Pungaraęi* sau *Parău Pungaráti*. Vine din *Poiana Pungarati*.

420. *Parău la Ruş*. Este alături cu *Drumu Ruşilor*.

421. *Parău la Samoilá*. Acelaşi cu *Parău la Cotéęá*. Samoilá locuia în capătul pârâului.

422. *Parău la Scárá*. Este o cascadă de 5–6 m.

423. *Parău la Sâniúon Vatamaniúc*. Numele vine de la cel care a locuit la gura pârâului.

424. *Parău la Stegiúicá (Stežúicá)*. A fost un loc cu ştevie.

425. *Parău la Stáná*. Au fost stâni.

426. *Parău la Stâncá*. Acelaşi cu *Parău la Cotéęá*. Izvorăşte dintr-o stâncă.

427. *Parău la Stânci*. Sunt nişte stânci la obârşia pârâului.

428. *Parău la Şápot*. Apa vine pe un jgheab natural de piatră; sunt nişte căldări în care „apa cade ca într-un şâp”.

429. *Parău la Şęptispreęci*. Se varsă în Huta. Vine din parcela 17.

430. *Parău la Şęęli*. După fostă parcelă silvică 7.

431. *Parău la Târgușór*. Huțanii mergând la târg călări, opreau aici caii și făceau popas. Din Sucevița luau câte o căruță și mergeau la târg, iar la întoarcere dădeau căruța înapoi și mergeau pe cai, înapoi, cu desagii.

432. *Parău la Topchilă ori la Marciuc*. A fost o baltă unde se topea cânepa, pe proprietatea lui Marciuc. Acum este mălilită.

433. *Parău la Trii*. Același cu *Parău la Cabană*. Se varsă în Huta. Este în parcela 3. Afluent pe stânga al *Parăului Bercheza*, la vest de *Parău la Unu*.

434. *Parău la Trocuța lu Mihăl*. A fost o trocuță în care se punea sare pentru vânat.

435. *Parău la Turác*. De la numele unui om, Vasile Turac.

436. *Parău la Țágáni* sau *Parău Țágánilor*. A fost o cătună mică de țigani, plecați în 1940 în Huta, adică în Voevodeasa.

437. *Parău la Țágáni*. Sunt acum țigani. Înainte se chema *Parău Bisericii*.

438. *Parău la Țintirim*. Același cu *Parău la Rohátcă*. Au fost îngropați niște sectanți. Numele *Parău la Cimitir* e mai nou.

439. *Parău la Ulěni*. După porecla *Uliu* dată lui Constantin Senegeac și familiei acestuia; stăteau la capătul pârâului.

440. *Parău la Únguru* sau *Parău Úngurului*.

441. *Parău la Únsprăžeći*. Se varsă în Huta. Este în parcela 11.

442. *Parău la Únu*. După fosta parcelă silvică 1. Afluent pe stânga al *Parăului Bercheza*, la vest de satul Sucevița.

443. *Parău la Voinóvici*. Numele mai nou al *Parăului lui Ilie Fâșcu*.

444. *Parău la Zahariuc*. Numele mai nou al *Parăului la Bodnarescu*. De la numele lui Ion Zahariuc, care are casă acolo. Și: *Parău lu Zahariuc*.

445. *Parău la Zavoárá*. A fost un loc închis, să nu treacă vitele.

446. *Parău la Zęci* sau *Parău la Scárá*. Este numele mai vechi.

447. *Parău la Zoricá*. De la numele lui Lazor Rotiliuc.

448. *Parău Leșcăilor*. Era în apropiere familia Ștefan Husariuc; erau poloni.

449. *Parău lu Árcmán*. Același cu *Parău la Ciungu Lupului*. De la numele unui pădurar neamț care avea acolo canton.

450. *Parău la Caciuc*. Aici a avut un parchet de exploatat Gh. Tcaciuc.

451. *Parău lu Franț*. De la numele unui neamț Franț, care avea casă la gura pârâului.

452. *Parău Húmi (Húmii)*. Afluent pe stânga al *Parăului Voivodeasa*, aproape de confluența acestuia cu *Parău Sucevița*. Vine din *Padurea Petrișor*.

453. *Parău lu Illi Fâșcu*. A fost un gospodar cu moară.

454. *Parău lu Năni*. A fost un pietrar Nani Rotar, din Marginea; conducea lucrări în piatră.

455. *Parău lu Sădor*. Același cu *Parău Móri*.

456. *Parău Mesteácănuului*. Același cu *Parău la Holmu*. Este lângă *Dealul Holm*. Sunt mestecenii. Afluent pe dreapta al *Parăului Sucevița*, la vest de *Padurea Ciutii*.

457. *Parău Neagului*.

458. *Parău Négru*. Afluent pe dreapta al *Parăului Sucevița*, la sud de mănăstire.

459. *Parău Níclăușului* sau *Nículăușului*. Același cu *Parău la Banilevici*. De la numele dealului.

460. *Parău Nículénilor*. Pe acest pârâu au lucrat oameni din *Poiana Micului*.

461. *Parău Obârșia*. Este capătul *Parăului Mărului*.

462. *Parău Páltin*. Creșteau paltini la gura pârâului. Afluent pe stânga al *Parăului Berchéza*, în marginea satului *Sucevița*.

463. *Parău Petrișór*. Afluent pe stânga al *Parăului Voivodeasa*, în apropiere de *Parău Humii* și aproape paralel cu acesta. Izvorăște din *Padurea Petrișor*.

464. *Parău Petrénilor*. Același cu *Parău la Samoilă*. De la familia Petrea.

465. *Parău Porcarii* (*Porcăriei*).

466. *Parău Prilúci* (*Prelucii*). Se varsă în *Sucevița*. Sunt goluri la izvorul pârâului.

467. *Parău Prislópu Mări*. Vine din *Prislopu Mare*. Afluent pe stânga al *Parăului Mărului*, între *Prislopu Mic* și *La Coveș*.

468. *Parău Prislópu Mic*. Afluent pe stânga al *Parăului Mărului* în sudul hotarului satului *Sucevița*.

469. *Parău Puturósu*.

470. *Parău Rotári* și *Parău Rotáriului*. „...am auzât că acolo locuie un rotari”. Afluent pe stânga al *Suceviței*, la confluența dintre *Varnița* și *Imașeli*.

471. *Parău Rúsca*. Își are izvoarele în vestul hotarului, aproape de hotarul satelor *Putna* și *Moldovița*. Împreună cu *Apa Mărului* și *Apa Dragoșănuului*, formează *Apa Suceviță*.

472. *Parău Rúsca Véche*. Afluent pe stânga al *Parăului Rusca*. Izvorăște din locul numit *La Casuță* și trece pe la est de stâncă *La Chiatră*.

473. *Parău Scúrțu*. La sud-est de satul *Sucevița*, în hotar cu satul *Marginea*.

474. *Parău Stăni*. Afluent pe dreapta al *Parăului Șoarecului*, în dreptul locului *La Toloci*. Vine din hotarul satului *Marginea*.

475. *Parău Șapirooăi (Șapiroaiei)*. Era o femeie cu numele *Anița Șapir*.

476. *Parău Șarparii* sau *Șerparii (Șerpăriei)*. Sunt mulți șerpi.

477. *Parău Șcarpós*. Același cu *Parău la Banilevici*. „Are șcarpuri mari, rupe malurile”. *Șcarp* înseamnă „surpătură”.

478. *Parău Târșációri*. După numele poienii.

479. *Parău Tocili (Tocilei)*. Afluent pe dreapta al *Parăului Șoarecului*.

480. *Parău Úngurului* sau *Parău la Únguru*. Afluent pe stânga al *Parăului Sucevița*, între *Arșâța* și *Dâmburi la Simion* ori *La Sastrioară*.

481. *Paręili din Fundoăi*. Capătul *Parăului Dragoșân*.

482. *Paręili la Casúťá*.

483. *Padurea Berchéza* sau (numai) *Berchéza*.

484. *Padurea Dragoșâmului* sau (numai) *Dragoșânu*.

485. *Padurea Husăului* sau (numai) *Husău* (bisilabic sau trisilabic).

486. *Padurea Húťá* sau *Voivodeása*.

487. *Padurea Neágului* sau (numai) *Neágu*.

488. *Padurea Níclaișului* sau (numai) *Níclaiș*.

489. *Padurea Páltinului* sau (numai) *Páltinu*.

490. *Padurea Petrișór*, în Voevodeasa, în hotarul de nord-est al satului, în vecinătatea hotarului cu Marginea.

491. *Padurea Pietroása*. În nordul comunei Sucevița, în hotar cu satul Horodnic și cu satul Gălănești.

492. *Padurea Pungaráti* sau *Pungaráť*. Între sud-vestul satului Voevodeasa și nordul satului Sucevița, la izvoarele *Parăului Rotar*.

493. *Padurea Suceviťá* sau *Sucevița*.

494. *Pi Apá la Chétri*. Se mai numește *Apa Șoarecului*. Vine de la *Pietrile Muierii*.

495. *Pi Arșâťá* sau *Deálu Arșâťá*. Vine de la numele poienii; „este în fața soarelui, adică la miazăzi”.

496. *Picióru Alghíni (Ĉicóru Alǵíni)*. La vest de *Parău Rotar*.

497. *Picióru Dragoșâmului (Ĉicóru ~; Kicóru ~; Kisóru ~)*. La sud de *La Sacaturá*.

498. *Picióru Fagétului (Cicóru Fazétului; Kicóru ~; Kisóru ~)* sau *Cápátu Pícorului*.

499. *Picióru Frasâmului* (peste tot *pícor* se pronunță ca la nr. 496, 497, 498).

500. *Picióru Pârlitúri (~ Pârliturei)*.

501. *Pi Dâmb la Bujanóschi*. Între *Toloaca Iftimoăi (~ Iftimoaiei)* și *Furcoi*.

502. *Pi Dâmb la Lut Roșu*. Între *Parău lu Franț* și *Parău Bęșnilor*.

503. *Pi Dâmb la Možlâ* sau (și) *La Moyilâ*.
504. *Pi Dâmb la Sacatúrâ*. Între *Gura Ruști* și *Gura Dragoșânului*.
505. *Pi Dâmb la Sâniuón Vatamaniúc*.
506. *Pi Dâmb la Zneámân*. În vârful *Dealului Zneámâmu*.
507. *Pietrile Muiéri (Muierii)*. Vezi nr. 494.
508. *Pi Podirénci*. Este un podireu deasupra unei coaste.
509. *Pi Prúnd la Caciúc*.
510. *Pârlitúra* sau *Dealul Pârlitúri* sau *Coásta Pârlitúri*.
511. *Pláiu Chetroása*.
512. *Pláiu Ciúngilor*.
513. *Pláiu Ciúngituri (Ciungiturii)*.
514. *Pláiu Ciungu* și *Pláiu Ciungu Lúpului*.
515. *Pláiu Crúci*. La crucea drumurilor.
516. *Pláiu Fataciúni (Fataciunii)*.
517. *Pláiu Haciúngului*.
518. *Pláiu la Câmpuri*.
519. *Pláiu la Damaschín* sau ~ *la Damaschín*. Pe partea de jos a *Plaiului Mare*.
520. *Pláiu Mésâlor*.
521. *Pláiu Mári*.
522. *Pláiu Mic*.
523. *Pláiu Ópcini Mari*.
524. *Pláiu Plopchișului*.
525. *Pláiu Prislópului Mic*.
526. *Pláiu Pungarăță*.
527. *Pláiu Săcrieșului*.
528. *Plaiúțu*. Un plai mic.
529. *Pódu Chirașénilor*. Peste *Parău Dragoșân*, aproape de gura acestuia.
530. *Pódu Frásânului*. Peste *Sucevița*, în dreptul *Parăului Frasân*.
531. *Pódu Húță*. Peste *Parău Huta*.
532. *Pódu la Boghián*. Pe *Bercheza*, în gura *Parăului la Marta*.
533. *Pódu la Bujdei*. Peste *Parău la Brusâni*.
534. *Pódu la Caciúc*. La capătul rampei *La Caciuc*.
535. *Pódu La Casúță*. În *Poiana Casúță*.
536. *Pódu la Cimitír*. Peste *Parău Prilucii*.
537. *Pódu la Carbunoáica*.
538. *Pódu la Ciungitúrâ*. Peste *Rusca*.
539. *Pódu la Damaschín*. Peste *Sucevița*, în dreptul *Behnii Damaschnului*.
540. *Pódu la Drúmu Pútni*. Peste *Voevodeasa*, la gura *Parăului Putnei*.

541. *Pódu la Fábricá*. În *Gura Hușá*. Același cu *Podu la Poieni*.

542. *Pódu Gúra Rúști*. Peste *Sucevița*.

543. *Pódu la Hulparía lu Bénu*. Peste *Dragoșân*.

544. *Pódu la Ichiméni*. Și : *Podu la Neagu*.

545. *Pódu la Manastiri*.

546. *Pódu la Neágu*. La gura *Parăului Neagu*. Și : *Podu la Ichiméni*.

547. *Pódu la Opt*. Pe *Berchéza*, în gura *Parăului la Opt*.

548. *Pódu la Parău Bóului*.

549. *Pódu la Parău la Óbzăscinci*. Peste *Sucevița*.

550. *Pódu la Pátru-ș-Nóuá*. Peste *Parău Rusca*, aproape de gura *Parăului la Scará*.

551. *Pódu la Piátrá* (~ *la Chiatrá*). În dreptul *Pietrei Dragoșânului*.

552. *Pódu la Poiéni*. Vezi *Podu la Fabricá*.

553. *Pódu la Popéști*. Peste *Sucevița*, în dreptul *Poienii la Cruce*.

554. *Pódu la Prislópu Mári*. Peste *Sucevița*, în gura *Prislopului Mare*.

555. *Pódu la Țágáni*. La gura *Parăului la Țágani*, pe *Voivodeasa*.

556. *Pódu Mesteácâmului*. Peste *Parău Mesteácâmului*.

557. *Pódu Páltimului*. Peste *Parău Bercheza*, la gura *Parăului Páltin*.

558. *Pódu Voivodésá*. Același cu *Podu Hușá*. La intersecția cu *Drumu de pe Vale*.

559. *Poiána Casúfá*.

560. *Poiána Buiécilor*. La sud de *Dealul Negru* și la nord de *Stâncuța*.

561. *Poiána Ciúti* (~ *Ciútei*). La vest de *Poiana Ciungi* și la sud de *Parău Sucevița*.

562. *Poiána Corbulái* (~ *Corbuloáiei*).

563. *Poiána Crúci* (~ *Crucii*). În vestul hotarului, la vest de locul numit *Câmpuri*, între *Dealul Corbulái* și *Poiana Hopileanca*, în hotar cu *Putna*.

564. *Poiána Ciúngilor*. La izvoarele *Parăului Negru*.

565. *Poiána Ciúngu Lúpului*.

566. *Poiána di la Chiátrá*.

567. *Poiána din Piciór* (*Ĉicór* etc.).

568. *Poiána Furcóiuului*.

569. *Poiána Frásin*. Între *Parău Husău Mare* și *Parău Husău Mic*.

570. *Poiána Hacíúngu Mic*. Pe vârful dealului. În nord-vestul comunei, la nord de *Hacíungu Mare* și *Piatra Mare*. De aici izvorăște un afluent al *Parăului la Opt*.

571. *Poiána Hacíúngu Mári*. La vest de *Hacíungu Mic*.

572. *Poiána Hopileánca*. La sud de *Poiana Crucii*, în hotar cu *Putna*.

573. *Poiána Husăului*.

574. *Poiána Imașșilor*. Pe *Parău Miclauiș*.

575. *Poiána în Parțeli*. La nord de *La Cotățâ* și la sud de *La Sâhșbe*. Vezi nr. 234.

576. *Poiána Lúngâ*. La sud de *Parău Voivodeasa*, între *Parău La Ópspreçi* și *Parău La Douăzeci și Patru*.

577. *Poiána (di) la Barișrá*. Aceeași cu *Poiána la Cazimirșchi*, *Poiána la Rohátcă*.

578. *Poiána la Cásâ*. Este la gura *Parăului la Casâ*, pe *Dragoșân*.

579. *Poiána la Casútâ*.

580. *Poiána la Cazimirșchi*. Vezi nr. 577. La gura *Parăului la Ulmi*.

581. *Poiána la Cinci*. În nordul *Parăului Voivodeasa*, la sud de *Haciungu Mic*.

582. *Poiána la Ciungitúrâ* și *Poienița la Ciungitúrâ*.

583. *Poiána la Crúci (la Cruce)*.

584. *Poiána la Fântâniță*. Lângă *Parău Damaschinului*.

585. *Poiána la Fóca* sau *Prelúca la Fóca*.

586. *Poiána la Rohátcă*. A fost o rohatcă, o barieră. Vezi nr. 577, 580.

587. *Poiána la Sastroiárâ*. De la numele *Sahastroiárâ*, diminutiv al lui *sahastrie*.

588. *Poiána la Stog*.

589. *Poiána la* sau *sub Șarpării* sau *Poiána Sarparii*.

590. *Poiána la Târșációri*.

591. *Poiána la Trii*.

592. *Poiána Mărului*. Parțial împădurită.

593. *Poiána Mésálor Mici* și *Poiána Mésálor Mari*.

594. *Poiána Ovásului*. Creștea ovăs sălbatic. Este parțial împădurită. La sud-vest de hotarul satului Sucevița, în partea de sud a satului, în vecinătatea satului Vatra-Moldoviței.

595. *Poiána Pârlituri (Pârliturii)*.

596. *Poiána Prislópului*. Pe *Prislopu Mic*, la vârful. În sudul hotarului satului Sucevița, în hotar cu satul Frumosu.

597. *Poiána Pungaráti* sau *Pangaráti* sau *Pangarățâ*. Pe vârful.

598. *Poiána Rúschi*. Jumătate din *Poiána Ursului*.

599. *Poiána Stânișoári (Stânișoarei)*. La sud de *Piatra / Chiatra Mare*, în hotar cu Putna.

600. *Poiána Știubșilor* și *Poiána la Știubșii*. În vârful *Dealului Arșâța*. La sud de *Poiána Ciungi* și la nord de *Parău Șoarecului*.

601. *Poiána Târșációri*. Creșteau molizi cioturoși (la *Moldovița*, *Frumosu*,

se spune *târș* – sg. și pl. – la arborii cioturoși). În sud-estul hotarului satului Sucevița, în vecinătatea satului Mănăstirea Humorului.

602. *Poiána Úrsului*. La sud de *Poiana Hopileanca*, la vest de izvoarele *Parăului Rusca*, în hotar cu Putna și Moldovița.

603. *Poiénile Ciungitúri*. Azi ocupate de drumul național.

604. *Poienița la Ciungitúrâ*.

605. *Porcaria*. Este o poiană în care se scaldă porcii (mistreții și porcii domestici).

606. *Prelúca Buiácului* sau *Prelúca Buiéçilor*.

607. *Prelúca la Ciréș*.

608. *Prelúca lu Fóca*.

609. *Prelúca Neágului*.

610. *Prelúca la Iuón*. Aceeași cu *Preluca la Cireș*.

611. *Prúndu Berchézului*. Între cracii apei.

612. *Prúndu di la Primarii*. Este prundul din fața primăriei.

613. *Prúndu Ichiménilor*.

614. *Prúndu la Moárâ*.

615. *Prúndu la Voinóvici*.

616. *Puturósu*. Un glod de unde începe să șerpuiască un pârâu; este în *Sărârie* „loc sărat”. În cantonul Dragoșân, la obârșia pârâului *Puturos*.

617. *Sacátúra*. Se pare că terenul era sterp; acum este fertil, dar pe alocuri crește doar o iarbă puțin păscută de animale. Nu sunt izvoare.

618. *Sésia Școlii*. În nord-estul comunei, între *Parău Voivodeasa* și *Parău Sucevița*, la vest de confluența acestora.

619. *Sáhêlbea Pópi* sau *Groápa Pópi* (~ *Popii*).

620. *Stána lu Brăileán*. Este în parcela 6, în Voevodeasa.

621. *Stâncúța*. La sud de *Poiana Buiéçilor*.

622. *Stâncile lu Antip*. Între *Dealul Cârșmei*, la est, și *La Moară* sau la *Niclaus*, la vest.

623. *Sucevița* și *Susevița*. Pădure, pe ambele părți ale *Parăului Mărului*. Și *Padurea Suseviță*.

624. *Șásu ceal (sal) Mări*.

625. *Șásu ceal Mari a Pláiuului*.

626. *Șcárpu la Voinóvici*.

627. *Șleágu Bóicului*. Între *Arșâța* și *Ciungu Lupului*.

628. *Șleágu la Bóicu*. Și: *În Șleagúț la Bóicu*.

629. *Șleágu la Boghián*.

630. *Șleágu la Dóispréçi*.

631. *Șleágu la Níclaiș*. Pe *Dealul Níclaiș*, sub *Poiana Ciungu Lupului*.
632. *Șleágu la Ruș*. Pe *Drumul Rușálor*, la mijloc.
633. *Șleágu la Únsprázeçi*.
634. *Șleágu la Zéçi*.
635. *Șleagúțu la Gherváse*. Între *Groápa Țágánilor* și *Várfu Mestecániș*.
636. *Șoáricu*. Curs de apă, în hotar cu Marginea.
637. *Tárnița Arșátá*.
638. *Tárnița la Cioáta lu Mihaláchi*. Și: *Tárnița la Opt*. De la numele lui Mihalachi Hrehorciuc.
639. *Tárnița la Opt*. Vezi nr. 638. După numele amenajamentului mai vechi.
640. *Tárnița la Pungráti (Pangarati, Pungarati)*.
641. *Tárgușór*. Vezi *Parău la Tárgușór*. Loc de popas.
642. *Társicióri (Társáciorii)*. Vezi: *Poiana la Târsáciori, Poiana Târsáciori*.
643. *Toloáca Ciúti (Ciutii)*. Între *Parău Mesteácâmului* și *Parău Stâncuței*.
644. *Toloáca Hiristéului*. Parte din imașul Miclausului, în aval.
645. *Toloáca Iftinoái (Iftinoaiei)*. Parte din imașul Suceviței, între *Furcoi* și *Parău Paltimului*, la nord de *Parău Berchéza*, în vestul satului Sucevița.
646. *Toloáca la Gáiță*. Aceeași cu *Toloaca Naruiturii*.
647. *Toloáca la Humarii*. Aceeași cu *Toloaca la Voinovici*. Între *Parău Morilor* și *Parău la Bahna lui Ilii*, deasupra *Apei Suceviței*.
648. *Toloáca lu Iócli*. La vest de *Parău Rotár*, în nordul satului Sucevița.
649. *Toloáca lu Toáderi*. La nord de *Naruiturá* și la sud de *La Musterețe*.
650. *Toloáca Trúli (Trulii)*. Parte din *Imașul Níclaișului / Miclausului*; se mai spune în *Toloácá la Trúla*. Se numea mai demult *Dealul Troahni*.
651. *Tolócile Dragoșâmului*. La sud de satul Sucevița și la nord de *Parău Dragoșân*.
652. *Tolocúța Ștefanoái (Ștefănoaiei)*. La nord de satul Sucevița și la sud de *Coasta La Făget*.
653. *Topchíla lu Marciúc*.
654. *Trii Movíle*. Proprietatea Fondului Bisericesc se hotára cu movile de piatră.
655. *Tunélu din Izvór*.
656. *Țántirímu Cáilor*. În Voevodeasa.
657. *Țufléica*. Este un deal ascuțit ca un *țáu*.
658. *Ursoáia Máre*. Lângă *Ursoáia Mícă*, la sud de *Poiana Știubeie*, în hotarul satului Marginea.
659. *Vádu la Caciúc*. Era înainte de a se face podul. Acum: *Podu la Caciuc*.

660. *Vălea Șoărecului*. În hotar cu Marginea, la sud de *Parău Șoărecului*.

661. *Vârnișă*. Sunt: *Parău la Vârnișă*, numit și *Parău Țăganilor*, și *Dealul la Vârnișă*.

662. *Vârvu Damașchimului*.

663. *Vârvu Imășului*. La vest de *Dealul Zneámân*, la est de mănăstire și la sud de sat.

664. *Vârvu la Socarii*. Erau soci mulți. Au dispărut.

665. *Vârvu Plăiului*.

666. *Voivodeasa*. Legenda spune că pe aici a trecut Ștefan cel Mare la Putna. Acum: sat, pârâu și pădure.

667. *Zneámân*. Vezi *Dealul Zneamâmului*.

Entopice din comuna Sucevița

Termenul *entopic* este foarte cuprinzător și se referă la numele comune (sau derivate ale acestora) prin care sunt denumite forme de relief, albiile de râuri, păduri, creșcături pe trupul copacilor, bolovani etc. Se folosesc următoarele abrevieri: d. = despre; dim. = diminutiv.

Adapatoáre, -óri – s.f. = locul dintr-o apă curgătoare unde se adapă, de obicei, vitele; izvor a cărui apă se scurge într-un trunchi de copac scobit, folosit pentru adăpatul vitelor.

Adânc – adj. = (pârâu sau râu) cu albia intrată mult în pământ. Și: *înfundat, săpat*.

Adâncitură, -úri – s.f. = loc mai adâncit. Și: *bórtă*, pl. *borț*; *gârlă*; *groápă*, pl. *gropchi*; *hadău, - uri*; *loc scufundat*; *văle*, pl. *văli*; *viroagă*, pl. *virógi*.

Adús – adj. = (d. dealuri) lin.

Adúsă – adj. = (d. apă) lină.

Apă gré = fâșia din mijlocul apei, unde curgerea este mai repede. Și: *inima apei*, *puterea apei*, *strungu apei*, *toiu apei*.

Arsură, -úri – s.f. = pădure care a ars cu totul.

Arșă, arșă – s.f. = pădure arsă, incendiată; câmp cu iarba arsă.

Arșăcioară, -oáre – s.f. = Dim. al lui *arșă*.

Așăzătură, -úri – s.f. = pârâu sau vale care are gura largă și malurile în pantă dulce.

Báhnă, béhni – s.f. = apă stătătoare cu marginea mocirloasă; sunt și *béhni* care nu au scurgere.

Báltă, bălț – s.f. = crac de râu sau gârlă împotmolită la un capăt, cu apă liniștită. Și: *băltoágă*.

Báltă cotoasă = apă stătătoare în formă încovoiată.

Báltă mocirlită = apă stătătoare cu o culoare aparte.

Băltoágă, báltógi – s.f. = vezi *baltă*. Și: *băltoacă, báltoci*.

Belitúră, -úri – s.f. = „când se cojeu copacii după ce se tăie”.

Berbéç, berbéçi – s.m. = val mare, cu creste înspumate, care apare când crește apa.

Bálbái, bálbáie – vb. = (d. izvor) a face zgomot printre pietre, a murmura.

Bátcă, bátci – s.f. = deal de formă ovală, ca un ou.

Boálfă, -e – s.f. = umflătură în partea de mijloc a unei stânci. Și: *mazanáie, -ái*.

Bobécă, bobéci – s.f. = ridicătură rotunjită de pe culmea unui deal; un deal mai mic peste unul mai mare. Și: *bobéică*.

Bobéică, bobéici – s.f. = vârful de deal în formă rotundă; „i se spune așa și unei gropi adânci și rotunde”.

Bolboánă, -e – s.f. = loc adânc dintr-o apă curgătoare, cu vârtej ascuns.

Bolbón, -oáne – s.n. = scobitură făcută în pământ de apă, de la izvor și până la vărsare; scobitură în partea de jos a unei cascade, unde fierbe apa și se învârte. „Este mai mică decât *căldarea* și este în *prund*”. Și: *covátă, știolbón*.

Bolbonarie, fără pl. – s.f. = locul unde sunt mai multe bolboane apropiate.

Bolohán, -i – s.m. = piatră mare din albia unui râu sau pârâu, pe care apa o acoperă foarte puțin; stâncă de formă rotundă, netedă, fără colțuri.

Bolohanós – adj. = (d. un pârâu) cu puțină apă și cu multe pietre în albie; (d. un loc) cu multă piatră pe culme. Și: *chiatrós, stâncós, stâncurós*.

Bordéi, -êi – s.n. = adăpostul tâlharilor în munte.

Bórtă, borț – s.f. = scobitură mică făcută în mal; loc mai adâncit. Și: *adâncitură, găură, gárlă, groápă, hadău, loc scufundát, vale, viroagă*.

Bórta vântului = locul deschis între două dealuri, unde se face curent mare.

Brusánă, -áni – s.f. = pârâu cu apa de culoare roșcată. „*Brusáni* este o denumire veche și indică locuri în care există izvoare roșcate, care conțin ape feruginoase, cu oxizi de fier” (Stelian Cazacu, scrisoare din 20 mai 2001).

Brusturíe și brusturărie, -ii – s.f. = loc cu mulți brusturi.

Búbă, -e – s.f. = umflătură care apare pe trupul copacilor.

Búba deálului = deal mai mic, de formă rotunjită, care se ridică din coasta unui deal mai mare. Și: *gálcă, gruiét*.

Bubós – adj. = copac cu umflături pe trup.

Bulbuitură, -úri – s.f. = zgomotul izvorului, al apei.

Bursucărie, -ii – s.f. = loc unde sunt mulți bursuci.

Caldări, -ări – s.f. = scobitura din partea de jos a unei cascade, unde fierbe apa și se-nvârte; „este în piatră și este mai mare”. Și: *caldarúșă*.

Capchiță de deal = deal în formă de căpiță de fân.

Cascadă, cascăđ – s.f. = locul unde un pârâu mare cade cu zgomot de la înălțime. Și: *duruitoare, huruitoare*.

Caldarúșă, -uș – s.f. = groapă mare de sub culmea dealului, deasupra obârșiei unui pârâu; „bortă în stâncă”.

Cazatúră, -úri – s.f. = pădure cu copacii doborâți de vânt.

Cetini, cetinés – vb. = a acoperi vatra de lemne cu cetină, pentru a se face cărbunii.

Ciritél, -éi – s.m. = loc cu multe tufe; „nu sânt dezvoltat”.

Ciobacă, ciobéci – s.f. = (vechi) luntre mică scobită într-un trunchi.

Ciorpác, -áci – s.m. = arbore rău crescut (sau accidentat), închircit.

Ciung, -gi – s.m. = copac care nu mai are sevă.

Ciurgău, -éii – s.n. = latoc, jgheab.

Ciungí, ciungésc – vb. = a secui; „a tăia coaja copacilor de jur împrejur”.

Ciungitúră, -úri – s.f. = loc din pădure cu copaci uscați.

Ciurăitoare, -óri – s.f. = căderea unui pârâiaș sau a unui izvor; var.

ciuruitoare. Și: *șáput*.

Ciúrlă, -e – s. f. = copac căruia i s-au tăiat sau i-au fost rupte vârful și crengile. Și: *costoroábă*.

Cládă, clăđ – s.f. = lemn căzut, care a intrat în putrefacție. Și: *coloádă* (pl. *colođ*).

Cláie, clái – s.f. = stâncă asemănătoare cu un stog de fân.

Cocláu, cocláuri – s.n. = deal înalt, cu multe vârfuri, greu de mers pe el.

Coloádă, colózi/colóđ – s.f. = arbore căzut și putrezit. Și: *cládă*.

Colțuroásă – adj. = (stâncă) cu multe colțuri.

Cólțuri – s.n., pl. = bucăți de stâncă, scurte și înguste, care ies în afară din coastele abrupte ale munților.

Corhană, -áni – s.f. = coastă de deal cu înclinare foarte mare; coastă foarte greu de urcat, plină de râpi și de pietre, cu o pădure încălțită; partea abruptă a unei coaste, unde pământul s-a surpat. Și: *hrápă, jădoyină, tiharáie*.

Corhanós – adj., în expr. *loc corhanos*; vezi *corhană*.

Costoroábă, -e – s.f. = copac căruia i s-au tăiat sau i-au fost rupte vârful și crengile. Și: *ciurlă*.

Costós – adj., în expr. *loc costós* = coastă de deal cu înclinare foarte mare; „(loc) cu pietre, cu bolovani”. Și: *loc pantós, loc pravalátic*.

Cóșcovă -e – s.f. = scobitură mai mică făcută în mal; rădăcinile amestecate cu pământ, care plutesc pe apă.

Collón, -oáne – s.n. = scobitură mică făcută în mal; scobitură în adâncul muntelui, unde pot încăpea mai mulți oameni.

Covătă, covéț – s.f. = „un bolbon, o scobitură de apă într-un cot, la o cădere”.
Și: *bolbón*.

Crac, craci – s.m. = partea unei ape curgătoare care se desface din albia cea mare.

Cracúț și cracúță, diminutive de la *crac*.

Culmátatá – adj. = (d. o bahnă) mălită.

Cursoáre, -óri – s.f. = ploaie mai îndelungată; „apă mare”: *O fost o ploaie mare și vine cursoare mare pe parău*.

Cúrsu ápi = firul sau panglica unei ape curgătoare: *Pe cursu ápi la deal/la vale*.

Cursúrá, -úri – s.f. = curs de apă care apare, mai ales primăvara și toamna, în scobiturile de pe coastele dealurilor sau munților. Și: *haugás*.

Dărmătúrá, -úri – s.f. = grămadă de nisip, pietriș, pământ de la poalele unei coaste care s-a năruit. Și: *grămádă*.

Dărâmătúrá, -úri – s.f. = pădure cu copaci doborâți de vânt.

Dinte de deal = stâncă ascuțită ieșită dintr-un deal.

Dizghiná, sá dizghiná – vb. = (d. apă) a se despărți în gârle sau craci: *Apa s-o dizginát*.

Dizghinári, -ári – s.f. = locul unde apa se desface în gârle sau craci.

Dâmb, -uri – s.n. = ridicătură de teren mai mică decât dealul; ridicătură de pământ, de formă rotunjită, la marginea unei lunci; orice ridicătură mică; ridicătură de teren de formă alungită, la marginea unei lunci; loc mai ridicat între două locuri sau bălți apropiate; malul de jos, care intră adânc în albia râului și pe care îl ocolește apa; ieșitură rotunjită, nu prea mare, pe coasta unui deal.

Dâmbós – adj. = (loc) cu multe dâmburi.

Dâmbuléț și dâmbúț, diminutive ale lui *dâmb*.

Dâmburoásă – adj. = (d. deal) cu culme boltită ca o cocoasă.

Doágă, doáge – s.f. = „marginea arborelui de la iescari”. Vezi: *iescári*.

Doborátúrá, -úri – s.f. = pădure cu copaci doborâți de vânt.

Duraitoáre, -óri – s.f. = locul unde apa este strânsă de doi pereți de stâncă, printre care trece cu zgomot mare.

Duruitoáre, -óri – s.f. Vezi: *cascádă, huruitoáre*.

Fund, -uri – s.n. = locul mai sus de izvor, unde se zice că se înfundă valea:
Fundu parăului.

Fúrcă (pluralul nu se folosește) – s.f. = locul unde se întâlnesc mai multe pâraie.

Furcitură, -uri – s.f. = locul unde o apă se desface în gârle sau în craci.

Gaură, -uri – s.f. = loc mai adâncit. Și: *adâncitură, börtă, gârlă, groapă, loc scufundat, vale* (cu pl. *văli*), *viroagă*.

Gavanoasă – adj. = (d. o stâncă) cu gavan.

Gemunchi, -uri – s.n. = stâncă ce înaintează adânc în albia apei, într-o parte a ei.

Ghibă, ghibi – s.f. = culme de deal boltită, ca o cocoasă. Ghibă se mai zice și la copac și la om.

Ghibós, -oasă – adj. = (d. un deal) cu o culme boltită, ca o cocoasă.

Gălcă, gălci – s.f. = umflătură pe trupul copacilor; un deal mai mic, de formă rotunjită, care se ridică din coasta unui deal mai mare. Și: *búba deálului, gruiet*.

Gálcós – adj. = (d. copaci) cu umflături pe trup. Și: *gálmós*.

Gálmă, -e – s.f. = umflătură pe trupul copacilor.

Gálmós – adj. = (d. copaci) cu umflături pe trup. Și: *gálcós*.

Gárlă, -e – s.f. = loc mai adâncit. Vezi *adâncitură, börtă, gaură* ș.a.

Gât, -uri – s.n. = locul unde apa este mai îngustă. *Púnim o púnti la gátu ápi*.

Gátu ápi = „loc strâmt între belț ori pe o apă curgătoare”.

Gátoasă – adj. = (d. apă), în expr. *ápá gátuásă* = apă care din loc în loc se strâmtează și se pot face punți.

Gátuitură de apă = locul unde albia unei ape curgătoare este strânsă mult de munți sau de dealuri. Și: *strâmtură*.

Gátút, -uri – s.n. = diminutiv al lui *gât*.

Glod, -uri – s.n. = locul din pădure unde se adapă și se scaldă animalele sălbatice.

Gramádă, -eđ – s.f. = grămadă de nisip, pietriș, pământ de la poalele unei coaste care s-a năruit. Și: *dărmătură*.

Gropchilat – adj. = (loc) cu multe gropi. *Ogóru îi gropchilat șá țâni apă*.

Gropós – adj. = (loc) cu multe gropi.

Groapă, grochi – s.f. = loc mai adâncit. Și: *adâncitură, börtă, gârlă, gaură, haldău, loc scufundat, vale, viroagă*.

Gruiet, -eță – s.n. = deal mai mic, de formă rotunjită, care se ridică din coasta unui deal mai mare; vârful de deal ușor rotunjit; vârful ascuțit al unui deal, mai mic decât o țufleică.

Grunđ, -uri – s.n. = grămadă de bolovani mari și de sfârâmături de stânci de la poalele unui munte.

Grunđuoroasă – adj. = (d. stânci) cu multe neregularități.

Hadăucă, -ăuci – s.f. = de obicei o groapă, o săpătură de apă (foarte rar se referă și la lungime); adâncitură mare, de formă rotunjită, cu malurile râpoase; apă stătătoare adâncă, dar de mică întindere (poate fi și fără apă); scobitură adâncă și alungită de pe coasta unui deal, cu malurile râpoase, făcută de șuvoaiele mari de ploaie; scobitură mică și îngustă făcută de șiroaie pe coasta unui deal. Și: *haugăș*, *hârtóp*, *parău*, *șanș*, *șurână*.

Hadăucúță, -úț – s.f. = diminutiv al lui *hadăucă*.

Halău, -êie – s.n. = „un latoc pe care se scurge apa la moară; îi făcut din scânduri; pe el se pot da și cartofii în beci”; „instalație pe care se dau lemnele (buștenii) la vale”. Și: *ulúc*.

Harapúst, fără pl. – s.m. ⇒ „o plantă pe care o mânâncă oile, gânștile”. Nu este în *Dicționar etnobotanic* de Al. Borza.

Hășcă, *hăști* – s.f. = copac cu scorbură.

Hâte, *hăți* – s.f. = construcție folosită pentru a da butucii la vale; ridicătură de pământ făcută ca să înalțe malul unei ape; dig de lemn sau de piatră, care apără (consolidează) malurile: *tăti pódurili trébi sâ áibá hăť*.

Hațăș și *haițăș*, -uri – s.n. = cărare făcută de oi, de vite sau de animale sălbatice. Și: *hațoágă*, *haițoágă*.

Hațoágă și *haițoágă* – s.f. Vezi *hațăș*, *haițăș*.

Haugăș, -șă – s.n. = locul pe unde trece apa; o săpătură de apă, mai lungă sau mai scurtă (poate fi făcută și de om). Și: *hadăucă*, *cursură*.

Hádă – adj. = (d. apă) tulbure, după ploi mari.

Hágă – s.f. = o porțiune abruptă de teren.

Hártóp, *hártóchi* – s.n. = adâncitură mare, de formă rotunjită, cu malurile înierbate, (pl.) încrețituri dese de pe coasta unui deal, ca niște zbârcituri. Și: *zborșátúri*, *pământ zborșát*. Vezi și *hadăucă*.

Hârtoápă, *hârtoápe* – s.f. = vezi *hârtóp*.

Hârtópós – adj. = (d. locuri, terenuri) cu hârtoape.

Holburí, *holburéște* – vb. = apa holburește, face valuri.

Holburós – adj. = (d. o culme de deal) încrețită, cu multe cocoase, asemenea monturilor de la mână.

Holm, *hoálme* – s.n. = (cuvântul nu se mai folosește, dar este cunoscut) umflătură care apare pe trupul copacilor.

Holmurós – adj. = (d. copaci) cu umflături pe trup; care are bube, care nu are hrană suficientă și rămâne ca un târș.

Horáiț, -uri – s.n. = „loc unde bate tare vântul, pe deal sau jos”.

Hrápă, *hrăpchi* – s.f. = coastă care coboară drept ca un zid; coastă de deal cu înclinare foarte mare. Și: *corhánă*.

Hrapoásă – adj. = (d. ape) cu maluri râpoase. Și: *jâdoyină*.

Huci, -uri – s.n. = pădure deasă și încâlcită; pădure deasă, cu tufe, crescută în locul unei păduri arse.

Hulpariie, -ii – s.f. = loc unde sunt multe vulpi; căsuță de pândă într-un loc în care sunt multe vulpi.

Humariie, -ii – s.f. = loc de unde se lua humă pentru butoaiele cu slatină.

Huruitoăre, -óri – s.f. = vezi: *cascádă, duruitoăre*.

Hútă, huț – s.f. = fabrică de sticlă din cenușă.

Iaz, -uri – s.n. = „are pește, altfel nu-i iaz”.

Iescări – s.m. = arbore cu cioturi putregăioase; „arbore cu doagă, cu miezul compromis din cauza atacului unei ciuperci (apare numai la molid)”.

Iézâr, iézâri – s.n. = „este și mai adânc decât hadăuca și are mâl; are suprafața mai mare; se îneacă vitele dacă intră aici”.

Iezí, se iezéște – vb. = a se închide cursul apei și a se aduna apă.

Iezátúră, -uri – s.f. = stăvilarul format pe râu / pârâu din bucățile mari de gheață. Și: *înfundătură*.

Imăș, -uri – s.n. = loc lăsat anume să-l pască vitele (avea ceva pădure, spre deosebire de toloacă).

Imășál, -ęli – s.n. = diminutiv de la *imaș*.

Ínima apei, vezi apă grę; fâșia din mijlocul apei, care nu îngheață iarna și unde curgerea ei este mai repede. Și: puterea apei, toiu apei, strungu apei.

Izláz, izláză – s.n. = loc de pășunat (pe lângă o apă curgătoare). Și: *pascatoăre, pașune, prilóg, toloacă*.

Izí, izęști – vb. = vezi *iezí*. *O izát młti lęmni, bușțęni. Tăt ce întálnęști ápa, izęști.*

Izátúră, -úri – s.f. = ridicătură de nisip, pietriș, lemne, de la gura unei ape, care o împiedică să se verse; apă care se înfundă din cauza viiturilor, nu mai poate să curgă și se umple de bălți; locul unde s-a scufundat pământul și s-a umplut cu apă. Și: *mălitură, prispă, răstoacă*.

Izáturică, -ęli – s.f. = diminutiv al lui *izătură*.

Împrășchiitúră, -uri – s.f. = locul unde apa scapă din strânsoarea dealului și se lărgeste brusc.

Împrășchie, sâ-mprășchii – vb. = (despre apă) a se răspândi, a se întinde.

Împânzătură de apă = locul unde apa unui râu sau pârâu se împrăștie, se pierde în gărlișoare mici.

Împânzi, s-impânzęști – vb. = (despre apă) a se răspândi. *S-o-mpânzăt apa.*

Împreunăre, -ări – s.f. = locul unde se întâlnesc mai multe pâraie. *Mai multi împreunări di paręi.*

Înecatúră, -úri – s.f. = vietate înecată în apă.

Înfundăt – adj. = (d. pâraie) cu albia intrată mult în pământ. Și: *adânc.*

Înfundatúră, -úri – s.f. = vezi *iezătúră, izătúră.*

Întâlnire, -iri – s.f. = locul unde se întâlnesc mai multe pâraie.

Întri ápi = locul dintre gârle sau dintre cracii unei ape.

Întri craci = vezi *întri api.*

Înturmucăre, -ări – s.f. = locul unde se întâlnesc mai multe pâraie.

Înturmucă, sâ înturnoacă – vb. = (despre pâraie) a se întâlni, a se aduna:

Sâ-nturnoacă paręi.

Înșânătă – adj. = (d. stânci) aplecată, care abia se ține să nu cadă.

Învârtitură de apă = locul unde apa se învârtește, fără să fie adâncă.

Jgheab, -uri – s.n. = uluc.

Jghiabút, -uri = diminutiv al lui *jpgheab.*

Jádoyină (= *jidovină*), *-ini* – s.f. = apă cu maluri râpoase. Vezi: *hrapoásă*; partea abruptă a unei coaste, unde s-a surpat pământul. Vezi *corhánă.*

Kíatrós – adj. = (d. pâraie) cu puțină apă și cu multă piatră în albie. Vezi *bolohanós.*

Kétrói, -oáie – s.n. = vezi *bolohán.*

Kícatúră, -úri – s.f. = copac doborât, picat; pădure cu copacii deznădăcinați, doborâți de vânt.

Kíscós – adj. = ținut cu mulți munți. Și: *muntós.*

Lárgu ápi = locul unde apa scapă din strânsoarea dealurilor și se lărgeste brusc.

Lărgítă – adj. = (porțiunea) în care apa este foarte lată. Vezi *lățătúră.*

Lățătúră, -úri – s.f. = vezi *lărgítă.*

Lemniță, -iț – s.f. = locul dintre ape sau din prund, pe care crește o pădurice; bucata de pământ dintre o apă stătătoare formată dintr-o albie veche și apa râului sau pârâului; plantă care crește în golurile unui râu (nu se folosește; este înaltă până la 1 m; n-o pasc vitele; consolidează terenul).

Léspidi, léspiđ – s.f. = piatră mare din albia unui râu, care rămâne mereu deasupra apei (are o suprafață plană).

Léurdă – s.f. = plantă care crește la *Parău la Leurda.* Azi este puțină.

Lom, -uri – s.n. = grămadă de crengi, de vreascuri, care rămân după tăierea sau curățirea pădurii.

Lóză – s.f. = salcie căprească (*Salix caprea*).

Lozuitură, -úri – s.f. = „secuirea loziei, ca să dea drumul să crească la cealaltă pădure”.

Mal, -uri – s.n. = fâșie de pământ care înconjoară o apă stătătoare; fâșie de pământ de-a lungul unei ape curgătoare; „când îi mai mic îi *mal*, când îi mai înalt și mai drept, abrupt, rezultat al unor surpături, îi *șcarp*”.

Malút, malúťá – s.n. = diminutiv al lui *mal*.

Marginári, pl. marginári – s.m. = „bușteni puși pe marginea unui drum, ca să nu meargă lemnul la vale”.

Marginít, în drum marginít = drum cu traverse de lemn, pe care se cară butucii.

Mátcă, măťci – s.f. = scobitura făcută în pământ de la izvor până la vărsare. Și: *bolbón, covátá, știolbón*.

Mazanáie, -ái – s.f. = umflătură pe trupul copacilor; umflătură în partea de mijloc a unei stânci.

Máglá, -e – s.f. = grămadă: *o izát ápa o máglá di butúci*.

Mál, -uri – s.n. = vezi *iezáturá*.

Máliște – s.f. = loc acoperit cu nămol apos, rămas dintr-o baltă secată; nisipul amestecat cu pământ, care iese pe terenurile agricole când vin ape mari.

Málitură, -úri – s.f. = vezi *dărmăturá*: nume al culturilor astupate de ape.

Mláșniță, mlășniț – s.f. = apă stătătoare lipsită cu totul de scurgere.

Mlașniță cu glod = apă stătătoare cu marginea mocirloasă.

Mocirlă, mocirli – s.f. = pământ humos cu apă (se ia cu găleata și se pune la răstoacă sau se folosește la spălat pe picioare, ca să se curețe mai bine cu apă).

Mocnitá – adj. = „(d. apă) care a stat mai mult; urât mirositoare”.

Modálcă, modálci – s.f. = movilă de formă rotundă; umflătură pe trupul copacilor.

Modálcós – adj. = (d. copaci) cu umflături pe trup.

Mogáldeáťá, mogáldéť – s.f. = movilă de formă rotundă; movilă pe coasta unui deal.

Mormán, -áne – s.n. = vezi *dărmăturá*.

Moghilós – adj. = (d. locuri) cu multe movile. Și: *moyilós*.

Možlă, možli – s.f. = ridicătură de pământ sau de pietre, făcută de oameni ca să însemne hotarul dintre proprietățile lor sau dintre sate; bucată de pământ din mijlocul unei ape stătătoare. Și: *mozilá*.

Mozili di hotár = ridicături de pământ sau de pietre, care marchează hotarul.

Munte, munț – s.n. = „În Sucevița nu sânt munți, ci dealuri. Munții sânt mai înalți și sânt de piatră“.

Muntós – adj. = (ținut) cu mulți munți. Și: *chiscós*.

Musteréje = „Denumirea de *musteréje* are următorul înțeles: în limbajul local, lichidul care se scurge din platforma de gunoi de grajd poartă numele de *musteală*. Locul unde se adună *musteala* se numește *mustereață* (loc cu lichid ce mustește). Probabil că denumirea *La Musterețe* indică un teren mlăștinos, care mustește de apă” (Stelian Cazacu, scrisoare din 20 mai 20001).

Mușânói, -oáie – s.n. = mică ridicătură de pământ făcută de cârțițe, furnici. Și: *mușunói*.

Naruitură, -úri – s.f. = „o surpatură mai mare”; bucată de mal surpată în apă; pădure cu copacii doborâți de vânt.

Năsâpoásă – adj. = (d. apă) cu mult nisip sau pietriș în albie.

Obârșíe, -șí – s.f. = locul de unde izvorăște o apă (poate avea mai multe izvoare; cuprinde și capătul apei).

Ópcină, -ini – s.f. = culme care separă izvoarele a două ape: una dintre ele curge pe o parte de deal, iar alta pe cealaltă parte.

Otăyíste – s.f. = vezi *otăyít*.

Otăyít (= otăvít) – adj. = (loc) pe care se face otavă. Și: *otăyíste*.

Palancă, în expr. *a cădea palancă* = a cădea la pământ: *Padúrea o cazút paláncă*.

Páncină, páncini – s.f. = punte; lemn căzut și rămas jos, neseccionat „(nu se folosește, nu iese lemn de lucru)”.

Parăú, paréi – s.n. = pârâu.

Parțálă, -ăli – s.f. = loc mare în mijlocul pădurii, fără copaci. Și: *parțácă*. O bucată de teren delimitată, porțiune. *Locul o fost împarțát în parțéi*.

Parțácă, parțéle – s.f. = vezi *parțálă*.

Pascatoáre, -óri – s.f. = loc de pășunat vitele.

Pínten, -ni – s.m. = stâncă ce înaintează adânc în albia apei, într-o parte a ei.

Piciór di stâncă = piatră mare din albia unui râu, care rămâne mereu deasupra apei; este mai mare, mai înaltă.

Pârlitură, -uri – s.f. = pădure care a ars.

Pleásna vântului = firul cel mai puternic al vântului: *pin bórtá vântului vine pleásna vântului*.

Pleșúg – adj. = (deal) cu vârful despădurit, pleșuv.

Plánge – vb. = (d. o râpă) a lăcrăma, a picura ușor, rar.

Plopchíș, -uri – s.n. = loc cu plop.

Podiréi – s.n. = loc neted și întins de pe coasta unui deal. Și: *podiréu, -éie*.

Poftíre, -i – s.f. = aprobare: *Am o poftiri pi chicaturi* (= am o aprobare pentru copaci doborâți).

Pravalitură, -úri – s.f. = arbore doborât de vânt, de ploaie, de surpări; pădure cu copacii doborâți de vânt.

Prabușătúră, -úri – s.f. = vezi *dărmătúră*.

Prag, -uri – s.n. = loc unde apa râului coboară în trepte.

Pragúț, -uri – s.n. = diminutiv al lui *prag*.

Pragós – adj. = (loc) unde coasta dealului, care coboară domol, se rupe de-odată și coboară în pantă repede.

Pragurós – adj. = (d. partea vălurită a unei coaste de deal) cu ieșituri în forma unei brazde.

Právițu vântului = loc deschis și întins, unde bate foarte tare vântul.

Prelúcă, -úci – s.f. = poiană mică, la izvoarele ori pe malurile pâraielor.

Prilóg, priloáge – s.n. = loc de pășunat.

Pripór și pripúr, -oáre – s.n. = coastă de deal cu înclinare foarte mare.

Priporás, -e – s.n. = diminutiv de la *pripór*.

Priporós – adj. = (loc) cu înclinare mare.

Proáșcă, proáște – s.f. = izvor care aruncă apa în sus; buduroi la gura izvorului.

Prohúd, -uri – s.n. = locul dintr-o apă curgătoare unde femeile spală și albesc rufe.

Prislóp, -oápe – s.n. = pas în formă de șa; loc de trecere la înălțime.

Prispă, -e – s.f. = vezi *izátúră, málitúră, răstoácă*.

Prispúță, prispuręle – s.f. = diminutiv al lui *prispă*.

Prund, -uri – s.n. = „loc pe unde a curs apa”; „este de o parte și de alta a vadului”; „se numește *prund* și când e acoperit cu iarbă”; terenul dintre albia veche și cea nouă; loc neted, îngust și jos, de la marginea unei ape curgătoare.

Prundói, -oáie – s.n. = un loc cu bolovani mari pe prund sau pe teren.

Puhói, -oáie – s.n. = apa care se revarsă dintr-un râu sau pârau umflat de ploi. Și: *tulbureálă*.

Púnte, punț – s.f. = „arbore tăiat ori căzut, cojit și lăsat pe loc neseccionat”: *Lucrez în punț*.

Putéria ápi = locul unde merge cea mai multă apă. Vezi și: *inima apei, strúngu ápi*.

Rac, -uri – s.n. = umflătură care apare pe trupul copacilor.

Rámpă, rámpi – s.f. = loc amenajat de trecut peste apă.

Rastoacă, rastóci – s.f. = apă care se înfundă din cauza viiturilor, nu mai poate să curgă și se umple de bălți (le face și apa, dar și omul).

Rastoci, rastocésc – vb. = a opri apa și a-i face altă cale: *ię șá rastocę ápa.*

Ratezătură, -úri – s.f. = vârful de deal tăiat, retezat.

Repegiúne, -úni – s.f. = loc priporos.

Repezí, repédi – vb. = (d. o coastă înclinată, d. un pripor) de pe care te poți

rostogli ușor: *fii atent că repédi prípuru ciála.*

Repezâciune, -úni – s.f. = loc dintr-o apă lină unde apa merge mai repede.

Râdicătură di pomânt = orice formă de teren care se ridică deasupra pământului, mai mare sau mai mică.

Râpós – adj. = (loc) cu râpe (mari sau multe).

Sacatúră, -úri – s.f. = apă stătătoare care a secat; *așá-i spúnem șá la pomântu care nu rodéște.*

Sapát – adj. = (râu, pârâu) cu albia mult intrată în pământ. Vezi *adânc, înfundát.*

Sapatúră, -úri – s.f. = „o adâncitură făcută în albie”.

Sapatúra di paráu = „când vin apele mari, se pot face *sapaturi*”.

Sarítă, -e – s.f. = locul unde se strânge apa care cade de pe roata morii; „o prelungire a halăului cu direcție în afara roții”.

Scări – s.f., pl. = locul unde apa râului coboară în trepte: *ápa sá coboárá pi scári.*

Sáhęlbe – s.f. = sihlă.

Scorușét – s.n. = loc cu scoruși.

Seci, -uri – s.n. = pârâiașul unde se aruncau sau se aruncă murdăriile, gunoaiile:

sécü îi la un loc niímlát.

Scobghitură, -úri – s.f. = scobitură mică făcută în mal.

Sfeleruí – adj. = (d. un drum) cu traverse de lemn, pe care se cară butucii din pădure. Și: *şfeluí, ştraifuí, ştraivéc, şchiruí.*

Sfârlác, -áce – s.n. = izvor iute, în care se învârtește apa.

Sfârlă, -e – s.f. = „un pârăuș cu mai multe sfârle este cu o cădere mai mare, pe un teren stâncos; curge repede”.

Sfârlí, în structura: *sfârléști pęstili* = „se învârtește în locurile mai strâmte să poată trece”.

Sáhlă, -e – s.f. = pădure deasă și încălțită (se referă mai mult la rășinoase).

Snidă, sniđ – s.f. = pădure deasă și încălțită; pădurice deasă de tufe, crescută în locul unei păduri arse.

Sorb, -uri – s.n. = locul unde o apă curgătoare este „suptă” în pământ; loc adânc, cu vârtej ascuns, într-o apă stătătoare.

Sterpăciúne, -úni – s.f. = pășunea sterpelor.

Stâncă, stânci – s.f. = piatră mare din albia unui râu, care rămâne mereu deasupra apei.

Stâncós – adj. = (loc) cu stânci, cu multă piatră pe culme.

Stâncurós – adj. = vezi *stâncós*.

Stoi, -uri – s.n. = vezi *stolovan*.

Stolován, -i – s.m. = stâncă de formă netedă, rotundă, fără colțuri; bucată mare de gheață, adusă de apă primăvara. Și: *stoi*.

Strâmtură, -uri – s.f. = locul unde albia unei ape curgătoare este strânsă mult de munți sau de dealuri.

Strâmturoasă – adj. = (apă) care curge printr-o albie strâmtă.

Strungă, strungi – s.f. = vezi *gât, strâmtură*.

Strungu ápi = „aici se poate face pod; este apa mai strâmtă”; „firul apei”.

Sturí, sturéște – vb. = *s-o sturít parău* „a înghețat apa și s-a ridicat gheața afară”; *s-o sturít izvóru; s-o sturít râpa*.

Surpatură, -úri – s.f. = bucată de mal surpată în apă („când este mai mică”).

Șanț, -uri – s.n. = scobitură lungă făcută de apă în pământ, de la izvor până la vărsare.

Șanț adânc = scobitură adâncă și alungită de pe coasta unui deal, cu maluri râpoase, făcută de șuvoaiele mari de ploaie.

Șarpariie, -ii – s.f. = loc cu mulți șerpi.

Șăđătúrá, -úri – s.f. = loc unde s-a lăsat pământul și s-a umplut cu apă.

Șcarp, -uri – s.n. = mal mai înalt și abrupt al unui pârâu, rezultat al surpărilor. *Șcarpu râpi* este marginea de sus a unei râpi, locul de unde începe râpa.

Șcarpulét, -étă – s.n. = diminutiv al lui *șcarp*.

Șcarpós – adj. = (loc) cu maluri râpoase.

Șcarpoasă, în: baltă șcarpoasă = baltă înconjurată de mal înalt.

Șcărpuí, se șcarpuiéște – vb. = „a se surpa pământul sau piatra din cauza apelor sau din cauza umidității”. *S-o șcarpuít málu*.

Șcarpuít – adj. = (loc) surpat, năruit.

Șcórbură, -uri – s.f. = scobitură mică făcută în mal.

Șcrobghiță, șcrobghiț – s.f. = „un copac trăsnit; așchie dintr-un astfel de copac”.

Șcrobghiós – adj. = (d. un copac) trăsnit, din care se desfac așchii.

Șfélér, -e – s.n. = drumul pe unde merge trenul (termen vechi).

Ștrícă, ștrici – s.f. = vezi *șfélér*.

Șfoára ápi, vezi și: inima api, strungu api, toiu api, vâna api.

Șforác, -uri – s.n. = scobitură adâncă și alungită, cu malurile înierbate, de pe coasta unui deal; locul pe unde curge apa în urma ploilor (este mai mic decât *parău*; șforacurile nu au cotituri și sunt scurte).

Șácloasă – adj. = apă care nu face spumă cu săpunul. Și: *teioasă*.

Șchiră, -e – s.f. = „lemnul pus în lung, pe un drum mlăștinos, unul lângă altul”.

Șăpot, -e – s.n. = apă care curge foarte repede, cu furie; „are cădere mare și este adâncă”; „căderea unui pâraiaș sau a unui izvor”; „este mai mare decât ciurăitoarea”.

Șleag, -uri – s.n. = „loc unde s-a tăiat pădurea, dar nu s-a curățit de cioate și de crengi”. Și: *șlag*.

Șleguț, -uță – s.n. = „șlag mic”; diminutiv al lui *șleag*, *șlag*.

Șmârc, -uri – s.n. = loc fără apă într-o zonă mlăștinoasă.

Șnais, -uri – s.n. = cărare mai lată, care urcă pe deal sau pe munte.

Șmur, -uri – s.n. = fâșia din mijlocul apei, care nu îngheață iarna. Și: *inima apei*.

Șpiț, -uri – s.n. = capătul ascuțit al locului sau terenului dintre gârle sau dintre cracii unei ape: *Șpíțu ápi*; vârful de deal ascuțit ca o țeapă. Vezi: *țufleică*.

Șpițós – adj. = (deal) cu vârful sau vârfuri ascuțite.

Știoálnă, -e – s.f. = locul de lângă vad, unde apa se adâncește; un vad adâncit; locul unde se strânge apa care cade de pe roata morii. Și: *știoln*, mai des; apă stătătoare lipsită cu totul de scurgere.

Știol, -uri – s.n. = loc de unde se scoate slatină: *ma duc după slatină la știol în Pleșă*; loc de unde se scoate sare.

Știolbón, -oáne – s.n. = locul de lângă vad, unde apa se adâncește. Și: *știoálnă*; porțiunea unui curs unde apa este lată, dar neadâncă. Vezi: *bolbón*, *caldăre*, *covată*.

Știolbonariie, -ii – s.f. = vezi *bolbonariie*.

Știoln, -oálne – s.n. = apă stătătoare cu gust sărat. Și: *știoálnă*.

Știubéu, -êie – s.n. = trunchi scobit deasupra unui izvor.

Șuhói, -oáie – s.n. = apa ieșită din matcă, la ploii torențiale. Este fonetism mai vechi. Fonetismul curent astăzi este *șuvoi*.

Șuvói, -oáie – s.n. = vezi *șuhoi*.

Șuvíță, *șuvít* – s.f. = partea unei ape curgătoare care se desface din albia cea mare.

Tapceán, -éni – s.n. = loc neted și întins pe un deal. Și pluralul *tapceáni* (trisilabic).

Tapceanáș, -uri – s.n. = diminutiv al lui *tapceán*.

Tarnițós – adj. = (d. un vârful de deal) curmat la mijloc ca o șa. Și: *întarnițat*.

Teioásă – adj. = (d. apă) care nu face spumă cu săpunul. Și: *șácloasă*.

Teșát – adj. = (d. un vârful de deal) tăiat oblic.

Tiharáie, -ái – s.f. = coastă foarte greu de urcat, plină de râpi și de pietre, cu o pădure încălțată. Vezi: *corhánă*.

Teșátúră, -úri – s.f. = deal tăiat oblic. Vezi: *teșát*.

Târgușór – s.n., fără pl. = loc de popas pe munte pentru huțanii care mergeau (de la Ciumârna) la târg la Rădăuți sau la Siret.

Târșós – adj. = (d. molizi) cioturos: *molízi târșós* (= molizi cioturoși).

Tóiu ápi = fâșia din mijlocul apei unde curgerea ei este mai repede; „când crește apa după ploii mari”. Vezi: *ínima ápei, putérea ápei, strúngu ápei*.

Toloácă, pl. -óci și -ós – s.f. = „nu are și copaci, spre deosebire de *imaș*”.

Tolocúță, -úț – s.f. = diminutiv al lui *toloácă*.

Topchilă, -ili – s.f. = locul dintr-o apă curgătoare, unde se topesc inul și cânepa.

Tópliță, -iț – s.f. = crac de râu sau gârlă împotmolită la un capăt, cu apă liniștită („se numește așa numai când este folosită la topit inul și cânepa”).

Trupchína stánci (stâncii) = partea de jos a unei stânci, care intră în pământ. Și: *radacína stánci*.

Tulbureálă, -éli – s.f. = vezi *puhói*.

Tunél, -uri – s.n. = drum adâncit.

Tunélu ápi = strâmtoarea care leagă două locuri sau două bălți.

Turbát – adj. = (pârâu) care, ori de câte ori plouă, rupe tare malurile.

Țárm, -uri – s.n. = malul mai înalt al unui râu, pe care apa nu-l acoperă decât foarte rar. Și: *șcarp*.

Țipirigărie, -ii – s.f. = loc cu mult țipirig.

Țintirim, -íme – s.n. = cimitir („*cimitir* este cuvânt mai nou”).

Țáșnă, -áni – s.f. = locul de unde începe să curgă o apă; „izvorul cel mai mare, de unde iese apă mai multă (mai ales la fântâni)”. Și: *radacína stánci, trupkina stánci*.

Țáu, -uri – s.n. = bucată de stâncă, scurtă și îngustă, care iese în afară din coasta abruptă a unui munte.

Țoi, -uri – s.n. = două înălțimi ale unui vârf curmat la mijloc.

Țufléică, -éici – s.f. = vârf ascuțit ca un țâu; vârf de deal ascuțit ca o țeapă. Și: *șpiț*.

Țuranós – adj. = (loc) cu adâncitură mare, de formă rotunjită, cu malurile râpoase.

Ulúc, -úci – s.n. = jgheab; latoc; „este făcut de om din scânduri sau din lemn scobit”. Și: *halău*.

Vad, -uri – s.n. = fâșia de pământ pe care curge apa; „locul pe unde căruțele traversează o apă”.

Vadúț, -uri – s.n. = vezi *vad*; diminutiv al lui *vad*.

Vaioagă, vaiógi – s.f. = „un teren așezat pe care se poate strânge apă de ploii, de zăpezi”.

Vale, văli – s.f. = locul dintr-o apă curgătoare unde femeile spală și albesc rufe.

Várnișă, várniș – s.f. = locul unde se face (se făcea) var.

Viroágă, -ógi – s.f. = deschizătură îngustă din malul unei ape stătătoare, pe unde se scurge apa.

Víța izvorului = rădăcina izvorului. Se pronunță: *yíța* și *žíța izvorului*.

Vánă – s.f. = partea mai iute a unei ape curgătoare. Vezi: *ínima ápi, putérea ápi, strúngu ápi* ș.a.

Vólbura, -uri – s.f. = locul din râu unde apa face valuri mari și clocotește din cauza pietrelor din albie.

Vuí, vuiéști – vb. = (d. un pârâu) a crește apa după ploi mari și a face zgomot.

Vuitoáre, -úri – s.f. = vezi: *vólbura*. Mărg *la vuitoári*.

Vuitúrá di apă = viitură de apă.

Zagneátă, zagnéți – s.f., în expr. *a da zagneátă* „a întări focul, a-l ațâța mai bine”.

Zahátă, zaháj – s.f. = gard improvizat. Și: *háti*.

Zahatuí, zahatúiesc – vb. = „a schimba direcția apei”; „a face un gard improvizat”. Vezi *zátuí*.

Zatoácă, zatóci – s.f. = partea unei ape curgătoare care se desface din albia cea mare.

Zatuí, zatúiesc – vb. = a opri apa curgătoare la o margine. Și: *zátuí*.

Zavoáră, pl. zavoáră – s.f. = intrare sau ieșire, făcută din lemne lungi și subțiri, așezate orizontal, într-un loc îngrădit; „loc închis, să nu treacă vitele”.

Zborșátúrá, -úri – s.f. = încrețituri dese de pe coasta unui deal, ca niște zbârcituri. Vezi: *hártóp, hártoápe*. *Pomânt zborșát* = pământ ridicat în valuri.

Zgrapțuroásă – adj. = (coastă) foarte repede și acoperită cu stânci: *coastă zgrapțuroasă*.

Zgrapțurós – adj. (forma de masc. a lui *zgrapțuroasă*) = culme de munte foarte îngustă, cu prăpăstii pe amândouă părțile: *deal zgrapțurós*.

Toponymik der Gemeinde Suczewitza

(Zusammenfassung)

Das Studium *Die Toponymik der Gemeinde Suczewitza* von Ion Popescu Sireteanu ist das Ergebnis der toponymischen Forschung, die vom Verfasser und vom Forscher Dragoș Moldoveanu 1979 in Suczewitza unternommen und 2001 vollendet wurde.

Nach einer kurzen Darstellung der Bibliographie bezüglich diesen alten historischen Siedlung, behandelt der Verfasser einige demographische Probleme, sowie phonetische und linguistische Einzelheiten der lokalen Mundart, dann präsentiert er eine alphabetische Liste mit 667 Toponyme aus der Gemeinde Suczewitza, die er der lokalen Mundart gemäss umschreibt. Am Ende fügt der Verfasser noch eine Liste mit topischen Gattungsnamen hinzu. Er erwähnt auch, dass das umfangreiche toponymische Material zur Verfassung der Arbeit *Rumäniens toponymisches Reichstum. Moldau. Suczawabecken* verwendet sein wird.

EMINESCU – COPACUL VIEȚII

ALMA BLĂNARU

Afirmația că opera eminesciană stă sub semnul romantismului sau, din contră, oferă o viziune modernă a omului ce se integrează legilor naturii limitează deopotrivă specialistul și cititorul, neoferindu-le perspectiva structurii multidimensionale profund filozofice a întregii sale creații. În poema *Infinitul în ceruri*, el relevă cititorului „aceste strălucite mistere”, glorificând „divinitatea creatoare”, nuanțând teologic finalul poemei. Tema cosmică, devenită la Eminescu motiv, integrează concretul abstractului, țăranul înțeleptului, arborele vieții și morții spiralei cosmice (a axei sau stâlpului), finitul infinitului. Reliefarea cosmogoniilor este exemplificată prin forța depășirii fenomenelor terestre și a contemplării lor limitate.

Eminescu însuși, prin profunda sa creație, încă nedescifrată pe deplin, oferă imaginea copacului sephirot, în tripla sa calitate de **hermeneut**, **mitolog** și **antropolog**. Căci, care alt poet român a emis teorii mai complexe asupra originii, evoluției și variabilității omului, în corelație cu anumite condiții prestabilite? Calitatea sa de hermeneut este demonstrată de arta și, de cele mai multe ori, știința de a interpreta textele vechi, în special textele biblice, de a aplica cele mai elaborate metode în interpretarea culturii spirituale, de a valoriza semnul ca element simbolic al unei culturi pentru a revela aspectul ezoteric al acesteia. În ce privește calitatea sa de mitodolog – termen recent apărut în critica literară – cu adevărat Eminescu este, din perspectiva nouă oferită exegeților, un re-creator de mituri, punându-ne la dispoziție noi teme și motive culturale, exemple sintetice și sincretice ale diverselor aspecte culturale universale comparate. Atunci când creatorul face să cânte sensul, iar sensul înflorește când e cântat, se condamnă amândoi la un lirism disperat. Orice mare creație, fie ea chiar sacră, ne trimite cu gândul la esența tragică a actului scriiturii. Muzica verbală ca doctrină nu rezistă judecății critice a simțurilor. Hermeneutul Eminescu nu era deloc străin de faptul că libertatea de creație poate fi o obiecție fără nuanțe la teoriile omului modelat și fabricat, că freamătul vital, vârtejul primordial sau criza spiritului e un întreg, uniformizat prin conformismul moravurilor noastre.

Cercetarea aprofundată a specialistului, în cazul de față a lingvistului și etnologului, este obligată să revină, spre a întregi cu noi perspective vasta cunoaștere multidimensională a poetului.

Este deci necesară o evaluare strictă a frecvenței motivelor, o nuanțare a valorii lor, alături de celelalte tipuri imaginative ale gândirii contemporane sau

anterioare lui. Contemplarea și redimensionarea spațiului cosmic poartă amprenta moștenirii antice, până la Platon și Pitagora, filozoful Eminescu obținând cea mai complexă expresie a complementarității intuiției poetice cu gândirea științifică pură. S-a vorbit despre atitudinea contemplativă a poetului față de infinitul spațiului, neglijându-se poate faptul că, cel puțin în calitate de teoretician, poetul aplica principiile teoriei fractale ori ale teoriei relativității (vezi *Sărmanul Dionis, Luceafărul*), analizând cu luciditatea omului de știință toate elementele integratoare acestui așa-zis infinit, și asta cu zeci de ani înaintea definirii lor științifice. El nu se regăsește în atitudinea de simplu spectator, dar în același timp nu-și refuză condiția efemeră. Copacul Vieții, SEPHIROT, se regăsește ca structură, formă și energie în întreaga sa operă, el însuși inspirând, prin preocupările multidisciplinare, prin metodă și contemporaneitatea viziunii, imaginea arborelui. El nu opune concepția dominant antropologică măreției universului, nu se situează, decât printr-o anumită tehnică disimulatoare, pe poziția pesimistului vehement.

Imaginea copacului vieții, asumată de poet și, deopotrivă, de creația sa, este integrată genezei și evoluției cosmice, starea de infinit, de nemărginită vastitate fiind bine coordonată într-o evocare a realității strict materiale, umane, efemere, distructibile. În mitologia românească, Pomul Vieții este structurat pe șapte niveluri, fiecare dintre ele având reprezentări stricte, prin formele din aluat de pâine care se pun pe fiecare nivel al bradului de înmormântare. Eminescu, desăvârșit cunoscător al tuturor acestor simboluri, le invocă și le definește ordinea în majoritatea poemelor sale. Vraja magică și imaginară a stelelor contrabalansează rigurozitatea științifică privind cosmogonia românească, reprezentările mitice, populare sau strict simbolice, care se referă la arborele vieții și al morții, element central al ortodoxiei românești.

Dacă la începuturile creației eminesciene se vizează atitudinea contemplativă, relativ statică a poetului față de spectacolul ceresc, de lumina astrală, apogeul creației sale se integrează mișcării universului, care depășește cosmosul vizual și auditiv, poziție reluată de atâtea ori în istoria liricii universale, din antichitate și până la romantism: „Ca un maestru ce-asurzește în momentele supreme / Pân-a nu ajunge-n culmea dulcii muzici de sfere” (*Dalila*).

Adept al concepției zalmoxiene, ne surprinde, poate, invocarea doar sporadică a bradului, pentru Eminescu Arborele Vieții fiind pus în valoare sub forma oricărui copac: tei („Lângă teiul nalt și vechi, / Und-izvorul cel în vrajă / Sună dulce în urechi” – *Făt Frumos din tei*), salcie („Al salciei pletoase – și-ntinse-a apei arii” – *Împărat și proletar*), salcâm, trestie („Dându-și trestia-ntr-o parte, / Stă copila lin plecată” – *Crăiasa din povești*; „Ea din trestii să răsară / Și să-mi cadă lin pe piept” – *Lacul*), stejar („Arald încremenise pe calu-i – un stejar” – *Strigoii*), fag („O, priviți-i cum visează / Visul codrului de fagi!” – *Povestea codrului*), pe care-l integrează genezei universului din elementele primare și pe care o desfășoară pe scară evolutivă până la înălțimi culminante, de unde apoi decade până la extincția completă. Bradul este surprinzător de rar pomenit în creația eminesciană,

comparativ cu invocarea codrului prin intermediul altei specii: „Sus în brazii de pe dealuri / Luna-n urmă ține strajă” – *Povestea teiului*; „Cu perdelele lăsate / Șed la masa mea de brad” – *Singurătate*).

Element esențial al existenței copacului vieții, „muma” lucrurilor – apa – naște, ca în mitologie, zeitățile, dar și stelele, originea lumilor fiind acvatică (vezi *Rugăciunea unui dac* – „Și din noian de ape puteri au dat scânteii”). T. Pamfile marchează această viziune românească asupra genezei în *Povestea lumii de demult*, 1913 (p. 7): „Înainte de a se zidi pământul, cât vedeai cu ochii nu era decât apă și iar apă”, punct de vedere întâlnit, de altfel, în numeroase cosmogonii orientale, îndeosebi indiene. Imnul creației din *Rig-Veda* reflectă motivul genetic din cosmogonia eminesciană, în care se îmbină elemente budiste cu aspecte ale teoriei schopenhaueriene, idei analoage în cosmogoniile orientale, de pildă în cele chaldeice, ca și în știința secolului al XVIII-lea și al XIX-lea, în teoria Kant–Laplace, ca și, apoi, la unii romantici ai veacului trecut. De altfel, simbolul Copacului Vieții are la rădăcină fântâna, apa vie, fântână adesea invocată în lirica populară, atât de aprofundată de poet.

Prezența motivului bradului la Eminescu, deși mai restrânsă, reflectă o complexă cunoaștere a tradițiilor și obiceiurilor românești, prezentându-l ca pe un model arboricol care concentrează tipuri diferite de activități spirituale de ordin mitologic, având din acest punct de vedere trei ipostaze: arbore al vieții, arbore ceresc și arbore cosmic. În zonele centrale și nordice ale Europei, constituie una dintre variantele cele mai frecvente ale Pomului Vieții și ale Arborelui Cosmic, viziune pe care poetul o integrează operei sale. Ca arbore funerar, el este martorul și ajută la Marea Trecere a sufletului peste Apa Sâmbetei sau Marea cea Neagră. Bradul este *axis mundi* al daco-românilor, care leagă macrocosmosul (locul de creație) de microcosmos (locul celor creați).

Ceea ce interesează pe eminescologi este structurarea pe ceruri, deci pe niveluri, a bradului românesc în opera vizată, Eminescu fiind un real cunoscător al tuturor formelor care se aplică în pomul de înmormântare, mai ales în Bucovina, cu particularități specifice anumitor zone, cu elemente ornamentale care conferă individualitate arealului geografic vizat. Toate elementele aplicate pe cele șase ceruri ale bradului sunt prezente în creațiile poetului într-o ordine clară, prestabilită.

La nivelul de jos al bradului se așază scărițe și sfințișori sau optari. Scara sugerează urcarea la cer, drumul către o realitate absolută, imaginea mitologică dintre cer și pământ, fiecare treaptă simbolizând un păcat, de la cel mai nevinovat până la cel mai abominabil. Cifra opt se pune în relație cu octogonul – figură geometrică între pătrat și cerc – și semnifică lumea intermediară între cea terestră, conotată prin pătrat, și cea uraniană, simbolizată prin cerc.

Pe al doilea nivel al bradului se pun peștii și strugurii. La Eminescu, cel mai adesea, peștele este invocată în ipostaza sa fabuloasă, mitică, de suport al lumii. Peștele conturează două ipostaze majore – sprijin al lumii și animal sacrificial –, iar, prin caracterul lui incert și prin frecvența redusă, ne îndeamnă să privim cu

reticență posibilitatea considerării peștelui ca o reprezentare cosmogonică deplină, ca o figură complexă a panteonului mitologic autohton. Al treilea nivel al Copacului Vieții și al Morții este ornamentat cu șerpi și coarne de berbec. Șarpele terestru postfigurează șarpele cosmic; șarpele tenebrelor prefigurează șarpele lumii cosmice – ambele figurări spiralimorfe.

Puterea mitică a șarpelui nu oferă numai cunoașterea magică, ci și harul metamorfozei, el acționând ca operator într-un act de transcendere a condiției personale; prin el omul accede la ființa sacră și la arta prefacerii în altă ipostază umană ori în altă ființă.

Prezența elementului „coarne de berbec” este la Eminescu simbol al fecundității, la fel ca în întreaga mitologie românească, și însoțește sufletul în Marea Trecere, atât de des invocată de poet, îl apără de boli și-l călăuzește noaptea cu lumina lui pe cel plecat dincolo. În riturile de consacrare, berbecul, prin coarnele sale, simbolizează suportul material al cerului.

Pe al patrulea rând de ramuri (deci pe al patrulea nivel al cerului) bradul este împodobit cu forme care sugerează flori, mai cu seamă floarea soarelui, roata solară și Sfânta Treime („Trandafiri aruncă roșii / Peste unda fermecată” – *Crăiasa din povești*). Roata solară este folosită ca semn apotropaic în vrăji și ca însemn funerar („Și-n roată de foc galben stă fața-i ca un semn” – *Împărat și proletar*). Cel ce crede că este amenințat de duhuri rele zgârie pe pământ o roată cu patru spițe și se așază în mijlocul roții, unde se întâlnesc toate spițele, în axa vieții. Este un semn de protecție. Ca simbol arhetipal prezent în aproape toate culturile lumii, soarele este principalul personaj al miturilor solare, iar solarismul (heliolatia) este o componentă esențială a creației eminesciene, ca și a religiilor uranice. Merită amintite aici gnozele filozofiei elenistice care-l aveau drept maestru pe Hermes Trismegistus, Hermes de trei ori întrupat, care părea cel mai în măsură să ofere rețeta nemuririi, căci mântuirea nu depinde decât de stăpânirea de sine.

Formele care se plasează pe al cincilea nivel al Arborelui Morții sunt stelele, soarele și luna („Neguri albe, strălucite / Naște luna argintie” – *Crăiasa din povești*) sau „Pe un deal răsare luna, ca o vatră de jărătic” – *Călin (file din povești)*; stelele – stropi de lumină cu care arborele cosmic a ieșit din apele primordiale, luminile raiului, îngerii pe care Dumnezeu i-a prefăcut în stele, părți din sufletele oamenilor care, la naștere, se urcă în cer („Vei găsi la cel din stele / Mângâierea vieții tale” – *Făt Frumos din tei*). Prin intermediul stelei, Marea Trecere reprezintă întoarcerea sufletului în cer pentru a se întregi cu partea lui pământească.

În vârfului bradului, nivelul al șaselea, se așază păsări (pasărea sufletului), ce reprezintă o direcție ascendentă – urcarea ei rituală, în trepte, din universul chtonic al morții – și o direcție descendentă, care simbolizează coborârea din coroana arborelui cosmic pe coloana cerului. Ca și *Sfânta Scriptură*, opera eminesciană acordă crucii două semnificații: cea spirituală – întrebuițată mai rar –, și cea materială, însemnând lemnul Crucii sau Crucea de lemn.

De altfel, în identificarea operei eminesciene cu arborele Sephirot, cercetătorul trebuie să analizeze cel puțin atitudinea creatorului față de:

creștinismul oficial; creștinismul popular; patriarhatul uranian; matriarhatul chtonian; influențe occidentale și orientale; paradoxul libertății restrictive în elaborarea unor structuri viabile despre cele enunțate mai înainte; Calea Morților; Cartea Morților reflectată în filozofia eminesciană.

În încercarea de redefinire a necunoscutului ancestral, nu ca supliment de identitate, ci ca modalitate de a gândi specia, Eminescu, prin forța creației și a limbajului, a urmărit o morală a vieții și a morții racordată la valorile umane supreme, prin redimensionarea conceptului latin de *manes*.

Eminescu – Baum des Lebens

(Zusammenfassung)

In ihrem Studium betrachtet die Verfasserin Eminescus Persönlichkeit aus der Perspektive der Philosophie und gleichzeitig der Mythologie. Sie ist der Meinung, das Leben und Werk Eminescus seien „unvollständig verdeutlicht“. Der Dichter bietet dem Leser das Bild des Sephirot – Baumes in Versen an. Der Sephirot – Baum als Baum des Lebens (Struktur, Form und Energie) widerspiegelt sich im ganzen Werk des Dichters. Eminescu selbst, durch seine Beschäftigungen im Bereich der Hermeneutik, Mythologie und Anthropologie und durch seine Methode und die Gegenwärtigkeit seiner Weltanschauung, suggeriert das Bild des Heiligen Baums.

CONTRIBUȚII ȘTIINȚIFICE DIN BUCOVINA LA DEZVOLTAREA BIOLOGIEI

PETRU BEJINARIU

Continuă să ne provoace mândrie acel mare european, Dimitrie Cantemir, care, în 1715, la cererea Academiei din Berlin, scrie cartea *Descriptio Moldaviae*, în care găsim primele descrieri ale plantelor și animalelor și din viitoarea provincie Bucovina. În cartea *Istoria hieroglifică*, același mare cărturar enciclopedist descrie homocromia mobilă la cameleon (adaptarea rapidă a culorii în funcție de mediu).

Și la noi în Bucovina înaintașii au asimilat cercetările făcute de alții și le-au transmis generațiilor următoare, oferind cercetării biologice necesara continuitate.

Provocatoare cognitiv și extrem de interesantă, natura cheamă pe om la admirație, contemplare și observare, de la care începe cercetarea biologică.

Urmărirea cercetării biologice din Bucovina din perioada 1775–1918 este un demers foarte important și oportun spre a nu lăsa în zona uitării stăruințe, succese și informație științifică și spre mai buna valorificare și integrare a rezultatelor cercetării în știința românească și universală. Lipsa de comunicare, renunțarea adesea la conținutul de idei și date cuprinse în studiul original, apropierea de rezultatele științifice ale unor țări cu tradiție științifică și dotare tehnică modernă sunt câteva motive care n-au realizat la vreme, în opinia noastră, orografie în istoria științelor biologice din România.

De referință pentru istoria biologiei din Bucovina rămân aparițiile editoriale, ca lucrări de sinteză: *Istoria științelor în România*, București, Editura Academiei Române, 1975 (Radu Codreanu); *Creație românească în biologia universală*, București, Editura Albatros, 1977 (Radu Iftimovici); *Știința în Bucovina. Ghid bibliografic*, vol. I, II și III, Suceava, Biblioteca Județeană, 1982–1984 (Ion Pânzaru); *Bucovina. Contribuții cultural-științifice. Dicționar IX*, Suceava, Biblioteca Bucovinei „I.G. Sbiera”, 2000 (Emil Satco), *Biologi de seamă din Bucovina*, vol. I, II și III, Iași, Editura Bucovina, 1994–2000 (Petru Bejinariu și George Istrate). Socotim că aceste lucrări contribuie la o mai bună clasificare și ierarhizare în istoria biologiei.

Câteva caracteristici ale contribuției științifice din Bucovina:

– În primii ani ai dominației habsburgice cercetarea științifică, în general, și biologică, în special, a fost stânjenită, dacă nu chiar oprită din varii motive: „Împrejurările politice vitrege și lipsa de tradiție a cercetărilor de botanică semnate

de români au făcut ca în Imperiul Austro-Ungar, oamenii de știință ridicați dintre «valahi» să fie primiți cu greutate în circuitul științific de idei”¹.

– Începuturile, dar mai cu seamă dezvoltarea cercetării de după 1900, au cuprins aproape toate domeniile biologiei, și cu deosebire: botanică (**Constantin Oescu, Emilian Țopa, Valerian Baci, Ion Tarnavski, Gabriela Șerbănescu Jitariu, Traian Ștefureac, Eugen Turenschi**); zoologie (**Eugen Botezat, Petru Jitariu, Iosif Lepșa, Conrad Malinowski, Petre Spânu, Alexandru Roșca, Rodewald Ludwig**); entomologie (**Constantin Hurmuzachi², Filimon Cârdei, Alexei Alexinski, Karl Alfons Peneke, Orest Marcu, Ion Nemeș**); ecologie (**Gh. Bujoreanu, Radu Gervin Marcheș, Darie Parascan, Eugen Botezat, George Taras Seghedin**) ș.a.

– Investigațiile noastre asupra a circa 60 de biologi din Bucovina ne-au condus la constatarea potrivit căreia cercetările lor s-au concentrat asupra biologiei aplicative.

– Alături de cercetările biologice curente și de noile orientări în cercetare, în Bucovina istorică au apărut și școli științifice, între care școala profesorului Eugen Botezat.

Primii botaniști care s-au impus prin lucrările lor și peste hotare au fost Florian Porcius (1816–1906), naturalist și filolog, Dimitrie Brândză, Dimitrie Grecescu, Atanasie Fătu ș.a. Ei s-au concentrat, cum era și firesc, asupra taxonomiei și a morfologiei plantelor studiate.

Prima carte care privește studiul sistematic al plantelor din Bucovina istorică este *Flora der Bucovina* de **Franz Herbig**, Leipzig, Verlag von F. Volckmar, 1859.

Cartea – inventar și determinant – începe cu clasa monocotiledonate (*Ordo Gramineae* Juss. – *Ordo Hydrocharideae* De Cand.) și se termină cu dicotiledonatele (*Ordo Coniferae* Juss. – *Ordo Papilionaceae* Linn.), cuprinzând denumirea științifică a plantelor, descrierea de recunoaștere și răspândirea lor în arealele din Bucovina.

Tendința și apoi metoda de a îmbina elementele de taxonomie, morfologie și fiziologie în cercetarea plantelor o găsim la Mihai Vlădescu, Alexandru Popovici, Iuliu Prodan, Ion Grințescu, Zaharia Panțu și bucovineanul **Mihail Gușuleac** (1887–1960). În cercetările lor este părăsit domeniul static, respectiv clasificarea și descrierea, și se trece la studiul plantei ca un organism viu. Planta nu mai este un obiect de clasificat, dezmembrat și păstrat în ierbar, ci o ființă cu istorie proprie, integrată în istoria speciei, cu strânse legături cu mediul său de viață abiotic și biotic. Unitatea și mai cu seamă armonia dintre morfologie, anatomie și fiziologie în studiul plantelor a reprezentat un important câștig în plan practic – tehnica culturii plantelor.

¹ Radu Iftimovici, *Creație românească în biologia universală*, București, Editura Albatros, 1977, p. 15.

² Petru Bejinariu, *Constantin N. Hurmuzachi, entomolog și publicist militant pentru drepturile românilor*, în „Analele Bucovinei”, anul I, 1, 1994, București, Editura Academiei Române, p. 51–54.
<http://cimec.ro/> / <http://institutulbucovina.ro>

În studiile antropologice, începând cu savantul endocrinolog C.I. Parhon, s-a trecut de la anatomia descriptivă la antropologia fiziologică. Apoi Fr. I. Rainer a promovat unirea cercetărilor de morfologie cu cele de fiziologie în studiul populațiilor umane.

Cercetările de la Institutul „Victor Babeș”, condus de **Victor Săhleanu** și Ion Moroșan, împreună cu cele de la Institutul de Endocrinologie „C.I. Parhon”, condus de Șt. Milcu, aduc în antropologie fireasca legătură dintre tezaurul genetic al populațiilor și mediul în care au trăit. Acest nou mod de abordare a cercetării completează metodele morfofiziologice. Pe această cale s-a făcut unirea dintre antropologie și genetica populațiilor. Așadar, geneza și evoluția populațiilor umane „nu poate fi citită decât în alfabetul geneticii populațiilor”³. Iată și o mărturisire cu semnificații deosebite a lui Victor Săhleanu: „Întreaga mea evoluție intelectuală stă sub semnul efortului de abordare multi și interdisciplinară a omului, urmărită conform unei sugestii din cartea lui Alexis Carrel” (*Omul, ființă necunoscută*, București, Editura „Cugetarea”, 1938). Rămâne de parcurs și de interpretat materialul adunat, timp de 10 ani, în jurnalul personal, care cuprinde 10 000 de pagini⁴.

Cercetările românești, efectuate după anul 1950, au adus în atenția cercetătorilor antropologi, sociologi, istorici și biologi-geneticieni o constatare interesantă și importantă, și anume că, în actuala populație a României, elementul autohton foarte vechi are o prezență puternică.

Sunt și istorici care cred că datorită năvălirii a numeroase popoare migratoare, poporul român de astăzi, în care s-au topit atât de multe populații străine, nu mai poate fi definit, decât cu multă greutate, din punct de vedere antropeologic. Cercetările biologilor români, confirmate și de cei străini, demonstrează continuitatea vechilor populații autohtone din țara noastră.

Francisc I. Rainer, cea mai reprezentativă personalitate a anatomiei românești, a creat o școală științifică de morfologie funcțională, în care s-au distins apoi Gr. T. Popa, Z. Iagnov, Șt. M. Milcu, G. Em. Palade, Benedict Menkeș, H. Dumitrescu, I. Țurari, I. Riga, P. Teodorescu, I. Cotăiescu și O. Vlăduțiu.

Benedict Menkeș, născut în 1904 la Rădăuți, după studiile primare și liceale în orașul Rădăuți, urmează Facultatea de Medicină din Timișoara, în cadrul căreia a lucrat și ca profesor.

Prin cercetările sale din domeniul embriologiei și teratologiei experimentale, Benedict Menkeș a devenit un specialist recunoscut în lumea științifică din țară și străinătate. Din anul 1952 devine membru corespondent al Academiei Române și apoi membru titular. Ulterior a fost ales și membru titular al Academiei de Științe Medicale.

³ Radu Iltimovici, *op. cit.*, p. 230.

⁴ Mircea Jemna, *Evocare – Victor Săhleanu, elev al Liceului „Aron Pumnul”*, în „Anuarul VI (XLIII) pe anii școlari 1999/2000 și 2000/2001”, Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzachi”, Rădăuți, Editura Septentrion, 2001, p. 62.

Eugen Botezat (1871–1964) și-a început cariera în Imperiul Austro-Ungar, la Universitatea din Cernăuți, trecând pe la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi”, și s-a dedicat studiilor de zoologie, histologie, ecologie, etologie și anatomie comparată.

Și-a dezvoltat cercetările asupra structurii organelor de simț și a descoperit terminațiile nervoase din corpusculii tactili de la mamifere, organele gustative la păsări, structura neurofibrilară a terminațiilor nervoase, dubla inervație a mușchilor striati și a epidermei și activitatea glandulară la diverse celule senzoriale pe care le-a numit „celule glandulare senzoriale”⁵.

Prin studiile asupra organelor de simț din lumea vertebratelor, studii elogiata de savantul spaniol Santiago Ramon Y. Cajal, de specialiștii aflați la Congresul de Zoologie de la Boston din 1907 și apoi consemnate în cele mai răspândite tratate de zoologie și anatomie comparată, Eugen Botezat deschide un nou capitol în histofiziologia organelor de simț.

A studiat animalele sălbatice – mistrețul, ursul, lupul și râsul –, a descris însemnătatea biologică a cântecului păsărilor, s-a ocupat de evoluția speciilor și echilibrele biologice și a promovat măsuri pentru ocrotirea naturii⁶.

În jurul savantului Eugen Botezat s-a format o familie științifică distinctă, o adevărată școală a cercetării citohistologice, de entomofaună și hidrobiologie. În această școală s-au format și au lucrat biologii: Orest Marcu (1898–1947), Filimon Cârdei (1903–1971), Iosif Lepși (1895–1966), Ludovic Rudescu (1908–1992).

În rândurile de față încercăm prezentarea cercetărilor câtorva biologi aparținând școlii lui Eugen Botezat.

Orest Marcu, fost elev al Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi”, profesor universitar la Cernăuți, Iași și Cluj-Napoca, s-a ocupat de citohistologia terminațiilor nervoase în mușchii insectelor, morfologia organelor de respirație la coleoptere și de caracterul dăunător al ipidelor asupra pădurii. S-a dedicat studiilor de taxonomie și ecologie a coleopternelor și a propus măsuri pentru apărarea pădurii. La Întâiul Congres Național al Naturaliștilor din România, din 18–21 aprilie 1928 de la Cluj-Napoca, organizat de Emil Racoviță, Orest Marcu a prezentat comunicarea *Contribuțiuni la ecologia unor distrugători ai pădurilor Bucovinei*.

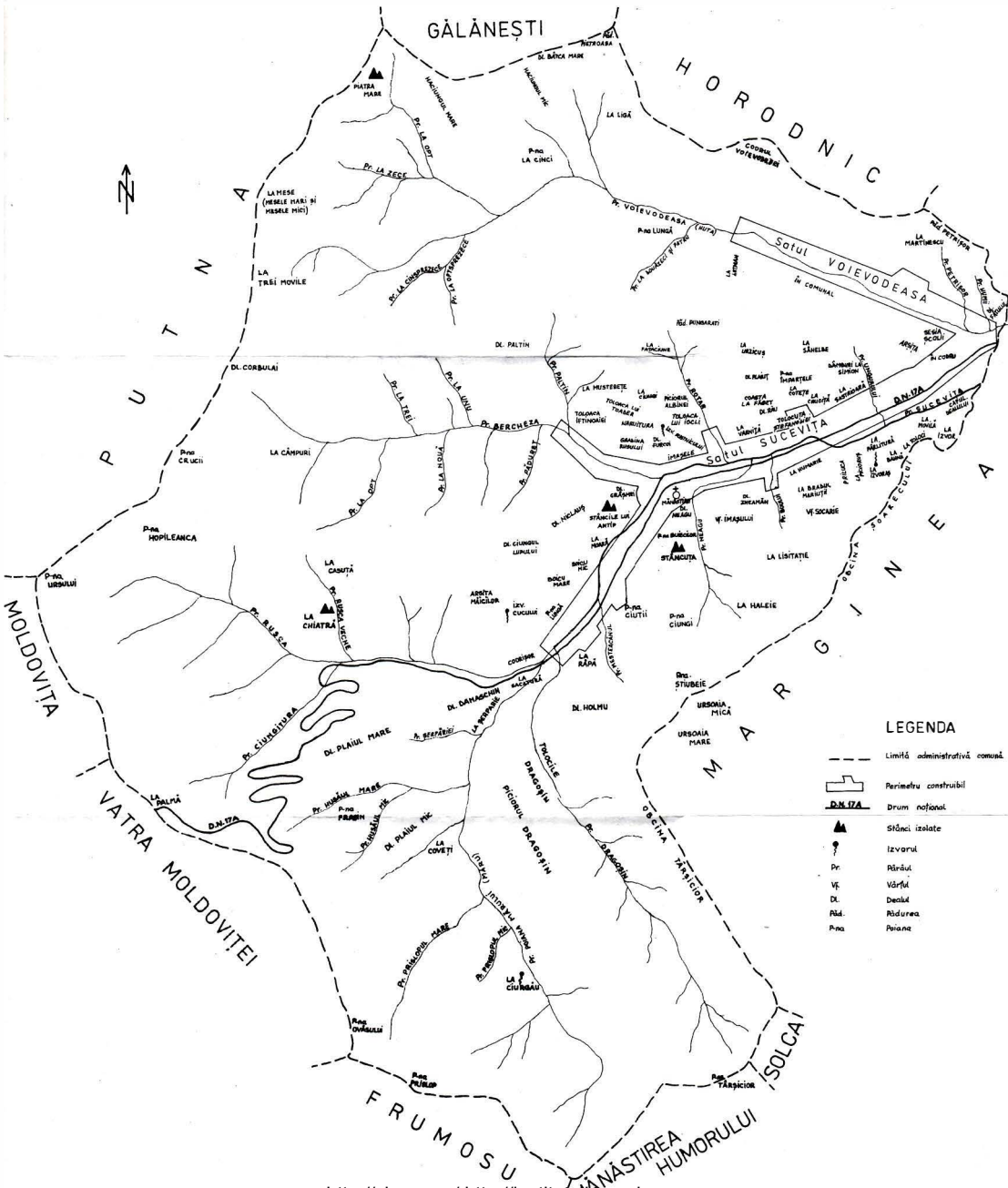
Un alt fost elev al Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi”, venit din comuna Bilca, **Filimon Cârdei**, după studii strălucite la Universitatea din Cernăuți, parcurge toate treptele învățământului superior la catedra de zoologie a Facultății de Biologie de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, unde a lucrat timp de 40 de ani. Domeniul de cercetare al savantului Filimon Cârdei a fost entomologia. Ani în șir a cercetat insectele, oprindu-se asupra odonatelor și devenind bine cunoscut printre entomologii europeni.

⁵ Radu Codreanu, *Istoria științelor în România*, cap. *Zoologia generală*, București, Editura Academiei Române, 1975, p. 108–109.

⁶ Petru Bejinariu, *Biologi de seamă formați la școala profesorului Eugen Botezat*, în „Analele Bucovinei”, an II, I, 1995, p. 175–177.

HARTA TOPONIMICĂ A SUCEVIȚEI

SCARA 1:25.000

LEGENDA

- Limită administrativă comună
- Perimetru construit
- D.N. 17A
- ▲ Stațiuni izolate
- Izvoruri
- Pr. Râuri
- Vf. Vârful
- Dl. Dealuri
- Pld. Podurile
- Pna. Poziții

La aceeași școală s-a format și **Iosif Lepși**, care a cercetat „civilizația nevăzută” a faunei, protozoarele, iar pentru studiile publicate a dobândit faimă europeană. A descoperit specii folositoare, dăunătoare și neutre din lumea protozoarelor și a adunat numeroase date noi privind morfologia, fiziologia și etologia acestor viețuitoare.

Ecosistemele Deltei Dunării i-au atras atenția, dar și efortul de cercetare, timp de 40 de ani, biologului **Ludovic Rudescu**. Aici el a întreprins studii aprofundate și ample privind viața și formele ei în Deltă, ciclurile biologice anuale, gradul intervenției omului în această unică realitate cu numeroase resurse. La o presupusă revenire în Delta Dunării a pasionatului cercetător Rudescu, oare ce ar mai recunoaște din ceea ce a fost? Prin studiile sale Ludovic Rudescu rămâne un precursor al transformării Deltei în Rezervație Naturală a Terrei.

Școala formată de Eugen Botezat este temeinic așezată în albia de fluvență a gândirii și experimentului biologic românesc, cu izvor într-o valoroasă tradiție⁷.

Mulțimea și marea diversitate a animalelor și plantelor care viețuiesc în ape a exercitat asupra biologilor români o puternică atracție. Cercetătorii vieții din ape, de-a lungul timpului, s-au împărțit în două mari grupe: oceanologii, care studiază viața din apele marine, și limnologii, care se ocupă de viețuitoarele râurilor, lacurilor și, în general, a apelor din interiorul continentelor.

Emil Racoviță, naturalistul celebrei expediții în Antarctica de pe vasul „Belgica”, este precursor al cercetărilor oceanologice românești, iar Grigore Antipa este socotit primul limnolog român. Colegul de clasă al lui Emil Racoviță, Grigore Antipa, manifesta un statornic interes pentru vietățile din ape și, ca urmare, va rămâne credincios cercetărilor hidrobiologice. Au venit apoi și alți mari hidrobiologi: Paul Bujor, Ion Borcea, Constantin Motaș, Mihai Băcescu, Sergiu Cărăușu ș.a.

După cel de-al doilea război mondial, cercetările hidrobiologice – și cu deosebire cele oceanologice – au stagnat circa 10 ani. Cercetările hidrobiologice sunt reluate după anul 1950 și din motive economice, dar și ca o tradiție a școlii lui Antipa și Borcea. O puternică dezvoltare cunosc cercetările hidrobiologice în perioada 1954–1966. Specialiștii hidrobiologi formați la școala savanților Grigore Antipa și Ion Borcea, încă înainte de război, reiau studiul vieții din Marea Neagră. Între acești cercetători s-au remarcat Mihai Băcescu (născut în 1908, la Broșteni), Sergiu Cărăușu, N. Gavrilescu, E. Codreanu, **Ludovic Rudescu** (Bucovina) ș.a. Menționăm că L. Rudescu s-a format la școala științifică a profesorului Eugen Botezat de la Universitatea din Cernăuți.

Paralel cu studiile de sistematică, **Mihai Băcescu** a consacrat numeroase cercetări problemelor de ecologie marină, între care: fauna relictă, fauna predeltică,

⁷ *Personalități românești ale științelor naturii și tehnicii*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 67.

viața acvatică a unor crustacee, fauna marină din adâncurile Dunării; influența lucrărilor hidrotehnice asupra vieții din Marea Neagră ș.a. A condus laboratoare de specialitate, a condus Institutul de Cercetări Piscicole. Cu publicațiile sale, a participat la congrese internaționale cu tematică hidrobiologică și la expediția de cercetări oceanografice întreprinsă de nava americană „Anton Brunn”, în 1965. Recunoașterea activității științifice a făcut-o Academia Română, care, în anul 1963, l-a ales pe Mihai Băcescu membru corespondent, iar în anul 1990 membru titular.

Contribuții de seamă la studiul organismelor din Marea Neagră, în domeniul fiziologiei, au adus E. A. Pora, de la Cluj-Napoca, și **Petru Jitaru** (născut în 1905, în Boroaia – Suceava, membru titular al Academiei Române și, din 1974, președinte al Filialei Iași a Academiei).

În domeniul microbiologiei animale s-au impus mai mulți specialiști români. Nicolae Stamatîn, discipol al lui Paul Reigler, și-a legat numele de câteva priorități care au devenit valori perene ale microbiologiei. După 1950, profesorul Stamatîn s-a ocupat temeinic, împreună cu colaboratorii săi – I. Suhaci, Ioan Isopescu, H. Răducănescu, O. Popa, Al. Negulescu, C. Ungureanu, P. Jivoîn, Virginia Stoenescu, Al. Niculescu ș.a. – de diferite probleme de bacteriologie și virusologie veterinară. O bună parte dintre aceste lucrări au suscitât peste hotare un interes deosebit, fiind citate și comentate în tratate de largă circulație și în importante cursuri universitare.

Ioan Isopescu, fiul profesorului și directorului Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi”, Emanoil Isopescu, născut la Rădăuți în 1913, după absolvirea Facultății de Medicină Veterinară din București, a lucrat multă vreme ca cercetător la Institutul Pasteur. Teza sa de doctorat *Cercetări experimentale asupra ectimei contagioase a oilor din România*, pe care a susținut-o în anul 1936, a fost deosebit de bine primită de specialiști. Ioan Isopescu a efectuat cercetări în domeniul imunologiei, a vaccinurilor, bacteriozelor și virozelor animale. Au avut ecou, inclusiv în țări europene, studiile privitoare la vaccinul anticărbunos (împotriva bacilului cărbunos – *B. anthracis*) și vaccinul antirujetic. Importanța cercetării este dată și de faptul că astfel de tulpini vaccinale au fost solicitate pentru studiu și utilizare de specialiști din Polonia, Bulgaria, Ungaria și Rusia.

Contribuții științifice în medicina veterinară, recunoscute de Academia Română prin acordarea titlului de membru corespondent în 1955, le-a avut savantul **Petre Spănu**. Născut la Vicovu de Jos, în 1894, cu studii liceale la Rădăuți și universitare la Viena, Petre Spănu s-a ocupat de aclimatizarea raselor de cai și taurine la mai multe herghelii. Mulți ani a lucrat ca director la vestitele herghelii din Rădăuți și Bonțida, a desfășurat activități de coordonare în ministerul de specialitate la Cernăuți și București, a fost profesor universitar și, respectiv, rector al Institutului de Zootehnie și Medicină Veterinară din Arad.

Dominiu de cercetare în creștere ca importanță practică, ecologia românească a avut ca fondator un biolog bucovinean, **George Bujorean**.

Într-una dintre lucrările sale, *Geobotanica*, sunt abordate probleme de fitosociologie experimentală și de utilizare a aparatului pentru măsurarea factorilor ecologiei, inventată de ecologul român.

Continuator al lui Alexandru Borza, opera lui George Bujorean cuprinde studii privind flora spontană și ornamentală, fitosociologia experimentală, morfologie, fiziologie și fitoteratologie, flora medicinală și ruderală, cartarea geobotanică și ocrotirea naturii. Este inițiatorul și coordonatorul unor cercetări privind monumentele naturii și rezervațiile naturale, remarcându-se lucrarea privind rezervația naturală *Muntele Domogled*. Studiază plantele medicinale și răspândirea plantelor declarate monumente ale naturii din România, între care și vestita *Fritillaria meleagris* (laleaua peștiță, căldărușa sau bibilica), menționând și ariile de răspândire din zona Rădăuți.

Savantul Emil Pop, ocupându-se și de istoria biologiei, publică studii privind viața și activitatea unor mari botaniști și ecologi. Despre George Bujorean va spune că este un „ilustru ecolog, fitocenolog, florist, fitoteratolog și mare inventator”. Este autor de aparate ecologice originale, brevetate în țară și în străinătate.

Contribuții originale în domeniul ecologiei au adus și biologii **Eugen Botezat, Emilian Țopa, Valerian Baci, Ion Tarnavski, Traian Ștefureac, Aurel Procopeanu-Procopovici, Pavel Babalean, Petru Magazin, Radu Ichim, Petru Brega, Nicolae Pașcovici**.

Prezenta lucrare încearcă o sinteză asupra cercetărilor biologice din Bucovina. În această parte de țară, timp de 144 de ani sub dominație habsburgică, cercetarea biologică a cunoscut totuși mari valori, curente și școli de prestigiu, care au contribuit la îmbogățirea tezaurului științei românești și universale.

Bukowiner wissenschaftliche Beiträge zur Entwicklung der Biologie

(Zusammenfassung)

Nachdem der Verfasser die Hauptveröffentlichungen hinsichtlich der Geschichte der Biologie aus der Bukowina im Laufe der Zeit präsentiert – unter den ersten wird das Buch von Dr. Franz Herbich, *Flora der Bukowina* erwähnt – stellt er die Merkmale des wissenschaftlichen Beitrags zur Entwicklung der Biologie aus diesem Landesgebiet dar.

Diese Beiträge werden in Bereichen eingeteilt und zusammen mit konkreten Daten eingeführt: im Bereich der Morphologie und Physiologie der Pflanzen – Vertreter: Mihai Gușuleac, Anthropologie – Victor Săhleanu, die Zoologie-, Hystologie- und Ökologieschule Eugen Botezats in Czernowitz (Vertreter: Orest Marcu, Filimon Cârdei, Iosif Lepși, Ludovic Rudescu), Hydrobiologie – Mihai Băcescu, Ökologie – Emilian Țopa, Traian Ștefureac, Valerian Baci, Petru Magazin, Nicolae Pașcovici, u.a.

Die Arbeit versucht und ihr gelingt, dem Leser eine Synthese der Biologieforschungen aus der geschichtlichen Bukowina anzubieten.

REZERVAȚIA GEOLOGICĂ „STRATELE CU *APTYCHUS*” – POJORÂTA

OVIDIU BĂTĂ

Caracterizare. Faună de aptychi tithonici (gr. *a* = fără; *ptyche* = cută, pliu; operculi ai cochililor de amoniți, pot fi de natură cornoasă sau calcaroasă și formați din una sau două piese. Fața internă prezintă striuri de creștere, iar cea externă este ornată cu pori, coaste, puncte, spini, granule etc.; *aptychus* = aptychi calcaroși, formați din două valve libere, alăturate după linia simfizală).

Localizare. Rezervația geologică este situată în Cheia de la Piatra Străjii, de pe valea Moldovei, mai exact pe malul drept al Moldovei, în versantul de nord-vest al Dealului Runc, la circa 2 km aval de localitatea Pojorâta, înainte de intersecția căii ferate cu șoseaua Vatra Dornei – Suceava. Rezervația, aflată pe teritoriul comunei Pojorâta, ocupă o suprafață de un hectar, terenul fiind în administrarea Ocolului Silvic Pojorâta.

Punctul fosilifer a fost pus sub ocrotire prin H.C.M. 518/1954.

Căi de acces. Punctul fosilifer este ușor accesibil, fiind situat în imediata apropiere, circa 30 de metri, de șoseaua E 576 /DN 17 Suceava – Vatra Dornei.

Geologia regiunii. Din punct de vedere geologic, rezervația este situată în regiunea central-carpatică, consacrată în literatura geologică sub numele de zona cristalino-mezozoică a Carpaților Orientali, în sinclinalul marginal extern – cuveta mezozoică a Rarăului.

Sectorul nordic al zonei cristalino-mezozoice, cuprins între granița de nord a țării și izvorul râului Trotuș, și în care se încadrează „sinclinalul marginal extern”, este cunoscut sub diverse denumiri: Compartimentul Moldav, Compartimentul Tisa – Ciuc sau Masivul Maramureș.

Compartimentul Moldav al zonei cristalino-mezozoice aparține pânzelor central – est-carpatică din cadrul Dacidelor mediane formate prin forfecare, cu antrenarea în procesul structogenetic a soclului cristalin prealpin. De jos în sus, în sistemul Dacidelor mediane din Compartimentul Moldav, se disting următoarele unități: pânzele infrabucovinice, pânda sub-bucovinică și pânda bucovinică. Aceasta din urmă suportă resturile unei suite sedimentare lipsite de soclu cristalin și care revine pânzelor de obducție transilvane. Fiecare pânză este alcătuită din formațiuni metamorfice prealpine, străbătute rareori de granitoide prealpine, și din formațiuni sedimentare mezozoice sau neopaleozoic-mezozoice.

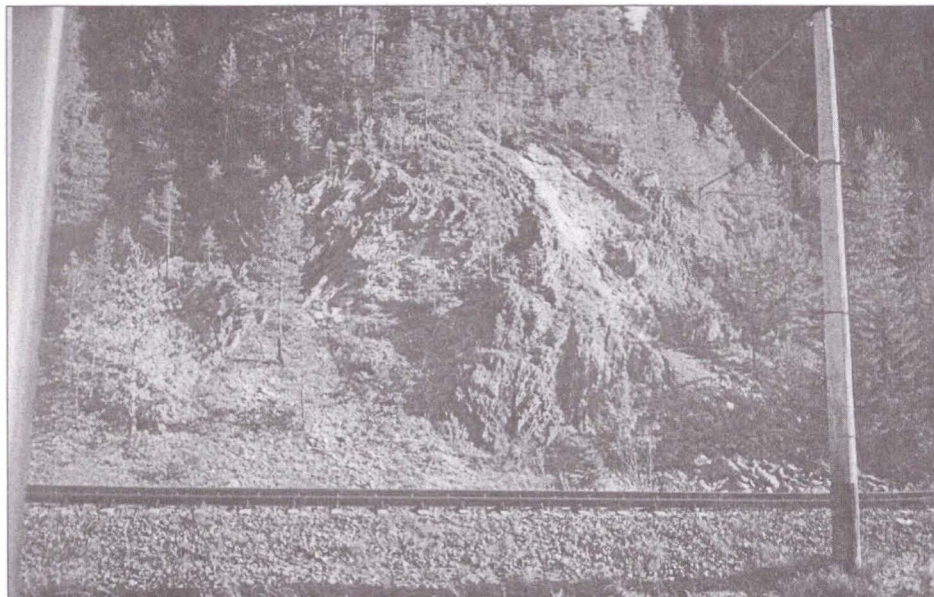
Sedimentarul bucovinic se întâlnește pe marginea estică a cristalinului, constituind „sinclinalul marginal est-carpatic”. Acesta este separat, datorită ridicării

axiale din zona Munților Bistriței și a eroziunii, în două zone distincte – sinclinalul Rarău, în nord, și sinclinalul Hăghimaș, în sud. Pânzei bucovinice îi este specific sedimentarul „autohton” din cele două sinclinale, prezentând succesiunea cea mai completă dintre toate seriile pânzelor central – est-carpatică, începând cu Triasicul și sfârșind cu formațiunea de Wildflysch (Barremian-albiană), cu unele întreruperi.

Stabilirea succesiunilor stratigrafice ale sedimentarului mezozoic din cele două zone a constituit preocuparea a numeroși geologi înaintași, rezultatele cercetărilor fiind sintetizate într-o serie de monografii sau studii.

Complexul sedimentar cunoscut sub numele de strate cu *Aptychus* a fost descris pentru prima dată în Carpații Orientali de către Paul (1876), în Rarău, și Herbich (1878), în regiunea Hăghimașului. Lui C.M. Paul îi aparțin și primele lucrări de detaliu asupra geologiei regiunii Rarăului (1872, 1873, 1874, 1876, 1877, 1883). În monografia din 1876, Paul face un tablou complet al cunoașterii geologice a regiunii la acea dată.

Ulterior, regiunea Rarăului și, implicit, complexul sedimentar, a intrat în atenția a numeroși geologi străini și români, în decursul timpului suferind diferite interpretări stratigrafice și tectonice (B. Walter, 1876; Mojsisovics, 1879, 1882; Ștefănescu, 1885; Fischer, 1899; Uhlig, 1889, 1894, 1897, 1903, 1907, 1910; Voltz, 1900; Veters, 1905; Trauth, 1906; Merhart, 1910; Kittl, 1912; Athanasiu, 1899, 1913; Macovei, 1927; Kräutner, 1929, 1931; Macovei și Athanasiu, 1934; Preda și Ilie, 1940; Băncilă, 1940; Savul, 1953; Ilie, 1957; Marinescu, 1958; Dimitrescu, 1960; Patrulius și Popescu, 1960, 1964; Stănoiu, 1966, 1967; Mutihac, 1964, 1965, 1966, 1968; Turculeț, 1963, 1964, 1965, 1970, 1971, 1977; Săndulescu, 1973, 1976, 1984).

Afloriment în „stratele cu *Aptychus*” – Pojorâta.

Paul (1876) separă sedimentele sub numele de „șisturi cu *Aptychus*”; Uhlig (1907) separă în sinclinalul Rarău „stratele cu *Aptychus*”, pe care le consideră formate dintr-o serie grezo-marnoasă cu aspecte de fliș, în care se intercalează marnele cu *Aptychus*. Unii geologi au încercat să introducă alte denumiri, cum ar fi cele de strate de Pojorâta – Lunca (Băncilă, 1940), strate de Lunca (Patrulus et al., 1962, 1964), strate de Pojorâta (Băncilă, 1958; Săndulescu, 1973) etc.

Poziția geologică și vârsta stratelor cu *Aptychus* au fost mult discutate de geologi în secolele trecute.

În ce privește poziția geologică, unii autori le-au considerat ca aparținând unității flișului cretacic, plasându-le structural în baza flișului de Ceahlău.

Băncilă (1958) folosește pentru orizontul bazal al flișului cretacic denumirea strate de Pojorâta – Lunca, alcătuite din „calcare marnoase sau calcare nisipoase, cenușii sau roșii, cu rare resturi de *Aptychus lamellosus* și *Aptychus seranonis*”. Mulți autori au aplicat denumirea în sinclinalul Rarău și, mai ales, în sinclinalul Hăghimaș, fiind considerate ca un echivalent stratigrafic al stratelor de Sinaia – cele două entități litostratigrafice găsindu-se în unități tectonice diferite – sau le-au plasat, greșit, în baza stratelor de Sinaia. Ilie (1957) arătase că stratele de Sinaia și stratele cu *Aptychus* sunt sincrone și le plasa în aceeași unitate tectonică, înglobând la stratele de Sinaia o bună parte din stratele de Pojorâta.

În sinclinalul Rarău – Breaza, Mutihac (1968) separă aceste strate, împreună cu conglomeratele de Muncelu, sub denumirea de „serie flișoidă”, în timp ce Turculeț (1964, 1971) le denumește „strate cu *Aptychus*”.

Denumirea strate cu *Aptychus* are la bază un criteriu paleontologic ce caracterizează sedimentele respective din toți Carpații românești, oferind în același timp și o orientare asupra vârstei depozitelor, existența valvelor de aptychi de vârstă Jurassic superior, având caracter hotărâtor în separarea stratelor respective ca entitate stratigrafică (Turculeț, 1971).

Și pentru datarea stratigrafică părerile nu au fost unitare, vârsta stratelor cu *Aptychus* fiind diferit datată de către diverși autori. Considerată mult timp ca vârstă cretacică, cu trecere posibilă în Jurassic superior, ea a sfârșit prin a fi plasată cu baza în Oxfordian și partea terminală în Tithonic superior – Berriasian, având drept suport studiul detaliat al unor bogate asociații de aptychi și tintinide (Turculeț, 1964).

Primul geolog care semnalează existența aptychilor în aceste sedimente (Paul, 1876) le atribuie vârsta neocomiană (Cretacic inferior), pe bază de aptychi de talie mică, *Aptychus didayi*. Tot Paul (1872) indică pentru prima dată analogia litologică existentă între stratele cu *Aptychus* din Rarău, pe de o parte, și stratele de Cieszyn (Teschen) inferioare și calcarele de Cieszyn din Munții Beskizi, pe de altă parte, a căror vârstă, atribuită de cercetătorii polonezi, este Jurassic superior.

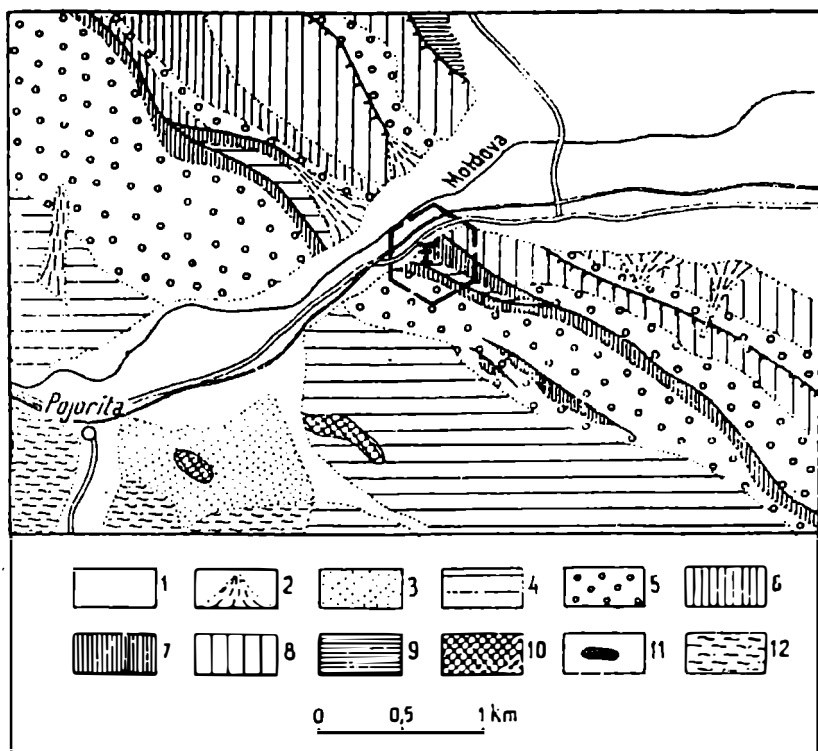
Ulterior, Uhlig (1894, 1903) consideră că aptychii mari recoltați de la Pojorâta ar fi caracteristici pentru Tithonic (Jurassic superior), datând complexul ca fiind Tithonic – Neocomian, concluzie la care se raliază Veters (1905) și Athanasiu (1913). Th. Kräutner (1929) consideră stratele cu *Aptychus* ca orizont

bazal al stratele de Sinaia și le datează Valanginian-hauteriviene, la fel și Ilie (1957), iar Kober (1931) le acordă o vârstă calloviaună.

Popescu și Patrușiu (1964) citează din stratele cu *Aptychus* din valea Moldovei specia *Punctaptychus punctatus*, care, împreună cu *Lamellaptychus beyrichi* (Ilie, 1957), este cunoscută din Kimmeridgian și din Tithonic.

Turculeț (1964, 1971) a determinat, în stratele cu *Aptychus* de pe pârâul Muncelu, o bogată faună de aptychi, speciile *Lamellaptychus lamellosus*, var. *gracilicostata*, și *Punctaptychus punctatus*, var. *aff. longa*, fiind răspândite în Kimmeridgian și Tithonic.

Săndulescu (1972) consideră stratele cu *Aptychus* ca o unitate litostratigrafică independentă în raport cu stratele de Pojorâta, dezvoltată într-o altă subunitate tectonică. Ele afloră sub forma a două benzi paralele în fruntea pânzei bucovinice din valea Moldovei până la izvoarele pârâului Muncelu. Cele două benzi corespund unor solzi paraleli care fac să se repete tectonic stratele cu *Aptychus*.

Harta geologică a zonei Pojorâta (după M. Săndulescu):

- 1 – depozite aluvionare; 2 – conuri de dejecție; 3 – depozite de terasă; 4 – Wildflisch (Barremian – Albian); 5 – conglomerate de Muncelu; 6 – calcarenite cu silex (Valanginian); 7 – strate cu *Aptychus* (Tithonic – Valanginian); 8 – strate de Pojorâta (Tithonic – Berriasian); 9 – strate de Sinaia (Tithonic – Neocomian); 10 – calcare și dolomite (Triasic); 11 – calcare grezoase (Dogger); 12 – șisturi cristaline.

Aprecierea vârstei sedimentelor din stratele cu *Aptychus* se poate face și prin studiul micropaleontologic, dintre microfosile abundant reprezentate fiind tintinidele (*Calpionella alpina* Lor., *C. elliptica* Cad., *Crassicollaria massutiniana* Col., *Crassicollaria intermedia*). Această asociație de tintinide este caracteristică pentru Tithonic.

În studiul din 1972, Săndulescu a pus la îndoială existența Kimmeridgianului în stratele cu *Aptychus*, pe considerentul că nici una dintre speciile de aptychi citate de diverși autori nu are o distribuție exclusiv kimmeridgiană, lipsind de asemenea și microfaciesul de Saccocoma, caracteristic Kimmeridgianului. Pe baza prezenței unei asociații de tintinide (*Tintinopsella carpatica*, *Calpionellites darderi* și *Calpionellopsis simplex*) el extinde vârsta în Berriasianul terminal – Valanginian (Cretacic inferior).

Săndulescu consideră că atât stratele de Pojorâta cât și stratele cu *Aptychus* încep în Tithonic și trec la partea superioară în Neocomian, stratele cu *Aptychus* ajungând cu siguranță până în Valanginian. Ele reprezintă două subdiviziuni litostratigrafice diferite, sincrone (cel puțin parțial) și heteropice (fiind sincrone și cu stratele de Lunca), apărând în unități tectonice distincte: stratele cu *Aptychus*, de vârstă Tithonic-valanginiană, formează baza umpluturii sinclinalului Rarău, apărând numai pe flancul extern, pe când stratele de Pojorâta, de vârstă Tithonic-berriasiană, apar într-o unitate secundară a sinclinalului Rarău, situată mai în față, denumită „digația de Sadova”.

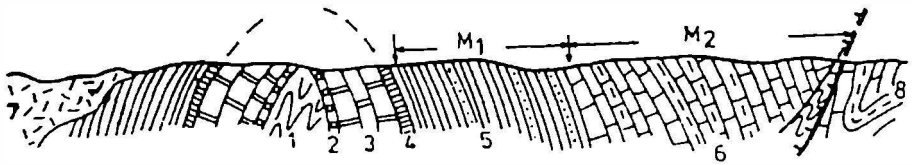
După cum am amintit mai sus, stratele cu *Aptychus* formează în profilul văii Moldova doi solzi, dintre care cel extern (în care se află aflorimentul ocrotit) încalcă stratele de Pojorâta, cu care începe digitația Sadova. Stratele cu *Aptychus* se întâlnesc ca o bandă continuă din sudul pâ râului Valea Caselor și până în Dealul Muncelu, unde se afundă sub grezo-conglomeratele de Muncelu.

Sub raport litologic și stratigrafic, stratele (formațiunea) cu *Aptychus* – cu caracter predominant pelagic (facies marnocalcaros) și cu aport important de material detritic – cuprind două orizonturi, unul inferior și un altul superior, subdiviziuni care se întâlnesc pe pâ râul Valea Seacă, Mesteacănu, Izvorul Alb și Pojorâta.

Orizontul inferior, gros de 250–300 m, dispus în continuitate de sedimentare peste nivelul jaspo-radiolaritic (Callovian – Oxfordian), este alcătuit predominant dintr-o altermanță a stratelor de gresii (gresii calcaroase slab micacee, sideritice) cu intercalațiile siltice (șisturi argilo-marnoase cenușii-negricioase). Resturile de aptychi (Turculeț, 1964) îi atestă vârsta Oxfordian superior-kimmeridgiană.

Orizontul superior, gros de 350–400 m, are un conținut litologic particularizat prin dominanța calcaroasă a rocilor componente, în asociație cu marne, epiclastite subordonate, secvențe silicolitice, dar mai ales prin frecvența resturilor de aptychi care, alături de tintinide, asigură pachetului vârsta Tithonic-berriasiană.

Între cele două orizonturi nu se poate trasa o limită absolută, precisă, caracterele litologice prezentând o trecere gradată de la un orizont la altul.

Poziția tectonică a formațiunii cu *Aptychus* s.l.

în secțiunea pârâului Valea Seacă – Rarău (după C. Grasu).

- 1 – cristalin; 2, 3 – conglomerate, dolomite (Triasic); 4 – formațiunea jaspo-radiolaritică; formațiunea cu *Aptychus*; 5 – membrul inferior (M1); 6 – membrul superior (M2); 7 – Wildflisch; 8 – formațiunea de Sinaia (flișul de Ceahlău).

Obiectul ocrotirii. În aflorimentul relativ mare se observă marnocalcare roșii și violacee în alternanță cu sisturi argiloase de aceeași culoare și care trec lateral în calcare marnoase fine, sublitografice, roșii și verzi-gălbui. Calcarele marnoase prezintă cuiburi și lentile de silice și au o alterație albicioasă caracteristică. În aceste strate se pot identifica numeroase exemplare de *Aptychus*, a căror prezență a dus la denumirea de „strate cu *Aptychus*” a formațiunii căreia îi aparține aflorimentul.

Lamellaptychus beyrichi.

Valoarea stratigrafică a aptychilor, precum și problemele morfologiei și a sistematicii acestora, au fost fundamentate în studii publicate de Trauth. Pentru lanțul carpatic, valoarea stratigrafică a acestora a fost amănunțit dezbătută în lucrările lui Gasiorowski (1959, 1960, 1962), care, pe baza unor faune de aptychi foarte bogate, recoltate din Carpații vestici, a elaborat un tablou detaliat privind evoluția în timp a diferitelor grupe de aptychi, separând două orizonturi și 19 suborizonturi cu aptychi, care cuprind ca vârstă Doggerul, Malmul și Eocretacicul.

În separarea acestor orizonturi și suborizonturi, autorul a ținut seama de evoluția amonoideelor, făcând o paralelă a subdiviziunilor cu aptychi cu zonele cu amoniți din Mezozoic.

Ordinul *Ammonoidea* (*Ammonoidee*) cuprinde cefalopode exclusiv fosile, ce reprezintă o deosebită importanță pentru paleontologie și stratigrafie, deoarece au avut o răspândire foarte largă și au dat numeroase fosile caracteristice. Au apărut din Devonian, se dezvoltă foarte repede și se răspândesc în tot Paleozoicul superior, iar în Mezozoic ating maximum de dezvoltare. Ultimii reprezentanți dispar la sfârșitul Mezozoicului. La unii amoniți apertura era acoperită de căpăcele calcaroase sau cornoase. După forma lor, acestea sunt de trei feluri:

1. *Anaptychus*, format dintr-o singură piesă ovală;
2. *Aptychus*, din două plăcuțe independente și simetrice;
3. *Synaptychus*, cu cele două plăcuțe sudate.

În orizontul inferior al stratelor cu *Aptychus* din cuveta Rarău se întâlnesc forme aparținând exclusiv genului *Lamellaptychus*, cu evidente trăsături de primitivitate: *Lamellaptychus lamellosus*, *L. sparsilamellosus*, *L. curtus*, *L. rectecostatus*.

Fauna orizontului superior este cu totul diferită de cea a orizontului inferior, ea cuprinzând un mare număr de specii de aptychi – cu o mare frecvență a punctaptychilor: *Punctaptychus pseudocinctus*, *P. punctatus*, *P. monsalvensis*, *L. beyrichi*, *L. carpathicus*, *L. inflexicosta*, *L. cinctus* – care indică indubitabil o vârstă Kimmeridgian-tithonică.

Dintre exemplarele de aptychi colectați din cuveta Rarău – Breaza, Turculeț (1971) a determinat formele: *Lamellaptychus rectecostatus*, *Lamellaptychus lamellosus*, *Lamellaptychus lamellosus*, var. *solenoides*, *Lamellaptychus lamellosus*, var. *cincta*, *Lamellaptychus* cf. *theodosia*, *Lamellaptychus beyrichi*, *Lamellaptychus beyrichi*, var. *fractocosta*, *Lamellaptychus beyrichi*, var. *longa*, *Lamellaptychus sparsilamellosus*, *Lamellaptychus inflexicosta*, *Lamellaptychus carpathicus*, *Lamellaptychus cinctus*, *Lamellaptychus curtus*, var. *macarovicii*, *Punctaptychus punctatus*, *Punctaptychus punctatus*, var. *divergens*, *Punctaptychus punctatus*, var. *undocosta*, *Punctaptychus monsalvensis*, *Punctaptychus pseudocinctus*.

În unele roci ale stratelor cu *Aptychus* se întâlnesc și resturi algate.

Rezervația mai este cunoscută și sub denumirea „Rezervația Stratele de Pojorâta”. În unele articole sau tabele ale rezervațiilor naturale și a obiectivelor ocrotite din județul Suceava, denumirea „Clipele triasice de la Pojorâta” este total greșită. Klippa este un bloc de rocă, de dimensiuni de la cele decimetrice la cele kilometrice, străină ca vârstă și geneză de formațiunea în care este cantonată. Klippele pot rezulta din procese tectonice (blocuri antrenate de mișcări ale scoarței) sau sedimente (antrenate în mișcări de alunecare în mediul continental sau marin).

De asemenea, rezervația nu se regăsește în Anexa nr. 1 din Hotărârea privind protecția monumentelor naturii, a rezervațiilor și parcurilor naturale din județul Suceava, a Consiliului Județean Suceava.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Athanasiu, S., *Cercetări geologice în bazinul Moldovei din Bucovina*, în „Raport asupra activității Institutului Geologic al României”, 1908/1909, S. XLVII–LXIV, București, 1913.
- Bleahu, M., Vl. Brădescu, Fl. Marinescu, *Rezervații naturale geologice din România*, București, Editura Tehnică, 1976, p. 188–191.
- Ionesi, Bica, *Curs de paleontologie cu elemente de stratigrafie*, Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, Facultatea de Biologie – Geografie, Catedra de geologie – mineralogie, 1973, p. 72.
- Ilie, M., *Cercetări geologice în regiunea Rarău – Câmpulungul Moldovei – Pârâul Cailor*, în „Analele Comitetului Geologic”, XXX, București, 1957.
- Ianovici, V., Marcela Dessila-Codarcea, T. Joja, Gr. Alexandrescu, I. Bercia, V. Mutihac, M. Dimian, *Harta geologică a R.S.R.*, sc. 1:200 000, L-35-II, 5. foaia Rădăuți, Comitetul de Stat al Geologiei, Institutul Geologic, București, 1968.
- Kräutner, Th., *Cercetări geologice în cuveta marginală mezozoică a Bucovinei, cu privire specială asupra Rarăului*, în „Analele Institutului Geologic al României”, XIV, București, 1929, p. 1–62.
- Paul, C.M., *Gründzuge der Geologie der Bukowina*, în „Jahrbuch der k.k. Geologischen Reichsanstadt”, 26/1876, Wien, p. 261–330.
- Săndulescu, M., *Contribuții la cunoașterea structurii geologice a sinclinalului Rarău (sectorul central)*, în „Dări de seamă – Institutul Geologic”, vol. LIX (1972), 5. Tectonică și geologie regională, București, 1973, p. 59–92.
- Trauth, Fr., *Über den Lias von Valesacca in der Bukowina*, în „Mitteilungen des naturwissenschaftlichen Vereines an der Universität Wien”, 4/1906, Nr. 3, Wien, p. 17–22.
- Trauth, Fr., *Aptychenstudien VI – VII*, An. d. Naturhistor. Museums in Wien, 1931.
- Turculeț, I., *Stratele cu Aptychus din cuveta mezozoică a Rarăului (Carpații Orientali)*, în „Analele științifice – Universitatea «Al. I. Cuza»”, Secțiunea II, C. Geologie – Geografie, X, Iași, 1964.
- Turculeț, I., *Cercetări geologice asupra depozitelor jurasice și eocretace din cuveta Rarău – Breaza*, Institutul Geologic, Studii tehnice și economice, Seria J. Stratigrafie, nr. 10, București, 1971, p. 22–44.
- Turculeț, I., *Dicționar de paleontologie. Metazoare. Nevertebrate*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1994, p. 18, planșa XVIII.
- Uhlig, V., *Bau und Bild der Karpaten*, Wien und Leipzig, 1903.
- Uhlig, V., *Über Tektonik der Karpaten*, Sitz. Akad. Wiss. Natur. – Cl., CXVI, Wien, 1907.
- Vetters, H., *Beiträge zur Geologie der Bukowiner Karpaten*, Verhandlungen der k.k. Geologischen Reichsanstalt, Wien, 1905, p. 435–450.

Das geologische Naturschutzgebiet „Die *Aptychus* – Schichten” aus Pojorâta

(Zusammenfassung)

Das geologische-paläontologische Naturschutzgebiet *Stratele cu Aptychus* aus Pojorâta, das im Synclinalraum zwischen Rarău und Breaza liegt, beherbergt in den roten Kalkmergelgesteine aus der Periode Oxfordian – Tithonic – Berriasian, eine wertvolle Aptychienfauna. Die Aptychen sind Deckel der Ammonitenmuschel, d. h. der ausschliesslich fossilartigen Zephalopode, mit einer besonderen Wichtigkeit für Paläontologie und Stratigraphie des oberen Paläozoikums.

Wegen des wertvollen geologischen und paläontologischen Interesses wurde der Ausstrich von dem rechten Ufer des Moldauflusses geschützt, weil man in dessen Schichten viele, den 6 *Lamellaptychus*- und *Punctaptychus*arten gehörige Aptychienexemplare identifizieren kann.

AVIFAUNA AGROSISTEMELOR DIN DEPRESIUNEA RĂDĂUȚI

SORIN TRELEA

Deși unii autori utilizează și termenul de agroecosistem, considerăm că, prin natura și, mai ales, durata relațiilor care se stabilesc între elementele componente ale lanțului trofic în aceste biotopuri, doar pentru fânețe s-ar justifica denumirea de agroecosistem.

Agrosistemele sunt create de către om pentru necesitățile sale imediate sau de mai lungă durată, prin acțiuni de cultivare a unor specii de plante, pe care le exploatează direct sau indirect, pentru pășunat. Acestea s-au extins și consolidat de-a lungul timpului, însoțind așezările omenești, în defavoarea biotopurilor naturale, care se restrâng permanent. Terenurile agricole, prin sistemul de monocultură, chiar dacă se practică și rotația permanentă a culturilor, au cel mai pregnant aspect de artificial, deoarece relațiile biotice dintre diferitele elemente se găsesc mereu sub presiunea intervenției umane prin asolamente, chimizări, pesticide etc. Și, cu toate acestea, unele specii de păsări găsesc aici surse de hrană și locuri de cuibărit. În regiunea depresionară Rădăuți culturile cele mai frecvente sunt: cartoful, porumbul, grâul, secara, trifoiul și lucerna.

Pășunile, cu deosebire cele din zona noastră, conțin o vegetație naturală destul de săracă în specii, datorită unei încărcături exagerate cu bovine și ovine. La aceasta se mai adaugă și faptul că, după anul 1989, aceste pășuni n-au mai fost îngrijite decât în zonele Marginea, Rădăuți și Măneuți, unde refacerea lor naturală și încărcarea lor cu animale este controlată.

Fânețele prezintă, în schimb, o vegetație ierboasă de mare diversitate și, pentru o zonă în care creșterea animalelor este o veche tradiție, ele constituie sursa de masă vegetală uscată pentru anotimpul rece. În regiunea noastră acestea se bucură de un tratament preferențial, fiind periodic îngrășate natural, astfel că, în anii normali din punctul de vedere al precipitațiilor, acestea sunt cosite de două ori și numai toamna târziu sunt pășunate. Ca și în cazul pășunilor, datorită intervenției omului, și fânețele suferă acțiuni brutale care întrerup unele lanțuri trofice sau biologice, atunci când cositul intervine înaintea diseminării.

Agrosistemele mai sus menționate au o suprafață de aproximativ 330 km², deci ocupă 55% din Depresiunea Rădăuți. În evaluările efectuate de-a lungul a peste 8 ani de observații, aici au fost identificate 42 de specii de păsări.

Sedentare

Anas platyrhynchos
Accipiter nisus
Accipiter gentilis
Buteo buteo
 **Perdix perdix*
Streptopelia decaocto
 **Galerida cristata*
Turdus pilaris
Lanius excubitor
Corvus monedula
Corvus corax
Corvus frugilegus
Corvus corone cornix
Passer domesticus
Passer montanus
Carduelis chloris
Pica pica

Sedentar-migratoare

Carduelis carduelis
Carduelis cannabina
Emberiza citrinella

Oaspeți de vară

Ciconia alba
Ciconia nigra
Pernis apivorus
Aquila pomarina
Falco tinnunculus
Falco subbuteo
 **Coturnix coturnix*
 **Crex crex*
 **Vanellus vanellus*
Columba oenas
Columba palumbus
 **Alauda arvensis*
Hirundo rustica
Delichon urbica
Riparia riparia
Anthus trivialis
Motacilla alba
Saxicola rubetra
Lanius collurio

Lanius minor
Sturnus vulgaris

Oaspeți de iarnă

Anas crecca

În ceea ce privește repartizarea lor din punct de vedere sistematic, aceste specii aparțin următoarelor ordine: ciconiiforme (2 specii), anseriforme (2 specii), accipitriforme (5 specii), falconiforme (2 specii), galliforme (2 specii), gruiforme (1 specie), charadriiforme (1 specie), columbiforme (3 specii) și passeriforme (24 de specii).

Categorii fenologice și speciile clocitoare din agrosisteme

Nr. crt.	Categorii fenologice	Nr. specii	% din total	Clocitoare	% din tip fenologic
1.	Sedentare	17	40.47	2	11,8
2.	Oaspeți de vară	21	50,00	4	19
3.	Sedentar-migratoare	3	7,15	-	-
4.	Oaspeți de iarnă	1	2.38	-	-
Total		42	100	6	31

* Specii clocitoare în agrosisteme.

Categoriile de frecvență a păsărilor din agrosisteme

Nr.crt.	Categoriile de frecvență	Nr. specii	% din total specii
1.	Frecvente	11	26,20
2.	Comune	25	59,52
3.	Rare	6	14,28
Total		42	100

Agrosistemele constituie locul preferat de cuibărit pentru speciile humicole: *Alauda arvensis*, *Perdix perdix*, *Galerida cristata*, *Coturnix coturnix*, *Crex crex* și *Vanellus vanellus*. Deși presiunea antropică este foarte accentuată, după anul 1990, prin fărâmițarea terenurilor agricole în mici proprietăți, s-a constatat o îmbunătățire a efectivelor acestor specii. Noua formă de proprietate asupra pământului a determinat, prin regres tehnologic, revenirea la agricultura tradițională. Astfel, multe lucrări se efectuează nemecanizat, utilizându-se tracțiunea animală; îngășarea terenului agricol se face cu gunoi de grajd; tratamentele pentru boli și dăunători au devenit tot mai rare, cu excepția celor de la culturile de cartof. Însă cel mai important element care a venit în sprijinul sporirii efectivelor de păsări este apariția haturilor dintre micile proprietăți. Aceste fâșii necultivate, deși reduse ca suprafață, se păstrează de la un an la altul, reușind să-și consolideze deja o vegetație proprie, care constituie un bun adăpost pentru speciile clocitoare humicole.

Estimarea unor valori cantitative ale populațiilor de clocitoare din agrosistemele Depresiunii Rădăuți a fost efectuată prin metoda fâșiilor și metoda pătratelor, având fiecare câte un hectar. Am ales 10 perimetre de câte un hectar din zonele Dornești, Rădăuți (Dealul Osoi), Măneuți, Gălănești, Frătăuții Noi și Bilca. Evaluările s-au efectuat în perioada 15–20 mai 1999, iar rezultatele sunt prezentate în tabelul de mai jos:

Valori cantitative ale populațiilor de păsări clocitoare din agrosisteme

Nr.crt.	Specia	Abundența per/100 ha	Biomasa g/100 ha	Dominanța %	
				Individuală	În greutate
1.	<i>Alauda arvensis</i>	20	1 400	44,5	11,73
2.	<i>Vanellus vanellus</i>	10	4 600	22,2	38,56
3.	<i>Coturnix coturnix</i>	5	1 500	11,1	12,59
4.	<i>Perdix perdix</i>	5	4 000	11,1	33,52
5.	<i>Galerida cristata</i>	5	430	11,1	3,60
Total		45	11 930	100	100

Din datele prezentate mai sus se observă că toate cele 5 specii clocitoare sunt humicole, iar *Alauda arvensis* este specia care domină agrosistemele din regiune. De altfel, ciocârlia este singura specie care înregistrează uneori trei generații de pui într-un an, la aceasta contribuind și faptul că își clocește ponta doar în 11 zile.

În anul 1998 am participat la programul inițiat de către Bird Life International pentru salvarea cârstelului de câmp, *Crex crex*, specie care a cunoscut

un regres dramatic în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Principala cauză a reducerii, până la dispariție, în unele țări europene (Spania) a populațiilor clocitoare, o constituie alterarea habitatului favorabil – pajiști și fânețe umede inundabile sau înmlăștinite. Asanarea acestora sau înlocuirea lor cu culturi agricole, cultivarea unor soiuri de păioase și de plante furajere timpurii, cosirea timpurie și mecanizată a fânețelor – toate sunt cauze directe care pun în pericol existența acestei specii în Europa.

Preluând obiectivele programului de la Societatea Ornitologică Română, care a organizat acțiunea de recenzie, în lunile mai și iunie 1998, timp de peste 23 de nopți (între orele 23 și 4 dimineața), am efectuat recenzarea masculilor cântători din Depresiunea Rădăuți. În afara ariilor indicate de organizatori pentru recenzie ne-am extins observațiile în toate zonele unde habitatele erau favorabile prezenței cârstelului.

Astfel, am identificat un număr de 9 masculi cântători în luna mai și 8 în luna iunie, ceea ce înseamnă o frecvență de 0,015 masculi/km² pentru zona depresionară Rădăuți, asta însemnând același număr de cupluri.

Cârstelul de câmp este prezent la Măneuți, Dornești, Milișăuți, Rădăuți (zona umedă „Ochiuri” și lunca pârâului Sucevița), în fânețe flancate de culturi de cereale, în general la distanță de așezările omenești. Considerăm că efectivele din zona studiată, comparate cu media pe țară, sunt relativ mici, fapt explicat de marea presiune antropică din regiunea noastră. O altă cauză a acestor efective reduse este prezența, atât ziua cât și noaptea, a pisicilor și câinilor vagabonzi, care determină mari pierderi la cuib.

Dintre speciile humicole, frecvente în Depresiunea Rădăuți, *Perdix perdix*, pe timpul perioadei de studiu, a înregistrat o evoluție care merită a fi menționată. După 1991, la evaluările din timpul iernii pe care le-am efectuat și noi alături de filiala de vânatoare locală, am constatat o continuă creștere a efectivelor. Aceasta a fost o urmare a noilor condiții de agricultură privată, prin aplicarea Legii 18/1991 și a faptului că, la intervenția noastră, s-a interzis vânatoarea în anii 1992–1993. Iernile bogate în zăpadă și cu geruri îndelungate din perioada 1994–1996 au făcut ca efectivele să scadă cu peste 60%. La evaluările din 1998 am constatat o refacere completă a efectivelor de potârnichi, ceea ce ne determină să considerăm că specia nu este în pericol.

Die Avifauna der Agrarsysteme aus der Radautzer Senkung

(Zusammenfassung)

Die Agrarsystemen bedecken 59 Prozent von der Oberfläche der Radautzer Bodensenkung, wo es eine alte Landwirtschafts- und Viehzuchttradition gibt. Das Studium erwähnt die Vogelarten, die sich in den Agrarsystemen des Gebietes befinden; hier sind insgesamt 42, unter denen auch 5 brütende Vogelarten. Unter den letzteren bedürfen die crex-crex – Spezien eines Sonderschutzes, weil die Anzahl dieser Vogel verringert ist.

CONSIDERAȚII PRELIMINARE DESPRE DEMOGRAFIE ȘI GEOPOLITICĂ PE TERITORIUL BUCOVINEI (1930–1992)*

MARIAN OLARU

Bucovina istorică, teritoriu aflat la răspântia drumurilor care unesc Orientul cu Occidentul¹, denumită și fereastra spre vest a Moldovei², este astăzi un teritoriu despărțit în două: o parte în Ucraina, succesoarea de după 1991 a U.R.S.S., și o parte în România. În felul acesta, istoria dramatică a provinciei consemnează dispariția, cel puțin teoretică, a unui mult invocat model de conviețuire interetnică, stârnind și astăzi, la atâția ani, vii dezbateri în mediile academice și diaspora bucovineană³. Multiethnicitatea, greu câștigată de politica imperială, și care devenise o dimensiune apreciată de curentul „bucovinist”, a fost dramatic simplificată și amputată demografic prin actul de forță al celor două puteri imperialiste care au semnat pactul Ribbentrop – Molotov.

Privită din perspectivă demografică, istoria Bucovinei, ca parte a Imperiului Austriac și apoi a României, se deosebește mult. În timp ce în prima perioadă înregistrăm ample procese migraționiste, o creștere a populației⁴ de peste 5,7 ori în intervalul 1786–1910, în cea de-a doua fluxurile populaționale nu mai sunt așa de mari, iar creșterea populației⁵ este de doar 7,3% în intervalul 1910–1930 (adică de

* Comunicare susținută la Conferința Internațională cu titlul „*Heim ins Reich!*” *Die Umsiedlung der Deutschen aus der Bukowina – eine ethnische Säuberung?*, care s-a desfășurat la Augsburg – Germania, sub egida Institutului Bukowina, între 21 și 23 februarie 2001.

¹ Hannes Hofbauer, Viorel Roman, *Bucovina, Basarabia, Moldova (O țară uitată între Europa de vest, Rusia și Turcia)*, traducere de Toma Paul Dordea, București, Editura Tehnică, 1995.

² Radu Grigorovici, *Das Modell Bukowina*, în „Analele Bucovinei”, anul III, nr. 2, 1996, p. 273.

³ În toamna anului 1991, la Cernăuți, capitala fostului ducat al Bucovinei, a fost organizat un simpozion al diasporei bucovinene de către Societatea pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți.

⁴ Vladimir Trebici, *Demografie – Excerpta et selecta. Academicianul la vârsta de 80 de ani*, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 107–145.

⁵ De remarcat faptul că în documentele Conferinței de Pace de la Paris se consemnează că, la sfârșitul anului 1918, populația Bucovinei era de 689 902 locuitori, din care: 272 952 români (39,56%), 218 918 ruteni (31,73%), 153 280 germani (22,21%), [în această cifră credem că erau incluși și evreii vorbitori de limba germană], 44 757 alte naționalități (6,5%). Comitetul teritorial central a utilizat aceste cifre, adoptând în unanimitate, la 9 aprilie 1919, hotărârea de stabilire a granițelor Regatului Român cu Polonia. Cf. Florea Șapcă, *Diplomația americană și problema Bucovinei*, în „Țara Fagilor” – Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni, 1996, p. 42.

la 794 929, în 1910, la 853 009, în 1930). Sigur, utilizarea cifrelor din cele două recensăminte, cel austriac din 1910 și cel românesc din 1930, comportă multe discuții în ceea ce privește structura, criteriile și modul diferit de înregistrare a datelor. Oricum, ele reprezintă, cu limitele lor, singurele jaloane demografice pe care le putem utiliza. În acest context, surprindem următoarele:

- a) o creștere de 59 000 de persoane a populației Bucovinei între anii 1910 și 1930;
- b) cea mai mare creștere au înregistrat-o românii, de la 273 254 persoane în 1910, la 379 691 persoane în 1930;
- c) reducerea numărului ucrainenilor (rutenilor) de la 305 101, în 1910, la 248 567 în același interval de timp;
- d) populația germană din Bucovina a crescut de la 58 593 persoane, în 1900, la 75 533 în 1930. În 1910, în Bucovina erau înregistrați 73 073 germani⁶, cu o creștere de doar 3,37%, ceea ce înseamnă că, după căderea imperiului dualist, unii dintre etnicii germani au părăsit provincia. Aici trebuie incluși, desigur, aceia care formau până atunci aparatul administrativ și asigurau funcționarea instituțiilor austriece din Bucovina;
- e) reducerea numărului evreilor din Bucovina, ca urmare a emigrației (fenomen sensibil marcat de Congresul de la Berlin, din 1878, și accentuat la începutul secolului al XX-lea), de la 95 706 (12%) în anul 1910, la 92 492 (10,8%) în anul 1930;
- f) repartiția pe criteriul confesional reflectă, la 1930, realitățile demografice ale Bucovinei istorice:
 - ortodocșii reprezentau 71,9% din populație;
 - greco-catolicii reprezentau 2,3% din populație;
 - romano-catolicii reprezentau 11,5% din populație;
 - luteranii reprezentau 2,4% din populație;
 - mozaicii reprezentau 10,9% din populație.

În această structură etnică și confesională, Bucovina a cunoscut, în cadrul României, o evoluție firească, fapt care-i păstra specificitatea, reflectată într-o înfloritoare cultură interbelică, în care Cernăuțiul a fost unul dintre marile orașe culturale ale țării.

În anul 1939, Germania și U.R.S.S. au semnat pactul de neagresiune care, după numele semnatarilor, s-a numit Ribbentrop – Molotov. Acest pact a fost catalogat, în istoria de specialitate, drept un act cinic și arbitrar, situat total în afara dreptului internațional. Acesta a determinat, prin aplicare, schimbarea radicală a statutului internațional al României. Situația ei dramatică, din anul 1940, ca urmare și a pactului amintit, se datora pe de o parte eșecurilor politice interne, pe de alta faptului că România „se afla într-un punct de intersecție a intereselor rusești și ale

⁶ Rudolf Wagner, *Die Bukowina und ihre Deutschen*, în *Vom Moldanwappen zum Doppelandler*, Band I, Augsburg, Verlag der Süddeutsche, 1991, p. 4.

Europei Centrale – la gurile Dunării și în pragul Balcanilor”⁷, în condițiile în care Anglia și Franța, aliatele tradiționale ale României, făcuseră importante concesii revizionismului european. Victime ale acestei situații au mai fost: Polonia, Estonia, Letonia și Lituania. În același timp trebuie să amintim războiul sovieto-finlandez din perioada noiembrie 1939 – martie 1940, care a evidențiat curajul și forța militară a poporului finlandez în fața colosului de la Răsărit, și acesta, tot o consecință a pactului invocat.

Revenind la subiectul prezentei sesiuni (*Strămutări de populații din Bucovina*), subliniem faptul că, numai în câteva săptămâni, România Mare a suferit pierderi ireparabile, între care și ocuparea părții de nord a Bucovinei și a Ținutului Herța, la 28 iunie 1940⁸. Intrarea trupelor sovietice în teritoriile amintite s-a făcut la doar două ore după retragerea armatei române și, în multe locuri, înaintea retragerii efectivelor române, nerespectându-se termenul de patru zile, fixat prin ultimatumul sovietic. Aceasta a avut urmări dramatice pentru situația populației civile, care, și ea, ca și administrația și armata română, nu fusese înștiințată în nici un fel de autoritățile vremii. Amintim, în treacăt, faptul că, încă din anul 1939, se produsese mobilizări pentru trebuințele armatei și că unii militari nu putuseră lua contact cu familiile lor, dar și că învățătorilor, funcționarilor, medicilor surprinși la post nu li s-a permis să părăsească teritoriul ocupat de către sovietici. În această situație dramatică, a fost logică presiunea exercitată de cei surprinși de evenimentele din iunie 1940 asupra noii frontiere, situație la care a contribuit în mod deosebit și faptul că sovieticii nu au acceptat realizarea schimbului de populație surprinsă de evenimente, precum și ruperea oricăror legături telefonice, telegrafice și de poștă cu România, în Bucovina ocupată.

Drama bucovinenilor a fost accentuată atât de exodul de populație din zonele ocupate spre interiorul României, cât și de faptul că evenimentele din iunie 1940 au fost urmate de altele similare, în august 1940, prin care România pierdea Cadrilaterul și partea de nord-vest a Transilvaniei. Alte milioane de oameni și-au văzut destinele dramatic amenințate de jocurile geopoliticii europene.

Cercetarea evenimentelor din Bucovina, din iunie 1940, reliefează că proporțiile dramei bucovinene au fost accentuate și de: păstrarea tăcerii de către guvernul României, care avea cunoștința, pe filieră diplomatică, despre existența pactului Ribbentrop – Molotov⁹; lipsa măsurilor de prevenție și de pregătire a populației în cazul unei invazii militare; lipsa unei pregătiri adecvate a trupelor române, dispuse pe frontiera de nord-est și est și surprinderea angajaților Ministerului de Interne în teritoriul ocupat de sovietici, ceea ce dovedește o totală

⁷ Apud Catherine Durandin, *Istoria românilor*, [Iași], Institutul European, 1998, p. 233.

⁸ La 28 iunie 1940, armata sovietică a ocupat Basarabia, partea de nord a Bucovinei și Ținutul Herța, care aveau în total 50 762 km² și o populație de 3 915 000 locuitori, formată în marea majoritate din români. Cf. Catherine Durandin, *op. cit.*, p. 234.

⁹ Grigore Gafencu, *Însemnări politice, 1929–1939*. Ediție și postfață de Stelian Neagoe, București, Editra Humanitas, 1991, p. 341–342; V. Fl. Dobrinescu, *Emigrația română din lumea anglo-saxonă, 1939–1945*, Iași, Institutul European, 1993, p. 31–32.

lipsă de comunicare între centru și provincie (ordinul de evacuare a acestor efective a venit doar cu două ore înainte de intrarea sovieticilor)¹⁰.

Ocuparea părții de nord a Bucovinei și a Ținutului Herța a determinat importante schimbări demografice¹¹. Nordul Bucovinei și Ținutul Herța aveau, la data anexării, 6 340 km². Partea de sud din fosta Bucovină, care a rămas în componența României, are o suprafață de aproximativ 4 000 km². Populația estimată a regiunii ocupate de sovietici din fosta Bucovină, împreună cu cea a Herței, era de 545 267 locuitori¹², din care, în 1946, românii reprezentau 37% și ucrainenii 45%. În urma instaurării dominației sovietice, pe teritoriul de nord al fostei Bucovine s-au produs importante schimbări demografice. Referindu-ne la intervalul iunie 1940 – iunie 1941, acestea sunt:

- refugierea spre interiorul Regatului Român a unei părți a populației românești;

- repatrierea germanilor, polonezilor și maghiarilor ;

- asasinatelor în masă săvârșite de sovietici și deportarea românilor în gulagul sovietic.

Fără să avem o cifră exactă a celor uciși sau deportați de regimul sovietic¹³, în perioada amintită mai sus, cercetătorii români ai problemei estimează că la Fântâna Albă, la 1 aprilie 1941, au fost împușcați 1 500 de oameni, iar pe 13 iunie 1941 au fost ridicați pentru a fi deportați 13 000 etnici români – după unii cercetători, după alții – 41 000. La aceste cifre trebuie să adăugăm numeroasele persoane care au căzut victime în încercarea de a forța frontiera instaurată, după 28 iunie 1940, între România și U.R.S.S. Dacă raportăm aceste pierderi la cifra de aproximativ 192 000 de români, câți rămăseseră în zona de ocupație sovietică între 1940 și 1941, putem înțelege adevăratele proporții ale seismului demografic la care a fost supusă Bucovina istorică (între 1/4 și 1/3 din populația românească a teritoriului bucovinean ocupat de sovietici a fost deportată sau exterminată). Urmărilor acestuia se resimt și astăzi, nu numai prin reducerea considerabilă a ponderii românilor din actuala regiune Cernăuți (aproximativ 20%), dar și prin prezența, în număr însemnat, în regiunea Siberiei a Federației Ruse, a aproximativ 500 000 de urmași ai românilor deportați¹⁴ în anul 1940.

În anul 1944, operațiunile de pe frontul de Răsărit, și, în mod deosebit, operațiunea Iași – Chișinău, au făcut ca situația dramatică a Bucovinei să se repete. Retragerea trupelor române din Bucovina și revenirea sovieticilor au sporit panica în rândul populației, în special a celei de origine română. Mulți români, germani,

¹⁰ Vasile Ilica, *Fântâna Albă – O mărturie de sânge*, Oradea, Editura Imprimeriei de Vest, 1999, p. 95–97

¹¹ Vladimir Trebici, *op. cit.*, p. 132–134.

¹² *Ibidem*.

¹³ Almanahul cultural-literar „Țara Fagilor”, alcătuit de Dumitru Covalciuc, publică, din 1993, liste impresionante ca număr cu persoanele asasinate de sovietici sau deportate în gulag.

¹⁴ Estimările privind populația de origine română din Siberia merg de la 200 000 până la 1 000 000.

evrei, dar și ucraineni, lămurii de „binefacerile” socialismului, dar și de dura presiune a aparatului de stat sovietic, s-au refugiat în România, în Europa sau dincolo de aceasta, întărind rândurile diasporei bucovinene, răspândită de la Rio Negro până în S.U.A., Canada și Australia, din Karelia și până la Vorcuta – sub cercul polar. Proporțiile acestei drame a originarilor de pe teritoriul Bucovinei istorice nu pot fi descrise, iar cifrele exacte pentru această perioadă lipsesc deocamdată.

Pentru a înțelege structura etnică sau principalele modificări de populație survenite în urma celui de al doilea război mondial și pe parcursul anilor ce i-au urmat pe teritoriul Bucovinei istorice, trebuie să amintim următoarele:

- măsurile administrative ale sovieticilor, în partea de nord a Bucovinei, Herța și Noua Suliță, regiunea Cernăuți, cu o suprafață de 8 100 km²;

- la partea de sud a Bucovinei, autoritățile române au alăturat teritoriile zonei Fălticeni, care alcătuiesc actualul județ Suceava (aproximativ 4 000 km²);

- sprijinirea administrativă, economică și culturală a unui aflus populațional intens, din interiorul U.R.S.S. către regiunea Cernăuți și așezarea așa-zisilor „regăteni” (locuitori ai zonelor limitrofe Bucovinei) pe teritoriul fostei părți de sud a Bucovinei, proporțiile celor două fenomene, din nordul și sudul frontierei, ce împart Bucovina, nefiind nicidecum comparabile, în nord creându-se nu o societate multietnică, ci una „internaționalistă” – cum le plăcea să declare fostelor autorități sovietice;

- în timp ce în nordul Bucovinei istorice (regiunea Cernăuți) se amintea, în termenii unei așa-zise culturi proletare, de Bucovina, folosirea acestui termen, în sud, a fost interzisă până în anii '80 ai secolului trecut din toate lucrările de istorie care se scriau sau revistele cultural-literare care ar fi putut să folosească această noțiune;

- impunerea statului-partid în nordul și sudul Bucovinei istorice a determinat și susținut motivația continuă a imigrării elementelor etnice germane și evreiești către Germania Federală, Israel și S.U.A., sau, pentru cei rămași, contopirea neidentitară în elementul etnic dominant al zonei, cu toate consecințele ce decurg de aici.

Recensămintele sovietic, din 1989, și cel românesc, din 1992, ne permit acum să facem o analiză comparativă a evoluției populației pe teritoriul Bucovinei istorice. Desigur, trebuie să reamintim că folosirea acestor date trebuie realizată în condițiile în care actuala regiune Cernăuți, din Ucraina, și județul Suceava, din România, luate împreună cuprind zone care nu au aparținut Bucovinei istorice.

În ceea ce privește recensământul românesc, putem desprinde următoarele date importante:

- populația județului era, la 7 ianuarie 1992, de 701 830 locuitori (față de 633 899 la 5 ianuarie 1977, adică o creștere de 9%), cu densitate de 82,1 loc./km² (față de 74,1 loc./km² în 1977);

- repartitia pe naționalități era următoarea¹⁵:

¹⁵ *Recensământul populației și locuințelor în județul Suceava din 7 ianuarie 1992*, ms.

Naționalitatea	1992	1977
Români	678 509 (96,7%)	614 495 (97,1%)
Maghiari	440	551
Germani	2 373	2 256
Ucraineni	9 530	8 925
Poloni	2 778	2 527
Lipoveni	2 472	675
Țigani	5 136	2 148
Alții	565	2 322

Celelalte naționalități erau în proporție de 3,3% în anul 1992, față de 2,9% în anul 1977.

– structura confesională a populației la aceeași recenzare era:

Ortodoxă	635 623 (90,5%)
Romano-catolică	9 542 (1,3%)
Penticostală	30 650 (4,3%)
Ortodoxă de rit vechi	7 582 (1,08%)
Adventistă	3 615 (0,52%)
Creștini după Evanghelie	3 589 (0,51%)
Baptistă	2 584 (0,36%)
Greco-catolică	1 424 (0,2%)

La 12 ianuarie 1989, populația regiunii Cernăuți¹⁶ era de 940 801 locuitori, dintre care: ucraineni – 666 095 (70,8%), ruși – 63 066 (6,7%), români (moldoveni) – 184 836 (19,6%), evrei – 16 469 (1,7%) și polonezi – 4 700 (0,49%). Dintre aceștia, 53 856 locuitori s-au născut în afara Ucrainei¹⁷ (adică 5,72% din populația regiunii). În afara regiunii Cernăuți s-au născut 130 743 dintre locuitorii ei actuali (13,9%), ceea ce înseamnă că 810 058 (72,89%) sunt băștinași. Dintre cei veniți în regiunea Cernăuți, ucrainenii se situează pe primul loc, cu 75 671 oameni (8,04% din populația regiunii), rușii cu 41 642 (4,4%), românii cu 4 863 (0,52%)¹⁸ etc.

Concluziile prezentei expuneri sunt evidente:

1. Fiecare parte a Bucovinei istorice are cam tot atâta populație cât avea Bucovina în întregimea ei la începutul secolului al XX-lea;
2. Cele două conflagrații ale secolului al XX-lea și, în mod special, ultima dintre ele, împreună cu instaurarea regimului comunist, au determinat o drastică schimbare a numărului și componenței etnice a populației, uneori folosind chiar genocidul ca metodă;

¹⁶ Vladimir Trebici, *op. cit.*, p. 137.

¹⁷ Ion V. Popescu, *Statistică*. Date selectate de Ion V. Popescu, docent la Universitatea din Cernăuți, „Țara Fagilor”. Almanah cultural-literar, Cernăuți – Târgu-Mureș, 1993, p. 63.

¹⁸ *Ibidem*, p. 65.

3. Multietnicitatea provinciei a fost pierdută definitiv și prezența, în număr nesemnificativ, a altor elemente etnice nu justifică decât în mod nostalgic raportarea la Bucovina;
4. Pierderile de populație, strămutările sau asasinatele au afectat deopotrivă populația Bucovinei, dar pentru români, a căror situație s-a înrăutățit considerabil în nordul fostei provincii, devenită sovietică, lor luându-li-se, în stil propagandistic comunist, și dreptul de a fi autohtoni, tributul plătit a fost foarte mare.

Dincolo de cifrele reci care pot exprima doar din punct de vedere cantitativ și, poate, nerelevant, încărcătura de suferințe, drame sau tragedii umane datorate evenimentelor istorice, rod al unei străambe geopolitici europene, trebuie să vedem oamenii cu familiile acestora, care au plătit prea scump pentru aroganța și neștiința conducătorilor politici ai vremii. Totodată înțelegem că Bucovina, care a împărțit în mod exemplar soarta spațiului geopolitic căruia i-a aparținut, a trecut definitiv în istorie, ea existând acum doar ca nostalgie în căutările celor care au emigrat, în paginile cărților scrise în diferite limbi și în sufletele celor care caută să tragă învățăminte din istoria acestui mirific pământ voievodal românesc.

Vorbemerkungen zur Demographie und Geopolitik der Bukowina (1930–1992)

(Zusammenfassung)

Im vorliegenden Artikel präsentiert der Verfasser die demographische Entwicklung der geschichtlichen Bukowina, in der Zeit zwischen 1930–1992 und stellt fest, dass jeder Teil der damaligen Bukowina, die infolge der Ereignisse zwischen 1940 und 1944 getrennt wurde, die gleiche Einwohneranzahl hatte, die es in der österreichischen Bukowina gab. Der II. Weltkrieg und die Durchsetzung des Kommunismus hatte dramatische demographische Veränderungen zur Folge, die zum totalen Verlust der bekannten Multiethnizität der Provinz führte. Abgesehen von den Anzahlen und Statistikberichten präsentiert der Verfasser die Gründe der dramatischen Situationsentwicklung der Bewohner in der damaligen Bukowina.

DIN CORESPONDENȚA LUI LECA MORARIU CU VASILE ȚIGĂNESCU

VASILE PRECOP

În „arhiva” V. Țigănescu, păstrată în fondul documentar al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, se găsesc 12 cărți poștale și două scrisori trimise de Leca Morariu de la Râmnicu-Vâlcea, unde era refugiat, lui V. Țigănescu, profesor de geografie la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți.

Plicul cu aceste scrisori mai conține șapte file de caiet școlăresc, în care Țigănescu face note și rezumă, succint, cu citate, aspecte importante din scrisorile primite de la Râmnicu-Vâlcea. Din aceste note vedem că șase scrisori pe care Țigănescu le discută, indicând și data când au fost redactate, nu s-au păstrat. Corespondența între cei doi cuprinde 19 ani, din 1950 până în 1969, epoca cea mai tragică din istoria noastră contemporană. Autorii, timorați, s-au autocenzurat în scris și în înlăturat scrisorile cu posibile interpretări dușmănoase regimului. Dacă din misivele lui Leca Morariu cunoaștem 20, din ale lui V. Țigănescu au rămas doar două!¹

Împrejurările care au dat naștere acestui schimb epistolar nu le-am putut descifra din cuprinsul corespondenței. D-na Felicia Țigănescu, soția profesorului, întrebată dacă a existat vreo relație de oarecare natură cu familia Morariu, ne-a mărturisit că totul s-a redus numai la probleme culturale. În primul rând, pentru Leca Morariu, Vasile Țigănescu era un serios, competent și conștiincios izvor de date cultural-artistice. Îl compară cu Emanoil Iliuț², „celălalt ultra-devotat copoi informativ al meu”. În afară de aceasta îi apreciază preocupările „literar-științifice”, precum și arta povestirii din unele schițe. Că îi citise *Brădetul* și-i plăcuse, reiese din felul cum i se adresează: Dragă Bradule, Iubite Bradule, Afectuos stimate Brăduleț...

Lectura acestei corespondențe interesează prin bogăția și diversitatea problemelor culturale și cucerește prin stilul oral, cu expresii verbale locale. Leca Morariu, pe un ton bonom, ușor satiric, cere informații, face comentarii, de multe ori acide, comunică, la rândul lui, date despre personalități culturale bucovinene, se miră, se indignează, înțelege însă totdeauna slăbiciunile oamenilor. Nu discută necazuri personale, de care a avut parte din belșug, ci doar ce are tangență cu cultura.

¹ La rugămintea noastră, dl Eugen Dimitriu, critic și istoric literar sucevean, le-a xeroxat și ni le-a pus la dispoziție. Îi mulțumim cu recunoștință.

² Fost director al Liceului „Aron Pumnul” din Cernăuți, distins cărturar.

V. Țigănescu, reținut, pare complexat de personalitatea corespondentului său. Într-o scrisoare din 18-I-1963, explică: „Vă scriu, nu cu intenția șarlatanească să vă angajați la o corespondență cu un *necunoscut* [sublinierea n.], oricât de bucovinean...”, ci îl informează despre un eveniment cultural remarcabil: sărbătorirea a 50 de ani a primei promoții române de pe lângă liceul de stat german din Rădăuți, ce și-a început cursurile în localul internatului de azi, la 15 septembrie 1910, cu trei clase (150 de elevi!), dintre care au absolvit în 1919 doar 18 elevi! Manifestarea aniversară a fost inițiată și organizată de Țigănescu. Pe lângă valoarea de document uman, pedagogic, istoric, social, național, scrisoarea este și un fermecător text literar original³. Leca Morariu, pentru a și-l apropia, i se adresează afectuos-familiar: Iubite babornîțitul, Iubite Războțezatul, Om al lui Dumnezeu...

Să ne oprim asupra conținutului corespondenței. Prima epistolă, din 17-II-1950, pierdută, îi cere: „Roagă-l pe C. Irimievici-Dubău⁴ să-mi noteze pe portativ compozițiile lui Iraclie (Iraclie, nu Ciprian, fiul) Porumbescu: *Auțiți acolo, un buciium răsună, Ca un glob de aur și Ramuri de oliv uniți*. Îl rugasem și pe amicul Ioan Vicoveanu de intervenție în acest sens”. Scrisoarea din 27-III-1951, ni-l arată pe Leca Morariu impresionat de moartea d-nei consilier Florica Gramatovici, „mereu exponentă a nurilor feminine”⁵, și a lui Teofil Gramatovici. În continuare cere: „Te rog pe matală să știricești precis *unde și ce* a publicat și să binevoiești a ne comunica și o schiță biografică a acestui pion publicistic. Succes în preocupările matală literar-științifice”. Este interesat și de personalitatea lui Ștefan Scarlat, a cărui amintire „rămâne trainică în istoria cântului românesc din Arboroasa. De aceea rog (cu bunăvoința familiei lui) o amplă schiță biografică a lui, plus 2-3 fotografii ale dânsului – contribuții și pentru istoricul Armoniei⁵, la care mă tot gândesc”. Parcă în treacăt, aruncă o vorbă: „Dar ceva vestigii despre Mihai Teliman și ai lui nu s-ar afla pe la Siret?” Suntem siguri că Țigănescu s-a preocupat cu pricepere și de această dorință și i-a comunicat rezultatele investigației sale. Și fapte anodine își capătă semnificația socială, psihologică: „Din 19-VIII îi avem musafiri – chiar în strâmp-toarea noastră – pe Ciprian Rațiu (nepot de soră a[l] lui Ciprian Porumbescu) și soția Olga. Deci muzică, cântare și mici excursii” (scrisoarea din 31-VIII-1953). Într-altă carte poștală își scuză răspunsul întârziat: „Buimăciți de nenorocirile noastre – moartea surioarei mele Elvira Torouțiu, † în noaptea de 21/22 noiembrie și a cumnatului meu I.E. Torouțiu, † în noaptea de 22/23 noiembrie...” (scrisoarea din 22-XII-1953). Oarecum mulțumit că și-a îngrijit sănătatea între 6 august și 26 august, scrie: „[...] tot grație lui C. Porumbescu am hălăduit la băile Victoria (Oradea)” și că „abia azi am «parvenit» să citesc amabila dv. scrisoare” (scrisoarea din 1-IX-1956). Am parcurs cele șase scrisori (și cărți poștale) și ne-am dat seama de importanța lor.

Cele nouă cărți poștale ajunse până la noi sunt din 1963, au aceleași caracteristici, îl prezintă pe învățatul profesor împătimit de cultura bucovineană: literatură

³ Scrisoarea s-a publicat în periodicul Colegiului „Eudoxiu Hurmuzachi”, *Anuarul VI (XLIII) pe anii școlari 1999/2000 și 2000/2001*, Rădăuți, Editura „Septentrion”, 2001, p. 118–122.

⁴ Profesor de matematică la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi”, pensionar la acea dată.

⁵ Armonia, numele Filarmonicii din Cernăuți, al cărei președinte a fost și Leca Morariu.

CĂLIMĂNEȘTI — Pavilionul Nr. 1

Ocravia Lupu - Morariu

Adresa expeditorului:
Ocravia Lupu
Rm. Văcărești

Stoianovici Dr. Leca Morariu

I.B.S. c-da 145 - B.T. III.1963 - 125.000 ex.

Universitate

Prețul de vânzare 30 bani

Ultimul oficiu postal Rădăuți

Localitatea

Regiunea Bucovina Raionul

Srada Șaguna Nr. 6

Blocul Scara Et Apart.

Destinatarul
Prof. Vasile Țigănescu

Handwritten notes on the left margin, including the name 'Ocravia Lupu' and other illegible scribbles.

Handwritten letter text starting with 'Brawa! și mneșpanini! Pe popa...' and mentioning 'Iraingott', 'Schier', and 'Saramine'.

Handwritten signature and address at the bottom of the letter, including 'Școala nouă în... 1890'.

literatură, muzică, folclor, istorie, prețuiește cărturarii ei cât de modești, numai să fi lăsat urme notabile. Se arată îngrijorat de agonisita cultural-muzicală a prietenului său Ioan Vicoveanu, îl sfătuiește s-o doneze mănăstirii Putna, și „să nu mai râvnească tichia de mărgăritare. Ar fi frumos ca în faza festivalului de la Putna să avem un patrimoniu spiritual” (scrisoarea din 10-X-1963). Îi trimite „omagiul bravului veteran Samuil Ioneț”⁶, o sfătuiește pe d-na Ștefania Hahon să doneze manuscrisele soțului Corneliu Hahon Arhivelor din Iași, unde au ajuns, și documentele societății studentești Junimea. Altă dată este supărat că nu găsește o carte: „Caut ca iarba de leac cartea lui T. Burada *Școalele românești din Turcia*, 1890, desigur cu intenția, doar sugerată, poate se află în Rădăuți!” Scrisoarea cu descrierea întâlnirii promoției 1910 îi trezește nostalgice amintiri: „Schița d-tale (telimaniană) mi-a dat o dulce boare arboroseană, ca unul ce face parte din a 19[-a] serie a cursului superior (cl. 5-8) cu *L.română* de la liceul Sucevii”. Îl îndeamnă pe Țigănescu să stăruiască „pe la zeii zilei” ca să se publice un reportaj al manifestării.

Preocuparea permanentă, stăruitoare, chinuitoare chiar, pentru Leca Morariu rămâne viața și opera lui C. Porumbescu. În Rădăuți a trăit până în 1940 Bertha Gorgon, muza inspiratoare a lui Ciprian Porumbescu. Cuplul Bertha – Ciprian a devenit subiect literar, adevărat mit, mult exagerat, credem noi. Profesorul Țigănescu află că învățătoarea pensionară Olimpia Opaț a fost prietenă de familie cu Bertha și-l înștiințează pe L. Morariu. Primește un chestionar amănunțit, după care se conduce în discuțiile cu Olimpia Opaț. Răspunsul îl publicăm, ca text exemplificator pentru Țigănescu.

O singură dată L. Morariu judecă o povestire de-a lui Țigănescu. Cităm: „«Te felicit!» «Vox populi» e bun! Surpriza cu *Zenovia* îi dă aproape caracter de *nuvelă*. Caracteristica nuvelei fiind – după Victor Morariu – mai ales surpriza. Firește, câte o lăbărtare care-i mai bine să nu fie etc.” (scrisoarea din 10-IX-1963). Trei cărți poștale aparțin d-nei Octavia Morariu. Cea din 25-XII-1963 anunță decesul soțului: „Adoratul meu nu mai este. Nenorocita Octavia”. Primește condoleanțe din partea familiei Țigănescu și răspunde: „Mulțumiri pentru [cuvintele] de alinare! Desperata Octavia”. (După prepoziția „pentru” lipsește un cuvânt, dovada intensei dureri!). D-na Octavia a mai corespondat cu familia Țigănescu, dar a rămas doar o carte poștală din 25-II-1969. O reproducem: „Stimate domnule Țigănescu, scuzați întârzierea răspunsului! Din păcate numai o singură precizare v-o pot transmite. Articolul *Carol Miculi și Ir. Porumbescu* e în *F. F.* [„Făt Frumos”, revistă; n.n.] anul X, 1935, No. 4, de la pag. 140-143, deci 3 pag.! Restul ... rămâne să vă interesați în altă parte. Transmiteți d-nei Hahon salutări și urări de sănătate. Dv. primiți distinse arborosene gânduri de bine. Octavia lui Leca”. În felul acesta se încheie o relație culturală epistolară ce a devenit pagină de istorie literară.

Să se mai găsească scrisori, de-o parte ori de alta, slabă speranță. Scrisorile au și un parfum de timpuri duse. Nu am intervenit în transcrierea textelor, lăsându-le întreg cuprinsul epocii, în gând și scris.

⁶ Învățător, ctitorul Muzeului Etnografic din Rădăuți.

Grafia lui Țigănescu se citește fără dificultăți; a lui L. Morariu cu greu, după un îndelungat exercițiu. Reproducem de la L. Morariu cartea poștală din 11-X-1963 (în facsimil, la p. 185) și scrisoarea din 5-X-1963, iar de la V. Țigănescu scrisoarea din 29-VI-1963.

Dragă Om a[1] lui Dumnezeu... era cât pe ce să scriu dragă ... Emerite, căci emerit, cel puțin emerit – cuvine-se să se zică, cine s-a învrednicit a avea – de a fi avut – 3 socri și 3 socioare.

Mata ai dres-o cu Berta! Să trăiești! Și, firește, discreția *est mater sapientium!* Jicoveanu⁷ nostru a cam amuțit cu corespondența, de când, bietul de el, s-a scăpat cu muzeul cela și cu atotputernicia (ca să nu zicem parșiva) nadă bucureșteană. Dar treaba încă tot nu e finalizată și nici nu va fi, precum își iluziona dânsul, ca un Om (chiar dânsul) care, îmi spune Ciprian Rațiu, dirijează la coruri bisericești în biserica de la Unterjicovul de Jos! Că una ca asta nu s-o mai văzut?! Titlul de Emerit unui așa marxist!

Foarte drăguță povestea d-tale autobiografică⁸ despre cățelușa care făcuse pui în tufișul cela din țintirimul copilăriei d-tale de-o aveai, nu cea de a culege inscripțiile de pe crucile din jur! Că acuma încerci păreri de rău de a nu fi întrebat în dreapta și-n stânga, iarăși te cred! Regrete postume! Să trăim cu toții! Câte n-aș fi avut să-i întreb pe ai mei... Tata, Mama. D. p.⁹, nu uit, în 1953 eram într-un spital din București. Deodată mă pomenesc cu întrebarea lui I.E. Torouțiu că oare cui e adresată versificația Tătucului meu Constantin Morariu din „Convorbiri literare”:

De ce te uiți tu mult la mine,
Cu ochi aprinși de-atâta ură,
Când eu din ei ca de la soare,
Aștept lumină și căldură.
O viață am, de ce mi-o-ntuneci,
Fiind atâta de puternic.
Și când eu plâng, de ce n-ai milă
De mine, viermele nemernic...

M-am frământat atunci destul și i-am răspuns, *într-un găci*, că doar unchiul său, Mitropolitul Silvestru Morariu să fi fost! De ce? Întâi... pentru că era *nepotul* Mitropolitului! «Nu vreau să zică lumea că te-am protejat» – era cuvântul lui Silvestru. Da: C. Morariu a făcut carieră preoțească foarte grea, 19 ani până să ajungă paroh! Record de așteptare! Șapte ani și ½ în ucraineanul Toporăuți, într-o locuință «zemnică», atât de igrasioasă, încât i-au putrezit picioarele la mobilă (paturi și dulapuri) și dânsul, ultrafulgerat de reumatism, și-a căutat apoi vindecarea la Băile Herculane, iar copilașii i s-au șubrezit. Doi (Leon și Ciprian) au

⁷ Ioan Vicoveanu (I. Bolocan), învățător în Vicovu de Jos, folclorist, colecționar muzical etc., corespondent al lui L.M. pe teme culturale bucovinene.

⁸ Nu se cunoaște această poveste!

⁹ D. p. = de pildă.

și murit la primul asalt mai grav al boliștilor. Apoi preot-ajutor, cooperator, la Cernăuți, de unde încă ferventul român Constantin Morariu, stigmatizat de guvernul austriac și ca criminalist „Arborosean” (deținut în temniță grea din 15/XI nou 1877 până-n 3 faur, nou, 1878, împreună cu C. Porumbescu, Zaharia Voronca, Orest Popescul și Eugen Siretean), e și ultra deocheat cu dârza lui foaie „Deșteptarea”, 1893–1896, și ½ și mai ales cu ale sale *Kulturhistorische und ethnographische Skizzen über die Rumänen der Bukowina*, Resikza – Wien, 1888 – 1891, carte căreia faimosul Grigori Filimon i-a zis *Biblia Iridentei române din Bucovina*, e și ultra deocheat cu celelalte filipice ale sale: *Potopul Sodomei*, 1896, *Primejdia gimnaziului rusesc din Cernăuți*, 1896, *Misia și limba noastră*, 1908, și fu literalmente ostracizat din Cernăuți de guvernul austriac, încât nici Mitru Silvestru, cu toată autoritatea lui de la Viena, nu l-a mai putut salva. Da! Toate acestea, realități istorice confirmate în diverse fragmente autobiografice, publicate de chiar C. Morariu sau de alții! Unde mai pui că și nora lui Silvestru, Olga de Stamate, nevasta lui Vasilică Morariu, huzurnică și veșnic anturată de ofițeri de cavalerie... nu-l mistuia pe C. Morariu și familia lui! *Dixi et salvavi animam meam*.

De aceea, oricât de târziu (1953), eu, nu direct – informatul, am ajuns să cred că acea confesiune autobiografică îl viza pe... pe ... unchiul nepotului... lui S. Morariu! Așa-i dacă ne înduioșează mai mult niște biete jăvrute aciuete în cutare tufș din țintirim și mulțumiri p. placarda † Berta von Rossignon.

O.L.M. și L.M. 5/X 1963

Notă L.M.: Că garantez. Exact la fel ar fi pățit-o și marele amator de jăvrute L.M. Acum, când el e la Rm. V., nu mai există mai de loc (le-au mâncat cei mari și tari *mit Haut und Haaren*) (cu piele și păr).

Notă L. M.: Și de care ușurelul nostru Teodor Balan de la Gura Humorului habar nu avea când pentru cei 5 Arboroseni, și-n special pentru C. Morariu și-a scris crasele invective. Las că ți le reproduc altă dată!

*

Răd[ăuți], 29.VI.1963

Stim. D-le Profesor,

Zicala: la lauda mare se merge cu sacul mic, s-a adevărit. Am fost la d-șoara (d-șoară la 73 de ani) Olimpia Opaț, învățătoare în pensie. Scriu ce am aflat din gura ei. Poate Dv. cunoașteți și mai multe lucruri decât cele înșirate mai jos. Dau ce am auzit din gura acestei ființe care se vizita cu familia Rossignon.

Berta Gorgon avea păr șaten, ochii de un albastru de viorea, expresiv, sprincene mai întunecate decât părul, și arcuite frumos. Pielea albă, catifelată, gâtul scurt. Vorbea în tenor. Bună gospodină. Avea și ca vădană servitoare și bucătăreasă. N-a dus lipsuri materiale nici ca văduvă. Farmacia a dat-o în arendă,

iar o parte din camere le închiria. Casa unde a fost farm. (aproape visavis de catedrala ort., cea nouă) e cu multe odăi și, pe lângă ea, putea ține și chiriași din funcționăria bună [...].

Surorile Bertei: Iohana, Mina, Ana, Maria, o altă soră a murit (numele?). Berta era cea mai mică. A avut un singur frate: Imanuel, căruia îi spuneau Mani, fost și el pastor în Ilișești.

Soțul: Alfred von Rossignon. Părinții acestuia au fost emigranți din Alsacia – Lorena. Un unchi de-a[l] lui, frate cu tatăl său, a fost „Truches”¹⁰ la curtea regală bavareză. Alfred avea de la el o comodă pe care era fixată o emblemă metalică cu coroana regală și un uric de la rege care conținea conferirea acelei embleme și a darului.

Gelos sau nu, greu de spus. De față cu Alfred nu se discuta nimic despre Ciprian Porumbescu. „Vor dem Vater kann nichts sagen, weil er eiferstüchtig ist”, a spus ea odată. *Vater*-ul era Alfred, ca tată a singurei copile ce o aveau. Berta a fost a doua soție a lui Alfred.

N-am putut afla numele tatălui Bertei. Și acesta și fiul său Mani sânt îngropați la Ilișești [...]. Berta a avut cu Alfred R. o singură fiică: Melanie. Aceasta, cu un defect la un picior din naștere, nu s-a măritat. Are bacalaureatul. Trăiește și azi în Hanovra. Adresa: Melanie Rossignon 20 A Lüchow in Hannover, Kalandergrasse 4. West-Deutschland. D-șoara Opaïț îi spune Niny, cum i se spunea în familie. Niny i-a trimis d-șoarei ferparul:

Frau Rossignon Bertha
gestorben am 17 Februar 1947 um 2,30 Uhr
Alter 86 Jahren (E copia păstrată de O. Opaïț).

Ferparul i l-a cerut I. Vicoveanu, iar acesta l-a trimis Soc. Porumbescu – Suceava.

În 1940 Berta a plecat cu Niny în Germania. În ultima noapte petrecută în Rădăuți a dormit la fam. Opaïț, str. Înfrățirii, 6. Alfred a murit în 1921, în Răd. Mormântul e bine păstrat. Berta ținea într-un saltar de canapea un album de la C., precum și scrisori și compoziții nepublicate de a[le] lui Ciprian P. Era locul cu „secretul ei”, destăinuit abia după 1921, după ce-i murise soțul. Nu le arăta nimănui, dar pomenea de ele. Le păstra în acel saltar „ca într-un mormânt”. „Ele făceau parte din însăși viața ei. Nu se lăuda cu ele și nu le împărtășea nimăru, de parcă purta în suflet un mormânt tainic” (ghilimelele-s ale d-șoarei Opaïț).

Când, în 1940, s-a repatriat în Germania, le-a pus într-un bagaj. Bagajele erau în grija comisiei de repatriere. Pe drum, bagajul cu albumul, scrisorile și compozițiile s-au pierdut. Nici Berta, nici Niny nu au știut cum s-au putut pierde (o bombardare cu aviația trebuie exclusă, cerul Germaniei era pe atunci invulnerabil;

¹⁰ Truches, scris greșit. Trebuia Truchsers = mare stolnic.

un furt? cine ar fi avut interesul pentru niște hârtoage? Sau poate hârțiile au fost aruncate, luându-se alte lucruri mai „de preț”. Nimeni nu știe). D-șoara Opaïț afirmă că acele compoziții n-au fost publicate. Totuși mie nu-mi vine să cred acest lucru. Să nu-și fi păstrat Ciprian Por. còpii, după ele? Sau, după moartea lui Ciprian, și mai ales după 1921, după moartea lui Alfred, când trebuia să-și dea seama cât s-a ridicat steaua lui C., Berta să fi fost atât de neghioabă, ca să țină ascunsă și necunoscută acea comoară? La urma urmei n-avea decât s-o păstreze, dar să-i fi dat copia în vileag!

D-șoara Opaïț mai afirmă: câteva compoziții originale (manuscris) s-ar afla la Onciul (N?), fost profesor la Musikverein, în Cernăuți. Acest Onciul, care în prezent trăiește în Innsbruck, e ginerele lui Norbert Kipper, iar acesta (N.K.) e fiul unei surori de a Bertei.

Prima soție a lui Alfred R. a fost o vieneză care a murit la nașterea copilei ei, Maria. Maria s-a măritat cu N(?) Procopovici, funcționar la calea ferată și frate cu Robert Procopovici, fost *Bezirkshauptmann* al Rădăuțului în vremea primului război mondial. Apoi s-a remăritat cu vărul ei Georges Rossignon, fiul Dr-lui [N?, Ion; n.n.] Rossignon, medic județean în Fălticeni, care era frate cu Alfred. Georges a fost funcționar la Banc. Naț. Cernăuți.

Berta, în Anglia, prinsă de un policeman croșetând în parc, duminică, a fost arestată. Spunând că e străină, a fost condusă până acasă și i s-a atras atenția ca, pe viitor, să nu lucreze în sărbători „în public”, când lucrul nu e absolut necesar, cum e cel din fabrici și transporturi.

Frânturi:

..., „Ah, kommt der Țiprian mit seiner Violin!”, exclamau fetele lui Gorgon, când îl vedeau venind din Stupca, peste deal. Toate știau să cânte la pian și-l acompaniau.

Berta îi spunea mai pe scurt: Țipi.

..., „Kommt wiederum der Walah” spunea pastorul. Acest „wiederum” nu era pe placul Bertei.

..., „Kommt dein Walach”, mai spunea popa uneori. Asta-i era ceva mai pe plac, deși nu complet, din cauza cuvântului Walah, care, în ochii nemților stăpâni, avea înțelesul mai mult de țaran simplu, necioplit.

Ciprian era simpatic părinților Bertei, „aber als Schwiegersohn... dass net [neht?]. Er trinkt zu viel” (Poate exagera ca s-o dezguste?).

Ciprian trăia când Berta a fost trimisă de părinți în Anglia la o soră de a ei, măritată cu un văr și care văr avea acolo o prăvălie de manufactură. Scopul trimiterii a fost ca să-i împace pe cei doi care se certau și ajunseră în pragul divorțului. Surorile lui Ciprian afirmă că Berta a plecat în Anglia ca părinții s-o despartă de Ciprian; ceea ce nu-i adevărat; lucrul ce l-a afirmat Berta de mai multe ori d-șoarei Opaïț. Ciprian a murit când era Berta în Anglia. Părinții ei au trimis o coroană la sicriu. „Coroana n-a fost trimisă de mine” a afirmat Berta; „nici la îndemnul meu”. Fie că au trimis-o din pricina simpatiei față de C., fie ca să-i facă B. pe plac, fie din ambele pricini.

În loc de sac, vă trimit o trăistuță. Poate nici din ea n-aveți ce culege. Din 7 iulie – 10 aug. lipsesc din Rădăuți. Vreau să străbat munții Făgărașului între lacul Bâlea și Podragu. Între Negoii – Bâlea, traseul l-am călcat acu 2 ani. Capul răutăților e soția.

Cu dorinți de bine și sănătate,
V. Țigănescu

Aus dem Briefwechsel zwischen Leca Morariu und Vasile Țigănescu

(Zusammenfassung)

Leca Morariu nahm an einem eindrucksvollen Briefwechsel zwischen kulturellen, besonders zwischen sich in der Bukowina befindenden Persönlichkeiten teil. Dieser Briefwechsel bezieht sich auf Literatur, Persönlichkeiten und andere Probleme.

Leca Morariu schrieb dem Erzähler Vasile Țigănescu 14 Briefe, die der letzte sorgfältig bewahrte. In diesen Briefen werden verschiedene Informationen besonders über C. Porumbescu verlangt. Im Dokumentarfund mit dem Titel „Leca Morariu“ aus Suczawa, sind zwei Briefe von Vasile Țigănescu. Einer von diesen berichtet von der Organisation des 50. Schülertreffens innerhalb der rumänischen Abteilung des Radautzer Staatsgymnasiums in 1960 und die andere enthält Daten über Bertha Gurgon, seine Jugendliebe.

Vitalie Văratîc, *Preliminarii ale raptului Basarabiei și nordului Bucovinei, 1938–1940. Volum de documente din fostele arhive secrete române*, București, Editura Libra, 2000, 420 p.

Interesat de studierea proceselor și evenimentelor premergătoare ultimatumului Uniunii Sovietice din 26 iunie 1940, în urma căruia România a pierdut Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța, Vitalie Văratîc reușește să ofere publicului numeroase mărturii documentare referitoare la pregătirile sovieticilor din preajma și de la începutul celui de-al doilea război mondial, ce aveau ca obiectiv anexarea teritoriilor românești. Ignorate de majoritatea cetățenilor României de atunci, acțiunile Moscovei au fost urmăriți însă de către serviciile speciale românești, care au informat repetat asupra pericolului din Est.

Cu două decenii mai înainte, „Marele Război” se încheiasă în favoarea Antantei și, deoarece în urma revoluției bolșevice Rusia nu mai conta ca factor al puterii politice, România reușea să își atingă toate țelurile naționale, chiar dacă anterior suferise înfrângeri militare. Basarabia s-a unit cu România în martie 1918, după ce, în urma Revoluției din Octombrie, intrarea într-o federație rusă, plănuită de anumite cercuri rusofone din Basarabia, rămăsese fără obiect.

Însă dacă frontierele României cu Ungaria și Bulgaria, stabilite prin tratatele de la Trianon și Neuilly, fuseseră fixate în conformitate cu normele dreptului internațional, granița de est, cu Uniunea Sovietică, nu era pe deplin recunoscută și nici garantată de marile puteri. De fapt, singura „apărare” împotriva unei acțiuni prin surprindere a Uniunii Sovietice vizând Basarabia o reprezenta alianța româno-polonă, încheiată la 3 martie 1921 și prelungită prin tratate ulterioare, în 1926 și 1931. Textul tratatului din 1931 stipula o alianță *erga omnes*, însă pe plan militar era prevăzută numai o apărare comună a celor două state în cazul unui atac sovietic îndreptat împotriva uneia dintre părțile semnatare.

De fapt, oamenii politici români considerau Franța și, într-o mai mică măsură, Marea Britanie, ca fiind principalii garanți ai reglementărilor păcii și se buiziau pe ajutorul lor în scopul contracarării unor potențiale amenințări sovietice, germane, maghiare sau bulgare la adresa *statu-quo*-ului teritorial din Europa Centrală și de Est. În plus, guvernele României căutau să consolideze sistemul stabilit la Versailles și prin abordarea unei politici de securitate colectivă. Eforturile diplomatice românești erau menite să sprijine și să facă din Societatea Națiunilor un scut pentru apărare stabilității europene. Mai mult decât atât, România a promovat și s-a angajat în alianțe regionale, precum Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică, tocmai pentru a descuraja revizionismul în estul european.

În al doilea deceniu interbelic, politica externă a României era marcată de eforturi susținute pentru întărirea capacității de apărare a țării împotriva crescândeii presiuni germane. Însă guvernele s-au străduit să consolideze blocul statelor est-europene neutre ca mijloc de menținere a unor relații bune atât cu Germania, cât și cu Uniunea Sovietică.

Problema Basarabiei a reprezentat elementul-cheie în evoluția relațiilor dintre România și Uniunea Sovietică. Față de chestiunea teritoriului dintre Prut și Nistru, Moscova nu a avut, în perioada interbelică, o atitudine constantă, alternând perioadele de ameliorare sau înăsprire. Diverse încercări ale guvernelor României de a obține stabilizarea raporturilor bilaterale au eșuat. O ultimă asemenea ocazie de normalizare a relațiilor se pare că a înregistrat un eșec în primăvara anului 1939, după care inutilitatea noii politici externe sovietice nu a mai lăsat loc nici unui compromis viabil.

Relațiile României cu Uniunea Sovietică, la începutul anului 1939, s-au caracterizat prin reluarea – la o scară mult sporită –, a vechilor „obiceiuri” bolșevice de susținere a organizațiilor create în vederea amplificării spiritului de iredentă în chestiunea Basarabiei: Partidul Comunist din România, Societatea Basarabenilor, Secțiunea româno-basarabeană a Agenției Kominternului de la Odessa etc., precum și perpetuarea propagandei în România, prin radio și literatură de inspirație

comunistă. Toate aceste acțiuni coincideau cu numeroase „mișcări” ale Moscovei, având drept obiectiv obținerea unor poziții strategice la hotarele cu România. Serviciile secrete românești aveau deja, la începutul anului 1939, informații cu privire la nerăbdarea liderilor sovietici în privința inițierii unor acțiuni pentru eventuale ocazii favorabile.

În scopul readucerii în actualitate a pretențiilor teritoriale față de România, sovieticii au apelat și la o parte a emigrației basarabene și bucovinene. Mulți dintre vechii agenți ai spionajului sovietic, infiltrați în organizațiile emigrației, au fost reactivați, primind misiuni și obiective concrete. Acești agenți erau, de obicei, persoane cu o bună situație socială și materială, dispunând de relații apropiate cu reprezentanții clasei politice din țările unde se aflau domiciliati. Nu lipsit de importanță este faptul că mai toți acești agenți erau evrei.

Agresivitatea politicii Kremlinului s-a manifestat și în privința chestiunii minorităților naționale din România. Moscova considera drepturile și obligațiile comunităților minoritare o bună oportunitate pentru a exercita oricând presiuni la adresa guvernului de la București. La nevoie, chestiunea minorităților putea fi folosită de către liderii sovietici și la izolarea, în plan extern, a României.

Încheierea pactului sovieto-german, în august 1939, precum și semnalele, tot mai numeroase, cu privire la o probabilă amenințare la adresa independenței și integrității naționale a României, au sporit atenția serviciilor de informații ale Bucureștilor față de potențialul pericol din Est. Conducerea superioară a armatei și liderii politici români dețineau informații excelente cu privire la politica internă sovietică, starea de spirit, nivelul de trai extrem de scăzut al masei mari a populației din U.R.S.S., măsurile represive ale aparatului de stat. Economia sovietică, etatizată și centralizată, permitea însă, în cazul unui conflict armat, o mobilizare imediată și pe scară largă.

Desfășurarea conflictului germano-polon și intervenția militară a U.R.S.S., însoțită de concentrarea de mari unități la frontiera cu România, a făcut necesară obținerea unor informații cât mai precise asupra viitoarelor intenții ale Moscovei. Interesau îndeosebi fortificațiile de pe Nistru și efectivele militare sovietice dislocate în regiune.

În ciuda acestor acțiuni, liderii sovietici încercau să ofere României asigurări de bune intenții, însă aceste asigurări alternau cu diverse acțiuni care subliniau contrariul. De fapt, preparativele militare ale Armatei Roșii la granițele cu România, la sfârșitul anului 1939, nu erau decât o mărturie incontestabilă asupra duplicității politicii pe care o ducea Kremlinul. Liderii sovietici așteptau doar un moment favorabil pentru acțiuni decisive.

Contextul primelor luni de război în Europa a făcut posibilă verificarea eficienței garanțiilor date României de către Franța și Marea Britanie. Accentuarea pericolului unei eventuale intervenții sovietice asupra României, înregistrată la sfârșitul anului 1939, a evidențiat reticențele și neputința puterilor occidentale în a-și onora promisiunile, în cazul unui atac din Est.

Acțiunile sovietice însă nu s-au lăsat așteptate. După încheierea războiului cu Finlanda, deși afișa o oarecare prudență, Kremlinul a început să-și precizeze noile obiective expansioniste. Mesajul a fost preluat la București. Reacția cercurilor politice românești nu s-a lăsat așteptată. Cu această ocazie a reieșit însă lipsa unei opinii unitare a clasei politice.

De fapt, la sfârșitul lunii martie 1940, la București nu se știa dacă ceva se mai putea face. Capacitatea militară a țării lăsa mult de dorit. Lipseau armele moderne – tancurile și aviația. Armata română nu putea spera să înfrunte trupele sovietice pe termen mediu sau lung. În plus, războiul din Europa distrusese alianțele create cu atâtea eforturi în perioada interbelică. Societatea Națiunilor nu mai reprezenta nimic. Raportul de forțe înclinase definitiv de partea celor care urmăreau să „sfărâme cătușele de la Versailles”.

Acesta era motivul pentru care, fapt deloc surprinzător, în mai 1940 sovieticii au încetat a mai face un secret în privința intențiilor lor față de România. Schimbarea aceasta a fost determinată de încheierea dislocării efectivelor militare ale Armatei Roșii la frontiera cu România și de declanșarea ofensivei germane în Vest. O dată învinsă Franța, situația diplomatică a Moscovei s-a îmbunătățit, U.R.S.S. fiind curtată insistent atât de Germania, cât și de Marea Britanie, România fusese sacrificată.

Stalin a așteptat deznodământul campaniei militare germane pe frontul de vest. Angajarea principalelor forțe ale *Wehrmacht*-ului contra armatelor franceze și britanice îi ofera momentul oportun pentru a acționa împotriva României, presiunea politică și militară germană în estul Europei fiind considerabil diminuată.

Acestea ar fi direcțiile principale pe care se axează numeroasele mărturii documentare oferite de Vitalie Vărațic în volumul său. Vastului corp de documente publicate (p. 33–405) i se adaugă o *Prefață* (p. 5–27), care prilejuiește autorului o scurtă expunere a problematicii pe care o tratează izvoarele cercetate și prezentate în lucrarea de față. Un set de referiri bibliografice și note (p. 27–31), ca și o scurtă listă de abrevieri (p. 32) întregesc volumul, subliniindu-i încă o dată caracterul științific și temeinicia cercetării.

În concluzie, evidențiind meritul lucrării cercetătorului Vitalie Vărațic, considerăm că autorul reușește să pună la dispoziția cercetătorilor, și nu numai lor, un important instrument de lucru, rezultat al unor ani întregi de muncă petrecuți în arhive.

Bogdan-Alexandru Schipor

Avramia Dolinski, Gheorghe Dolinski, *Arbore, străveche vatră de etnografie și folclor*, București, Editura Eficient, 2001, 300 p. + 32 planșe.

Profesorii Avramia și Gheorghe Dolinski au publicat, de curând, la editura bucureșteană „Eficient”, volumul *Arbore, străveche vatră de etnografie și folclor*. Cartea a apărut sub egida Mișcării pentru Progresul Satului Românesc și se constituie într-o cuprinzătoare și documentată monografie a comunei în care își desfășoară activitatea cei doi intelectuali. Universitarul ieșean Vasile Adăscăliței afirmă în *Prefață* despre ei că au lucrat „cu patimă, dragoste și pricepere”, reușind să adune „o bună parte din datele fundamentale transmise și păstrate din veacuri și până astăzi” și că „informația privitoare la tradițiile despre arhitectura locală civilă pledează pentru temeinicia și echilibrul oamenilor din localitatea Arbore, legitimând poziția de frunte a așezării care s-a simțit și voit ca reprezentativă pentru forța socială a zonei, mai evident neoașe Rădăuți [...]. Se face în acest fel dovada localizării adevăratei inimi a Bucovinei”.

Cele 300 de pagini de text sunt organizate după o logică specifică genului, pornind de la câteva lămuritoare *File de istorie* (p. 7–33) și încheindu-se cu o serie de anexe utile cititorului, urmate de un album cuprinzător de fotografii color și alb-negru, desfășurat pe 32 de pagini.

După ce prezintă așezarea, vecinii și toponimia localității, cartea descrie ocupațiile tradiționale ale locului (agricultura, stupăritul, sculptura în lemn, oieritul), industria casnică (cânepa, costumul popular, cojocul, cizmele, covoarele, opincile), industria țărănească (morile, fabricile de cherestea, oloinițele, atelierele de dărăcit lână), locuințele, construcțiile civile (Biserica „Luca Arbure”, Biserica „Sfânta Treime”, Primăria, Căminul Cultural „Luca Arbore”, școlile, Cooperativa de Consum, Dispensarul Veterinar), instrumentele muzicale tradiționale (frunza, coaja, solzul de pește, buciumul, tilinca, fluierul, trișca, cavatul, toba, cobza, vioara), podoabele pendante, portul popular (bărbătesc, femeiesc), obiceiurile cu dată fixă (umblatul cu clopoțelul, formațiile de urători, irozii, ursul, capra, căluțul, Banda lui Jianu), hramul, hora satului, obiceiurile cu dată variabilă (nașterea, botezul, cununia, nunta, înmormântarea, clăcile), creatorii și rapsozii populari, asociațiile culturale, onomastica, poreclele, elementele specifice de grai local, comerțul tradițional (târgul satului).

Dincolo de informațiile istorice și etnografice, monografia conține texte inedite din folclorul arborean, utile atât cercetătorului, cât și celor care și-au uitat obârșiile. Expunerea este alertă, atractivă, inspirată și nu se sufocă în detalii livrești, reușind să transmită, dincolo de informațiile științifice, faptul de viață, culoarea locală, particularitatea esențială. Autorii se adresează pe un ton colocvial, prietenos, chiar și atunci când e vorba de statistici aride. În felul acesta, lectura devine agreabilă și menține trează curiozitatea oricărui cititor.

Semnatarii mărturisesc, cu emoție, că s-au încumetat să realizeze această lucrare din trei motive: „dragostea noastră nemărginită pentru meleagurile noastre natale; datoria ce-o avem față de acești oameni minunați, în mijlocul cărora trăim și muncim; bogăția folclorică și etnografică inestimabilă a acestor meleaguri de legendă”.

Arbore, străveche vatră de etnografie și folclor este o reușită editorială, iar secretul acestei reușite este deslușit chiar de către Avramia și Gheorghe Dolinski: „Drumul pe care l-am parcurs până la aducerea lucrării la această formă a fost destul de anevoios. Am căutat să îmbunătățim mult cele trei ediții ale lucrării scrise în anii 1977, 1989 și 1996 (nepublicate). Culegera datelor, determinarea celor ce dețineau date să fie cooperanți «dezlegându-și limba», transcrierea, ordonarea și prelucrarea materialului cules, precum și finalizarea lucrării au cerut un imens volum de muncă. Dar am fost ajutați mult de sutele de elevi, de-a lungul deceniilor, de aproape întreaga populație a comunei, cu care am stat de vorbă. În cele scrise în prezenta lucrare am căutat să prezentăm oamenii care trăiesc pe aceste plaiuri, frumusețea lor fizică, dar și noblețea deosebită a sufletului lor, precum și dragostea lor nemărginită pentru tradițiile moștenite, tradiții la care țin foarte mult, cu sfințenie chiar...”.

Victor T. Rusu

Anghel Popa, *Aromâni în Bucovina, Câmpulung Moldovenesc*, Editura Fundației Culturale „Alexandru Bogza”, 2000, 168 p.

Existența milenară și destinul aromânilor, răspândiți în întreg spațiul balcanic, „încăpățănarea” lor (Matilda Caragiu Marioțeanu) de a-și păstra limba – dialect al străromânei – ca semn al identității și alterității lor între celelalte popoare balcanice, rezistența la vitregiile istoriei au concentrat nu o dată atenția lumii științifice și politice asupra lor. Studiile românești dedicate originii latine a limbii și culturii aromânilor sunt numeroase. Cele mai recente aparțin distinsii profesoare Matilda Caragiu Marioțeanu, membru corespondent al Academiei Române: *Dodecalog al aromânilor sau 12 adevăruri incontestabile, istorice și actuale, asupra aromânilor și asupra limbii lor*, apărut inițial în „România literară”, anul XXVI, nr. 33, 1993; *Dicționar aromân (macedo-vlah). Diario. A–D. Comparativ (român literar–aromân), contextual, normativ, modern*, București, Editura Enciclopedică, 1997; *The Aromanians in the Third Millennium: A Future Oriented Approach*, publicat în revista trimestrială „Millennium III – Workshop of Ideas and Projects for European Integration and Global Civilization”, no. 5, Bucharest, 2000, p. 267–279 (apărut în traducere, *Aromânii în mileniul III. O abordare prospectivă*, în „România literară”, anul XXXIV, nr. 32, 15–21 august 2001, p. 14–15).

Acestor studii li se adaugă cartea semnată de profesorul dr. Anghel Popa, *Aromâni în Bucovina*, apărută la Editura Fundației Culturale „Alexandru Bogza” din Câmpulung Moldovenesc, în anul 2000.

Autorul, care a dedicat provinciei istorice Bucovina și alte lucrări (*Societatea Academică „Junimea” din Cernăuți. 1878–1938*, 1997; *Între fronturi. Bucovinenii în România primului război mondial*, 1998), insistă, în acest volum, asupra unor „evenimente diferite, desfășurate între anii 1870–1923, atestând prezența aromânilor în Bucovina începând cu a doua jumătate a veacului al XVIII-lea. Altfel spus, o scurtă istorie a aromânilor/românilor din această provincie românească, crucificată și fără de noroc, ca și destinul fraților noștri de sânge și limbă din sudul Dunării”. Din cuprinsul cărții: *În loc de prefață: Să nu-i uităm pe aromâni!*, *Societatea academică „Arboroasa” din Cernăuți și membrii săi aromâni*, *Aromânul Zaharie Voronca și procesul Societății academice „Arboroasa”*, *Studentii aromâni membri ai Societății academice „Junimea” din Cernăuți*, *Aromânii și serbarea de la Putna din 1904*, *Instituții și personalități culturale din Iași și Cernăuți apărând drepturile etnice ale aromânilor (1870–1913)*, *Un aromân uitat: savantul Vasile Bogrea*, se conturează o istorie culturală, dar și politică și socială a Bucovinei, la care au participat – nu o dată în roluri de inițiatori

<http://ciimec.ro/> / <http://institutulbucovina.ro>

sau conducători – aromâni ai căror familii se stabiliseră aici după 1775. Între aceștia, s-a distins studentul și, mai târziu, preotul Zaharie Voronca. Personalitatea sa este evocată în trei dintre cele șase capitole ale cărții.

Cel mai mic copil al familiei negustorului aromân Theodor Voronca (căsătorit cu o româncă din Horecea) și fost vechil pe moșia familiei Hurmuzachi din Cernauca, Zaharie Voronca (1852–1920) este nepotul călugărului Orșoanca din Macedonia, devenit stareț al mănăstirii din comuna Horecea (Cernăuți), la scurtă vreme după anexarea Bucovinei.

Zaharie Voronca s-a implicat în viața culturală a românilor bucovineni încă din perioada adolescenței. Elev de liceu fiind, a participat la serbarea de la Putna din 1871, făcând parte din lotul de seminariști și elevi români care au sprijinit Comitetul de organizare a serbării. Ca student al Facultății de Teologie la Universitatea din Cernăuți, înființată în 1875, el se numără printre membrii fondatori ai primei societăți studențești a românilor, Societatea academică „Arboroasa”. În cei doi ani (1875–1877) de existență a societății, între cei 51 de membri activi se numărau și doi aromâni. În 1877, în calitate de vicepreședinte al Societății „Arboroasa”, Zaharie Voronca este implicat în procesul „Arboroasa”, alături de C. Porumbescu, Constantin Morariu, Orest Popescu și Eugen Siretean. În urma procesului, studenții amintiți au fost declarați nevinovați, dar autoritățile austriece au interzis activitatea societății. Zaharie Voronca a fost eliminat pentru un an din facultate și s-a stabilit la Iași. Prietenii și colegii l-au rechemat insistent. Într-o scrisoare din 16/28 februarie 1879, Constantin Morariu îi scria: „Întoarce-te deci, frate, pe aripile iubirei patriei tale, connaționalilor tăi, misiunii tale mărețe ce te așteaptă, întoarce-te la Cernăuți, finește-ți calea pe care-ai asudat doi ani, îmbrățosează cu foc misiunea pentru care suntem chemați; astea sunt strigătele multor bucovineni, ascultă-le ca să nu fii condamnat de prezent și viitor”. Zaharie Voronca a revenit la Cernăuți, s-a reînscris la Facultatea de Teologie, pe care a absolvit-o în 1880, iar până în 1888 a fost preot la Siret. După această dată a fost „catehet stabil la școala poporală gr. or. din Cernăuți”. Preotul aromân Zaharie Voronca a continuat să susțină inițiativele și acțiunile studenților români din Bucovina. A devenit membru sprijinitor al Societății academice „Junimea” și membru de onoare al Societății academice „Dacia”.

După 33 de ani de la participarea la serbarea de la Putna din 1871, inițiată de M. Eminescu și Ioan Slavici, îl reîntâlnim pe preotul Zaharie Voronca din nou la Putna, la mormântul lui Ștefan cel Mare, cu prilejul comemorării a 400 de ani de la moartea domnitorului, la 3/16 iulie 1904. De data aceasta, inițiativa organizării unei serbări a aparținut studenților bucovineni care urmau studiile la Budapesta. Și acest eveniment a avut o amploare națională, în urma lansării unui *Apel* către studenții români din toate centrele universitare europene, dar care a avut ecou în rândul tuturor românilor. La comemorarea morții voievodului au fost prezenți și aromâni, mai mult, ședința publică, organizată de Academia Română pentru omagierea personalității domnitorului, a fost deschisă de președintele instituției, aromânul I. Kalinderu. Slujba privegherii la mormântul domnitorului a fost încheiată prin predica exarhului aromân Zaharie Voronca.

Dar Z. Voronca nu este un exemplu singular. Și alți studenți aromâni din Cernăuți au devenit membri ai Societății academice „Junimea”: Teofil Gheorghiu, Valerian Halipu, Eugen cavalier de Zotta, Grigori cavalier de Pantazi, Leon Abageri, Christea Geagea, Nicolai Papahagi, Spiru Nasta. În istoria culturii românești a rămas și numele profesorului Vasile Bogrea, născut în Târnauca, ținutul Herța, dar având descendență aromână. A avut contribuții în lingvistică, istorie, folclor și etnografie, pentru meritele sale fiind numit, în 1920, membru corespondent al Academiei Române.

Volumul este interesant și prin numeroasele documente pe care le publică autorul în finalul fiecărui capitol. Așa, pot fi recitite discursurile lui Sextil Pușcariu și Ion I. Nistor, ținute în cadrul adunării desfășurate în sala „Armonia” din Cernăuți, la 22 noiembrie 1912, în apărarea drepturilor aromânilor, sau articolul publicat de Vasile Bogrea în ziarul „Conștiința românească”, *Tragedia fraților din Macedonia*, prin care solicita intervenția diplomatică a statului român în apărarea drepturilor aromânilor, amenințate în urma crizei din Peninsula Balcanică, din 1912, 1919–1923.

Mihai Pânzaru-Bucovina, Emil Ianuș, *Rădăuți – o perlă a Bucovinei*, Rădăuți, Editura Ro Basarabia – Bucovina Press, 2001, 128 p.

Într-o realizare grafică de excepție, cu prilejul „Zilelor Municipiului Rădăuți”, ediția 2001, a fost lansată o lucrare de o deosebită importanță pentru afirmarea identitară a municipiului, care este supranumit de Hans-Joachim Acker, ex-redactor al postului de radio „Europa Liberă” din München, drept o „perlă a Bucovinei”.

Editarea unei astfel de lucrări, făcută, de altfel, sub imperiul urgenței, având în vedere timpul scurs de la momentul adoptării hotărârii de către Consiliul Local și până la lansarea pe piață a lucrării, a presupus o impresionantă desfășurare de forțe și multă hotărâre din partea alcătuitoarelor și colaboratorilor acestora.

Lucrarea pe care o prezentăm se deschide cu texte care se referă la frumusețea Rădăuțiului (Hans-Joachim Acker) și la necesitatea lucrării (Mihai Frunză), se continuă cu o scurtă istorie a Rădăuțiului, realizată în context regional și național de către Mihai Pânzaru-Bucovina. Prezentarea în limbile germană, engleză și franceză a istoricului orașului Rădăuți, presărată cu numeroase imagini-document, este prefațată de imagini ale blazonului și fotografii ale membrilor familiei Flondor.

În economia lucrării, deosebit de interesante sunt imaginile cuprinse sub titlul *Rădăuți – imagini ale vechiului oraș și Bucovina până la 1918*, care cuprind fotografii ale principalelor edificii ale orașului și care dau personalitate sau conturează unicitatea acestuia în rândul așezărilor bucovinene, precum și cele mai reprezentative imagini din localități ca: Suceava, Storoginet, Solca, Cernăuți, Vijinița, Vatra Dornei, Carapciu, Iacobeni, Hliboca etc.

Sub titlul *Cărți și publicații editate la Rădăuți*, într-o selecție care s-a dovedit direcționată de politica editorială a Editurii Ro Basarabia – Bucovina Press, din Rădăuți, sunt prezentate câteva dintre titlurile lucrărilor editate sau scrise de rădăuțeni, fapt care dovedește impresionanta mișcare culturală și de idei care a prins contur, în acest oraș, după anul 1989. La paginile 30 și 31 ale lucrării, autorii au inserat câteva dintre fotografiile unor remarcabile personalități, dintre care enumerăm pe: D. Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, Matei Vișniec, George Damian, Felicia Bădeliță-Țigănescu, Ștefan Rusu ș.a.

După prezentarea hărților: administrativă, a căilor de comunicație, a naționalităților și cea religioasă, toate din anul 1899, realizate de administrația imperială, autorii, sub impresia celei de a doua detrunchieri (frontiera actuală dintre România și Ucraina), redau imaginile unicității culturale românești a Bucovinei: mănăstirile Dragomirna, Putna, Sucevița, Moldovița, Voroneț, Humor și Arbore.

Mihai Pânzaru-Bucovina și Emil Ianuș realizează, în paginile de la 41 la 101, o prezentare la zi, în imagini, a Municipiului Rădăuți. Amintim aici ceea ce autorii au considerat a fi semnificativ: Mănăstirea Bogdana și reședința episcopală, Catedrala Ortodoxă, Biserica Romano-Catolică, Templul Evreiesc, Biserica Ucraineană, Biserica Lipovenească, Casa Municipală de Cultură, clădirile unora dintre școlile rădăuțene, Primăria Municipiului, centrul istoric al Rădăuțiului, imagini din Muzeul Tehnicii Populare Bucovinene, Herghelia din Rădăuți etc.

Albumul *Rădăuți – o perlă a Bucovinei* se continuă cu un refugiu imagistic în orizontul zonal imediat, la Siret, Mănăstioara, Volovăț, Bălinești, Climăuți, Costișa și Bilca – prezentate cu monumentele istorice sau de arhitectură care le reprezintă și cu redarea unor imagini privitoare la minoritățile naționale din Bucovina istorică și a „anotimpurilor Bucovinei”.

Ultimele file ale lucrării analizate sunt dedicate de autori ocupațiilor tradiționale ale locuitorilor din zona Rădăuțiului și Obcinelor Bucovinei.

Lucrarea autorilor Mihai Pânzaru-Bucovina și Emil Ianuș, realizată pentru Consiliul Local Rădăuți, este o întreprindere interesantă și utilă. Ea rămâne ca o ilustrare a efortului continuu de autodefinire culturală a rădăuțenilor. În aceste condiții, este o importantă lucrare de autor și mai puțin una realizată pentru și cu finanțarea Primăriei Municipiului Rădăuți.

Când parcurgi acest album al Rădăuților nu se poate să nu-ți aduci aminte de lucrările monografice și albumele dedicate acestei așezări, supranumite de autori „perlă Bucovinei”. În acestea <http://cimec.ro/> / <http://institutulbucovina.ro>

se respectă un principiu important pentru realizarea unor astfel de lucrări: cel al concentricității sau cel al itinerariului de parcurs. Adică autorii aveau de ales calea logică a abordării demersului lor dinspre trecut spre prezent și dinspre regional, zonal, spre local. Autorii au preferat însă demersul în zig-zag, care afectează organicitatea și fluența demersului idealic al lucrării.

În afara acestor sublinieri, se cuvine să remarcăm faptul că inserarea fotografiilor familiei Flondor, între textul românesc al istoricului orașului și traducerea în limba germană a aceluiași text, demers semnificativ pentru preocupările Institutului Internațional Bucovina – Basarabia, este incompletă și parțială ca semnificație, fără cuprinderea și a fotografiilor marilor bărbați ai neamului românesc din Bucovina, care au înfăptuit Unirea din 1918.

La capitolul *Rădăuți, imagini ale vechiului oraș*, la p. 23, găsim o imagine a orașului care se regăsește și în p. 22 (ultima din stânga, jos), fapt care dovedește că nu a existat o suficientă sedimentare a ideilor, determinată de graba cu care a fost alcătuit albumul.

Parcurgând selecția lucrărilor din paginile aflate sub titlul *Cărți și publicații editate la Rădăuți*, fără a minimaliza însemnătatea demersului și a operelor prezentate în lucrare, apreciem ca partinică selecția și prezentarea. Același lucru îndrăznim să îl afirmăm și despre selecția personalităților orașului Rădăuți.

De asemenea, cu rare excepții, constatăm că Municipiul Rădăuți este surprins în singularitatea sa prin obiectivele, monumentele, clădirile reprezentative și mai ales ca zonă urbană și centrală. Or se știe că Rădăuțiul are un important areal rural, așa-numitul „sat Rădăuți”, care, prin caracteristicile și ocupațiile sale, nu se regăsește în prezentul album.

La o viitoare ediție a albumului se cuvin îndreptate și unele erori ale ediției de față, în sensul consecvenței în arătarea datelor de ridicare a Bisericii Romano-Catolice, a Templului Evreiesc, a Catedralei Ortodoxe etc.

Înfățișat în album ca oraș al unui singur anotimp, vara, Rădăuțiul a avut o bună reflectare în lucrarea profesorului Ilie Vișan, fost prefect al județului. Albumul profesorului de la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți, alcătuit cu sinceritate și modestie de un intelectual român din perioada interbelică, poate fi un exemplu pentru noi, cei de azi. Aceasta, deoarece profesorul Ilie Vișan a dorit să-și pună eforturile sale în slujba comunității rădăuțene și nu să se insinueze imagistic într-un album care nu era de familie, ci al Rădăuțiului.

Marian Olaru

Laurențiu Dragomir, *Monumente istorice și de arhitectură din Ținutul Cernăuților*, București, Editura Eminescu, 2000, 198 p. + 5 anexe.

Lucrarea lui Laurențiu Dragomir, cu titlul de mai sus, editată cu sprijinul Ministerului Culturii, apărută în anul 2000 – Anul Internațional „Eminescu”, este pusă de autor sub un moto care reproduce un pasaj din opera lui Alexandru Vlahuță, *România pitorească*, și prin care subliniază situația dramatică de azi a Ținutului Cernăuților, a doua oară detrunchiat de la patria mamă: „Tu ești într-adevăr una dintre cele mai frumoase țări [Bucovina – n.n.] de pe pământ, dar numele tău ne doare să-l rostim; și străbătându-ți fermecătoarele drumuri, ochii noștri nu-ți pot privi podoabele decât printr-o perdea de lacrimi”.

Realizată într-o manieră grafică de foarte bună calitate, autorul și Editura Eminescu pun în circulația bunurilor culturale românești o lucrare deosebită, a cărei absență s-a făcut demult simțită. Cartea lui Laurențiu Dragomir este structurată în șase mari capitole, care se referă la: I. *Așezarea geografică*, II. *Repere istorice*, III. *Orașul Cernăuți*, IV. *Monumente de arhitectură din orașul Cernăuți*, V. *Monumente de arhitectură religioasă*, VI. *Monumente istorice și de arhitectură*, VII. *Monumente de arhitectură religioasă din Ținutul Cernăuților*, VIII. *Monumente de arhitectură militară*.

Bine documentată în plan științific și bogat ilustrată, de la frumusețile neîntrecute ale peisajului Bucovinei și până la cele mai reprezentative monumente istorice și de arhitectură – care afirmă caracterul românesc al provinciei –, în lucrarea pe care o prezentăm, autorul trage un important semnal de alarmă pentru conștiințele culturalității europene și ale celei românești. Autorul arată, la p. 53, că în anii care s-au scurs de la instaurarea stăpânirii sovietice și până în prezent „Monumentele românești de cultură au «dispărut» fără urmă, ca și dimensiunile istorice și tradiționale. *S-a lucrat metodic pentru ștergerea memoriei neamului românesc*” (s.n., M.O.).

Remarcabilă prin fluența și organicitatea demersului ideatic, lucrarea *Monumente istorice și de arhitectură din Ținutul Cernăuților* surprinde istoria ținuturilor nord-moldave din perioada neoliticului și până în trecutul recent, de la modestele figurine de lut ale idolilor neolitici, descoperite la Mahala, și până la Palatul Mitropolitan din Cernăuți, care poartă încă la fereastră, în detaliu, capul de bour – simbolul Țării Moldovei. În spiritul caracteristic zonei pe care o analizează, autorul scrie și prezintă în imagini urmele covârșitoare ale culturalității românești (Muzeul Satului, Grădina Arboroasa, Dealul Țeținei, Palatul Cultural al Românilor, Catedrala din Cernăuți, Biserica Sf. Nicolae, Casa „Aron Pumnul”, Casa Națională a Românilor, Cetatea Hotinului etc.), dar și pe cele ale prezenței celorlalte etnii venite pe pământurile Bucovinei istorice (Monumentul 41 – Podolian, Stabilimentul Balnear din Storojineț, Ringplatz din Cernăuți etc.).

Analiza detaliată pe care o întreprinde autorul asupra monumentelor istorice și de arhitectură îl determină pe acesta să afirme că țărani răzeși din teritoriul cuprins între Prut și Nistru au fost influențați, în arhitectonica lăcașurilor de cult lucrate din lemn, de construcțiile similare din Galiția și Ucraina, dar că „se poate observa cu ușurință un adevăr care nu poate fi ignorat. Cititoriile, pietrele de morminte și crucile din cimitire cu inscripții românești, alături de documentele vremii, ne dovedesc că tot teritoriul nordului Bucovinei, îndeosebi în regiunea dintre Prut și Nistru, populația românească a fost majoritară în toate timpurile, până după ocuparea Bucovinei de către Imperiul austriac” (p. 122).

Multiplă prin valențele sale, date de informația scrisă și cea imagistică, cartea lui Laurențiu Dragomir surprinde un adevăr dureros pentru situația românilor înstrăinați de patrie, prin evenimentele ce țin de cel de al doilea război mondial și care au afectat tragic România și Bucovina istorică. Autorul constată că autoritățile sovietice nu au făcut decât să exploateze economic zona, fără a face investiții deosebite în orașul și zona Cernăuți. Așa se explică faptul că, în linii mari, infrastructura existentă este „la nivelul anilor 1940” (p. 54). Construcțiile de tip „ghetou” și tot ceea ce au adăugat stăpânii de după 1944 nu evidențiază preocuparea sovieticilor pentru un specific local în construcții sau pentru a pune în valoare bogăția stilurilor arhitectonice existente, fie și numai în fosta capitală a Bucovinei.

Anexele lucrării lui Laurențiu Dragomir vin să împlinescă demersul științific prin prezentarea hărții actualei regiuni Cernăuți a populației statornice, după neam, în mediul urban și rural, conform recensământului din 1930, precum și a limbii materne a populației din 1930, din Bucovina istorică.

Interesantă și complexă, lucrarea *Monumente istorice și de arhitectură din Ținutul Cernăuților* este nu numai un demers recuperator, de istorie culturală, ci și unul care se cere aprofundat și multiplicat, de redescoperire și afirmare a valorilor într-o provincie care a fost „fereastra Moldovei spre Occident”.

Marian Olaru

Ion Nandriș, *Satul nostru Mahala* din Bucovina*. Ediție îngrijită și prefațată de Gh. Nandriș, Sibiu, Casa de Presă și Editură „Tribuna”, 2001, 432 p.

În ultimul timp apar numeroase lucrări monografice dedicate satelor, care sunt o culegere de date minore, fără de care însă studiul istoriei naționale nu e posibil.

* Un studiu despre comuna Mahala și familia Nandriș va apărea în „Analele Bucovinei”, nr. 1/2002.

Monografia medicului Ion Nandriș, de la primele pagini, se integrează întregului spațiu geografic românesc, dar ajunge și în Siberia. Satul Mahala, vorba lui Creangă, nu e sat ca oricare altul, în el descoperim rămășițe din preistorie; imperiul turcesc, cel habsburgic și cel sovietic s-au întrecut în a priciniu stricăciuni dănuirii sale etnice. Comunitatea românească mahaleană a trosnit din toate încheieturile, dar a supraviețuit eroic. I. Nandriș și Gh. Nandriș au surprins lupta pentru supraviețuire a consătenilor lor și ne-o comunică cu talent de povestitori. Și cartea își are istoria ei. Ion Nandriș renunță la o carieră universitară strălucită la Facultatea de Medicină din București, se stabilește în Cernăuți, aproape de ai săi. Alături de fratele său, savantul profesor Grigore Nandriș, de la Universitatea din Cernăuți, președinte al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, a organizat o susținută activitate de ridicare culturală, și nu numai culturală, a satelor. În Mahala, urmele acestei acțiuni se văd și astăzi. Timp îndelungat, cu stăruință și pricepere, a cules date despre Mahala și mahaleni, a format o adevărată arhivă, pe care a intitulat-o simplu: *Satul nostru Mahala. Însemnări pentru mai târziu*. Deseori revenea asupra ei, o completa, o rescria. Simțind că nu va putea definitivă cartea, și-a chemat nepotul, pe dr. Gh. Nandriș, și i-a încredințat manuscrisul „pentru ca tu și cei ce vor urma să le completați cu ceea ce vremea va mai aduce” (s.n., V.P.). Nepotul s-a ținut de cuvânt, a adus noi documente, de exemplu lista deportaților din Mahala, istoria familiei Nandriș etc. Cartea a apărut în excelente condiții grafice. Un număr important de exemplare, gratuit, a ajuns în casele gospodariilor din Mahala.

Viața satului este zugrăvită din vecinătatea legendei și preistoriei, urmărindu-i destinul până în actualitatea vitregă de după ultimul război mondial. Prima atestare istorică datează din 25 aprilie 1472, când Ștefan cel Mare face danie mănăstirii Putna satul și moșia Ostrița – așa se numea la început satul Mahala. Ca toate satele de la hotarul de nord al Moldovei, mahaleni formează un scut viu de apărare împotriva invaziilor prădătoare ale polonilor și tătarilor; sub austrieci s-au opus imigranților alogeni; după 1940, suportă năpasta „fericirii” socialiste sovietice până azi.

Concepția ce stă la baza monografiei satului Mahala este științifică, bazată pe o riguroasă documentare, toate afirmațiile sprijinindu-se pe fapte de nețăgăduit. Prima frază din primul capitol (*Elogiul satului românesc*) exprimă ideea fundamentală a lucrării: „Satele noastre românești sunt organisme vii, entități sociale, economice, culturale, etnice etc. cu viața lor proprie, cu specificul lor, format de-a lungul multor veacuri, în stare să trăiască aproape independente” (p. 9). Satul nu e conservator, retrograd ci, îndrumat competent, știe să se adapteze noului, însușindu-și creator lucruri foarte moderne. Industria casnică era cea tradițională: prelucrarea lânii, inului și cănepei, cusutul sumanelor, cojoacelor etc. I. Nandriș cunoaște, în Cernăuți, un refugiat armean din Turcia, specialist în covoare persane. Îl aduce în Mahala și înființează un atelier de țesut covoare persane. În scurt timp, atelierul a devenit vestit în toată țara.

Școala și biserica, cele două focare spirituale, catalizează întreaga viață culturală a satului, mobilizând oamenii și organizându-i în diferite societăți. În 1895 s-a înființat Cabinetul de Lectură „Trezvia”, apoi, în același an, Societatea Doamnelor Române din Cernăuți își face o filială în Mahala; în 1902 ia ființă Banca Populară „Albina”, condusă de țăranul Toader Cudla, una de tip Raiffeisen – director: țăranul Nichita Axani; în 1904 se organizează Societatea „Arcașul” etc.

Capitolele *Starea sanitară*, *Medicina populară în Mahala*, *Ce mâncau oamenii în sat la noi*, *Îndeletniciri care dispar*, *Industria casnică* întregesc tabloul vieții materiale a satului.

Latura etnografic-artistică trăiește intens în *Portul din satul nostru*, *Jocurile din Mahala*, *Din vechile obiceiuri de la sate*, *Sărbători tradiționale*. Dintre obiceiurile de Sfântul Vasile, se insistă asupra Malăncii – „un fel de teatru de comedie, țărănesc”, scrie I. Nandriș. Personajele (un evreu și o evreică, un țigan și o țigancă, un turc și o turcoaică, un cioban, un țăran, un reprezentant al ordinii publice, „un caraghioz”) nu reproduceau un text, ci improvizau în fiecare casă „o piesă” potrivită acelei familii, ușor ironică, fără aluzii jignitoare. Rolurile „feminine” erau jucate tot de flăcăi. Unii flăcăi deveneau „vedete”, despre care se vorbea mulți ani! Bogăția și varietatea aspectelor vieții materiale și spirituale sunt prezentate în evoluția lor istorică. De exemplu, oieritul. În timpuri vechi, când era lărgime cât vedeai cu ochii, erau gospodari care aveau sute de oi fiecare. În copilăria autorului pășunile se împuținaseră, totuși pe „coturi” se mai strângeau câte 150-300 de oi pentru o stână, astfel în sat se formau 8-10 stăni. Și prin 1964 încă se străduiau să țină o stână pe o răpă ce nu

se putea ara. Primăvara satul fierbea, se alcătua stâna. Oamenii aduceau de acasă părțile gospodăriei stânei: comarnic, două coșere, strungile de fuscei, buldacul mare pentru încheșat laptele, budace mici, strecurătoare, hârzob, căldare, găleți de mulș. Tot în comarnic se aflau ocua, litra și sângeapurile. Prinsă de un stâlp, lângă vatră, atârna cujba de care se lega căldarea în care se fierbea jintița. În primele zile, se stabilea cantitatea de lapte, în vedre, ce se cuvenea proprietarilor de oi. Răbojul se făcea dintr-o nuia de răchită pe care se încrestau numărul vedrelor, apoi se despica și o parte se dădea proprietarului oilor, alta rămânea la stână. Stâna era în mare cinste; nu se permitea să se bată oile, furtul de la stână aducea nenorocire și boală între oi, vinerea nu se mânca „de frupt”, nu trecea vreun sărac pe la stână fără să i se dea ceva din produse. Comoara etnografică, bogată, variată, asemănătoare cu a comunelor din jur, cerește pe cititorul modern și-i solicită momente de meditație.

Capitolul 21, *Renașterea*, este o caldă și convingătoare pledoarie pentru a convinge intelectualii, cei mai numeroși fiind feciori de țărani, că se pot obține rezulate remarcabile în ridicarea satelor prin cultură. În 1935, dr. Ion Nandriș pune bazele unei secții, în Mahala, a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. La început a fost greu, dar treptat, câștigând încrederea sătenilor, „printr-o experiență și concepție nouă”, s-au obținut rezultate impresionante. În activitatea culturală în sat, recomandă: „Toate programele și organizările ce se fac în sat să fie bazate pe nevoile, realitățile și posibilitățile satului și nu pe fantezia conducătorilor” (p. 186) și încă: „Aveam o groază de vorbe mari și fapte mici”. În doar cinci ani s-au înfăptuit: Casa Națională, cu 400 de locuri, o bibliotecă cu sală de lectură, muzeul satului, săpături arheologice, o cooperativă de consum, atelier de țesut covoare românești și persane (22 de războaie – 60 de fete), ateliere de fierărie, rotărie și dogărie, o cărămidărie, un curs de bucătărie. Fondurile Societății ajunseseră consistente, încât se puteau da ajutoare unor nevoiași, în pauza de la ora 10 fiecare elev căpăta o chiflă și un pahar de lapte etc. S-a angajat un avocat român în Cernăuți, de la care mahaleniile primeau în cazuri administrative și juridice, fiindu-i astfel de necazuri. În concluzie: „Încet, încet s-a creat în sat o viață nouă. Lumea se mai înviorase, avea parcă mai multă încredere în propriile ei puteri. Peste săptămână și duminica, în Casa Națională era parcă un stup de albine, în plină activitate... Și deodată, a căzut trăsnetul din cerul senin, în acea zi de 28 iunie 1940” (p. 201).

Așa începe tragedia satului Mahala, ca a întregii țări, „din senin”. Asistăm la o piesă în acte și scene cutremurătoare, inimaginabile. Ultimatumul sovietic surprinde autoritățile, cetățenii. Nimeni nu știe nimic, panica devine generală. Fiecare se descurcă cum îl taie mintea și capul. Titlurile capitolelor sunt grăitoare: *Căderea în infern, Anul ocupației bolșevice, Masacrul de la Lunca, Deportările, Mahalenii în Siberia, Strigăte din Siberia, Panica din 15 iulie 1941* etc. Citești și te crucești, vorba veche, prin fața ochilor și se perindă scene de infern absurd. Starea sufletească a sătenilor români în primele zile ale ocupației sovietice, desprinsă dintr-o scrisoare a unui anonim, este elocventă: „Populația în majoritate era speriată. Nimeni nu știa și nici nu se aștepta ca Bucovina să fie ocupată vreedată de ruși, mai ales în timp de pace. Populația nu era pregătită, unii dintre intelectuali și autorități au fugit și în fuga lor n-au spus nimic oamenilor de ce se va întâmpla. Când au auzit de ultimatumul sovietic și că armata roșie a intrat în țară, au lepădat lucrul, se strâneau pe la răspântii, discutau și așteptau desfășurarea evenimentelor ... țărani nici nu se gândeau să părăsească satul și să fugă ... Populația satelor minoritare cum e Rarancea, Jucica etc. au ieșit înaintea armatelor bolșevice cu steaguri roșii, trecând prin sat, cântând și înjurând în totul ce e românesc, adresându-se populației cu vorbe urâte. Populația satului, adunată pe la răspântii nu le răspundea nimic, temându-se, crezând că a venit sfârșitul fiecărui român” (p. 224). Se instalează noua administrație și încep greutățile. Mulți au încercat să fugă în țară. Neorganizați, trădați, au fost măcelăriți, în noaptea de 6/7 februarie, la Lunca. Istorisirea acestei tragedii o găsim în mărturia lui Ilie Horoșinschi (p. 233–234). Urmează deportările, în valuri. Familia Aniței Nandriș, cu cei trei copii, e ridicată în primul val, din 22 mai 1941. Un an de ocupație sovietică (1 iulie 1940 – 14 iulie 1941) a distrus economia, a împușinat populația și a mutilat sufletul mahaleniilor. Scurtul răgaz de trei ani de revenire a stăpânirii românești a reparat prea puțin. Totuși, în doi ani, datorită stăruinței doctorului I. Nandriș, s-a construit o Casă de Ocrotire modernă. În martie 1944 era în stare de funcționare, azi este spital. Atmosfera sufletească, de adâncă neliniște și acută derută a românilor, este magistral surprinsă în cele patru pagini intitulate *Ultima colindă românească în Spitalul din Cernăuți*. Pe la mijlocul lui decembrie 1943, Costache Hoștiuc și Ionică Daruș, gospodari din Mahala, vin la spital, trimiși de consăteni, să ceară sfat și

îndrumare. „Am venit, domnule doctor, la d-ta, trimiși de oamenii din sat, să vă întrebăm ce-i de făcut, să ne sfătuiți cum să începem și cum să ne pregătim și încotro s-o luăm, că lucrurile nu merg bine, oamenii îs cu mare frică să nu pătească ca în '40 ... Și oamenii îs parcă și mai tare cuprinși de groază și frică, să nu mai deie cu ochii de ruși. Ce să facem și încotro s-o luăm de, Doamne ferește!, se întâmplă ceva” (p. 307). Au stat mult de vorbă. La plecare, doctorul le-a cerut să vină cu colinda în seara de 24 decembrie. Au venit zece căruțe. În fața mitropolitului, a prefectului, a guvernatorului, a generalului diviziei, a ministrului sănătății și a altor notabilități cernăuțene, a răniților din spital, mahaleni au susținut un program de colinde, îndelung aplaudate, repetate timp de șase ore. O seară de înaltă artă, de profundă spiritualitate românească, în clipe de grea încercare istorică. Nu după mult timp, în martie 1944 reîncepe tragedia. Cam un milion și jumătate de basarabeni și nord-bucovineni ia calea pribegiei. Autorul scrie: „Cine a văzut aceste nesfârșite coloane de refugiați din primăvara lui 1944, care și-au părăsit în grabă casa, morții și locurile strămoșești, fugind de groaza rușilor, s-a cutremurat și în ochi păstrează toată viața acea viziune” (p. 313).

Ion Nandriș dedică ultima parte a cărții biografiilor a 11 mahaleni, începând cu Vasile Lazăr (1837–1913) și încheind cu Iluță Mândrescu, tânăr de 18 ani, venit la doctorul Nandriș să-i ceară ajutor pentru a intra la aviație. În 1942, acesta îi scrie, fericit, că a fost primit la școala de aviație. Dr. Gheorghe Nandriș completează cartea cu istoria celor șapte frați Nandriș, cu un tabel nominal cu deportații din Mahala și cu ecouri la cartea Aniței Nandriș-Cudla, *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean*, București, Editura Humanitas, 1991.

Câteva citate din scrisorile unor deportați în Siberia vor trezi interesul cititorilor destul de oboșiți de azi și prin expresivitatea lor literară. Agripina Nandriș scrie: „Rugați-vă pentru mine ca să scap de străini. Pe aici e omăt, noaptea e tare lungă și nu este întuneric, e așa cum este pe la noi când se zorește de zi... Ilenuță, să-mi scrii cum te-ai petrecut la hram, cu basmaua cea gălbioară și catrința aleasă... am o batistă de la tine, azi în zile grele îmi șterg lacrimile mele. Nu mă uitați”. Filuța Popovici trimite, în 12. II. 1946, surorii ei rânduri cutremurătoare: „Viorica mea, fă o slujbă la biserică pentru scăparea mea din ghearele lungi și pentru sufletul celor morți aici și fă și un parastas pentru mama, pentru tata și Alecu. Eu sunt goală și flămândă, dorm cu pielea, fără cămașă, pe trei scânduri goale. În loc de perină pun pumnul sub cap, mă acopăr cu o pufoaică pe care o dezbrac și apoi o îmbrac când mă scol ... Nu mă uita”. O fată se tânguie: „Scumpa mea mămuică, îți scriu, da mâinile mele tremură, nu pot scrie și ochii îs plini de lacrimi, nu văd unde să scriu”. Domnica Toacă, după 14 ani, se plânge: „... acum am rămas tare străină între străini. Nu am cu cine vorbi limba noastră. Când mă apasă necazul și greutatea pe suflet, iau scrisorile voastre, și pe toate le mai citesc plângând și apoi merg în pădure și vorbesc singură și cu lacrimi în ochi, să-mi aud glasul. Mă întorc acasă mai ușurată”.

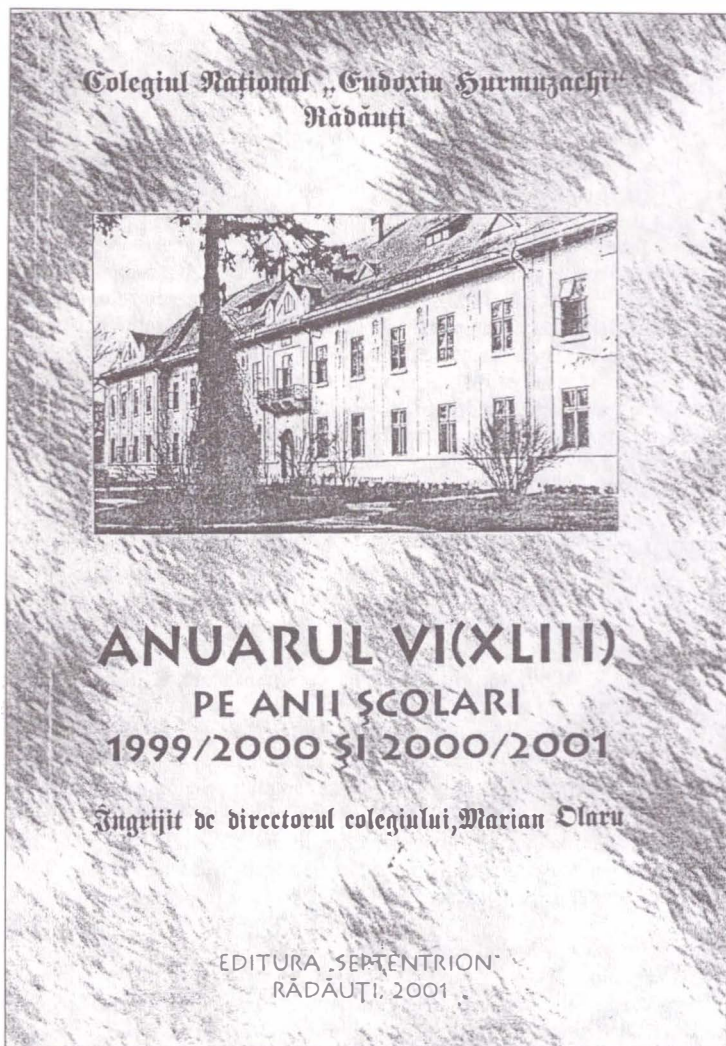
Să reținem că numai din Mahala au fost deportate 602 suflete, cu vârsta cuprinsă între un an (12 copii!) și 89 (Isac Axinia)!!

Dacă această carte s-ar traduce în engleză, cu o iscusită popularizare, ar deveni un strălucit diplomat al cauzei române și ar contribui la crearea imaginii reale a poporului român mai mult decât costisitoarea strategie de imagine, așa de incertă!

Vasile Precop

Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzachi”, Rădăuți, *Anuarul VI (XLIII) pe anii școlari 1999/2000 și 2000/2001*. Îngrijit de directorul colegiului, Marian Olaru, Rădăuți, Editura Septentrion, 2001, 148 p.

În *Compendiu istoriografic al Liceului Teoretic „Eudoxiu Hurmuzachi”*, apărut în 1997, Dimitrie Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, scria în *Cuvânt înainte*: „Există în cultura noastră o veche și frumoasă tradiție a anuarelor instituțiilor de învățământ, de la cele universitare până la cele ale liceelor și ale altor școli de diferite grade” și care „se constituie într-o contribuție reală la cunoașterea” istoriei învățământului.

Cu prilejul manifestărilor cultural-artistice „Zilele municipiului Rădăuți” (1–8 iulie 2001), la Editura „Septentrion” a apărut periodicul Colegiului Național „Eudoxiu Hurmuzachi” (*Anuarul VI (XLIII) pentru anii școlari 1999/2000 și 2000/2001*) sub îngrijirea prof. dr. Marian Olaru, directorul școlii.

Cele 148 de pagini ale *Anuarului* încep cu articolul intitulat *Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzachi” la trecerea dintre milenii*, în care directorul Marian Olaru subliniază câteva momente semnificative din istoria liceului și aduce un elogiu generațiilor de profesori care, de-a lungul anilor, au cultivat „constant dragostea de carte, pasiunea pentru marea literatură și pentru adevărata istorie” a românilor. Parcurgând paginile *Anuarului*, constatăm structura de tradiție, dar și elemente de noutate de mare interes.

În prima parte întâlnim evocarea unor profesori: Emanoil Isopescu (Petru Bejinariu), August Nibio (Dimitrie Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române), Filonida Oanea și Amuliu Bordeianu (Vasile Bătă – Căndești), Vasile Țigănescu și Elena Bărbuță (Elisabeta Prelipcean).

Orice elev sau fost elev, orice profesor ori candidat la această mare vocație are de învățat din aceste studii monografice, care concentrează valori profesionale și morale deosebite. Cunoașterea acestor valori este, credem, nu numai un privilegiu, ci și o obligație.

Anul 2000 – „Anul Eminescu” –, decis de UNESCO la 150 de ani de la nașterea Poetului, este omagiat și în *Anuar* prin studiul profesorului Luca Bejinariu *Peste milenii...Eminescu*. În acest articol, profesorul de limba și literatura română de la Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzachi” afirmă că poezia lui Eminescu „...este mereu actuală, căci a surprins adevăruri fundamentale și eterne, a formulat răspunsuri la marile probleme ale existenței umane, a pătruns în tainele lumii”. Autorul face referiri critice la cei care n-au reușit să înțeleagă nici până astăzi că Eminescu este „minte cea mai autohtonă și, în același timp, cea mai universală”.

Studiul *Istoricul Ion I. Nistor (1876-1962)*, semnat de prof. dr. Gheorghe Colban, la 125 de ani de la nașterea istoricului român, este un omagiu la adresa marelui istoric, care și-a făcut studiile secundare la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” (1889-1897). În finalul studiului, autorul scrie cu îndreptățire: „Așadar, cu o operă bazată pe o solidă informație și pe o metodă riguroasă de cercetare, o bogată activitate pusă în slujba luptei pentru realizarea unității naționale și apoi a consolidării statului unitar român, o activitate politică închinată idealurilor de progres și civilizație, numele lui I. Nistor, la 125 de ani de la naștere, își consolidează și mai mult locul pe care-l deține în cadrul culturii românești”.

Alături de personalitatea unor mari profesori ai liceului, sunt evocate viața și activitatea câtorva foști elevi, dar și profesori de la alte licee din Bucovina istorică, între care: Emanoil Iliuț și Victor Săhleanu (Mircea Jemna), Zvi Laron (dr. Adriana Oleniuc), Valerian și Ovidiu Găină (Angela Sehlanec).

Cea mai mare extindere în *Anuar* o are studiul *Evoluția și destinul scrisului la Rădăuți. Un tablou cronologic*, studiu semnat de profesorul Vasile I. Schipor. Rigoarea, mulțimea datelor, elevata taxonomie a aparițiilor editoriale și iconografia selectată din lucrările lui Epaminonda Bucevschi fac din acest studiu o lectură plăcută și o sursă de documentare pentru oricare cercetător al scrisului din Bucovina.

Lucrarea începe cu invocarea lui E. Ar. Zaharia care, în *Antologia rădăușeană* din 1943, mărturisește: „Atâta risipă de frumos, de reviste, deși mereu trecătoare, de societăți, de cenacluri și de programe se cer cunoscute, pentru a vedea just orizonturile de început”. „În curgerea lor «supt vremi», Rădăuții au avut o «strălucire aparte», traversând momente «de răbufniri», «de elan» și «de risipe generoase», devenind astfel «un continuu pelerinaj sufletesc pentru noi pomiri»”. Cărturărește și cu o bogată documentare sunt prezentate aparițiile editoriale semnificative pentru Bucovina istorică. Lucrarea se încheie cu prezentarea celei mai tinere apariții din publicistica locală: săptămânalul „7 zile bucovinene”. În partea finală a *Anuarului* sunt redată listele cu elevii și profesorii din anii școlari 1999/2000 și 2000/2001. În liste îi aflăm și pe cei mai buni elevi, participanți la faza națională a olimpiadelor școlare. Folositor era dacă la numele și prenumele elevilor s-ar fi scris și localitatea de unde provin.

Documente interesante, de felul scrisorii lui Vasile Țigănescu către Leca Morariu (care s-a publicat din inițiativa profesorului Vasile Precop), s-ar cuveni să fie mai multe în *Anuarele* Colegiului. De interes ar fi și menționarea în *Anuar* a aparițiilor editoriale cu tematică didactică și pedagogică.

Și acest *Anuar* este o autentică reușită, o scriere cu merite reale, care se alătură la zestrea de documente pe care cu trudă și-o adună Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzachi”, menită a intra în „evoluția și destinul scrisului la Rădăuți”, ca iscusită „oglină [a] minții omenești”.

Petru Bejinariu

„Limba română” – revistă de știință și cultură. Ediție specială: *Bucovina – aura nordică a țării*, anul XI, nr. 1-3 (67-69), ianuarie – martie 2001, Chișinău, 2001, 272 p.

Semnălăm apariția nr. 1-3/2001 al revistei de știință și cultură „Limba română”, care apare la Chișinău, sub redacția unui colectiv condus de Alexandru Bantos.

Ca și în numerele anterioare, revista aduce contribuții valoroase la consolidarea spațiului cultural unic al românilor din țară, din Republica Moldova, Ucraina, Iugoslavia etc.

De această dată, ediția specială este dedicată județului Suceava, „o oază de autentică spiritualitate românească”, făcând parte din amplul proiect „Itinerare ale identității noastre”, în cadrul căruia au fost deja lansate ediții consacrate județelor Călărași – nr. 11/2000 și Maramureș – nr. 3 – 5/2000. În fiecare dintre ele, personalități marcante și specialiști în domeniu – din România, Republica Moldova, Franța, Germania, SUA, Canada ș.a. – susțin rubrici permanente privind: *Unitatea națională: argumente lingvistice, Gramatică și ortografie, Analize și interpretări, Lecțiile istoriei, Lumină din lumină* ș.a.

Prezenta apariție „aduce în prim plan crâmpiele din trecutul și prezentul unei zone ce are un loc și un rol aparte în destinul românilor”, căci „vatra bătrânei Moldove, numită emblematic Bucovina, reprezintă un segment distinct al istoriei noastre”. În această „matrice de civilizație și cultură strămoșească” s-a plămădit identitatea națională a românilor moldoveni, „marcată – fiind – de vremuri pline de glorie și înălțare sufletească, dar și de amară și dramatică prăbușire a idealurilor naționale” (Al. Bantoaș – *Identitate și destin*).

La rubrica **Bucovina sufletului meu**, doi basarabeni, criticul și istoricul literar, academicianul Mihai Cimpoi și poetul Grigore Vieru, semnează articolul *Dulcea Bucovină și paradoxurile istoriei*, în care se revine asupra bogăției spirituale a Țării Fagilor, „un petec de pământ ne-a dat o constelație de personalități, transformând Bucovina într-o «plăcentă a literaturii române» (E. Lovinescu)”, respectiv tableta *Floarea dintre colții sârmei ghimpată*.

Rubrica **Dimensiuni spirituale** cuprinde studiile *Monumente de artă religioasă medievală* (dr. Paraschiva-Victoria Batariuc), în care se face un scurt istoric al celor mai vechi și importante biserici și mănăstiri din județul Suceava, și *Doisprezece Apostoli din Munții Călimani – o vatră a mitologiei străromâne* (Petru Țaranu), o prezentare a formelor mirifice ce populează străvechiul sanctuar de cult de la Doisprezece Apostoli, „o relicvă a formelor de cultură de sorginte dacică, cu desfășurare pe platourile alpine și pe vârfurile de munți”, spațiul sacru din Munții Călimani circumscriindu-se particularităților de mitogenază din societatea Daciei antice.

O descriere a situației Bucovinei din timpul Imperiului Austro-Ungar este făcută în articolul *Aspecte ale evoluției românilor bucovineni până la 1918*, semnat de profesorul universitar doctor Mihai Iacobescu, cu informații referitoare la organizarea și conducerea administrativ-teritorială, populația, patrimoniul și resursele naturale, viața socială, cultura românească în Bucovina între anii 1774 și 1918.

Mai amintim, la capitolul **Lecțiile istoriei**, articolele semnate de Ioan Cocuz, *Unirea Bucovinei cu România*, Gheorghe Gonța, *Bătălia din Codrul Cosminului*, articol însoțit de câteva fragmente istorice semnificative din opera sadoveniană, Alexandru Husar, *Ideea cruciadei*, în care se subliniază rolul de „apărător al răsăritului creștin” al lui Ștefan cel Mare. Tot aici este reprodus articolul *La anul 1774*, semnat de Mihai Eminescu și apărut în „Curierul de Iași” din 30 septembrie 1877.

Viața culturală a românilor bucovineni este prezentată într-o serie de articole și studii semnate de Nicolae Cârlan, *Cultură românească și adevăr istoric în Bucovina până la 1848*, Gheorghe Giurcă, *Învățămintul sucevean*, Ion Beldeanu, *Societatea Scriitorilor Bucovineni*, Nicolae Bilețchi, *Literatură din Bucovina: probleme ale integrării*, Mircea A. Diaconu, *Mișcarea Iconar și literatura română*, Ana Bantoaș, *Perspective lirice bucovinene: timp, istorie, respirație*, Vasile Nistoreasa, *Casa din „grădina liniștii”* (casa memorială „Mihail Sadoveanu” – n.n.), Loreta Handrabura, *Artur Gorovei despre Bucovina și Basarabia*.

Rubricile **Personalități din Țara de Sus** și **Profiluri** cuprind articole în care cititorul poate afla date și lucruri inedite privind viața, activitatea și opera unor personalități – oameni de știință, artiști și cultură –, originare de pe aceste locuri: *Bucovineni în Academia Română* (Emil Satco), o prezentare a personalităților spiritualității românești din Țara de Sus, membri titulari, de onoare și corespondenți ai Academiei Române, cu referiri succinte la viața și opera lor; *Galeria oamenilor de seamă din Fălticeni* (Adrian Căcărăț), în care este remarcată vocația creatoare și densitatea personalităților născute în Fălticeni și împrejurimi, o pleiadă de scriitori, critici și istorici literari, folcloriști și

lingviști, oameni de știință și artă, „voci distincte în contextul culturii naționale și nu numai”; *Leca Morariu, artist al cuvântului* (Liviu Papuc), *Nicolae Labiș, poetul nativ* (Ana Bantoș), *Vasile Lovinescu, inițiatul din Nord* (Niadi Cernica).

În ciclul **Vetre ale dăinuirii** revista inserează studii și monografiile ale unor localități cu rezonanță istorică: *Siretul – reședință domnească* (Ion Popescu-Sireteanu), *Suceava – prima capitală a Țării Moldovei întregite* (Pavel Parasca), *Farmecul orașului de la marginea românismului* (orașul Cernăuți – n.n.), semnat de Irina Condrea.

Ars poetică este rubrica ce cuprinde creațiile a numeroși poeți bucovineni – Clement Antonovici, Ion Beldeanu, Grigore C. Bostan, L.D. Clement, Simion Gociu, Ștefan Hostiuc, Vasile Levițchi, Gheorghe Lupu, Mircea Lutic, Dumitru Mintencu, Viorica Petrovici, Nicolae Spătaru. Arcadie Suceveanu, Vasile Tărățeanu, Ion Vatamanu, Mihai Sultana Vicol, Ilie T. Zegrea – ce se constituie într-o adevărată pleiadă, cu scrieri individuale de diferite mărimi, care îl atrag pe cititor prin ineditul și frumusețea versului.

La **Clubul de lectură și Recuperări**, proza este reprezentată de scriitorii Constantin Arcu. *Ceremonial de despărțire*, Alma Blănaru, *Album de familie*, Vasile Posteuca, *Mărul domnesc* - fragment din romanul *Băiatul drumului*, recent publicat (Biblioteca „Miorița” – Câmpulung – Bucovina, 2000), sub îngrijirea lui Ion Crețu.

Articole interesante sunt inserate la rubricile **Eminescu al nostru** (Ion Popescu-Sireteanu, *Numele lui Eminescu*; Lucia Olaru Nenati, *Ființa muzicii în destinul lui Eminescu*), **Unitatea națională: argumente lingvistice** (Gheorghe Moldoveanu, *Limba română în Bucovina*; Anatol Eremia, *Identitate toponimică românească*), **Creanga de aur** (Mihai Camilar, *Casa veche din Bucovina*, Vasile Melnic, „*De dorul dorului*”, Ana-Maria Ruscan, *Cimpoierul Ștefan Ruscan*).

La rubrica **Remember**, Nicolae Corlăteanu rememorează în *Per pedes apostolorum prin Bucovina* momente din anii studenției și itinerariul unei călătorii prin Bucovina istorică, iar Ion Borșevici se referă la *Tradițiile ca stare de spirit*.

Rețin atenția cititorului suita celor 40 de fotografii color de la paginile 17–32, prezentate de Vasile Zaharia sub genericul *Bucovina – aura nordică a țării*, în care mănăstirile sunt considerate „lăcașuri ale sufletului românesc”.

Articole interesante sunt inserate și la rubricile **România pitorească**, **Dialogul artelor**, **Viața ca o coridă**, **Prezentări și recenzii**.

Ediția specială a revistei cuprinde și interviuri realizate cu Gavril Mârza – președinte al Consiliului județean Suceava, părintele Antonie Brehuiescu – stareț al Mănăstirii „Piatra Tăieturii”, Mihai Frunză – primarul municipiului Rădăuți, Constantin Huțanu – primarul municipiului Vatra Domei.

De bună seamă, cei care vor lectura revista vor avea surpriza și plăcerea de a descoperi lucruri și fapte inedite, care le vor satisface frumoasa zăbavă. De altfel, articolele, studiile, dialogurile și celelalte materiale cuprinse în revistă au menirea de a servi cititorilor drept îndemn spre a cunoaște mai bine și a îndrăgi Țara Fagilor, spațiu cu frumuseți fără pereche, cu oameni harțici și bogați într-o zestre spirituală inedită.

Ovidiu Bătă

„Studii și comunicări”. *Simion Florea Marian*, [Suceava], Editura Suceava, 2000, 78 p.

Viața culturală și publicistică a Sucevei s-a îmbogățit, în anul 2000, cu o nouă publicație de profil științific, „Studii și comunicări”.

Editat sub egida Ministerului Culturii și a Muzeului Etnografic al Bucovinei – Suceava și coordonat de Maria Mărgineanu, directoarea muzeului sucevean amintit, volumul îi este dedicat „cititorului etnografiei românești”, Simion Florea Marian. Volumul adună 11 dintre comunicările

susținute la Simpozionul *Simion Florea Marian în cultura românească*, organizat în cadrul celei de-a V-a ediții a Festivalului de Etnografie și Folclor „Simion Florea Marian”, în perioada 12–13 septembrie 1997. Se împlinesc atunci 150 de ani de la nașterea folcloristului și etnografului bucovinean, dar și 90 de ani de la moartea sa. Cercetători, muzeografi, profesori din Suceava, Iași și București au evocat personalitatea sa, precum și rolul pe care l-a avut în dezvoltarea și impunerea etnografiei ca știință.

Studiile și articolele publicate în volum aparțin unor cercetători care și-au dedicat activitatea cercetării integrale și valorificării critice a operei folcloristului sucevean: Paul Leu, Mircea Fotea, Iordan Datcu etc.

În cei peste 40 de ani de cercetare a culturii populare, Simion Florea Marian a realizat o operă vastă, ale cărei principale caracteristici rămân bogăția de informații, ordonarea și expunerea clară a materialului folcloric cules de pe aproape întreg teritoriul românesc. Mircea Fotea, autor al unei monografii dedicate folcloristului (1987), caută, în studiul *Simion Florea Marian. Etapele activității sale de folclorist și etnograf*, să răspundă la întrebarea ce a fost și ce a rămas valoros din opera lui S.F.I. Marian. Tributar școlii romantice de folcloristică în prima perioadă de activitate, S.F.I. Marian devine, după 1880, un cercetător modern al culturii populare românești, contribuind la europenizarea culturii și științei românești din vremea lui. S. F. I. Marian a privit cultura populară ca sistem și a conceput de foarte devreme un plan de valorificare integrală a acesteia. A cules, personal sau prin intermediari, materialul folcloric pe care apoi l-a publicat în culegeri pe genuri folclorice, a intuit valoarea variantelor pieselor folclorice, a valorificat în lucrări cu caracter monografic (*Sărbătorile la români, Nașterea la români, Nunta la români, Înmormântarea la români, Botanica populară română* – manuscris) aspecte ale culturii populare „menite să îmbogățească limba literară și terminologia științifică românească”. Cercetătorul afirmă că prin structura lor, monografiile închinată ciclului vieții (1890–1892) au anticipat și ilustrat în mod intuitiv teoria riturilor de trecere a lui Arnold van Gennep (1909). Prin alte două lucrări, rămase în manuscris (*Satul și Reusenii*), care prezintă „satul ca formă fundamentală de viață socială”, Mircea Fotea crede că S.F.I. Marian poate fi considerat un precursor al școlii sociologice.

Formația teologică a lui S.F.I. Marian își lasă amprenta în monografiile despre ciclul vieții sau despre sărbătorile românilor, unde părintele etnograf valorifică și tradiția creștină bisericească. *Înmormântarea la români* înfățișează imaginile raiului și iadului după concepția creștină întâlnită în „literatură bogomilică, *Evangelhii*, vieți de sfinți și icoane”, iar structura lucrării *Sărbătorile la români* urmează perioadele liturgice ale anului bisericesc și nu anotimpurile, „pentru a le da adevărata consistență spirituală și a arăta legătura sărbătorilor cu desfășurarea vieții spirituale tradiționale a oamenilor...”. De aceea, Nicolae Cojocaru, în articolul *Simion Florea Marian, personalitate teologică în folcloristica românească*, crede că poate afirma categoric: „opera sa este un monument de sinteză a elementelor de cultură laică cu cele religioase și el este singurul cercetător în domeniul culturii populare care armonizează cele două aspecte ale folclorului – laic și religios, punând în valoare, cu știință din două domenii, elementele culturii populare” (p. 19).

Despre *Posteritatea operei lui Simion Florea Marian* scrie editorul Iordan Datcu. O posteritate îngrată, care vreme de peste cinci decenii a fost zgârcită cu reeditarea operei etnografului sucevean, doar 10 volume între 1934 și 1990. Iar edițiile de popularizare au lăsat uneori de dorit, deoarece unii editori au preferat să consulte ediții intermediare, în loc să consulte edițiile princeps. „Marcate de grabă”, de greșeli de editare, uneori de mania prelucrării textelor „în selecții dubioase” (p. 25), editările volumelor lui S.F.I. Marian necesită o mai mare scrupulozitate științifică. De aceea, restituirea în ediții critice a unor opere majore ale lui S.F.I. Marian, începută în 1995, cu *Sărbătorile la români* (editor: Iordan Datcu), *Trilogia vieții: I. Nașterea la români; II. Nunta ...; III. Înmormântarea ...* (editori: Teofil Teaha, Ioan Șerb, Ioan Ilișiu), *Basme populare românești*, III (Paul Leu, 1998), trebuie să fie continuată în viitor. Un semnal de alarmă pentru cercetătorii și editorii operei lui S.F.I. Marian este ușurința cu care „se pierd” lucrări ale folcloristului, aflate în evidența chiar a Bibliotecii Academiei Române!

Studiul Luciei Berdan, *Simion Florea Marian, Trilogia vieții: I. Nașterea*, vine „să completeze cu informația etnologului de astăzi” informațiile pe care Marian le-a adunat în monografia sa.

Cercetătoarea ieșeană s-a oprit asupra unei practici magice cu valoare inițiativă și ritualică, întâlnită în tot cuprinsul românesc – *vânzarea simbolică*. În momentul nașterii, pentru a feri copilul de moarte timpurie și de boală, mai ales dacă venea într-o familie care cunoscuse asemenea drame, copilul era dat/vândut pe fereastră, iar numele îi era schimbat. S. Fl. Marian înregistrează aceste practici la sfârșitul sec. al XIX-lea, iar Lucia Berdan înregistrează încă prezența lor în 1988–1989, în județul Neamț.

Devotatul cercetător și editor sucevean Paul Leu prezintă detaliat, în articolul *Simion Florea Marian, ctitorul etnobotanicii române*, manuscrisul *Botanica populară română*, lucrare de sinteză, la care autorul a lucrat 43 de ani, fără a o finisa. Au rămas în manuscris 11 798 p. A4, adunate în 12 volume, care cuprind informații de pe întreg teritoriul românesc. Materialul etnobotanic a fost în parte publicat în ziare și reviste ale timpului. În structurarea lucrării sale, S.Fl. Marian a avut în vedere principiile folosite de B. P. Hasdeu la alcătuirea dicționarului *Etymologicum Magnum Romaniae*. Valorificarea acestui voluminos manuscris a început-o Paul Leu, prin includerea în volumul *Basme populare românești* (1998) a majorității legendelor despre plante din cele 12 volume ale etnobotanicii. Tot activitatea de culegător de legende, de data aceasta istorice, este tema studiului semnat de Ion Popescu-Sireteanu, *Bucovina în legendele istorice culese de Simion Florea Marian*. Volumul de lucru al autorului este *Legende istorice din Bucovina* (1981, Iași), reeditare a cărții *Tradiții populare române din Bucovina* (1895). Plecând de la observația lui I.C. Chițimia, că unele legende istorice culese de S.Fl. Marian au fost culese și de Ion Neculce, fapt ce atestă „continuitatea și autenticitatea elementelor de istorie folclorică”, autorul studiului concluzionează că legendele – ale căror personaje sunt Dragoș-Vodă, Sas-Vodă, Ștefan cel Mare, dar și primii domnitori ai Moldovei – reprezintă „o sursă de informație pentru toponimia Țării de Sus, uneori cu explicații adevărate, altele cu elemente izvorâte din imaginație”.

Personalitatea lui S. Fl. Marian este în continuare conturată prin articolele și studiile semnate de Gheorghe Giurcă, *Simion Florea Marian, promotor al învățământului din Suceava*, Mircea Avram, *Simion Florea Marian în paginile „Telegrafului Român” și ale calendarelor românești sibiene*, Silviu Căraușu, Florica Căraușu, *Observații de medicină populară în opera folcloristului Simion Florea Marian*, Liviu Papuc, *Correspondență Simion Florea Marian – episcopul Melchisedec*, Anca Simireanu, *Considerații generale cu privire la seria sinonimiei termenului „drac” în studiile lui Simion Florea Marian*.

O scădere a volumului recenzat este mulțimea de greșeli ortografice (numele autorului unui articol apare scris în trei variante!), gramaticale (dezacorduri) și lexicale (pleonasme), care apar încă din *Prefață*. Nu putem decât să sperăm că următorul număr va beneficia de o corectură mai atentă.

Elena Cristus

„Apă vie”. Almanahul tuturor românilor, Timișoara, Editura Augusta, 2001, 560 p.

Almanahul „Apă vie” a ajuns la al patrulea tom, sub egida Uniunii Fundația Augusta din Timișoara, care îl oferă prioritar comunităților românești din afara frontierelor. Ca și precedentul, apare sub aceeași redacție; director: Augusta Anca; redactor-șef: Adrian Dinu Rachieru – bucovinean originar din Solonețel de Jos, comuna Todirești.

Consecvent programului asumat la început de drum (sprijinirea efortului identitar al românilor din afara hotarelor oficiale, în relație cu spațiul-matcă și valorile noastre perene, printr-un „metabolism cultural normal”), acest almanah este atent la selectarea materialului prin care prinde contur „harta sufletească a românismului”. Acesta este și rostul *Avertismentului*, p. 4, extras din publicistica eminesciană: „Avem obligațiunea morală, luată de bună voie, de-a publica întâmplări cuviințoase”. Din materialul extrem de divers și bogat din acest tom, organizat în secțiuni incitante, oferind cititorilor săi o adevărată enciclopedie racordată la nevoile românilor destărați și la ritmurile contemporanității, menționăm, în primul rând, articole și studii utile: Constantin Ciopraga, *Variațiuni*

pe tema limbii, p. 7–9; Mircea Radu Iacoban, *Limba vechilor Cazanii*, p. 15; Vasile Ghețău, *România – zece ani de declin demografic*, p. 17–19; Al. Dobre, *Un filolog și folclorist erudit: I.A. Căndrea (1872–1950)*, p. 35–39; Gh. Bogdănescu, *La români, „Ziua îndrăgostiților” se numește Dragobete*, p. 44–45; Costa Roșu, *Muzeul Satului – „Glasul trecutului anonim”*. *O catedrală de spirit a neamului românesc*, p. 46–47; Mihai Cimpoi, [Maramureșul] *Vatra noastră arhetipală*, p. 55–56; Cassian Maria Spiridon, *Românism și naționalism la Eminescu*, p. 69–74; Valentin Borda, *105 ani de la un eveniment remarcabil: prima teză de doctorat despre viața și opera lui Eminescu*, p. 81–82; Gheorghe Lupu, *Misterul morții poetului*, p. 106–107; Manole Neagoe, „*Tatăl erei creștine*”: *Dionisie Românul*, p. 115; Grigore Sandul, *Pedepse sovietice suferite și trăite de românii din teritoriile ocupate în anul 1940*, p. 127–129; Ion Beldeanu, *Măcelul de la Fântâna Albă*, p. 157–159; Vasile Tărățeanu, *Poruncile lui Eudoxiu*; Constantin Cubleşan, *Eminescu în Basarabia*, p. 216–217; Comeliu Sav, *Aspecte ale istoriei culturii și civilizației bănățene*, p. 359–363; Nicolae Cărlan, *Testimoniul ale relațiilor dramaturgului Ion Luca cu Teatrul din Timișoara*, p. 382–383.

În celelalte secțiuni, „Apă vie” difuzează interviuri (Vasile Tărățeanu – Vasile Andru, *Călătorie la origini*, p. 90–92; Dumitru Dem. Ionașcu – Vasile Barbu, „*Eu am cultul prieteniei în sânge și consider că acest sentiment stă la baza lumii*”, p. 332–336; Petra Vlah – Ovidiu Iuliu Moldovan, *Eminescu la țărm de Pacific*, p. 396–397), opinii (*Despre tratat. Pro și contra. În istoria postcomunistă a României, „sacrificiul istoric” a devenit obligatoriu?*, p. 235–236; Ion Beldeanu, *Un mit numit Bucovina*, p. 524–525; Dimitrie Vatamaniuc, *În opera lui Eminescu nu există nici un semn de boală*, p. 526–527; Nicolae Manolescu, *Politizarea bolii lui Eminescu*, p. 529–530), cronici (George Astaloș, *Un cronicar al Bucovinei*, p. 181; Dimitrie Vatamaniuc, *Ucenic la Eminescu*, p. 200–203), recenzii (Ion Beldeanu, *O antologie a literaturii române din Bucovina*, p. 162–163; Valentin Borda, *Un cavalier al Bucovinei*, p. 179; *Bucovina, în primele rapoarte ale înalților funcționari austrieci*, p. 185–186; *O monografie valoroasă – „Mănăstirile și schiturile din Basarabia”*, p. 261–262), medalioane (*Adam Lința*, un român din Germania, p. 314–315; *Gheorghe Lița – un uriaș binefacător*, p. 351–352; *Anuica Măran*, pictoriță naivă din Uzdin, p. 353–354; *Dumitru Radu (1861–1920)*, episcopul de Lugoj, p. 364; *Petra Vlah*, scriitoare stabilită în Los Angeles, p. 410–411; *Aurora Dumitrescu-Nicu*, originară din Bălăceana, p. 412–413; *Suzana Fântânariu*, originară din Baia – Suceava, p. 418–420; *Vlasor Vitalie*, filolog, poet, născut în Halahora – Hotin, p. 422), însemnări (Lucia Olaru Nenati, *Amintiri de la Ipotești*, p. 93–98), note de călătorie, restituirii.

În tradiția vechilor almanahuri și calendare românești, „Apă vie” consacra un loc favorit poeziei, difuzând pe acest circuit texte în spiritul programului său: Alexandru Vlahuță (*Lui Eminescu*), Aron Cotruș (*Dai și dai din neam în neam*), Radu Gyr (*Ștefan la Daniil Sihuștrul*), Teofil Lianu (*Cronică*), Dumitru Matcovschi (*Limba română*), Grigore Vieru (*Să mergi frumos*), Leonida Lari, Radu Cârnelci, Daniel Corbu (*Ca pe-o biblie de pâine, Eminescu*), Nicolae Dabija (*Bucovina*), Grigore C. Bostan (*Peisaj virtual, Scrisoare confrăților de pretutindeni*), Petra Vlah, Vasile Barbu, Emilian Marcu, Iulian Filip, Ion Brad, Mihai Țopa, Petru Iancovici, Slavco Almăjan, Dorina Șovre, Adrian Gerhart, Theodor Damian. În spiritul aceleiași tradiții, se difuzează *Folclor din Basarabia*, p. 234, și *Folclor din Sărcia (Banatul iugoslav)*, p. 303. Valoarea documentară a almanahului sporește și prin iconografia bogată, diversă, care, la rândul ei, construiește o lume într-un caleidoscop cuceritor.

„Apă vie” a devenit o tipăritură de referință în strategia Editurii Augusta și, totodată, în publicistica de acest tip, cu largă circulație în lumea românească. Aceasta, „fără a fi cantonată în spațiul banatic, dar încurajând oferta zonală, [...] se dovedește permeabilă în toate inițiativele, satisfăcând criteriul valoric, [...] durând poduri de cărți înspre toateările locuite de cei ce simt românesc”, într-o vreme când „soarta cărții e întristătoare la noi” (p. 537). Din noianul de „fundații” ivite în România ultimului deceniu (cele mai multe încurajate și susținute cu perseverență de către legiuitorii și administratorii „democrației originale”), *Uniunea Fundația Augusta* este, în ceea ce privește politica și strategia de carte, îndeosebi, o excepție fericită. *Vivat, crescat, floreat! Au meliorem!* Sublinierea aceasta se impune nu doar ca simplu gest de onestitate. „Apă vie”, mai presus de toate, ne face mai bogăți sufletește într-o țară tot mai săracă, hrănindu-ne generos an de an

speranța. Un text aparte, semnat de Ion Marin Almăjan, *Bocet la căpătâiul tău, Patrie*, p. 123, în relație de lectură obligatorie cu o cronică, semnată doar I.C., *Cocorii nu se mai întorc*, p. 53, o ilustrează cu „asupra de măsură”: „România, patrie fără noroc, vai, ție, mireasă cernită, înșelată de mirele tău, bătrână mamă hulită de prunci, bătută cu pietre de cei ce ți-au ieșit din păntece. Nimeni nu-ți mai cântă grădinile înflorite, nimeni nu mai suspină după râurile tale, nimeni nu-ți mai plânge rănile nevindecate, nimeni nu le mai oblojește cu sfială și dragoste. Ca niște câini turbați s-au năpustit asupra-ți, hulpavi, sfâșiindu-ți sfântul trup, înghițind dumicați mari din carnea ta de fecioară, ca să te arate apoi cu degetul și să spună: Vedeți, neamuri ale lumii, [...] o mașteră care-și ucide odraslele, o vădană ce-și devoră bărbații, aceasta-i România. Cuvinte [...] semănând în urechi ură și scârbă pentru tine, Românie, patria mea fără-de noroc, în care Dumnezeu și-a uitat speranțele” (p. 123).

Vasile I. Schipor

„Bucovina literară”, serie nouă, Suceava, anul XI, nr. 1 (119) – 6 (124), ianuarie – iunie 2001

Periodicul „Bucovina literară” își continuă regulat apariția, la Suceava, sub aceeași egidă (Consiliul Județean, Societatea Scriitorilor Bucovineni), cu sprijinul Ministerului Culturii din România și cu același colectiv de redacție: Ion Beldeanu – redactor-șef, Constantin Arcu – redactor-șef adjunct, Nicolae Cârlan – secretar general de redacție, Onu Cazan, Angela Furtună – redactori.

Editorialele acestor numere rețin atenția prin importanța unor probleme pe care le aduc în dezbatere: Dimitrie Vatamaniuc, *Eminescu. Poet, prozator, dramaturg, ziarist. Om și cetățean al cetății*, nr. 1, p. 1–2; *Bucovina – șansa modelului cultural de integrare europeană*, nr. 4, p. 1; *Despre ideal și cursul de etică*, nr. 5–6, p. 1 și 5. Seria *Interviuri* continuă prin găzduirea altor personalități în coloanele „Bucovinei literare”: Gheorghe Crăciun, „Cred că de aici începe totul, de la bunăvoință, bună credință și solidaritate”, nr. 1, p. 4–5; Al. Husar, „... Omul se va întoarce la artă, va căuta și va găsi în artă un liman, un refugiu, o alinare”, nr. 5–6, p. 3–5.

Secțiunea *Eseu* este susținută de către Niadi Cernica (*Religiozitatea apocaliptică sau utopia lui Mircea Eliade*, nr. 5–6, p. 6). Ion Beldeanu, Ion Popescu-Sireteanu, Rodica Mureșan, Constantin Blănuș, Nicolae Cârlan, Gheorghe Lupu, L.D. Clement, Angela Furtună semnează recenziile și cronicile literare.

În *Fragmentarium*, „Bucovina literară” continuă să publice *Cronica anilor defuncți*, de Constantin Călin, contribuție valoroasă din perspectiva ziaristicii la mai buna cunoaștere a avaturilor ființei noastre, confruntate cu un veac frământat al istoriei umanității: „Cine încearcă să înfățișeze «realitatea» trebuie să țină mereu cont de complexitatea ei: «realitatea» nu-i doar suma aspectelor convenabile. În ciuda voinței politice de a o segrega, devine din ce în ce mai amestecată și mai confuză. Nu rezistăm într-o atitudine, trecem de la una la alta. Trecem cu ușurință de la dramă la comedie, de la plâns la râs. [...] Lumea nu mai are [...] capacitatea de a discerne între «ceea ce se cuvine» și «ceea ce nu se cuvine». Se vede lipsa educației pentru astfel de momente. Nimic nu mai e în întregime grav, aproape totul e luat în ușor” (nr. 1, ian., p. 15); „Ce notăm în «jurnal»? Firește, «viața» și mai puțin lecturile, pe care le valorificăm și altminteri: cronici, recenzii, articole. Eu îmi înregistrez șocurile, temerile, coșmarurile, înstrășările, enervările (și, foarte rar, bucuriile)” (nr. 4, apr., p. 12); „Sunt lucruri pe care n-ar trebui să I le raportăm lui Dumnezeu. Din contra, ar trebui să-L rugăm să nu le vadă. Îl invocăm prea des, Îl săcăm pentru chestiuni minore, fleacuri, iritări de moment. Înainte de a ne livra mica nemulțumire, penibilul nostru litigiu instanței Sale, ar fi bine să lămurim lucrurile între noi, sau înainte de a-I cere ceva banal, să încercăm să facem singuri acel ceva. Un model pentru felul în care trebuie procedat, *Tatăl nostru*, rugăciunea zilnică, nu se referă la amănunte!” (nr. 5–6, mai – iunie, p. 12).

În *Coordonate cernăuțene*, secțiune pe care acest periodic o întreține consecvent, sunt prezentați prin creațiile lor ori note biobibliografice Vasile Tărășeanu („Ca de sărmă ghimpată / mâinile tale borfăindu-mi valiza săracă / îmi fac gura ingrată / să-nghită noduri să-și muște limba / să <http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

tacă // Ai completat declarația vamală? / Iat-o ca și valiza pe jumătate goală // Mă privește bănuitor / de parcă-aș fi / cine știe ce infractor // O prinde-ntr-o dește / ca între clește și-o tot răsuțește / scuturându-mi în aer / ciorapii murdari chiloții cămașa / de parcă-ar flutura un cazac / cu cravașa // Ca pe o ladă de cartofi / răstoarnă pe tarabă / periuța de dinți crema de pantofi / ochelarii săpunul mașina de ras / cravata stiloul batistuța de nas / și dintr-o pungă învelite aparte / niște bucate / un ou fierț / ceapă / o sticlă de apă / trei felii de pâine una de slănină // Ce cauți domnule vameș // Droguri arme valută străină // Cum toate acestea în valiza-mi nu-ncap / eu domnule vameș le am ascunse // Unde // În cap le am scrise pe-a memoriei bandă / să pot face cu ele mai ușor contrabandă // Dar ce-i cu cărțile-acelea / scrise-ntr-o limbă străină cursiv / cu copertă roșie galbenă albastră / n-am nimic subversiv / nu-s contra noastră // Nu știu domnule vameș încă nu le-am citit / poezia din ele pare-a fi bună / chiar de n-o înțeleg nici eu pe alocuri / dar hai s-o citim acum împreună / silabisind cât ne-o ține veleatul / privind la cuvinte / de-a dreptul / de-a curmezișul / de-a latul / sau dacă vrei le putem da de-a dura / ca să le sară semnele de punctuație / metafora gândul cezura // Vai vouă cititorilor dacă dispăre cenzura // Oare numai așa vom intra-n eternitate / cu câte-o desagă de vameși în spate?)", Grigore Bostan, Vitali Kolodii.

Materiale interesante sunt inserate și în celelalte secțiuni: *Retrospective* (corespondență Ion Luca; Emil Satco, *O moștenire spirituală: Societatea Scriitorilor Bucovineni*, nr. 2–3, p. 28–29; Nicolae Cârlan, *Mai puțin cunoscutul Eusebiu Camilar*, nr. 4, p. 20–21; scriisor Wilhelm Rudow către George Bogdan Duică, nr. 5–6, p. 31–33), *Cronica limbii, Profil* (Constantin Hrehov, *Bartolomeu Valeriu Anania – 80. Viața ca o boltă*, nr. 4, p. 24–25; Doina Cernica, *Constantin Ciopraga 85*, nr. 5–6, p. 35–36), *Contrapunct* (Angela Furtună, *Impozitul pe viitor*, nr. 1, p. 22–23), *Traduceri* (Antonio Skármeta, Fr. Scott Fitzgerald, Manolis Andronikos), semnate de Viorel Dârja, Angela Furtună, Cătălina Pânzariu.

Secțiunea *Eminesciana* include materiale diverse: Ioan Flora, *Gânduri despre Eminescu și Argezi*, nr. 1, p. 21; Anca Maria Chemoiu, *Grotescul – categorie critică la Eminescu*, nr. 2–3, p. 26–27; Mihai Cimpoi, *Abisul*, fragment dintr-un nou volum aflat în curs de pregătire, nr. 5–6, p. 20–22; D. Vatamaniuc, *O scrisoare „inedită” care nu-i inedită*, nr. 2–3, p. 24 și *Eminescu la Sibiu și Șomcuta Mare în 1869. Un document discutabil*, nr. 5–6, p. 23–24; Theodor Codreanu, *De veghe la steaua Eminescu*, nr. 2–3, p. 25.

În rubricile sale distincte, „Bucovina literară” publică versuri (Radu Câmeci, Marcel Mureșeanu, Gheorghe Grigurcu, L. D. Clement, Ion Parancici, Radu Ciobotari) și proză (Constantin Arcu, Dumitru Teodorescu, Onu Cazan). Mai sunt de reținut: *Revista revistelor* și *Fișier de lectură*, amândouă la fel de utile cititorilor interesați de viața literară a provinciei și a țării. Ținuta grafică îngrijită și ilustrația (în special, reproducerile după lucrări semnate de Dumitru Rusu, Ion Irimescu, I.C. Corjan, Vasilian Doboș) sunt în nota cu care periodicul se impune de mai mulți ani în viața noastră literară. Câteva personalități, găzduite în coloanele sale, o recunosc cu bucurie: „Societatea Scriitorilor Bucovineni și revista «Bucovina literară» creează un cadru propice și o atmosferă de emulație creatoare demne de luat în seamă” (Fănuș Băileșteanu, nr. 4, p. 6); „[...] apare, într-un oraș de provincie, o revistă de nivel național. [...] Suceava n-a avut cândva o revistă mai plină, mai pretențioasă, cu care orice oraș din țară s-ar putea mândri. Mă bucur să cred că «Bucovina literară» nu dispăre. Felicit pe cei ce-mi pot întări această credință” (Al. Husar, nr. 5 – 6, p. 5).

Vasile I. Schipor

„Preocupări didactice”, Suceava, anul I, 1998, nr. 1 – anul IV, 2001, nr. 1–2.

Periodicul trimestrial „Preocupări didactice” apare din 1998 la Suceava, sub egida a trei instituții cu răspunderi majore pentru destinul învățământului sucevean: Inspectoratul Școlar, Casa Corpului Didactic și Școala Normală „Mihai Eminescu”, căreia îi aparține inițiativa fondării acestuia. În colegiul de redacție, care suferă modificări pe acest parcurs, se regăsesc educatoare, învățători și

profesori din învățământul sucevean preuniversitar. Redacția și administrația: Școala Normală „Mihai Eminescu”, strada Mărășești, nr. 57. Imprimarea: Tipografia S. C. ROF – S. A. Suceava.

Articolul-program, *La început de drum*, prezintă circumstanțele apariției și obiectivele: „După mai mult ani în care reforma, atât de necesară și de așteptată de oamenii școlii, a bătut pasul pe loc, rămânând doar la stadiul declarativ, a sosit și ceasul adevărului: suntem astăzi martorii unor vizibile prefaceri structurale și de conținut în întregul nostru sistem de învățământ românesc. Deci «se mișcă țara». Or, cadrele didactice sucevene nu pot și nu trebuie să rămână în urma colegilor lor din alte părți. Le obligă imperativele comenzii sociale a epocii. Le obligă în același timp vechile și bogatele tradiții ale școlii bucovinene, situată consecvent în avangarda instrucției și educației tinerelor generații din țara noastră. Într-un astfel de context, schimbul de opinii, circulația operativă a ideilor devin factori *sine qua non* pentru implementarea înnoirilor. Un asemenea mijloc de comunicare îl poate reprezenta presa, recunoscută pentru forța ei de penetrație în rândul cititorilor. Așa s-a născut gândul editării acestei publicații trimestriale, intitulată „Preocupări didactice” și destinată, cu prioritate, învățământului preșcolar și primar din județul Suceava. Ea își propune să continue frumoasa tradiție a presei pedagogice bucovinene, începută de revista „Școala”, care a apărut la Cernăuți atât înainte, cât și după primul război mondial. [...] Apariția revistei nu presupune izolarea de restul presei pedagogice din țară. Dimpotrivă, o va întregi și astfel o va consolida [...]. Oferind cu generozitate găzduire tuturor colaboratorilor, revista „Preocupări didactice” își propune însă să nu fie în primul rând a noastră, a educatoarelor și învățătorilor suceveni, deoarece ne desăfușurăm activitatea cotidiană în anumite condiții concrete date de spațiul geografic în care trăim, condiții mai mult sau mai puțin asemănătoare sau identice cu cele din alte părți și care conferă un anume specific școlii de aici. Tocmai aceste particularități vor face obiectul dezbaterilor din paginile revistei pentru ca, gândind împreună, cu maturitate și cu profesionalism, și raportându-ne mereu la răspunderile ce ne revin, să găsim cele mai bune soluții pentru optimizarea permanentă a învățământului” (p. 1).

Acest periodic are secțiuni distincte: *I. Reformă. Legislație școlară; II. Învățământ preșcolar; III. Învățământ primar; IV. Învățământ gimnazial și liceal* (această secțiune apare începând cu anul al treilea de apariție); *V. Personalități ale școlii bucovinene / Personalități și tradiții ale școlii sucevene; VI. Din creația literară a colegilor noștri / Cărțile colegilor noștri. Recenzii.*

Dintre materialele consacrate istoriei învățământului din Bucovina (personalități, reviste, societăți) reținem: Marian Palade, *Isidor Vorobchievici, pedagog și didactician muzical român*, I, 1, p. 110–112; Petru Bejinariu, *Aron Pumnul, cărturar și mare pedagog patriot*, I, 2, 1998, p. 123–129; Gheorghe Giurcă, *File din istoria învățământului preșcolar sucevean*, I, 2, 1998, p. 130–134; Mircea Grigoroviță, *Învățători, membri ai Reuniunii muzicale-dramatice „Ciprian Porumbescu” din Suceava*, I, 3–4, 1998, p. 148–153; Gheorghe Giurcă, *Mitropolitul Silvestru, întemeietorul literaturii didactice românești din Bucovina. 180 de ani de la nașterea sa*, I, 3–4, 1998, p. 154–160; Gheorghe Giurcă, *S. Fl. Marian, promotor al învățământului din Suceava*, II, 1–2, 1999, p. 188–192; Elena Ani, *Societăți culturale ale românilor din Suceava și activitatea lor pentru păstrarea și afirmarea ființei naționale*, II, 3–4, 1999, p. 191–194; Alis Niculică, *I.G. Sbierea – personalitate complexă a învățământului românesc*, II, 3–4, 1999, p. 198–203 și III, 3, 2000, p. 190–193; Mircea Grigoroviță, *Silvestru Găină*, II, 3–4, 1999, p. 204–208; Emil Simion, *Eusebiu Camilar și Magda Isanos*, II, 3–4, 1999, p. 209–211; Ioan Scripcariuc, *Școala trivială (elementară) din Putna (tradiții și modernitate)*, II, 3–4, 1999, p. 212–215; Mircea Grigoroviță, *Dimitrie C. Isopescul*, III, 1–2, 2000, p. 193–197 și *Reviste literare ale „Societății pentru Cultura și Literatură Română în Bucovina”*, III, 4, 2000, p. 249–254.

„Preocupări didactice” publică, totodată, recenzii și note de lectură, proză, scenete, versuri semnate, printre alții, de Gheorghe Lupu, Emil Simion, Viorica Petrovici.

Periodicul „Preocupări didactice” continuă în partea de sud a provinciei noastre o tradiție de peste 125 de ani a presei pedagogice, afirmată prin „Bukowiner Pädagogische Blätter” [„Foaia pedagogică bucovineană”], ce apare de la 15 iulie 1873 în limbile germană, română și ruteană, la Cernăuți, avându-l ca editor și redactor principal, până în 1901, pe Dimitrie C. Isopescul; „Școala”, Cernăuți, 1905, 1907–1908, 1911–1914, 1921–1922; „Tribuna învățătorilor”, Câmpulung Moldovenesc, 1914; „Voința școlii”, Cernăuți, 1923–1943; „Revista de pedagogie”, Cernăuți, 1931–1932.

După o întrerupere de peste patru decenii a tradiției presei pedagogice din Bucovina, apariția periodicului „Preocupări didactice” a fost precedată, la Suceava, de „Buletin de informare și documentare metodică-științifică”. Sub egida Societății de Științe Filologice din România – Filiala Suceava, buletinul reunește studii și articole, recenzii. Volumul III, din 1989, a fost consacrat centenarului morții lui Mihai Eminescu. Buletinul își grupa materialele pe secțiuni: *I. Mihai Eminescu (1850–1889–1989). O sută de ani de la trecerea poetului nostru național în eternitate; II. Învățământul primar; III. Metodica predării – învățării limbii și literaturii române; IV. Limbi străine; V. Cercetare științifică* (în cadrul căreia semnav atunci Mihail Iordache, Luca Bejenaru, Petru Bejenaru, Nicolae Moscaliuc, Gheorghe Giurcă, Petru Țaranu, Eugen Dimitriu); *VI. Recenzii.*

Vasile I. Schipor

„Țara Fagilor”. Almanah cultural-literar al românilor nord-bucoveneni, IX, 2000, Cernăuți – Târgu-Mureș, S.C. Tipomur S.A., 258 p.

Societatea Culturală „Arboroasa” din Cernăuți editează cel de-al IX-lea volum al Almanahului „Țara Fagilor”. Alcătuit de Dumitru Covalciuc, acesta apare sub îngrijirea Bibliotecii Județene Mureș. Este finanțat, ca și volumele precedente, de Ministerul Culturii din România și Fundația Culturală „Vasile Netea”.

În *Cuvânt înainte*, p. 5–6, Cornel Morariu crede că, în pofida „câștigurilor reale pentru comunitatea europeană” din partea a doua a veacului trecut (în filosofia dreptului internațional și armonizarea principiului naționalităților cu cel al statului de drept), nimic și nimeni „nu vindecă și rănilor adânci, pricinuite de injustițiile trecutului istoric”. În același timp, pe noi, românii, cu toate vitregiile istoriei, cu toate coercițiile comunității europene – operând mereu doar în cazul țărilor mici și neajutorate, nu și al unor mari puteri, vinovate de perpetuarea unor injustiții –, marcați dramatic și de avatarurile ființei noastre, „nimeni nu ne poate împiedica să rămânem credincioși adevărului istoric, așa cum a fost el, netrunchiat și nemistificat de nimeni”, chiar dacă „unii vor să-l ștergă pur și simplu dintr-o trăsătură de condei: ca și cum n-ar fi existat pactul Ribbentrop – Molotov, ca și cum nu s-ar fi modificat granițe prin rapt și silnicie, ca și cum n-ar fi avut loc măcelul îngrozitor de la Fântâna Albă etc. etc.”. Pentru prefațatorul tipăriturii, „răstălmăcirile aberante” asupra istoriei noastre naționale nu sunt altceva decât „argumentele cele mai puternice în sprijinul Adevărului nostru, pe termen lung”, pe care trebuie să-l apărăm „cu îndârjire, fără teamă și fără complexe”, chiar dacă actuala clasă politică de la noi se remarcă, în mod constant, printr-un discurs incoerent, obediență și exces de zel, sub presiunea unor imperative greșit receptate și fascinația puterii exercitate despotice, în total dispreț față de oameni și valori naționale de reper. În acest context confuz, „șansa românilor bucovineni de a-și salva ființa [...] este, în primul rând, una culturală”: „reînvierea credinței, recăpătarea încrederii în prestigiul propriei limbi și creații culturale, recordarea la scara de valori românești din țara mamă”, din perspectiva unei „Renașteri spirituale autentice”.

Și acest nou volum al almanahului „Țara Fagilor” se detașează în peisajul tipăriturilor cernăuțene prin „seriozitatea de a ducă un gând până la capăt”, punând în circulație „mărturie pentru Adevăr, [...] încărcate [...] de un tragism tulburător, care impune respect”, aspirând spre „ieșirea din izolare și din localismul îngust” printr-un „program bine articulat, cu bătaie lungă, în timp și spațiu”. Semnificativ, în acest sens, „Țara Fagilor” din acest an așază înaintea secțiunilor sale proprii două texte: un fragment din *Catapeteasmă bucovineană*, de Vasile Postecă, p. 7–13, și materialul întocmit de Ion Popescu, *Drepturile și libertățile de bază ale românilor din Ucraina prin prisma cadrului legislativ. Realități și perspective. Aspectul politic*, p. 14–51.

În secțiunea *File de istorie*, almanahul difuzează studiile: Ion I. Nistor, *Cazacii și românii*, p. 53–62; Ștefan Purici, *Hotinul în cronicile moldovenești*, p. 63–70; Dumitru Covalciuc, *Revenirea Bucovinei la sânul Patriei*, p. 71–91.

Documente bucovinene reunește câteva scrisori către Ion Nistor, ministru al Bucovinei, din perioada 1923–1925, scrisori descoperite în Arhivele Statului din Cernăuți.

În secțiunea *Evenimente de tristă memorie*, refugiatul Vasile Ilica scrie despre *Prima ocupație sovietică în nordul Bucovinei (1940–1941)*, urmărind, ca și în cartea sa consacrată măcelului de la Fântâna Albă (Oradea, 1999), momentele producerii acestuia și mecanismul de instalare a sovieticilor „prin politica de zvonuri și de manipulare a populației” (p. 97–105). În oferta capitolului *Micromonografia* sunt incluse materialele: Ion Crețu, *Tereblecea – veche vatră de români*, p. 106–112; Valeriu Zmoșu, *Pătrăuții de Jos pe Siret*, p. 113–120; Victor Dobrinescu, *Pedagogiul din Cernăuți (1848–1947)*. *O prestigioasă școală românească din Bucovina*, p. 121–136.

Texte diverse (însemnări și note de lectură, proză, versuri, folclor, depoziții / anchete de istorie orală, amintiri) formează substanța unei secțiuni de bază a almanahului – *Golgota neamului românesc*. Dintre aceste autentice documente, prin care răzbate glasul oamenilor simpli, mereu „subt vremi” în istoria noastră zbuciumată, participanți direct la evenimente tragice ale istoriei contemporane, nu putem omite câteva: *Tragedia de la Fântâna Albă* (evocată de Gheorghe Isopescu, participant la evenimentele de la 1 aprilie 1941), p. 140–142; *Eșalonul morții* (deportarea românilor din Prisăcăreni – Storjineț în stepele Kazahstanului, evocată de Aglaia Moscaliuc), p. 143–146; *Pedepsiți fără vină* (deportarea românilor din satul Stănești – Adâncata în Siberia, rememorată de Elena Șotropa), p. 154–156; *Folclor bucovinean din timpul deportărilor*: „Paște, preasfinte Doamne, / Noi I-am făcut prin vagoane / Fără pască, fără ouă, / Cu inima ruptă-n două”; „Frunzuliță și una, / Lung îi drumu-n Siberia, / Lung îi drumul și bătut, / De românași îi făcut; / Lung îi drumul și cotit, / Cei ce-au mers, n-au mai venit”; „De foame și disperare / Când era mama să moară, / N-am avut nici lumânare, / Rece-a ars steaua polară...”; „Pelinaș, floare pelină, / Usca-te-ai din rădăcină, / C-amară-i frunza pe tine, / Cum îi inimioara-n mine. / N-am tăiat, n-am omorât, / De ce țara m-o urât? / Altul taie și omoară / Și trăiește-n a lui țară. / Iar eu fără leac de vină / Mă duc în țară străină / Și-oi muri fără lumină, / Fără scânduri de sălaș, / Fără pânză pe obraz, / Și-oi muri, și n-a fi jele / La sicriul cu nuiel, / Cu pânză de buruiene” (p. 159–163 *passim*).

În valorosul său *Documentar*, „Țara Fagilor” publică de data aceasta materialul *Români din fostul județ Storjineț deportați sau dispăruți în perioada 1940–1941*, p. 189–190, semnat de Constantin Ungureanu, și câteva anexe. *Anexele*, extrem de utile în reconstituirea dramei unui popor abandonat la o răscruce a istoriei sale, prezintă pe localități tabele nominale cu locuitorii români din Bucovina, deportați, dispăruți, victime ale regimului bolșevic ori căzuți pe frontul celui de-al doilea război mondial în cadrul Armatei Roșii (p. 193–227).

În secțiunea *Personalități bucovinene*, cititorii almanahului pot găsi și alte informații folositoare: Victor Dobrinescu, *Dimitrie Onciulescu, animator cultural bucovinean în Banat*, p. 228–229; medalionul *Osârduitor întru propășirea culturală a neamului*, închinat de D. Covalciuc profesorului Grigore Bostan, p. 230–233; Dragoș Luchian, *Italianistul Claudiu Isopescu*, p. 234–236.

Folclor bucovinean, reunind cântece de dor și înstrăinare, p. 245–252 și *Din creația cititorilor noștri*, p. 253–255, întregesc conținutul acestui almanah care continuă, consecvent, la Cernăuți, o veche și bogată tradiție a almanahurilor românești.

Vasile I. Schipor

„Făt-Frumos”. Anuarul Muzeului Etnografic al Bucovinei, Suceava, anul II, 2000, nr. 2, 362 p.

Sub egida Ministerului Culturii și a Muzeului Etnografic al Bucovinei a fost tipărit al doilea număr al anuarului „Făt-Frumos”. În *Cuvântul înainte*, prof. univ. Mihai Iacobescu apreciază apariția revistei, alături de „Codrul Cosminului”, drept „acte culturale majore de curaj și de continuitate, reprezentative, a căror evoluție și valoare științifică depind de inițiatorii și susținătorii... acestor reviste”.

Intenția inițiatorilor seriei noi a revistei este de a oferi cititorilor o imagine de profunzime a spiritualității sucevene din vremuri trecute, dar și prezente, astfel că numeroasele studii și articole cuprinse în cele 362 de pagini sunt grupate în șase secțiuni: *Istoria culturii, Studii de etnografie și folclor, Muzeologie, Conservare și restaurare, Medalioane, Note, recenzii.*

Violeta Marianciuc oferă, într-un studiu bine documentat, o imagine a eforturilor pe care numeroase personalități ale culturii bucovinene le-au depus pentru promovarea tradițiilor românești: *Societatea „Școala Română” în perioada 1883–1918.*

La secțiunea *Studii de etnografie și folclor*, cea mai bogată și ca număr de materiale și ca informație științifică, semnează Mihai Camilar, *Unele realități etnoistorice, antropogeografice și etnografice în relațiile tradiționale dintre vatra și moșia satului bucovinean*, Nicolae Cojocaru, *Cercetările lui Romulus Vuia în Moldova și Bucovina*, Maria Mărgineanu, *Ornamentica obiectelor din lemn în Bucovina*, Maria Olenici, *Unitatea portului popular românesc*, Ion Popescu-Sireteanu, *Etimologia cuvântului flăcău și Voinicia și cuvântul voinic.*

Depășind stricta încadrare într-o secțiune sau alta, studiile din acest număr al revistei sunt axate pe câteva dominante: biserica și cultul creștin în tradiția populară și în modernitate (Nicolae Cojocaru, *Cultul creștin – teme istoric în geneza și evoluția culturii populare române*, „Lemnul sfânt” în arta și tradiția românească; Maria Borzan, *Biserica – mărturie a spiritualității românești. Biserica Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul din secția în aer liber a muzeului din Reghin*, Doina Petrescu, Maria Diaconescu, *Bisericile de lemn din comuna Cobia – o posibilă rezervație de arhitectură tradițională cu un real potențial turistic*, Cristian Ovidiu Buzilă, *Biserica din Topla. Lucrări de conservare – restaurare*, Elena Todașcă, *Investigații fizice la biserica de lemn Sf. Mercurie, Rădășeni, județul Suceava*), demografie (Pavel Țugui, *Populația localităților de pe Valea Sucevei în anul 1774 și structura ei social-etnică*, Maria Crușninschi, *Considerații istorice și etno-demografice asupra etniilor din Bucovina*), arhitectură populară (Daniela Bălu, *Arhitectura populară tradițională din nord-vestul României*, Aurel Prepeliciu, *Habitat și arhitectură populară pe Valea Moldoviței*), obiceiuri populare și practici magice (Elena Ciobanu, *Calendarul popular – obiceiuri și tradiții*, Iustina Humă, *Contribuții la cunoașterea obiceiurilor de nuntă în zona Rădăuți, în prima jumătate a secolului XX*, Niadi Cernica, *Imaginarul magic în terapeutică tradițională*).

Profilul cultural și spiritual al nordului Moldovei este inclus în spațiul larg românesc prin studiile despre *Arhitectura populară tradițională din nord-vestul României* (Daniela Bălu), *Femeile vlah: continuitate culturală, schimburi culturale* (Mary B. Kelly).

Fiind o publicație a Muzeului Etnografic al Bucovinei, la secțiunile *Muzeologie și Conservare și restaurare* cititorul găsește informații interesante despre *Țesături decorative din colecția muzeului din Rădăuți* (Georgeta Sidoriciu), *Restaurarea și conservarea elementelor din piatră la monumentele în aer liber* (Dan Fărtăiș), *Restaurarea unor cămăși femeiești din colecția Muzeului Etnografic al Bucovinei* (Elena Martineac).

La rubrica *Medalioane*, Maria Olenici readuce în memoria suvenilor numele și personalitatea Luciei Stroescu, etnograf și muzeograf care „și-a consacrat cea mai mare parte din viață muzeelor de etnografie din județul Suceava”, participând la proiectarea și deschiderea secției de etnografie a Muzeului Județean Suceava, în clădirea Hanului Domnesc, la organizarea casei-muzeu din Solca, la reorganizarea muzeului din Câmpulung Moldovenesc ca muzeu al artei lemnului, la reorganizarea muzeului din Rădăuți ca muzeu al tehnicilor populare, creând o adevărată școală la Suceava. O altă „prezență” notabilă în spiritualitatea românească a Bucovinei” este *Familia Morariu*, pe care Petru Rușninsilar o prezintă acum prin Victoria Morariu și Elvira Morariu.

Lectura celui de-al doilea număr al anuarului „Făt-Frumos” îl îmbogățește pe cititorul mileniului al treilea, curios să exploreze această zonă geografică și spirituală a nordului românesc, cu informații nu neapărat noi, dar „complete, dezvoltate și câteodată chiar corectate în această curgere neconținută a veșniciei umane”.

ION NISTOR – 125 DE ANI DE LA NAȘTERE

În cadrul manifestărilor dedicate lui Ion Nistor, remarcabilă personalitate bucovineană, Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina a organizat, la Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți, în ziua de 16 august 2001, simpozionul cu tema *Ion Nistor – 125 ani de la naștere*.

Programul acestei manifestări, al cărei moderator a fost prof. Petru Bejinariu, a cuprins comunicări cu subiecte legate de activitatea lui Ion Nistor, în calitate de istoric și om politic bucovinean.

După cuvântul de deschidere, prezentat de prof. Petru Bejinariu, care a accentuat importanța cunoașterii vieții și activității cărturarului bucovinean, a fost susținută comunicarea *Ion Nistor – istoric al Bucovinei*, în care Elena Irimescu a prezentat date despre pregătirea profesională a lui Ion Nistor, activitatea lui istoriografică și implicarea acestuia în mișcarea națională a provinciei, concluzionând în final că istoricul bucovinean „a scris și a făcut istorie”.

Despre activitatea politică a lui Ion Nistor a vorbit prof. Radu Vizitiu, care a susținut comunicarea *Ion Nistor – repere ale activității politice*. Referentul a prezentat doar câteva dintre inițiativele politice ale lui Ion Nistor, în calitate de ministru liberal în guvernul României, subliniindu-se importanța inițiativelor legislative elaborate de cărturarul bucovinean ca ministru al muncii (Legea pentru înființarea Consiliului Economic Superior și organizarea camerelor profesionale, Legea pentru pregătire profesională și exercitarea meseriilor, crearea serviciilor de orientare profesională).

Prof. Corvin Bejinariu a prezentat comunicarea *Elemente de ordine imperială în opera lui Ion Nistor*, în care s-a realizat o paralelă între opera lui Ion Nistor și cea lui Jacques Atally, cel care a lansat ideea că lumea ar fi guvernată de trei structuri organizatorice: rituală, imperială și comercială. Referentul a identificat și în opera lui Ion Nistor câteva dintre elementele de ordine imperială (rolul politico-militar precumpănitor românesc în Bucovina, românii – actori și nu strategii ai ordinii imperiale).

În comunicarea *Ion Nistor – îndrumător cultural și literar*, prof. Carmen Andronache și-a argumentat ideea că Ion Nistor a fost „producător și distribuitor de energie spirituală” prin prezentarea activității acestuia la revista „Junimea literară”, în calitate de editor și colaborator în prima perioadă de apariție a acesteia (1904–1914), perioadă în care publicația a propagat ideea unității culturale a tuturor românilor, care trebuia să premergea unirii politice.

La simpozion au participat și personalități din București, Rădăuți, Cernăuți, reprezentanți ai societății ASTRA din București, Brașov, Blaj, Sibiu, Năsăud, care au transmis salutul lor Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina.

La finalul acestei manifestări s-a lansat ideea realizării proiectului *Ion Nistor – Opere complete*.

Rodica Iașencu

ÎNTRE DOUĂ CONGRESE

Din activitatea filialei București a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina

În luna iunie 2000, adunarea generală a filialei București a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina a analizat activitatea desfășurată în ultimii trei ani. Sintetizând direcțiile de acțiune cultural-științifice, s-a evidențiat faptul că manifestările organizate lunar au vizat

aniversarea sau comemorarea unor evenimente deosebit de importante din viața Bucovinei, continuarea suitei de activități grupate sub genericul „Existență și spiritualitate bucovineană”, amplificarea și diversificarea acțiunilor în cadrul LUNII BUCOVINEI, dezvoltarea continuă a legăturilor cu societăți culturale din regiunea Cernăuți și cu publicațiile românești de acolo, participarea la unele evenimente importante organizate atât la Cernăuți și Chișinău, cât și la Suceava, Iași, Brașov și în alte orașe, în care funcționează filiale ale Societății noastre.

După Congresul Societății, din august 1998 de la Rădăuți, filiala București și-a îndreptat atenția spre organizarea, la Suceava, a unui simpozion internațional dedicat împlinirii a 80 de ani de la revenirea Bucovinei la Patria-mamă, intitulat **Cernăuți 1848; Cernăuți 1918; Cernăuți – Suceava 1998**. Organizat împreună cu Consiliul Județean Suceava și cu Universitatea „Ștefan cel Mare”, la simpozion au participat personalități din Suceava și din alte județe, precum și din regiunea Cernăuți și din Republica Moldova. Au fost prezentate 38 de comunicări și referate de către cadre universitare, cercetători, istorici, scriitori. Menționăm doar câteva, neputând înșira toate comunicările și autorii lor, desigur, din lipsă de spațiu. Astfel, prof. univ. dr. Mihai Iacobescu a vorbit despre *Bucovina la 1848*, scriitorul George Muntean – *Bucovina 1848, simbol al unității naționale*, prof. univ. dr. Pavel Țugui – *Chestiunea Bucovinei la tratatele de pace după primul război mondial*, lector univ. dr. Ștefan Purici – *Chestiunea minorităților naționale din Bucovina în perioada interbelică*, prof. univ. dr. Ilie Popescu – *Soarta deportaților români din nordul Bucovinei sub regimul stalinist*, dr. în drept Eugen Patraș – *Situația actuală a minorităților naționale din nordul Bucovinei*, Grigore Bostan – *Universitatea din Cernăuți 1998*, prof. Vasile Bizovi – *Predarea limbii române în școlile din regiunea Cernăuți* etc. Simpozionul s-a încheiat cu o dezbatere a situației școlii românești din nordul Bucovinei, ridicându-se o serie de aspecte care, ulterior, au făcut obiectul intervenției la forurile în drept.

Următoarele manifestări au avut în vedere comemorarea unor evenimente cu urmări dezastruoase pentru Bucovina.

Astfel, în 1999, filiala noastră, de comun acord cu Secția de Istorie a Academiei Române, a comemorat 60 de ani de la semnarea pactului secret Molotov – Ribentropp. Cu acest prilej au făcut comunicări, deosebit de importante, acad. Dan Berindei, Florin Constantiniu, membru corespondent al Academiei Române și prof. univ. dr. Gheorghe Buzatu.

În anul următor, 2000, comitetul filialei a organizat, timp de două zile, un simpozion dedicat împlinirii a 60 de ani de la notele ultimative ale guvernului sovietic din iunie 1940, intitulat **Anul 1940 în destinul Bucovinei**. Au prezentat comunicări și referate Florin Constantiniu, Gh. Buzatu, Pavel Țugui, Ion Gherman, Eugen Patraș, Lorin Fortuna, Vasile Tărățeanu.

Împlinirea a 60 de ani de la masacrul de la Fântâna Albă și Lunca, precum și de la primele deportări masive de români în Siberia ne-a sugerat organizarea, în luna mai 2001, a unui simpozion dedicat respectivelor evenimente. Cu acest prilej au fost invitați de la Cernăuți ziaristul Ștefan Broască, istoricul și publicistul Dumitru Covalciuc, precum și fostul deportat în Kazahstan, Toader Tofan, care au relatat despre nenorocirile din rândurile populației românești din nordul Bucovinei și ținutul Herța în anii 1940 și 1941. Cântărețele de muzică populară din nordul Bucovinei, prof. Victoria Costinean și înv. Elena Calancea au interpretat melodii specifice tristelor evenimente comemorate.

La 22 iunie 2001 a avut loc un nou simpozion, organizat împreună cu Societatea culturală „Ținutul Herța”, pe tema **Să nu ne uităm eroii care s-au jertfit pentru reîntregirea României**. Au luat cuvântul Florin Constantiniu, prof. univ. dr. doc. Ion Gherman, colonel prof. univ. dr. Ion Giurcă, general (r) Vasile Bărboi și colonel (r) Petre Stoica, președintele Asociației Naționale „Cultur Eroilor”.

Dintre acțiunile organizate lunar de comitetul filialei sub genericul **Existență și spiritualitate bucovineană și Personalități bucovinene**, menționăm următoarele: „100 de ani de la înființarea Muzeului Național al Bucovinei”; „145 de ani de la nașterea istoricului academician Dimitrie Onciul și a cărturarului Ion Gh. Sbicra”; „135 de ani de la nașterea lui Iancu, cavaler de Flondor”; „120 de ani de la nașterea pedagogului și publicistului George Tofan”; „90 de ani de la nașterea scriitorilor Mircea Străinul și Eusebiu Camilar”; „130 de ani de la nașterea savantului Nicolae Iorga („Iorga și Bucovina”)”; „125 de ani de la nașterea istoricului Ion Nistor”; „95 de ani de la nașterea scriitorului Traian Chelaru”; „90 de ani de la nașterea scriitorilor George Drunur și Zaharia Macovei (E. Ar. Zaharia)”; „85 de ani de la nașterea acad. Vladimir Trebic”, fost președinte de onoare al Societății noastre.

Comitetul filialei București a Societății s-a străduit să dea noi dimensiuni LUNII BUCOVINEI, inițiind acțiuni culturale care să se întemeieze mereu pe realitățile istorice și actuale ale Bucovinei. Dintre manifestările organizate se cuvine a fi menționate: dezbateră privind rolul diviziei comandate de generalul Zadik în evenimentele din Bucovina din noiembrie 1918; rolul marilor personalități ale Bucovinei, al societăților culturale în realizarea actului de la 28 noiembrie 1918, o dezbateră la Facultatea de Istorie a Universității București, cu sprijinul nemijlocit al acad. Ștefan Ștefănescu, privind semnificația internă și internațională a Unirii Bucovinei cu patria-mamă; 500 de ani de la bătălia din Codrîi Cosminului condusă de Ștefan cel Mare și Sfânt; întâlniri cu personalități din nordul Bucovinei – Grigore Bostan, Alexandrina Cernov, cu personalități din județul Suceava – dr. Dimitrie Vatamaniuc, prof. univ. dr. Mihai Iacobescu, prof. Gheorghe Giurcă.

Una dintre manifestările deosebit de apreciate a fost aceea organizată, împreună cu Universitatea de Muzică din București, pe tema **145 de ani de la nașterea și 115 ani de la moartea marelui compozitor Ciprian Pormbescu**.

În fiecare an, la 28 noiembrie, au fost organizate adunări solemne, dedicate aniversării Unirii Bucovinei cu patria-mamă. Astfel, la a 80-a aniversare a vorbit prof. univ. dr. Nichita Adăniloae, iar din Cernăuți Alexandrina Cernov; la a 81-a aniversare – prof. Petru Bejinariu, fost deputat de Rădăuți; la 82-a aniversare – prof. univ. dr. Ion Curticăpeanu. După fiecare adunare solemnă au urmat programe artistice cu conținut adecvat.

Comitetul filialei București a organizat sau a răspuns invitațiilor de a participa la unele lansări de carte, ca de exemplu: volumele de poezii ale poeților Vasile Târâțeanu și Simion Gociu din regiunea Cernăuți, volumul de poezii *Între noi timpul* al Adelei Popescu (soția istoricului literar George Muntean), *George Grigorovici și social-democrația din Bucovina*, autor Petru Rusșindilar din Suceava, *Mircea Druc sau lupta cu ultimul imperiu* de Mircea Grigoroviță.

Un deosebit interes au stâmit lucrările lui Dimitrie Vatamaniuc: *Mihai Eminescu – proză literară*, *Mihai Eminescu despre răpirea Bucovinei*, *Lucian Blaga, contribuții documentare la biografia sa și a operei*.

Comitetul filialei a sponsorizat editarea *Memoriilor* scriitorului bucovinean Iulian Vesper, ediție îngrijită de prof. univ. dr. Pavel Țugui.

De asemenea, în această perioadă filiala București a Societății a procurat și înregistrat peste 130 de titluri care se referă cu deosebire la istoria Bucovinei, la personalitățile ei, atât din perioada când această provincie s-a aflat sub ocupația Imperiului Habsburgic, cât și după această perioadă. Totodată, filiala dispune de „Analele Bucovinei”, editate de Centrul de Studii „Bucovina” – Rădăuți al Academiei Române, de colecția „Glasul Bucovinei”, de almanahul anual „Țara Fagilor”, editat de Dumitru Covalciuc, ca și de alte almanahuri, de colecții ale publicațiilor „Plai românesc”, „Arcașul”, „Concordia”, „Septentrion”, „Septentrionul literar” etc.

O preocupare statornică a comitetului filialei București a constituit-o dezvoltarea continuă a legăturilor cu Societatea pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” și cu alte societăți culturale din regiunea Cernăuți. Președintele filialei și alți membri au participat la cele trei congrese ale intelectualității nord-bucovinene (1999, 2000, 2001), la Congresul Societății „Mihai Eminescu”, la conferințele profesorilor de limba și literatura română din regiunea Cernăuți, la dezvelirea statuii lui Mihai Eminescu, în iunie 2000, în Cernăuți.

Împlinindu-se 10 ani de la înființarea Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu”, comitetul filialei București a organizat un simpozion dedicat acestui important eveniment, invitând la București pe Arcadie Opaif, președintele respectivei societăți, și pe conf. univ. dr. Lora Bostan, care au înfățișat principalele preocupări pentru consacrarea și promovarea românismului în nordul Bucovinei.

În fiecare an, reprezentanții ai filialei noastre au participat la sărbătoarea „Limba noastră cea română”, care se desfășoară la Cernăuți, în a doua duminică a lunii septembrie.

Prin doctor în drept Eugen Patraș și criticul literar Ștefan Hostiuc, aflați în această perioadă în București, dar care s-au deplasat deseori în regiunea Cernăuți, comitetul filialei s-a străduit să vină în întâmpinarea unor cereri, în rezolvarea unor probleme. În acest scop, s-au cerut audiențe la <http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

Departamentul pentru Românii de Pretutindeni, la Ministerul de Externe, la Ministerul Culturii și Cultelor, unde au fost prezentate concluziile desprinse din problemele ridicate și modalități de rezolvare a lor.

Pentru a-i ajuta pe tinerii din afara granițelor aflați la studii în România să ia parte la unele manifestări culturale organizate de comitetul filialei București, reprezentanți ai Societății noastre au participat la Congresul studenților din Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța. Totodată s-a ținut o mai bună legătură cu Institutul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Crevedia, locul unde sunt pregătiți, pe parcursul unui an, absolvenți ai școlilor medii care urmează să fie studenți ai diferitelor facultăți din România. De asemenea, în luna martie 2000, filiala noastră a organizat la Crevedia o manifestare culturală cu tema „Eminescu și Bucovina”, la care și-au dat concursul Dimitrie Vatamaniuc și Pavel Țugui.

Filiala București și-a extins activitatea și în alte direcții, pentru a face cunoscută istoria Bucovinei, aspectele situației românilor din nordul acestei provincii, precum și preocupările permanente ale Societății noastre.

Astfel, comitetul filialei a colaborat cu Muzeul Național de Istorie, participând la sesiunile de comunicări cu referate privind istoria Bucovinei. De asemenea, a lărgit legăturile cu Fundația Culturală Română, participând activ la zilele dedicate Bucovinei și Basarabiei, cu Asociația culturală „Pro Basarabia și Bucovina”, cu Asociația culturală „Ținutul Herța”, cu despărțământul ASTRA din București.

Desigur, în analiza făcută cu prilejul prezentării dării de seamă asupra activității pe ultimii trei ani și pentru a da filialei noastre mai multă vigoare, pentru a fi mai bine cunoscută în țară și chiar peste hotare, membrii comitetului și participanții la dezbateri n-au trecut cu vederea peste unele greutăți, peste neîmpliniri și carențe, care nu au fost depășite. Nu s-a perseverat pentru atragerea la manifestările cultural-științifice a studenților din regiunea Cernăuți. În această privință s-a recunoscut și faptul că în mică măsură s-au purtat dezbateri cu studențimea menționată, pentru a se organiza asemenea acțiuni, care să suscite interesul ei, manifestări cu caracter tineresc, cu muzică și dans. În același timp, unii membri ai Societății noastre, cadre care lucrează la diferite facultăți, au făcut prea puțin în a se implica în munca de cunoaștere a situației la învățatură a studenților din nordul Bucovinei, pentru a se putea interveni spre ajutorarea celor care întâmpină greutăți. Ca urmare, parte din studențimea nord-bucovineană nu obține rezultate pe măsura posibilităților și a condițiilor create, condiții care, trebuie să recunoaștem, nu sunt permanent dintre cele dorite.

În darea de seamă și cu prilejul dezbaterilor s-a subliniat necesitatea imperioasă de a ține o mai puternică legătură cu școlile românești din regiunea Cernăuți, cu cadrele didactice, cu preoții, cu sătenii. Se impune o mai bună organizare a acțiunii de trimitere în școlile și bibliotecile de acolo a literaturii clasice și contemporane românești, a manualelor de limba și literatura română, a unor reviste și, cu deosebire, a literaturii pentru copii.

Adunarea generală a filialei București a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina a constituit un bun prilej de evaluare realistă a modului în care comitetul și-a îndeplinit mandatul, de stabilire a direcțiilor viitoarelor acțiuni cultural-științifice, direcții care vor fi incluse în programul ce îl va adopta Congresul Societății în luna septembrie 2001.

*Col. (r) prof. George Galan
Președintele filialei București*

ZILELE CULTURII POLONEZE

Pentru aproximativ trei zile (14–16 septembrie 2001), Suceava a devenit capitala culturii polone în România, eveniment marcat prin ample și variate activități consacrate *Zilelor Culturii Poloneze*, aflate la ediția a III-a. Alegerea municipiului Suceava drept gazdă a acestor manifestări nu este aleatorie. În județul nostru este concentrat cel mai mare număr de poloni din țară, aproximativ 3 000 de persoane, așezate compact în localități precum Cacica, Solonețul Nou, Plcșa, Poiana

Micului, Ruda-Vicșani și, într-un număr nesemnificativ, în orașe precum Suceava, Siret, Gura Humorului, Câmpulung Moldovenesc și Rădăuți. De asemenea, la Suceava se află sediul național al Uniunii Polonezilor din România, organizație condusă de deputatul Johan Peter Babiaș. La acestea am adăuga datele specifice parteneriatului, care, se pare, funcționează foarte bine, între autoritățile județene și administrația voievodatului Sileziei, înfrățit cu municipiul Suceava.

Deschiderea festivă a manifestărilor a avut loc în sala de ședințe a Consiliului Județean Suceava, vineri, 14 septembrie 2001, fiind marcată de luările de cuvânt ale doamnei Stanislava Iachimovski, vicepreședinta Uniunii Polonezilor din România, respectiv de către Excelența sa, consulul Republicii Polone, domnul Kazimierz Jurczak. S-a accentuat cu acest prilej importanța legăturilor culturale, ca premisă a apropierii spirituale dintre locuitorii celor două regiuni, în spiritul unor relații altădată privilegiate, episod consacrat ca atare de istorie.

Menționăm prezența, în delegația oaspeților poloni, a Excelenței sale domnul Jan Sroka, viceconsul al Republicii Polone la Chișinău, alături de clerici precum Jerzy Pawlik (Katowice), Johan Proschinger, Kazimir Kotylewicz și Jaroslaw Staszewski (Poznan). Aceștia din urmă, alături de prelații autohtoni de sorginte polonă (Piotr Krupacz, Maciej Catargiu și Marius Bucevschi – ultimul rădăuțean la origine), au celebrat o Sfântă Liturghie la Biserica Romano-Catolică din Suceava, sâmbătă dimineața, urmată de o alta, oficiată duminică, la Biserica Romano-Catolică din Solonețul Nou.

Conotația afectivă, cu totul aparte, a reuniunii (consulul Kazimierz Jurczak și-a încheiat misiunea diplomatică în România), a fost amplificată de conținutul mesajului parvenit prin intermediul faxului trimis de către Excelența sa, domnul Michał Klinger, ambasadorul Republicii Polone la București. Din partea oficialităților locale a luat cuvântul domnul Mihai Grozavu, vicepreședintele Consiliului Județean.

Momentul festiv o dată depășit, în sala Muzeului de Științe Naturale s-au desfășurat, pe parcursul a două zile, lucrările unei sesiuni științifice structurate, practic, în două secțiuni, istorie și filologie-etnografie, reunite sub titlul mai mult decât sugestiv, *Poloni și români pe drumul cunoașterii reciproce*. Cu acest prilej au prezentat referate și comunicări de o înaltă rigoare științifică: prof. univ. dr. Veniamin Ciobanu (Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” – Iași), *Problema poloneză, reflectată în surse diplomatice venețiene*; dr. Krzysztof Dach (Cracovia), *Generalul Josef Bem, prieten al românilor*; prof. univ. dr. Constantin Rezachievici (Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” – București), *Legături și influențe reciproce între poloni și români din evul mediu și până la 1795*; prof. dr. Daniel Hrenciuc (Școala „Bogdan-Vodă” – Rădăuți), *Relații politice româno-polone între 1918 și 1934*; lector univ. dr. Florin Pintescu (Universitatea „Ștefan cel Mare” – Suceava), *Situația învățământului în comunitățile din sudul Bucovinei în perioada interbelică (1919–1940)*; prof. dr. Michał Keller, *Relații româno-polone în anii '20 ai secolului XX* și dr. Krzysztof Nowak (Cieszyn), *Opinii din surse poloneze despre Basarabia (1918–1939)*.

În cadrul secțiunii de filologie-etnografie, inedite și interesante referate diversificate tematic și metodologic au prezentat: dr. Joanna Porawska (Cracovia), *Măsurarea timpului la poloni și români. Denumirile lunilor anului ca reflectare lingvistică a culturii*; dr. Eugeniusz Klosek (Varșovia), *Căsătoriile polono-române în satele Bucovinei de sud – mediu sociocultural al integrării*; Zbigniew Kowalski (Piła), *Festivalul „Înmălniri bucovinene”*; prof. dr. Ursula Kaczmarek (Poznan), *Caracteristici ale comunităților de polonezi din Europa de sud-est*; dr. Jan Bujak (Cracovia), *Un polonez din Banița pe Siret, senator român*.

Subiectul acestor materiale a prilejuit desfășurarea unor incitante dezbateri în cadrul unei mese rotunde. Merită amintită evocarea emoționantă a doamnei Maria Lesiecka (stabilită în București, dar originară din Bucovina), care l-a cunoscut personal pe Tytus Czerkawski, ultimul senator polon în Parlamentul României Mari. Personalitatea senatorului polon a constituit atât subiectul materialului prezentat de dr. Jan Bujak, bucovinean la origine, cât și al intervenției lui Daniel Hrenciuc. Aceste materiale vor fi adunate într-un volum și publicate (în traducere bilingvă, româno-polonă) sub generosul titlu al întregii activități, bineînțeles, prin contribuția materială a Departamentului pentru Relații Interetnice, Consiliului Județean Suceava, Muzeului Național al Bucovinei, Ambasadei și Consulatului Republicii Polone în România, Wspolnota Polska, precum și a Băncii Comerciale a Sileziei Superioare.

Sub genericul „Împreună” s-a desfășurat un spectacol folcloric în seara zilei de 15 septembrie la „Dom Polski” din Suceava de către Ansamblul Artistic „Ciprian Porumbescu”, Ansamblul Studențesc de Cântece și Dansuri al Universității Sileziene din Katowice și de Ansamblul „Mica Poiană” din Poiana Micului. Momentul artistic, de o calitate deosebită, a presupus abordarea unui repertoriu vast, atât de către membrii Ansamblului Ciprian Porumbescu, cât și de formația studenților din Katowice (cântece și dansuri din Silezia Superioară, valea Dabrowski, Beskizi și Zywiek), fiind prefațat de vizionarea unui spectacol inedit, organizat de către membrii Teatrului „Okno” din Suprasl.

În dimineața zilei de sâmbătă, 15 septembrie a.c., Muzeul Național al Bucovinei a fost gazda vernisajului expoziției de fotografii intitulată „Oameni din Bucovina”, realizată de către studenții Academiei de Arte Frumoase din Katowice (Agata Kubien, Anna Lorenc, Joanna Patik și Dorota Nowak), sub îndrumarea profesorului Piotr Szymon. Expoziția a fost completată de fotografiile reunite sub genericul „România în ochii tinerilor polonezi”, în fond, rezultatul cercetărilor efectuate practic pe întreg spațiul românesc, în cursul a doi ani, de către studenții Cercului Științific al Istoricilor din cadrul Universității Jagellone din Cracovia. Pe același traseu al comuniunii spirituale româno-polone s-au plasat sculpturile realizate de Boleslaw Majerik (Pleșa) și desenele purtând amprenta artistică a studenților de la Facultatea de Artă din cadrul Universității din Katowice.

Zilele Culturii Polone s-au încheiat duminică, 16 septembrie, cu organizarea unei excursii pe traseul Rădăuți – Marginea – Putna.

Amplele manifestări dedicate Zilelor Culturii Polone au fost, fără îndoială, o reușită care va rămâne pentru multă vreme, suntem convingși, în memoria participanților. A devenit, se pare, deja o tradiție desfășurarea acestora la Suceava, confirmând renumele municipiului de „capitală culturală a Bucovinei”, aspect subliniat pe parcursul desfășurării activităților, îndeosebi de oaspeții poloni. Faptul că Suceava a reunit, cu acest prilej, renumiți specialiști din instituții aparținând comunității științifice din România și Polonia, demonstrează valoarea intrinsecă a acestor manifestări.

Daniel Hrenciuc

MANIFESTĂRI CULTURAL-ARTISTICE, LITERARE ȘI ȘTIINȚIFICE CONSACRATE BUCOVINEI

Consemnarea noastră reține, în ordine cronologică, evenimentele semnificative desfășurate mai cu seamă în Bucovina, în perioada 1 ianuarie – 30 iunie 2001. Sursa noastră o constituie, în principal, presa provinciei, atentă la întreaga viață a comunităților de aici, cu preocupare pentru echilibru și obiectivitate. Tot de aici reținem opinii privind problemele majore ale destinului culturii noastre, mentalități, fenomene și tendințe, evenimente semnificative dintr-un subspațiu cultural dinamic, în continuă schimbare și dialog permanent în plan național și european.

Sub egida Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, în 10 ianuarie, la Horodnicul de Jos este evocată viața și opera scriitorului Vasile Țigănescu.

Într-un interviu acordat lui Ion Filipciuc („Crai nou”, Suceava, XII, 2813, 10 ianuarie, p.1 și 5), dramaturgul francez de origine română Matei Vișniec (născut la Rădăuți) afirmă că „nu se poate face difuzare culturală fără bani investiți în această acțiune, fără profesioniști ai marketingului cultural, oameni pregătiți și competenți în asemenea acțiune, fără mare pasiune și fără prestigiu cultural foarte solid. Dacă în privința prestigiului cultural, România nu stă prost, organizarea difuzării culturii române este operațiunea care cere o mare doză de profesionalism și mulți bani”. În opinia dramaturgului Matei Vișniec, imaginea României în străinătate „este dată în mare măsură de activitatea centrelor culturale românești din străinătate, care ar trebui să funcționeze ca agenții culturale, și de pregătirea personalului diplomatic, având, printre altele, misiunea de a sprijini răspândirea culturii române peste hotare”. Exemplul oferit, în acest sens, de Matei Vișniec ar trebui să îngrijoreze: „La Kiev, unde mi s-a jucat o piesă și Centrul Cultural Francez a făcut invitații personale,

Ambasada României nu și-a trimis nici un reprezentant”; [acest fapt] „m-a rănit într-un fel, pentru că eu sunt cetățean român și cetățean francez în același timp”; „directorul Centrului Cultural Francez s-a deplasat personal la Ambasada României pentru a face invitația, pentru că este interesat de români, îi plac românii, vorbește românește [...] și de la Ambasada României nu răspunde nimeni invitației, în pofida faptului că o mână prietenească îi este întinsă”.

În 12 ianuarie, la Suceava începe Festivalul Literar „Mihai Eminescu”, ediția a X-a. În programul manifestării: simpozionul *Eminescu și Bucovina*, un recital poetic-muzical. În 14 ianuarie, aici se desfășoară un alt simpozion, *Actualitatea lui Mihai Eminescu*, însoțit de lansare de cărți consacrate lui Eminescu și a unui număr nou al revistei „Bucovina literară”. La Călinești (15 ianuarie) are loc manifestarea cultural-științifică *Omagiu Poetului*, urmată de un pelerinaj la Mănăstirea Putna. Aici au loc o slujbă de pomenire, depunere de coroane și jerbe de flori la monumentul Poetului, decernarea premiilor „Mihai Eminescu”, un recital poetic, alocațiuni. În cadrul acestora, președintele Societății Scriitorilor Bucovineni, poetul Ion Beldeanu, rostește cuvântul de închidere a *Anului Eminescu* în Bucovina. Manifestările sucevene consacrate nașterii poetului nostru național se remarcă prin „ținută intelectuală și adesea prin tonul polemic”. Manifestări consacrate lui Eminescu mai au loc la Rădăuți, Siret, Vatra Dornei.

La Cernăuți, de ziua nașterii lui Mihai Eminescu, se desfășoară, ca și la Suceava, mai multe manifestări paralele. În Sala „Mihai Eminescu” de la Muzeul Etnografic Regional sunt prezentate cărțile consacrate lui Eminescu și creațiilor sale tipărite în anul 2000 în România. Un moment literar-artistic încheie programul. Participanții la această „manifestare de suflet” depun apoi flori la statuia Poetului, „simbol al românismului”, la Cernăuți. În Sala Filarmonicii de Stat, personalitatea poetului național este omagiată oficial de către cernăuțeni. Participă aici reprezentanți ai administrației locale și ai societăților culturale ale germanilor și polonezilor. După alocațiunile unor personalități locale, se desfășoară un program literar-artistic susținut de formații artistice din Cernăuți, Dorohoi și Suceava. Participanții trăiesc sentimentul că *Anul Eminescu* „s-a terminat, însă numai calendaristic, căci pentru întreaga suflare românească Eminescu e veșnic. Sub raza Luceafărului intrăm într-un nou secol, într-un nou mileniu”.

Împlinirea a 142 de ani de la Unirea Principatelor este marcată la Suceava prin spectacolul *Horelor surorilor*. Concertează Ansamblul Artistic „Ciprian Porumbescu” și Corul „Dragoș-Vodă” al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți.

La Rădăuți, în 26 ianuarie, se desfășoară un spectacol folcloric-maraton *Privighetorile Bucovinei*, prezentat de Mărioara Murărescu, realizatoarea emisiunii „Tezaur folcloric” de la Televiziunea Națională. Spectacolul este susținut de artiști bucovineni renumiți în întreaga țară și de Ansamblul Artistic „Ciprian Porumbescu” din Suceava. Prezentatoarea spectacolului mărturisește că „se bucură să regăsească aici tineri care continuă tradiția artiștilor de odinioară”.

Tot la Rădăuți, în 29 ianuarie, la Casa Municipală de Cultură este sărbătorită ziua de naștere a lui Matei Vișniec printr-o activitate dorită ca „o întâlnire cu fascinantul univers literar” al scriitorului. În program: recitări de versuri din volumele lui Matei Vișniec, interpretarea unei piese de teatru de către tineri, prezentarea unor ecouri din presa internațională despre dramaturgia scriitorului sărbătorit.

Cu prilejul împlinirii a 125 de ani de la moartea lui Aron Pumnul, la sediul Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți are loc o seară omagială în cadrul căreia scriitorul și publicistul Dumitru Covalciuc evocă viața și activitatea științifică și didactică a acestui „bărbat vrednic al națiunii române”.

În perioada 12 februarie – 14 martie, Muzeul Bucovinei din Suceava găzduiește o expoziție impresionantă de obiecte de cult care atestă existența noastră sub semnul a două milenii de creștinism. Rod al colaborării celor mai importante muzee de istorie și de arheologie din țară, expoziția este vernisată luni, 12 februarie. Î.P.S. Pimen, arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților, susține cu această ocazie o „pledoarie despre esențialele noastre valori ca fruct al creștinismului, al credinței cu care s-au născut poporul și limba română”.

La începutul lunii martie, apare de sub tipar fascicula de științele naturii a tomului XV, 1999, al „Anuarului Muzeului Național al Bucovinei”. Lansarea este urmată de o cercetare aplicativă organizată în zona Rezervației Forestiere „Pădurea Giupalăului”.

Sub egida Uniunii Ucrainenilor din România, Editura Mustang din București tipărește o realizare de excepție: *Antologia poeziei ucrainene din România*, prima lucrare de acest gen de la noi. Volumul este îngrijit de prof. univ. dr. Ioan Robciuc, originar din Măriștea Mare. Notele care îi prezintă pe poeții antologați sunt semnate de un alt bucovinean, Ștefan Tcaciuc, originar din Dânila, care este și traducătorul celor 579 de poeme și autorul prefeței. Bucovinenii prezenți în această antologie sunt: Ilie Cojocar, Corneliu Irod, Mihai Mihailiuc, Ioan Negriuc, Ioan Nepohoda, Teofil Reboșapca, Ștefan Tcaciuc, Mihai Voloșciuc.

Tot la începutul lunii martie, la Cernăuți se desfășoară Festivalul de Folclor „Mărțișor”, ediția a VII-a, organizat de Societatea pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din regiune.

La 23 martie, în cadrul ceremoniei de la Ateneul Român din Capitală, maestrului Ion Irimescu i se decernează Premiul pentru Excelență în Cultura Românească, eveniment deosebit, ajuns la a treia ediție, avându-i ca laureați pe Andrei Șerban și Alexandru Paleologu. Premiul este înmănat Maestrului fălticenean de către acad. Nicolae Cajal, președintele juriului.

Evenimentele tragice de la 1 aprilie 1941 de la Fântâna Albă, unul dintre locurile de martiraj ale românilor din veacul trecut, sunt reconstituite în paginile cotidianului „Crai nou” din Suceava, sub semnătura lui Gheorghe Gorda, ziarist bucovinean interesat constant de destinul românilor sub stăpânirea sovietică (deportați, victime și supraviețuitori în cele mai îndepărtate locuri ale imperiului bolșevic).

În luna aprilie, poetul ucrainean Mihailo Tcaci, profesor la Universitatea din Kiev, unul dintre cei mai fideli traducători în ucraineană ai operei lui Tudor Arghezi, se află în vizită la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, pentru a pune bazele unei colaborări vizând apropierea dintre cele două popoare, prin contribuția etnicilor celor două țări, România și Ucraina.

Asociația Prietenilor Franței „Dulce Bucovina” participă la Szegeed (Ungaria) la Festivalul de Teatru Francofon, în perioada 19 – 24 aprilie. Participă la festival trupe din Franța, Cehia, România și Ungaria. Trupa studentescă suceveană „Macadame Théâtre” susține o reprezentație.

Muzeul de Artă „Georges Cotos” din Gura Humorului îl sărbătorește pe Maestrul bucovinean la împlinirea vârstei de 86 de ani (24 aprilie) prin vernisarea, la Școala din Straja, locul de naștere a artistului de pe Coasta de Azur, a unei expoziții reunind cele mai frumoase lucrări donate Bucovinei natale. Expoziția va fi ulterior găzduită și de Galeria de Artă din Rădăuți (începând cu 14 iunie).

În perioada 26 aprilie – 2 mai, la Suceava se desfășoară ediția a IV-a a festivalului de teatru „Întâlniri Internaționale ale Teatrului Universitar Francofon” (RITUF), reunind trupe de teatru din Tunisia, Franța, Ucraina și România. Festivalul este dorit ca o „sărbătoare la care să ne mândrim cu Suceava” și așteptat ca pe o „șansă de a trăi teatru”. O consemnare ulterioară din presa „capitalei de județ” consemnează, în schimb, dezinteresul publicului sucevean și, mai ales, al autorităților: „Mi se pare mai mult decât dezamăgitor că oficialitățile au refuzat să vină. Anul trecut, când era campanie electorală, au venit toți candidații la spectacole. Mă așteptam ca anul acesta oficialitățile să-și facă datoria și să participe” („Crai nou”, XII, 2893, 4 mai 2001, p. 5).

La Cernăuți, în 29 aprilie, are loc cel de al III-lea Congres al Intelectualității Românești din regiune. Participă reprezentanți ai administrației regionale și raionale, oficialități din Guvernul României și administrația județului Suceava, delegați din Republica Moldova și Regiunea Transcarpatică, reprezentanți ai societăților culturale românești din regiune și din România. Tema lucrărilor: *Bucovina. Cultura românească la începutul mileniului III*. Susțin comunicări Grigore Bostan, Alexandrina Cernov, Simion Gociu, Vasile Tărățeanu, Ilie Luceac. Congresul adoptă o rezoluție și câteva apeluri către organele puterii locale și centrale din Ucraina. După închiderea lucrărilor are loc spectacolul de muzică folk *Viața-i viață, banu-i ban*, susținut de Vasile Șeicar.

A XI-a ediție a Festivalului Național „Umor ... la Gura Humorului” are loc în perioada 5–6 mai. Festivalul se adresează creatorilor de caricatură, epigramă, proză și interpretare umoristică, având în organigramă și o expoziție de caricatură.

La 9 mai - Ziua Independenței de Stat a României, Ziua Victoriei împotriva Fascismului și, mai nou, Ziua Europei - Palatul Administrativ din Suceava găzduiește simpozionul *Uniunea Europeană o perspectivă pentru România secolului XXI*. Presa consemnează, mai ales, o „curiozitate neintegratoare” din partea asistenței și „buna organizare logistică a simpozionului, care a

făcut ca pentru câteva zeci de minute cei prezenți să se simtă « aproape » europeni”. La acestea, noi mai adăugăm că manifestarea consacrată unei probleme capitale pentru destinul nostru a trecut neobservată în restul județului și că documentele simpozionului ar fi trebuit tipărite și difuzate măcar în instituțiile importante din teritoriu, printr-un efort suplimentar, ca investiție pe termen lung, vizând educarea oamenilor pentru comunicare și schimbare, prin cunoaștere și responsabilizare într-o lucrare complexă și anevoioasă: construcția viitorului nostru.

La 12 mai ia sfârșit, la Casa Corpului Didactic, cursul semestrial *Probleme de integrare europeană; multiculturalitate*, susținut de conf. univ. dr. Ovidiu Pecican, de la Facultatea de Studii Europene a Universității „Babeș Bolyai” din Cluj și destinat profesorilor suceveni de diferite specialități.

La aceeași dată, locuitorii din satul Maidan, comuna Cacica, sărbătoresc împlinirea a 175 de ani de la înființarea localității. Manifestările organizate cu acest prilej cuprind oficierea Sfintei Liturghii în limba ucraineană și un spectacol în aer liber susținut de comunitățile ucraineană, polonă și slovacă din Solonețul Nou, Negostina și Maidan.

De Ziua Internațională a Muzeelor, 18 mai, la Suceava are loc vernisajul expoziției „Tezaurul arheologic în pericol”, lansarea anuarelor „Făt-Frumos” al Muzeului Etnografic al Bucovinei și al Muzeului Național al Bucovinei, un recital de muzică clasică și colocviul *Muzeele clădind comunitatea*.

La 20 mai, la Șerbăuți se desfășoară Festivalul Formațiilor Folclorice ale Minorităților din județul Suceava „Conviețuiri”, ediția a VIII-a. La spectacol participă formații și artiști aparținând comunităților minoritare din Bucovina: germani, polonezi, ucraineni, țigani.

La Rădăuți (20 mai) și Vatra Dornei (21 mai) se desfășoară spectacolul televizat *Tezaur folcloric*, prezentat de cunoscuta realizatoare de emisiuni folclorice Mărioara Murărescu de la Televiziunea Română. Spectacolele, într-o excelentă organizare, reprezintă „un regal al muzicii populare românești” și sunt susținute de soliști renumiți, din diverse zone folclorice ale țării (Margareta Clipa, Daniela Condurache, Florica Zaha, Luciana Văduva, Cornel Borza) și de Ansamblul Artistic „Ciprian Porumbescu” din Suceava.

În ultima decadă a lunii mai, Muzeul Național al Bucovinei găzduiește o expoziție unicat, cuprinzând obiecte de tezaur aparținând Muzeului Civilizației Dacice și Romane din Deva. Vizitatorii au ocazia să admire obiecte de tezaur deosebite (argintărie, piese din aur) confiscate de autorități de la jefuitorii de comori contemporani, care fac „braconaj arheologic” în siturile dacice din Munții Orăștiei, zonă ce a devenit „paradisul căutătorilor de comori” din România de azi.

După un popas la Rădăuți (23 mai), în cadrul unei „întâlniri privilegiate cu istoria, literatura și arta umanității”, unde își prezintă cartea *Damals in Bolechów. Eine jüdische Odissee*, muzicianul mîncenez Anatol Regnier, nepotul dramaturgului Frank Wedekind, interpretează compoziții pe versuri ale unor scriitori germani (Goethe, Schiller, Heine, Brecht, Wedekind) la Suceava (24 mai). Acest dialog al artelor se desfășoară la Universitatea „Ștefan cel Mare” în cadrul unei Seri Culturale Germane, reunind iubitori de muzică și poezie germană. Prezent la manifestarea de la Rădăuți, dr. Harry Kuller notează: „În preiupul său, ca misionar al învățaturii umaniste desprinsă din Holocaust, dl Regnier a ajuns și la Rădăuți unde, în cadrul unei emoționante *Întâlniri* la Primăria municipiului, în fața unui public avizat, a susținut cu autoritate și fără a putea fi acuzat de părtinire, idei esențiale [...]. Neobișnuit este misionarismul asumat de autor, conținutul cărții, cât și manifestarea prilejuită de *Întâlnirea* desfășurată tocmai la Rădăuți, sub egida Centrului Cultural German Iași, Uniunea Germanilor din Bucovina, Centrul de Studii „Bucovina” al Academiei Române. Comunitatea locală a evreilor și Primăria municipiului Rădăuți. Dovada că pot avea loc evenimente culturale majore și în localități din afara Capitalei țării sau a marilor provincii. Iar rădăuțenii au știut să cinstească evenimentul precum se cuvine” („Realitatea evreiască”, București, anul XI.VI. nr. 142-143 (942-943), 1-21 iunie 2001, p. 5).

La sfârșitul lunii mai, la Muzeul de Științele Naturii din Suceava se deschide expoziția *O sută de ani de arhitectură columbiană*, în prezența lui Enrique Arias Jiménez, ambasadorul Republicii Columbia la București.

În perioada 4-10 iunie se desfășoară cursurile de vară ale Universității Populare a Societății pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina. Ajunse la a XII-a ediție, acestea programează

prelegeri (Rădăuți, Siret, Vicovul de Sus), grupate pe secțiuni: *I. Bucovina. Istorie și cultură; II. Unitatea și continuitatea poporului român; III. Siret – veche vatră de cultură românească; IV. Demografie, ecologie și etologie umană; V. Cultură populară, etnografie și folclor.* Cursurile își propun, și prin această ediție, să devină „o reușită în cunoașterea istoriei și culturii bucovinene, într-o mai bună comunicare între românii din Țară și cei din afara granițelor”.

În perioada 7–9 iunie, la Suceava, Grupul Ecologic de Colaborare „Bucovina” organizează un simpozion în cadrul proiectului *Liliecii, între mit și adevăr*, consacrat Anului Internațional al Liliiecilor. La manifestare participă specialiști din țară și de peste hotare.

La Horodnicul de Jos, în 10 iunie, se desfășoară Festivalul Instrumentelor Populare Tradiționale „Silvestru Lungoci”, ediția a VII-a. Participă grupuri instrumentale de muzică populară, soliști instrumentiști și rapsozi populari din vetre folclorice renumite ale județului Suceava. Manifestarea este precedată de oficierea unei slujbe religioase de pomenire a lui Silvestru Lungoci, „exponentul cel mai fidel al tradițiilor locului”, artist care reprezintă „un simbol pentru folclorul din zonă, creator și interpret desăvârșit; model pentru cei care doresc să se afirme pe tărâmul creației populare”, cel care „prin arta interpretativă a deschis o perspectivă nouă, cel puțin personală, în modul de abordare a instrumentelor populare de suflat specifice Bucovinei” (Alma Blănaru).

În perioada 12–15 iunie, în județul Suceava se desfășoară ample manifestări cultural-artistice, ocazionate de vizita germanilor bucovineni repatriați în 1940 sau urmași ai acestora. Manifestările reprezintă un eveniment cultural deosebit și cuprind: concertul Orchestrei de Cameră a Institutului Bukovina din Augsburg (Rădăuți, Gura Humorului, Suceava), o ceremonie religioasă urmată de procesiune pe străzile orașului Rădăuți (pentru prima oară după 1940), vernisarea unei expoziții documentare consacrate repatrierii germanilor (în premieră în România), o ședință solemnă și un spectacol artistic comun (Suceava, 15 iunie) consacrate celei de a 50-a reuniuni a germanilor bucovineni (aceasta, organizată pentru prima dată în Bucovina). Întâlnirea germanilor bucovineni, într-o organizare-model, sub patronajul administrației județului Suceava, reprezintă „o premieră în Europa”, „o adevărată sărbătoare”, adunându-i pe bucovinenii risipiți în mai multe țări și pe mai multe continente în jurul unei întrebări esențiale: „Ce putem face, acum, pentru Bucovina?” La (re)întâlnirea cu „spiritul patriei Bucovina”, alocațiunile participanților, consacrate „conceptului Bucovina”, vizează, în egală măsură, din perspectiva viitorului care se configurează, „o comuniune a destinului într-o Europă unită, în folosul popoarelor și al păcii”, exprimându-se convingerea că „istoria și prezentul pregătesc istoria viitorului”, că proiectele și programele comune trebuie realizate „nu numai pe vechile temelii istorice, ci și prin identificarea de noi și moderne căi de colaborare”.

La împlinirea a 60 de ani de la deportările masive ale românilor din nordul Bucovinei (în Siberia și Kazahstan), întreaga lună iunie este declarată lună de doliu pentru românii din regiunea Cernăuți. Au loc aici, în întreaga perioadă, adunări populare, minguri, conferințe de omagiere, servicii religioase de pomenire. La 17 iunie se desfășoară la Cernăuți un simpozion. Participă supraviețuitorii ai calvarului din exilul sovietic și urmași ai aceluia care își „dorm somnul de veci în pământ străin, fără o cruce la căpătâi”. La Ilceța, în cadrul unui miting de doliu, se dezvelcește o cruce comemorativă în curtea Bisericii „Sf. Spiridon”, iar în satul Buda din comuna Mahala, o troiță, în amintirea celor morți în exilul siberian și a românilor masacrați la Lunca, în februarie 1941.

În 14 iunie, la Suceava se desfășoară manifestarea literară *Sub steaua lui Eminescu*, la care participă personalități ale scrisului bucovinean. Din intervențiile unor participanți, reținem: „Să ne simțim mereu datori să nu-l uităm pe Eminescu, pentru că se mai întâmplă și asta, și uităm și doar ne laudăm cu el” (Ioan Ieșcu); „Îl venerăm pe Eminescu, dar ne și identificăm cu el? Este Eminescu «mit lucrător» și opera eminesciană biblică lucrătoare sau doar exponat muzeal?” (Mihai Cimpoi); „Eminescu, valoare de rang universal, este și de circulație universală? În ce măsură Eminescu, nume emblematic, scriitor paradigmatic, este și un scriitor actual? Cât este de citit? Cât de puternic este efortul de a străpunge straturile de superlativ pentru accesul la opera sa? Spune ceva cititorilor care vin, câți vor mai fi? Se poate opune acest nume emblematic (împreună cu toate numele emblematice ale culturilor mici, cum este și a noastră) tăvălugului globalizării? [...] Care va fi soarta lui Eminescu, adică a noastră?” (Adrian Dinu Rachieru)

De Ziua Drapelului Național al României (26 iunie), citim în presa provinciei: „Ziua de azi, a drapelului național, ar trebui să facă din tricolor o sărbătoare. [...] Să-l urce, să-l înalțe spre cer. Cam așa a fost când ne-au vizitat nemții județul, dar mai mult decât atât, nu numai ca urmare a unei decizii a autorităților (bună, necesară și aceasta, firește), ci și ca expresie a unui imbold lăuntric personal” (Doina Cernica, *Tricolorul*, în „Crai nou”, XII, 2930, 26 iunie 2001, p. 1).

În 23–24 iunie, un grup de scriitori suceveni participă la Cernăuți la Festivalul *Eminescu – Pururi tânăr, înfășurat în manta-mi...* În programul festivalului: o masă rotundă pe tema *Eminescu și noi*, spectacole de poezie și cântece pe versuri eminesciene, organizate la Cernăuți și Crasna, decernarea premiilor literare „Mircea Streinul” și „Vasile Levițchi”.

Autoritățile câmpulungene organizează pe 29 iunie o slujbă de pomenire pentru poetul Mihai Eminescu. Ceremonialul religios este ocazionat de dezvelirea unui bust din bronz al poetului, amplasat în centrul localității. Presa locală consemnează pe larg circumstanțele acestui eveniment cultural: „Bustul din bronz al poetului zăcea de mulți ani în curtea muzeului din municipiu, pentru că nimeni din conducerile anterioare ale localității nu i-a dat importanța cuvenită. Noi am considerat că memoriei poetului i se cuvine respect și [...] am decis să amplasăm acest bust în inima orașului. [...] În spatele statuii vom amplasa un catarg înalt de 8 metri, pe care va flutura permanent drapelul tricolor, iar ceremonia va include toate onorurile cuvenite marelui nostru poet”. Bustul este opera sculptorului Ion Iulian Mumu (1910, București – 1984, Paris) și „propune trăitorilor și trecătorilor prin Câmpulungul Moldovenesc un Eminescu despuiat de toate acele atribute și înflorituri romantice. Sculptorul nu mai înfățișează un poet, ci o simplă ființă umană bătuită de acea suferință neîncăpătoare în cuvinte. [...] Bustul lui Eminescu înfățișează durerea și deznădejdea poetului, cu fața macerată de necazurile vieții, și, precum un sclav schingiuit cu instrumente de tortură interioară, poetul abia își ridică ochii către geana cerului de unde speră mântuirea” (Ion Filipciuc, *Bustul poetului Eminescu primește ... azil estetic în Câmpulung Moldovenesc*, în „Crai nou”, XII, 2934, 30 iunie 2001, p. 5).

Presa provinciei din această lună mai consemnează faptul că în Japonia, la Tokio, sub egida Editurii Chopin a văzut lumina tiparului *Biografia autentică a lui Ciprian Porumbescu*, realizată de Shoko Takeuki, cu o prefață de Viorel Cosma, traducere de texte și documente de Petru Stoian. Volumul, apărut în condiții grafice de excelență, cu supracopertă policromă și ilustrații din Bucovina realizate de Sekya Masuaki, mai cuprinde facsimile de partituri, afișe, programe și este însoțit de un compact-disc cu patru piese, inclusiv *Balada*, înregistrat în studiourile Televiziunii Române din Cluj de violonistul Claudiu Hontilă și pianista Shoko Takeuki. În acest volum autoarea introduce o cronologie a poporului român, arborele genealogic al familiei Porumbescu, în limbile română și japoneză. Despre interesul în Japonia pentru creația artistului bucovinean, reținem: „Ciprian Porumbescu se bucură aici de un mare prestigiu și de o imensă popularitate, grație numeroșilor violoniști asiatici care interpretează frecvent în recitaluri, concerte și în festivaluri internaționale *Balada*, iar profesioniști japonezi au vizitat des Bucovina și au realizat aici filme documentare despre melegurile natale ale îndrăgitului compozitor”. Într-o altă parte a lumii, în Statele Unite ale Americii, apare volumul *Astride two Worlds [Călare pe două lumi]*, scriere autobiografică a lui Teodor Gherasim, un bucovinean originar din Grănicești, județul Suceava, și deținut în închisorile comuniste din România. Volumul este dedicat „poporului român îndelung încercat de suferință și satului natal, oamenilor harnici ai Bucovinei”.

Vasile I. Schipor

Die Zeitschrift „Analele Bucovinei“, eine Publikation des Studienzentrums „Bukowina“ der Rumänischen Akademie, mit dem Sitz in Radautz (Bezirk Suceava), veröffentlicht Studien aus allen Gebieten, die die Bukowina betreffen. Es wird den Persönlichkeiten, die einen Beitrag zu den Kenntnissen betreffend die Bukowina geleistet haben, die gebührende Aufmerksamkeit geschenkt. Ebenso den kulturellen, wissenschaftlichen und wirtschaftlichen Institutionen und Stiftungen auch der Presse. Die kirchlichen, zum grössten Teil fürstlichen Einrichtungen, so wie die Monumente der Natur und Probleme der Ökologie werden ebenfalls in Betracht gezogen.

Auch die aktuelle literarische und wissenschaftliche Bewegung durch Rezension der Bukowina gewidmeten Bücher und Zeitschriften wird verfolgt.

Die „Analele Bucovinei“ beabsichtigen die in verschiedenen Jahren durchgeführten Volkszählungen durch Neuveröffentlichungen in die Aktualität zu bringen. Ältere Werke, namentlich deutsche Referenzbücher betreffend die Bukowina werden in Erinnerung gebracht; die meisten dieser Bücher sind nur im Dokumenten – Fond dieser neuer Radautzer Institution zu finden.

Die „Analele Bucovinei“ stehen zur Verfügung des Studienzentrums für die Bukowina der Czernowitzer Universität sowie des Bukowina-Instituts in Augsburg, mit denen das Zentrum in Radautz die besten Verbindungen pflegt. Das Zentrum nimmt auch an gemeinsamen Veranstaltungen und wissenschaftlichen Tagungsteil, die der Bukowina gewidmet sind.

CĂRȚI NOI DESPRE BUCOVINA

- Ilie Ilisei, Ioan D. Popescu, *Dosarele suferinței*, Suceava, Grupul Editorial Mușatinii–Bucovina Viitoare, 1999.
- Bucovina în reportaje de epocă*. Antologie, argument și note de Doina și Liviu Papuc, Iași, Editura ALFA, 2000.
- Gheorghe Jitariu, *Viața unui dascăl*, Botoșani, Editura „Geea”, 2000.
- Ileana Crețan, *Putna de altădată. Monografie etnografică și folclorică*, București, Editura „Simetria”, 2000.
- Ilie Luceac, *Familia Hurmuzaki: între ideal și realizare (O istorie a culturii române în a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, Cernăuți, Editura „Alexandru cel Bun”, Timișoara, Editura „Augusta”, 2000.
- Vitalie Văratie, *Șase zile din istoria Bucovinei (28 iunie – 3 iulie 1940). Invazia și anexarea nordului Bucovinei de către URSS*, prefață de dr. Florin Constantiniu, membru corespondent al Academiei Române, Rădăuți, Editura Institutului Bucovina – Basarabia, 2001.
- Ilie Popescu, *Pătrăuții pe Siret. Pagini de istorie și contemporaneitate*, Suceava, Editura Mușatinii, 2001.
- Valeria C. Popescu, Ion I. Popescu, *Școala de la Călugărița ieri și azi*, Rădăuți, Editura „Septentrion”, 2001.
- Dumitru Valenciuc, *Ierarhii Bucovinei*, Suceava, Grupul Editorial Mușatinii – Bucovina Viitoare, 2001.

ISSN: 1221 – 9975

Analele Bucovinei, VIII, I, p. 1–230, București, 2001